

**TARİHSEL SÜREÇTE DİDİM'DE
YAŞANAN GÖÇLERİN YARATTIĞI DEĞİŞİMİN
TURİZM EKSENİNDE İNCELENMESİ**

Doktora Tezi

Arzu TOKER

Eskişehir 2019

**TARİHSEL SÜREÇTE DİDİM'DE YAŞANAN GÖÇLERİN YARATTIĞI
DEĞİŞİMİN TURİZM EKSENİNDE İNCELENMESİ**

Arzu TOKER

DOKTORA TEZİ

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nazmi KOZAK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mart, 2019

Bu Tez Çalışması BAP Komisyonunca kabul edilen 1602E190 no.lu proje kapsamında desteklenmiştir.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Arzu TOKER'in "Tarihsel Süreçte Didim'de Yaşanan Göçlerin Yarattığı Değişimin Turizm Ekseninde İncelenmesi" başlıklı tezi 08 Mart 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında, Doktora tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

- Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Nazmi KOZAK
- Üye : Prof.Dr.İsmail KIZILIRMAK
- Üye : Prof.Dr.Muammer TUNA
- Üye : Prof.Dr.Serap SUĞUR
- Üye : Doç.Dr.Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN

Prof.Dr.Metin ÇOŞKUN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

ÖZET

TARİHSEL SÜREÇTE DİDİM'DE YAŞANAN GÖÇLERİN YARATTIĞI DEĞİŞİMİN TURİZM EKSENİNDE İNCELENMESİ

Arzu TOKER

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 2019

Danışman: Prof. Dr. Nazmi KOZAK

Tarih sahnesine, bağımsız İyon kentlerinden birisi olan Milet'in *Kehanet Merkezi* olarak çıkan Didim, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girdikten sonra Cumhuriyet Dönemi'ne kadar küçük bir Rum köyü olarak varlığını sürdürmüştür. Lozan Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla Rum nüfus, 1922 yılında köyden ayrılmıştır. Bu süreçten sonra, 1924 yılında Selanik'ten başlayan yeniden yerleşimleri; 1936 yılında Bulgaristan'dan, 1986-1989 yılları arasında baraj projeleri nedeniyle doğu bölgelerinden ve 1990 yılı itibarıyla turizmin gelişimine bağlı olarak gerçekleşen göçler takip etmiştir. Bu bağlamda, bir göç kenti olarak anılabilecek Didim'de göçlerin neden olduğu değişim süreçlerini ve değişime maruz kalan toplumsal grupların turizmle kurdukları ilişkiyi anlamak için bu çalışma yürütülmüştür. Didim yaşamını inşa eden ve göçün katmanları olarak kavramsallaştırılan toplumsal grupların yarattığı sosyal dinamikler ve turizmle kurdukları ilişkiler incelenirken; zaman içinde gerçekleşen olayları, eylemleri ve etkileşimleri açıklamak için temellendirilmiş kuram yaklaşımı benimsenmiştir. Bu çerçevede 42 katılımcı ile derinlemesine görüşme yapılarak yürütülen bu araştırmanın sonucunda; yerli halkın Didim'in ekonomik yaşamında yer alamamasına karşın baraj göçmenlerinin ve turizme bağlı göçmenlerin Didim ekonomisinde egemen bir yapıda olduğu açığa çıkarılmıştır. Diğer yandan, göçlerin Didim'de yarattığı toplumsal süreçler; sosyokültürel, ekonomik ve çevresel olarak üç boyutlu olarak ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizmle bağlantılı göçler, göçün katmanları, toplumsal değişim, Didim.

ABSTRACT

THE INVESTIGATION OF CHANGES CAUSED BY MIGRATIONS TO DIDIM WITHIN THE HISTORICAL PROCESS IN THE CONTEXT OF TOURISM

Arzu TOKER

Department of Tourism Management

Anadolu Universty, Graduate School of Institute of Social Sciences, March 2019

Supervisor: Prof. Dr. Nazmi KOZAK

Didyma first appeared on the stage of history as the Oracle Center of Miletus, one of the independent Ionian cities, and hosted many different civilizations throughout the history, and remained as a small Greek village under the rule of the Ottoman Empire until the Republican Period. After the signing of Lausanne Peace Treaty, the Greek population left the village in 1922. Following this period, the resettlements began in 1924 with Thessalonian immigrants, continued with Bulgarian immigrants in 1936, Eastern Anatolian immigrants between 1986 and 1989 due to dam projects in the East, and followed by tourism-led migrations after 1990s. Within this context, this study was conducted in order to understand the periods of change caused by migrations to Didyma, which could be referred to as the city of immigrants, and to understand the relationship between the changing communities and tourism. When examining the social dynamics created by communities that build the life in Didyma, and conceptualized as the migration stratum, and relationships between tourism, grounded theory approach was adopted to explain the events, actions, and interactions that occurred in due course. Within this framework, in-depth interviews were conducted with 42 participants, and it was observed that while local people do not take part in economic life and dynamism of Didyma, the Eastern Anatolian Immigrants and tourism-led immigrants dominate the economy of Didyma. On the other hand, the social processes created by migrations in Didyma were categorized as sociocultural, economic, and environmental processes.

Keywords: Tourism-led migration, migration layer, social changes, Didyma.

ÖNSÖZ

Bilimsel ilerleme yolunda beni tanımlanmış kalıplar içerisinde sıkıştırmayan, bilimsel merakımı destekleyen çok değerli danışmanım Prof. Dr. Nazmi KOZAK'a; tez jürimde yer alan ve tüm süreç boyunca sabır ve anlayışlarıyla desteklerini bir an olsun benden esirgemeyen Prof. Dr. İsmail KIZILIRMAK ve Prof. Dr. Muammer TUNA'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

Akademik yolculuğumdaki ilk durağım; bana iç disiplini kazandıran, çok değer verdiğim hocam Prof. Dr. Meryem AKOĞLAN KOZAK'a; kalbinin tüm açıklığıyla tez yazım süreci boyunca beni destekleyen, sosyoloji alanında yol alırken bana ışık olan, güler yüzü ve çok insani tavırlarıyla içimi cıvıl cıvıl eden çok değerli hocam Prof. Dr. Serap SUĞUR'a ve dikkati ve değerli önerileriyle bana önemli katkılar sağlayan Doç. Dr. Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezimin her satırını, her kelimesini dikkatle okuyarak Türkçe düzeltmelerini yapan çok sevdiğim, güzel gözlüm Songül Çilem KAYA'ya teşekkür ediyorum.

Didim'deki göç süreçlerini henüz anlamaya çalışırken tanıştığım, bana sofralarını ve kalplerini açan Erdinç GÖÇ ve Canan GÖÇ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Saha araştırmamda yolumu kaybetmediysem, sizlerin desteği sayesinde.

Didim'in bana kazandırdığı en güzel şeylerden biri ömürlük bir dostluk oldu. Beni tanıdığı ilk gün, bana evinin anahtarını ve küçük kızı Derin'in elini verip "ev senin evin, kız senin kızın" diyerek bu dostluğun temelini çok sağlamdan atan sevgili arkadaşım Umut KAŞAN'a teşekkür ediyorum.

Ne zaman kendimi yorgun ve çok uzun bir yolum varmış hissetsem beni aynı şevkle motive eden hayatımın neşe kaynaklarından Öğr. Gör. Dr. Duygu YETGİN'e; ihtiyaç duyduğum her anda bir telefonumla bilgi birikimiyle bana uzanan Zeynep IŞIK VERGİLİ'ye; bana güvenini bir an eksik etmeyen, gergin zamanlarımda bir kucaklamasıyla sorunumu çözen Arş. Gör. Burcu KAYA SAYARI'ya ve her zaman desteğini hissettiren Aysel KAYA YILMAZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Hiçbir zaman aksini kabul etmeden, bana kendimin bile inanmayacağı derecede çok güç veren, asla tereddüt etmeden bugün bu tezi bitireceğime benden daha çok inanan ve bana bu günü armağan eden çok sevdiğim arkadaşım, dostum, destekçim ERDAL ARSLAN'a çok ayrıcalıklı bir teşekkürü borç bilirim. Açık yüreklilikle söyleyebilirim ki, bana bu derece inanmasaydı bu satırları ancak birkaç ay sonra yazabilirdim.

Son 17 yılımın değişik zamanlarında, türlü türlü ruh hallerimde yanımda olan, yanında olduğum, hayatımdaki en büyük kazançlarımdan birisi canım dostum, kardeşim, hayat yolumdaki en iyi arkadaşım, sırtımı güvenle yasladığım Arzu GÖRÜCÜ'ye teşekkür etmek az gelecektir.

Her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır derler. Bir de başarılı kadınların arkasında kimin olduğuna bakmak gerekli. Çocuğumu, çocuğu gibi sevip masa başında veya sahada geçirdiğim hiçbir an oğluma yokluğumu hissettirmeyen, nazımı çeken, tezime nokta koyduğum son ana kadar desteğini ve kendimi prenses gibi hissettiren ilgisini bir an olsun eksik etmeyen annem SULTAN TIĞLI'ya hiçbir teşekkürüm yeterli gelmeyecektir.

Akademik yolculuğumu henüz anne karnında benimle almaya başlayan canımın canı, hayattaki en büyük varım, servetim, oğlum CEYHUN MURAT... En büyük teşekkürüm ve en büyük minnetim, bebekliğinden bugüne kadar beni hiç yormadığın ve küçücük yaşında beni anladığın için sanadır...

Bana bu anı yaşatan Tanrıma şükürler olsun.

21/03/2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BELGESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

İmza

ARZU...TOKER

Adı-Soyadı

İÇİNDEKİLER

Sayfa

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BELGESİ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem.....	3
1.2. Amaç ve Önem	7
2. ALANYAZIN	9
2.1. Göç Olgusuna İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar	11
2.1.1. Göç kanunları.....	12
2.1.2. İtici ve çekici faktörler kuramı	13
2.1.3. Kesişen fırsatlar kuramı.....	14
2.1.4. İkili emek piyasası kuramı	15
2.1.5. Marksist göç kuramı.....	15
2.1.6. Dünya sistemleri kuramı	16
2.1.7. Bhikhu Parekh'in göç kuramı sınıflaması.....	17
2.1.8. Modernleşme Okulu'nun denge kuramı.....	18
2.1.9. Ağ kuramları	19
2.2. Göç Biçimleri.....	20
2.3. Göç ve Turizm İlişkisi.....	21
2.3.1. Bir toplumsal değişim ajanı olarak turizm ve göç olgusu	25
2.3.1.1. Turizm ve sosyokültürel değişim	25

2.3.1.2.	Göç ve sosyokültürel değişme.....	28
2.3.1.3.	Göç ve turizm ilişkisiyle ilgili çalışmalar.....	30
2.4.	Göçün Yarattığı Toplumsal Süreçler.....	33
2.4.1.	Kentsel mekânın fiziksel dönüşümü.....	33
2.4.2.	Sosyo-mekânsal kümelenme	34
2.4.3.	Aile yapısı.....	35
2.4.4.	Kimlik ve aidiyet	36
2.4.5.	Memleketli dayanışması	37
2.4.6.	Girişimcilik kültürü	38
2.5.	Göçle Var Olmuş Bir Turizm Kenti: Didim.....	40
2.5.1.	Nüfus ve coğrafya.....	41
2.5.1.	Didim tarihine bir bakış	44
2.5.2.	Didim’de turizm	45
2.5.3.	Didim’in göçün temel katmanları	47
2.5.3.1.	Balkan göçleri	50
2.5.3.2.	Baraj göçleri.....	54
2.5.3.3.	Turizmle bağlantılı göçler.....	57
3.	YÖNTEM	64
3.1.	Araştırma Deseni	65
3.1.1.	Temellendirilmiş kuram.....	67
3.2.	Araştırmacının Rolü	70
3.3.	Güvenilirlik ve Geçerlik	71
3.4.	Katılımcılar.....	74
3.5.	Verilerin Toplanması.....	76
3.5.1.	Veri toplama aracı	76
3.5.2.	Veri Toplama süreci	77
3.6.	Verilerin Çözümü	77
3.6.1.	Başlangıç kodlaması	79
3.6.2.	Odaklı kodlama.....	80

3.6.3.	Kuramsal kodlama	81
4.	ARAŞTIRMANIN BULGULARI	82
4.1.	Turizme Bağlı Göçün Nedenleri	82
4.1.1.	Ekonomik nedenler	84
4.1.2.	Sosyal nedenler	87
4.1.3.	Doğal çevre ile ilgili nedenler	89
4.1.4.	Siyasi nedenler	90
4.1.5.	Yabancılara yönelik yasal düzenlemeler	90
4.2.	Birinci Katman: Perdenin Arkasındaki Balkan Göçmenleri “Yerliler”	92
4.2.1.	Turizmle bağ kuramama	93
4.2.2.	Çekingen kültür yapısı (Orfoz Balığı Sendromu)	97
4.2.3.	Geçmişteki zorlu yaşam koşulları	99
4.2.4.	Girişimcilik becerisine sahip olmama	100
4.2.5.	Hazır para rehabetine kapılma	104
4.2.6.	Dayanışma kültürünün olmaması	105
4.2.7.	Tarihsel kopukluk	106
4.3.	İkinci Katman: Sahnenin Önündeki “Baraj Göçmenleri”	107
4.3.1.	Ekonomik yapıda etkin rol alma	108
4.3.1.1.	Denizköylülerin ticaret ile ilişkileri: Ticaretin gerisinde	108
4.3.1.2.	Denizköylülerin turizm ile ilişkileri: Turizme uyum	109
4.3.1.3.	Yahköylülerin ticaret ile ilişkileri: Ticarete öncü	110
4.3.1.4.	Yahköylülerin turizm ile ilişkileri: Turizmin gerisinde	111
4.3.2.	Baraj göçmenlerinin girişimcilik becerisine sahip olmaları	113
4.4.	Üçüncü Katman: Sahnenin Önündeki “Turizme Bağlı Göçmenler”	114
4.4.1.	Turizmle bağ kurma	115
4.4.2.	Bir zorundalık: Gurbette ayakta kalma	117
4.4.3.	İşi şansa bırakmama	118
4.4.4.	Girişimcilik becerisine sahip olma	118
4.4.5.	Memleketli dayanışması	121

4.5. “Turizm ve Göç”: Toplumsal Değişimin Boyutları	122
4.5.1. Sosyokültürel değişimler	122
4.5.1.1. Toplumsal değer yargılarının yozlaşması	124
4.5.1.2. Ticaret ahlakında zafiyet oluşması	126
4.5.1.3. Suçun artması	130
4.5.1.4. Ani göçle demografik yapının değişmesi	131
4.5.1.5. Yerel kültürün zarar görmesi.....	132
4.5.1.6. Yerliler arasındaki ilişkilerin zayıflaması	133
4.5.1.7. Kimlik ve aidiyet duygularında değişme	134
4.5.1.8. Sosyo-mekânsal kümelenme	137
4.5.1.9. Sosyal hegemonya oluşması	138
4.5.1.10. Göçün siyasi eğilimleri değiştirmesi	139
4.5.2. Ekonomik değişimler	139
4.5.2.1. Yerlilerin mülksüzleşmesi.....	141
4.5.2.2. İnşaat sektörünün turizmin önüne geçmesi	145
4.5.3. Çevresel bozulmaya bağlı değişimler	146
4.5.3.1. Mimari sorunlar	147
4.5.3.2. Tarım arazilerinin azalması	149
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	152
KAYNAKÇA.....	164
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLULAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1. Didim'e bağlı mahalle nüfusları	41
Tablo 2.2. Bazı turistik bölgelerin yıllara göre nüfus değişimleri	42
Tablo 2.3. Didim ilçesinde oturmakla birlikte başka ilde nüfusa kayıtlı olanlar	43
Tablo 2.4. Yıllara göre Didim nüfusu	44
Tablo 2.5. Didim’de işletme belgeli tesis ve turist sayısı	46
Tablo 3.1. Katılımcıların demografik özellikleri	75

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 4.1. Didim'de turizme bağlı göçün nedenleri	83
Şekil 4.2. Göçün birinci katmanı: Yerliler	93
Şekil 4.3. Göçün ikinci katmanı: Baraj göçmenleri.....	107
Şekil 4.4. Göçün üçüncü katmanı: Turizme bağlı göçmenler	115
Şekil 4.5. Göçlerin yarattığı sosyokültürel değişimler	123
Şekil 4.6. Göçlerin yarattığı ekonomik değişimler.....	140
Şekil 4.7. Göçlerin yarattığı çevresel değişimler.....	147
Şekil 5.1. Didim'de göçün katmanlarının ekonomik faaliyetlerle ilişkileri	160

1. GİRİŞ

**“...Kendi içimizde aslında biz kaybolup gittik,
Bir yabancı gibi olduk.**

Kendi memleketimizde biz şu anda bir yabancıyız...”

“Coğrafya, kaderdir” der İbn-i Haldun. İnsanoğlu, hangi vatanın toprağı üzerinde doğarsa o toprağın tüm özellikleriyle bezenir. Belki de insanın nasıl biri olacağına, nasıl bir hayat yaşayacağına üzerinde yaşadığı topraklar karar verir. Ancak kendilerine yazılan bu kadere boyun eğmeyenler, güçleri yettiğince yaşamlarını daha iyi hale getirmek için kök saldığı topraklardan göç eder. Kimi zaman bir otoriteye boyun eğer, kimi zaman da kendi özgür iradesi ve daha iyi bir yaşam arzusuyla yollara düşer. Bu nedenle, göçün tarihini insanlığın tarihi ile eş tutmak gerekir.

Göç olgusu, Anadolu toprakları açısından düşünüldüğünde dünyanın göç çeşitliliği en yoğun ülkelerinden biri ile karşılaştığı görülür. Var olduğu günden beri birçok göç olayına sahne olan Anadolu toprakları, çok çeşitli topluluklara yurt olmuştur. Bu yer değiştirmeler ne şekilde olursa olsun, insanlar bir yerden başka bir yere göç ederken eşyalarını, hayvanlarını, yiyeceklerini; bunun da ötesinde alışkanlıklarını, değerlerini, davranış biçimlerini, dillerini, dinlerini, geleneklerini yani kendilerine ait her şeyi beraberlerinde götürürler. Kendilerini gittikleri topraklara ait hissetmek için yaşam biçimlerine, alışkanlıklarına kısacası bireysel arka planlarına uygun bir yaşam inşa ederler. Kuşkusuz ki gidilen bölgede kendilerinden çok farklı özellikteki insanlarla kaynaşmak, uzlaşmak, onlara uyum sağlamak için gösterilen çaba, yoğun bir etkileşim sürecini de beraberinde getirir. Diğer taraftan, göç edenleri kabul eden toplum için de aynı süreçleri yaşamak kaçınılmazdır. Kendi küçük ve yalıtılmış dünyalarında yaşamlarını sürdürürken, aniden ya da yavaş bir şekilde *yabancılar* gelmeye başlar. Artık iki toplum için de değişimin gerçekleşmesi muhakkaktır. Çünkü toplumların kültürel değişim süreçlerinde ve farklı kültürlerin karışımından oluşan yeni kültürlerin ortaya çıkmasında temel güçlerden biri şüphesiz ki göçtür. Anadolu'nun on bin yıllık yerleşme tarihi içinde, Anadolu toprakları çok zengin, nitelikleri çok farklı göç deneyimleri yaşamış ve bugünkü kültürel çeşitliğini de bu süreçler sonrasında kazanmıştır (Tekeli, 2015).

Göç, toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreçtir (Castles and Miller, 2008). Değişimin sebebi ya da sonucu olarak göç, göç alan ve göç veren toplumlarda hem sosyal değişimi ve dönüşümü şekillendirir

hem de temel değişim süreçleri tarafından değişir ve dönüşür. Göçe zemin hazırlayan nedenler dönemden döneme, toplumdan topluma değişir. Toplumların temel bir özelliği olarak ortaya çıkan göç, ülke sınırlarını aştığında politik olarak önem kazanırken; iç göç söz konusu olduğunda ise göç veren ve göç alan bölgelerde sosyal, kültürel ve ekonomik değişmelere neden olmaktadır.

Toplumsal değişimle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde bazılarında sosyal değişmeden, bazılarında ise kültürel değişmeden söz edilir. Hatta bazen bu kavramların birbirinin yerine kullanıldığı da olur. Bu iki kavramın tanımına bakıldığında bu benzeşmenin nedeni anlaşılabilir. Toplum, rastgele kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları bir topluluk değildir. Toplum, belirli amaçlar için bir araya gelmiş, birlikte yaşamayı kabullenmiş bireyler topluluğudur. Toplumunu meydana getiren insanlar, bir arada yaşamının gerektirdiğı temel kuralları bilinçsizce kabul etmişlerdir. Kültür ise bu temel kuralların temel ifadesidir. Kültür, toplum üyelerinin paylaştığı ortak hayat tarzıdır. Bu hayat tarzı, aletlerin ortak kullanımını, tekniği, sosyal birliktelikleri ve birleşmeleri, davranışı, dürtüleri, değer sistemlerini de içine alır. Kısacası toplum insanlardır; kültür ise insan davranışlarıdır. Bu nedenle bazı çalışmalarda sosyokültürel değişmeden söz edilir. Görüldüğü gibi, her ne kadar aynı anlama gelmeseler de sosyal ve kültürel değişme kavramları birbirinden ayrılmaz ve değişme süreçleri birbirini etkiler. Bu çalışmada da bu tutum benimsenerek “değişme” ifadesiyle sosyokültürel değişme anlatılmak istenecektir.

Sosyokültürel değişmelerin oluşmasında rol oynayacak etkenler sayılamayacak kadar çoktur. Göç olgusunun yanı sıra; coğrafi, biyolojik ve sosyal felaketler; ekonomik gelişme, sarsıntı ve ilerlemeler; teknoloji; yeni lider ve ideolojiler, rejim değişiklikleri; öğrenci ve işçi değişimleri; kitle iletişim araçları, bilgi aktarma yöntemlerindeki değişmeler; iç ve dış turizm hareketleri sıralanabilir. Örneğin; turizmin, turizm bölgelerinde yarattığı istihdam olanaklarıyla kırdan kente göçü hızlandırdığı bilinmektedir. Turizm, göçü iki yolla teşvik eder. İlki; bir bölgede olumlu deneyimler yaşayan turistlerin geçici kalışını; sosyal sebepler, istihdam veya emeklilik gibi sebeplerle daima kalışa çevirmesidir. İkincisi ise gelişen turizm sektörünün göçmenleri iş aramaya yöneltmesidir.

Bu çalışmada öncelikle göç olgusuna ilişkin kuramsal yaklaşımlar tartışılacaktır. Daha sonra turizm ve göç ilişkisi açıklanacak, ardından bir toplumsal değişim ajanı olarak

turizm ve göç olgularının sosyokültürel değişim ile ilişkisi ortaya konulacaktır. Göçlerin yarattığı toplumsal süreçlerden bahsedilmesinin sonrasında bir göçmen kenti olan Didim’le ilgili bilgilere yer verilecek ve Didim’de *göçün temel katmanları* detaylı bir şekilde açıklanacaktır. Ancak bu noktada Didim’deki göçün temel katmanlarıyla ilgili bilgi verilmesi uygun görülmektedir.

Didim’de tarihsel süreçte; Balkan göçleri, baraj göçleri ve turizme bağlı göçler şeklinde ifade edilebilecek ve üç katmandan oluşan göç hareketlerinin varlığından söz edilebilir. Göçün birinci katmanı olan Balkan göçleri; Lozan Barış Anlaşması kapsamında, 1924 yılında Selanik’ten ve 1936 yılında Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin Didim’e yerleştirilmeleriyle gerçekleşen göçlere işaret etmektedir. Göçün ikinci katmanı olarak ifade edilebilecek baraj göçleri; Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki baraj projeleri nedeniyle doğu bölgelerinden 1986 yılında Denizköy’e, 1989 yılında ise Yalıköy’e gelen göçmenlerin yerleştirilmeleriyle gerçekleşen göçleri kapsamaktadır. Göçün üçüncü katmanı olan turizme bağlı göçler ise; 1985 yılı sonrasında turizm sektörünün gelişimine bağlı olarak ülkenin birçok farklı bölgesinden Didim’e yönelik gerçekleşen göçleri ifade etmektedir. Bu bağlamda çalışmanın ana eksenlerinden biri olan “turizm bağlantılı göçler” olarak adlandırılan olgu, temel olarak emek göçü ve yaşam biçimi göçleri başlıkları altında incelenecektir. Yaşam biçimi göçleri ise ulus ötesi bağlamda İngilizlerin mülk edinimine bağlı göçler, ulusal bağlamda ise iç göçler olarak incelenecektir. Varılmaya çalışılan nihai nokta, Didim’de turizme bağlı göçlerin neden olduğu değişim süreçlerini ve değişime maruz kalan toplumsal grupların turizmle kurdukları ilişkiyi anlamaya çalışmaktır. Didim yaşamını inşa eden göçün her bir katmanının yarattığı sosyal dinamikler ve katmanlara dâhil olan grupların turizmle kurdukları ilişkileri incelenirken; zaman içinde gerçekleşen olayları, eylemleri ve etkileşimleri açıklamak için temellendirilmiş kuram yaklaşımı benimsenecektir.

1.1. Problem

“...Çok büyüdü Didim, ben Didim’i tanıyamıyorum, bilemiyorum.

Didim’i bana hiç sorma.

Ben Didim’in ne mahallesini biliyorum

Ne sitesini biliyorum ne bir şeyini biliyorum...”

Sosyolojik manada göç, toplumsal değişmeye yol açan en önemli dinamiklerden biri olarak bilinmektedir. Özellikle, son dönemlerde küresel ekonomide önemli bir sektör haline gelen turizm ile göç arasındaki ilişki ile bunun yol açtığı değişim farklı

disiplinlerde olduğu gibi sosyolojide de merak uyandıran çalışma konularından biri haline gelmiştir. Bu noktada, bu çalışmanın temel problemi turizm ile göç olguları arasındaki ilişki ile buna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal değişim süreçlerinin Didim örneğinde nasıl ortaya çıktığıdır. Çalışmada özellikle turizm ve göç olgularının yol açtığı değişimin Didim'in yerli ve göçmen halkları üzerindeki etkileri ile söz konusu yerli ve göçmen halkların turizm ve göçle bağlantıları karşılıklı olarak incelenecektir.

Göçlerin var ettiği bir yerleşim yeri olduğu rahatlıkla söylenebilecek Didim, 100 yıla yakın bir süredir hiç durmadan aldığı göçlerle kendine özgü niteliklere sahip bir yer olmuştur. Türk-Yunan nüfus mübadelesiyle mübadiller, Didim'in de içinde bulunduğu, Türkiye'nin birçok farklı bölgesine yerleştirilmiştir. Mübadeleye kadar Osmanlı egemenliği altında yaşayan Ortodoks Hıristiyan'ı olan Rumların yaşadığı bir bölge olan ve o dönemlerde Yoran olarak adlandırılan Didim; Yunan işgalinden kurtulduktan sonra 1922-1924 tarihleri arasındaki iki yıl boyunca boş kalmıştır. 1924 yılında ise bölgeye mübadele nedeniyle Balkan ülkelerinden gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Göçlerin ardından bölgeye karşı kıyıda gelen yüzlerce insan, varlıklarını sürdürme çabasıyla, tütüncülükten oluşan tarım faaliyetleriyle uğraşmaya başlamıştır. Didim, ikinci büyük göç dalgasını 1936'da Bulgaristan'dan almış ve böylece farklı kültürlere mensup insanların kesişim noktası olmaya da bu dönemde başlamıştır.

Didim için diğer bir önemli göç olayı, 1986-1989 yılları arasında Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki baraj projeleri nedeniyle çoğunluğu Adıyaman ve Diyarbakır'dan gelen ailelerin, Denizköy ve Yalıköy'e yerleştirilmeleriyle olmuştur. Söz konusu köyler, kendi memleketlerinde ev ve arazileri sular altında kalanlar için Didim yerli halkının mera ve tarım alanı olarak kullandığı arazilerin üzerine kurulmuştur. Bu köylerde devlet tarafından iki katlı evler yaptırılmış ve hazine arazilerinden hane başına ortalama 30-40 dönüm de arazi verilmiştir. Sosyal ve kültürel açıdan oldukça farklı yapılara sahip olan mübadil göçmenleri ve baraj göçmenlerinin bir araya gelerek kurdukları ilişkiler, uzlaşma boyutundan uzak bir noktada başlamıştır. Avrupa kültürünü temsil eden mübadiller ile Doğu kültürünü temsil eden baraj göçmenlerinin ilişkileri ilk etapta gizli bir çatışma zeminine oturmuştur.

Didim, 1980'li yılların ortalarında bölgede turizm sektörünün hızlı gelişimi, Anadolu'nun özellikle doğu bölgelerinden aldığı iç göçle birlikte İngilizlerin de Didim'den mülk satın alarak bölgeye yerleşmeleriyle göç almaya devam etmiştir. Turizm

sektörünün gelişmesiyle gerçekleşen göçlere bağlı olarak nüfusun yoğun bir şekilde artması, 1990'lı yıllardan sonra bir göç ajanı olarak turizmin etkili olduğu düşüncesini oluşturmaktadır. Tarihsel bir düzlemde işleyen bu göç sürecinde sosyokültürel, ekonomik ve çevresel değişimler Didim'in toplumsal yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında 100 yıla yakın bir süredir kesintisiz bir şekilde göç alması sebebi ile Didim bir göç kentidir denilebilir. İlk göçmenlerini kabul ettiği 1924 yılından başlayarak, belirli yönleriyle ortak özelliklere sahip olan bireylerin gerçekleştirdiği göçlerin her biri, "**göçün bir katmanı**" olarak ifade edilirse; Didim'de *Balkanlaşma göçleri*, *baraj göçleri* ve *turizme bağlı göçler* şeklinde göçün üç temel katmanından söz etmek mümkün olacaktır. Belirtmek gerekir ki; göç olgusu ile ilgili yapılan çalışmalarda bir bölgeye yönelik gerçekleşen göçleri ifade etmek amacıyla göç hareketleri, göç dalgaları ve göç akışları (Ravenstein, 1889; Williams and Hall, 2000; Ekici ve Tuncel, 2005; Abadan-Unat, 2006; Kaya ve Şahin, 2007; Çağlayan, 2006; Portes, 2008; Südaş ve Mutluer, 2008; WTO, 2010; Dedeoğlu ve Gökmen, 2011; King, 2012; Tuna ve Özbek, 2012; Sirkeci and Cohen, 2016) kavramları benimsenmektedir. Göç katmanı kavramı; fen, coğrafya, tıp, mühendislik gibi bilim alanlarında kullanılsa da bu çalışmada, ortak özelliklere sahip bireylerin oluşturduğu göç hareketlerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu çalışmada göçün katmanları kavramının tercih edilmesinin sebebi ise, söz konusu göçmenlerin göç nedenlerine odaklanmaktır. Böylece göç nedenleri açısından ayrışan, farklı kültürel özelliklere sahip ve farklı bir sosyal dinamik yaratan toplumsal gruplar, göçün bir katmanı olarak anlaşılacaktır. Didim'de göçün katmanlarına ilişkin bilgilere ileriki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir.

Göç eden bireylerin gittikleri yerlere kendi kültürlerini, yaşayış biçimlerini ve ahlaki değerlerini de götürmelerinin farklı toplumsal dinamikler yaratması göç sürecinin doğal bir sonucudur. Ortak sosyokültürel değerlere ve göç etme nedenine sahip olan göçün katmanlarının hem yarattıkları değişimin hem de değişime verdikleri tepkinin farklı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca göçün her bir katmanını oluşturan ve farklı kültürel arka planlara sahip olan bireylerin, toplumsal bir olgu olan turizm ile kurdukları bağ da farklılaşacaktır. Temelde bu farklılıkların araştırılacağı bu çalışmada, turizme bağlı göçler nedeniyle yaşanan toplumsal süreçler Didim özelinde araştırılacaktır.

Bakış açısı biraz daha genişletildiğinde değişimin hem göç alan hem de göç eden toplumlar üzerinde farklı şekilde etkileri olduğu da görülecektir. Örneğin, göç edenler

göç alan toplumun kültürü, yaşayış biçimi ve ahlaki değerleriyle karşılaşır. Bu karşılaşmanın ardından, göçmenlerin çoğunluğa uyum sağlamaları, asimile olmaları ya da kimliklerinin kendine özgü özelliklerini korumaları sorunu ortaya çıkar. Bu durum, tersi için de geçerlidir. Diğer bir deyişle, göç alan toplum, kendine özgü nitelikleri olan yeni karşılaştığı toplumla bir arada yaşamayı kabul ederken; uyum sağlama, göçün hacmine bağlı olarak asimile olma ya da kimliklerini yitirme riskiyle karşı karşıya kalabilir mi? Göçmenlerin göç eyleminden etkileneceği muhakkaktır. Diğer yandan, göç eylemiyle karşı karşıya kalan ve göçü kabul eden toplumda göçlerin ardından neler değişir? Mübadeleden sonra en yoğun göç akışına, bölgede turizm gelişiminin ardından 1990'lı yıllardan sonra maruz kalan Didim'de değişim hangi boyutlarda gerçekleşmiştir? Bir turizm bölgesi kimliği ile göç kabul eden Didim'de farklı toplumsal ve kültürel özelliklere sahip göçün katmanlarındaki bireyler turizmle ve turizme bağlı sektörlerle nasıl bir bağ kurmuştur? Görüldüğü gibi, bu çalışmada sosyokültürel değişimin ortaya çıkmasında en önemli ajanlardan olan turizm ve göç olgusu, bu ikisinin etkileşimi ve sonrasında ortaya çıkan süreçlerin şekillendirdiği değişim ile Didim yerli halkının ve göçmenlerin turizmle kurduğu ilişki incelenecektir.

Didim'de yaşanan göçlerle ilgili yapılan bilimsel çalışmaların ağırlıklı ilgisini uluslararası emekli göçleri çekmiştir (Karakaya ve Turan, 2005; Nudralı, 2007; Südaş ve Mutluer, 2008; Nudralı and O'Reilly, 2009; Dönmez ve Birdir, 2011, Südaş, 2014). Bu nedenle bu çalışmanın en önemli odaklarından birini yurt içi göçler oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Didim'de Lozan Antlaşması'yla başlayan göç süreçleri tarihsel katmanlarına ayrılacaktır. Didim'in turizm potansiyelinin keşfedildiği 1950'li yıllar itibariyle başlayıp 1990'lı yıllardan sonra hızı giderek artan turizm bağlantılı göçler irdelenecek ve Didim'de yaşanan göçlerin yarattığı değişimler açıklanacaktır. Daha sonra göçün katmanlarında yer alan toplumsal grupların yarattığı sosyal dinamikler incelenecek ve turizmle kurdukları bağ ortaya çıkarılacaktır. Didim'e yönelik iç göçler ile uluslararası göçlerin yarattığı sosyokültürel değişim turizm açısından incelenirken yanıt aranacak temel sorular şunlardır:

- 1) Turizme bağlı göçler kapsamında Didim'e gerçekleşen göçlerin nedenleri nedir?
- 2) Mübadil göçmenlerinin (yerli halkın) yarattıkları sosyal dinamikler nelerdir?
Yerli halk, turizmle ve turizme bağlı sektörlerle nasıl ilişki kuruyor?

- 3) Karakaya Barajı nedeniyle bölgeye göç edenlerin yarattıkları sosyal dinamikler nelerdir? Baraj göçmenleri, turizmle ve turizme bağlı sektörlerle nasıl ilişki kuruyor?
- 4) Turizm bağlantılı olarak göç edenlerin yarattığı sosyal dinamikler nelerdir? Turizme bağlı göç edenler, turizmle ve turizme bağlı sektörlerle nasıl ilişki kuruyor?
- 5) Turizm ve göç olgularının sosyokültürel, ekonomik ve çevresel boyutlarda yarattığı değişimler nelerdir?

Bu sorulara yanıt bulabilmek için, çalışma kapsamında, hâlâ hayatta olup Lozan Antlaşması'yla gerçekleşen Türk-Yunan mübadelesiyle Didim'e yerleşen, hem kendilerinin hem de Didim'in diğer yerleşiklerinin "yerli" olarak addettiği ve bu çalışmada da "yerli halk" olarak adlandırılacak olan 1924 yılında Selanik ve 1936 yılında göç eden Bulgaristan göçmenlerinin farklı kuşaktan temsilcileri, 1980'li yıllarda Atatürk Barajı'nın bazı doğu köylerini sular altında bırakması nedeniyle gelen göçmenler ve turizmin doğrudan ya da dolaylı etkileriyle Didim'e yerleşen göçmenler ile derinlemesine görüşmeler yapılacaktır.

1.2. Amaç ve Önem

Bu çalışmanın amacı, tarihsel süreçte Didim'e gerçekleşen göçlerin neden olduğu değişimi turizm açısından incelemektir. Daha kapsamlı bir şekilde ifade etmek gerekirse göç almaya başladığı 1924 yılından beri göçün farklı biçimlerine sahne olan Didim'de, farklı sosyokültürel özelliklere sahip ve göç nedenlerine bağlı olarak göçün farklı katmanlarına ayrılan toplumsal grupların yarattığı değişim incelenirken her bir toplumsal grubun turizmle kurdukları ilişkiler de araştırılacaktır. Çalışmanın sonucunda farklı niteliklere sahip olan insan gruplarının bir arada yaşaması sebebiyle ortaya çıkan değişimin ortaya çıkarılmasıyla beraber Türkiye'nin en çok göç alan turistik bölgesi olma özelliğini taşıyan Didim'de yaşanan göçlerin yarattığı toplumsal süreçler ve göçe maruz kalan toplumsal grupların Didim'de turizmle kurdukları ilişkiler kapsamlı olarak açığa çıkarılacaktır.

Bu çalışma kapsamında yapılan yazın taraması sonucunda; turizm ile göç ilişkisinin bu denli kapsamlı olarak incelendiği ve Türkiye'de yapılan çalışmalarda özellikle turizmin dış ve iç göç bağlantısının çok boyutlu olarak ortaya konduğu bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda, çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı

düşünölmektedir. Ayrıca bu çalışma, hem araştırmaya konu olan Didim için hem de yoğun göç alan diğer turistik bölgeler için göç sonucu oluşun sosyal dinamiklere ve farklı toplumsal özelliklere sahip olan bireylerin turizmle kurduğu ilişkilere dair fikir verecektir.

2. ALANYAZIN

Toplu olarak bir arada yaşayan insanların yaşamlarının bir düzeni vardır. Bir arada yaşayan insanların oluşturdukları yaşam düzenlerine “toplum” denilir. Toplumun taşıdığı temel özellikler; toplumun yerleştiği arazi, yerleştiği arazinin üzerindeki nüfus, nüfusun özellikleri ve nüfusun doğayı işleme şekli ile bunlardan doğan insan ilişkileridir. İnsan ve doğa ilişkileri içinde insanların doğayı değiştirmede kullandığı aletler, tüm bunların oluşturduğu ve sosyal olarak yarattığı değerler sistemi, inançları ve düşünceleri hepsi bir bütündür. Bir yerde insanlar varsa, o yerde aynı zamanda bir yerleşme düzeni, nüfusu, sosyal örgütü, doğayı işleme şekli ve değerler de doğar. Bu anlamda toplum bir bütündür. Bir tarafta bu bütünlük varken, her şey birbirine bağlı ve birbirini etkilerken, toplumun sayılan temel özelliklerinde meydana gelen değişme, aynı zamanda diğer özelliklerinin de birbirine bağlı bir şekilde değişmesine neden olur. Yani insanların doğayı işleme şekli değişirse, nüfus da değişir; nüfus değişirse yerleşme şekli de değişir; yerleşme şekli değişirse sosyal örgütlenme ve bunlarla ilgili olarak değerler ve inanç sistemi de değişir (Kıray, 1999, s. 312-313). Bu değişimin hızlı ve yavaş olduğu dönemler olduğu gibi, çoğu zaman değişimin yönü de belirsizdir. Değişimin hızlı olduğu dönemler özellikle devrimler ve rejim değişikliklerinin olduğu dönemlerdir. Politik, ekonomik ve toplumsal yapıdaki önemli değişiklikler, politik grupların, toplumsal güçlerin etki ve baskılarının sonucunda gerçekleşen reformlar bazen ileriye bazen de geriye doğru toplumsal değişimler üretebilir. Toplumsal değişmeyi sağlayan nedenler çeşitlilik gösterdiği gibi, bu nedenlerden bazılarının ön plana çıkması toplumdan topluma farklılık da gösterir (Eskicumalı, 2003, s. 2).

Sosyal bilimlerde değişimin nedenlerini, yönlerini, hızını, diğer bir deyişle kanunlarını bilmemekten kaynaklanan büyük bir kargaşa bulunmaktadır. Örneğin; toplumsal değişme dendiğinde toplumun temel düzenindeki temel kaymalar kastedilirken diğer yandan ailenin örgütlenişindeki, hayat kazanma yollarındaki, dinsel davranışlardaki, insanlar tarafından benimsenen değerlerdeki ve kullanılan teknolojilerdeki değişimler gibi toplumun yapısındaki temel ve geniş değişimleri ifade eden tanımlar da kullanılmaktadır. Kongar (2014, s. 55-56)’a göre bu tanımlar değişmeyi, belli bir toplumun sınırları içinde ele almaktadır. Bu durum, orta boy kuramların belirgin bir şekilde değişmeye yansımından başka bir şey değildir. Bu anlayışın toplumsal değişme mekanizması şöyle ortaya konulabilir: Toplumsal değişme, toplumun

yapısındaki değişmedir. Toplumun yapısı, toplumsal kuramların belirlediği toplumsal ilişkilerden meydana geldiğine göre, değişme, ilişkilerin değişmesidir. Bütün bunların ardında da toplumsal aktörlerin davranışlarındaki değişmeler yatar. Görüldüğü gibi değişme, belirli bir dönem içinde, toplumsal ve doğal yaşam ile insanların tutum ve davranışlarında gerçekleşen farklılaşmayı tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Sosyolojik açıdan toplumsal değişme ise toplumun yapısını oluşturan unsurların ve bunları belirleyen kurumların tarihsel bir süreç içerisindeki değişmesini kapsamaktadır. Bu değişmeler birey ve grupların davranışlarına yansımakta olup toplumsal norm ve değerlerin farklılaşmasına yol açmaktadır. Sosyal yapının mevcut birimlerindeki rollerin, kodların veya normların yapısı ve doğasındaki değişmeler de toplumsal değişme disiplini içerisinde değerlendirilmektedir (Smith, 1996, s. 47).

Toplumsal değişme alanındaki ilk sosyolojik çalışmalar Aydınlanma düşüncesi, Endüstri Devrimi ve Fransız Devrimi sonucunda Batı Avrupa toplumlarında ortaya çıkan değişimleri açıklamaya odaklanmıştır. Sosyoloji bilimi, Endüstri Devrimi'ni merkeze alarak toplumları ve toplumların değişme süreçlerini değerlendirmeye çalışmıştır. Aydınlanma düşüncesi, temel olarak dünyanın batıl inançlarla veya doğüstü güçlerle açıklanamayacağına dayanır. Buna göre, dünyayı anlamının tek yolu, akılcı düşünce ve bilimdir. Akıl ve bilimin kullanılması, ilerlemeyi getirecektir. Bu anlamda ilerleme kavramı, toplumlar için her zaman daha iyi ve daha güzel olan bir aşamaya doğru gidişi ifade etmiştir. Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle toplumsal değişme daha iyiye, ideal olan bir toplumsal düzene doğru ilerleme olarak ele alınmıştır (Erkilet, 2007, s. 154).

Kongar'ın (2014) da işaret ettiği gibi, sosyolojide, toplumsal değişmeyi açıklamak için üzerinde uzlaşmış bir kuramdan bahsetmek zordur. Dolayısıyla çeşitli toplumsal değişme kuramları mevcuttur. Farklı kuramlar olmasının temelinde, toplumsal ve kültürel kavramlar ve bunların birbirleriyle olan ilişkileri hakkındaki temel kabullerin çeşitliliği bulunur (Perşembe, 1991, s. 172). Sözü edilen çeşitli toplumsal değişme kuramları, sadece değişmenin yönünü belirtmekle kalmaz, aynı zamanda değişmenin nasıl ve hangi sebeplerle meydana geldiği hakkında da fikir ortaya koyarlar. Bu bağlamda toplumsal değişmeyi açıklayan büyük, orta ve küçük boy kuramlardan bahsedilebilir.

Büyük boy kuramcılarının ortak niteliği, toplumları bütün insanlık tarihi içinde ele almaları ve insanlığın doğuşundan bugüne kadar meydana gelen olayları açıklayacak modeller ortaya koymaya çalışmalarıdır (Kongar, 1995, s. 48). Organizmacı, Evrimci ve

Diyalektik model olmak üzere üç ana grupta toplanan bu kuram, genel geçerliliği olan kanunları belirlemeye ve bunlardan yola çıkarak özel toplum birimlerindeki değişimleri açıklamaya yönelirler. Bu açıdan bu kuramlar tümdengelim metodunu benimsemişlerdir (Oktay, 2007, s. 5). Orta boy kuramcılar, toplumları ayrı ayrı inceleyerek toplumsal değişimleri tespit etmeye ve bu gözlemlere dayalı olarak geliştirdikleri modeli bütün insanlığa genellemeye çalışmışlardır (Kongar, 1995, s. 51). Ayrıca, bugünkü bilgimizle, bütün insanlığı kapsayacak değişim modeline ulaşamayacağımız inancını geliştirmişlerdir. Dolayısıyla daha çok içinde yaşadığımız toplumu ve onun alt sistemlerini incelemeye yönelirler. Küçük boy kuramların inceleme alanlarına; demografik değişimler, göçler, kentleşme, alt-üst kültürler, sapma gösteren davranışlar, sosyal tabakalaşma, sosyal hareketlilik gibi konular örnek gösterilebilir. Küçük boy kuramlar ise toplumsal gruplar ile grup içindeki bireyleri konu edinir. Örneğin; sanayileşme ile birlikte karmaşık kentleşme, yoğun göçler, işsizlik, toplumsal sapmalar gibi olgular ortaya çıkmaktadır (Okumuş, 2003, s. 144). Aşağıdaki bölümde ise göç olgusunu açıklamaya çalışan kuramsal yaklaşımlara ilişkin bilgiler verilecektir. Kuramsal açıklamalardan sonra göç biçimleriyle ilgili açıklamalar yapılacaktır.

2.1. Göç Olgusuna İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Göç, insanlık tarihi boyunca hiç bitmemiş ve insanlık var olmaya devam ettiği sürece de hiç bitmeyecek bir olgudur. Göçler, insanların buldukları mevcut yaşam ortamlarından daha iyi yaşam olanakları sunabilen ortamlara yer değiştirmeleri olarak tanımlanabilir. İnsanlar, yaşadıkları ortamlarda ekonomik, güvenlik, doğal afet, eğitim ve sosyokültürel nedenlerle kaygı duyabilirler. Eğer bu kaygılar, bu nedenlerden biri veya birkaçının baskınlaşmasıyla ileri bir aşamaya ulaşırsa bunun sonucu, buldukları yerden daha iyi koşulları olan bir yere göç etmektir (Antalya Kent Konseyi Eğitim ve Toplum Çalışma Grupları 2007, s. 9). Bu durum ülkeleri, bölgeleri, göç alan ve göç veren yerleşim yerlerini etkilemektedir. Göç, nedenleri kadar sonuçları itibarıyla da önemli değişimlere yol açan bir olgudur.

Göç eden bireyler yalnızca fiziksel olarak bir yer değiştirme eyleminde bulunmazlar; aynı zamanda kültürlerini, inançlarını, yaşam tarzlarını, maddi ve manevi tüm değerlerini de göç ettikleri yere taşırlar. Bu nedenlerle göç, ciddi sosyal ve toplumsal etkileri olan önemli bir araştırma alanıdır (Eraldemir, 2013). Diğer bir deyişle göç, göç edilen kente yeni bir katma değer sağlayarak, ekonomiyi canlandırabilecek olmasının

aksine doğal, sosyal, ekonomik ve kültürel değerleri de bozarak, kenti her yönüyle yaşanmaz bir hale de getirebilir (Antalya Kent Konseyi Eğitim ve Toplum Çalışma Grupları, 2007, s. 9). Bu nedenle, göç olgusu; nedenleri, süreçleri ve sonuçları itibariyle incelenmeye değer bir konudur. 19. yüzyılın iç ve dış göç hareketlerini tek, kapsamlı bir kuramla açıklama çabalarından sonra 20. yüzyılın toplumbilimcileri birbirinden farklı kavramlar, varsayımlar ve başvuru kalıpları kullanarak çeşitli kuramsal modeller geliştirmeye başlamışlardır (Abadan-Unat, 2006, s. 21).

Göç kuramları her ne kadar temelde ekonomik bir bakış açısı ile geliştirilmişse de bu kuramların, göçleri çok sayıda ve birbiriyle ilişkili nedenlere bağlayarak açıklayan bir bakış açısına doğru bir değişim gösterdiği gözlenmektedir ancak Portes'e atfen Abadan-Unat'ın (2017, s. 51) vurguladığı gibi "sosyal bilimlerde göçleri açıklayan tek bir büyük kuram yoktur." Turizmle bağlantılı göçlerin ise şimdiye kadar ortaya atılan göç kuramlarında yer bulamamış olması, turizm bağlantılı göçlerin görece yeni bir göç türü olmasına, konu hakkındaki verilerin kısıtlı olmasına ve turizm bağlantılı göçlerle ilgili yapılan çalışmaların diğer göç türleriyle yapılan çalışmalara göre yetersiz olmasına bağlanabilir (Südaş, 2005). Takip eden bölümlerde göç olgusuna ilişkin temel kuramsal yaklaşımlar açıklanacaktır.

2.1.1. Göç kanunları

Göç hareketlerini açıklayabilecek tek ve büyük bir kuram olmadığı için mikro ve makro düzeydeki analizler birbirinin yerini tutmamaktadır. Onun yerine göç kuramları; uluslararası göçün kaynakları, göç akımları, istihdam biçimleri ve göçmenlerin sosyokültürel uyumları olmak üzere dört ana öge etrafında geliştirilmelidir. Göçün belli alan ya da konularını içeren bu tür orta boy kuramlar, çok genel ve fazla bilgi vermeyen büyük boy kuramlara göre daha aydınlatıcıdır (Abadan-Unat, 2006).

Göç olgusunun bilimsel çalışmalara konu olmaya başlaması 19. yüzyıla tarihlenmektedir. Alman-İngiliz kökenli, coğrafyacı ve harita uzmanı Georg Ravenstein, bu konuda ilk defa 1885 ve 1889 yıllarında "Göç Kanunları" konulu iki bildiri sunmuş ve göç çalışmalarının tartışmalarını başlatmıştır (Abadan-Unat, 2006). Ravenstein Kanunları olarak literatürde yer bulan göç kanunları sırasıyla şu varsayımlar çerçevesinde ele alınmıştır (Ravenstein, 1885, s. 198-199): Göç akımlarının önemli bir kısmı kısa mesafelere gerçekleşirken; uzak mesafeli göç akımları ise genellikle ticaret ve sanayinin yoğun olarak gerçekleştiği büyük merkezlere gerçekleşir. Bu hareketin doğal sonucunda,

içine çekme süreci doğrultusunda kentlere yakın bölgelerden kentlere doğru göç artarken; boşalan kırsal bölgelere de daha uzak mesafelerden göçün artması bir yayılma sürecine sebep olur. Yayılma süreci, çekme sürecinin tersidir ancak benzer özellikler taşır. Her ana göç akımı, dengeleyici bir ters göç akımına da neden olur. Uzun mesafelere göç edenler genellikle büyük ticaret merkezlerine göç etmeyi tercih ederler. Şehirlerde yaşayanların kırsalda yaşayanlara göre; göç etme eğilimi daha yüksektir. Son olarak kısa mesafelere kadınlar göç etmeye daha yatkınken; uzak mesafelere göç etmeye ise erkekler daha yatkındır.

2.1.2. İtici ve çekici faktörler kuramı

Ravenstein'in göç kanunları ile ilgili çalışmasını yaptığı yüzyılda, göç kuramları içinde kıyaslanabilir bir çalışma yoktu. Yaşadığı dönemde Ravenstein çok fazla atıf aldığı gibi eleştiri de almıştır. Bu arada, kelimenin tam anlamıyla binlerce göç çalışması yapılırken, birkaç ek genelleme ileri sürülmüştür. Yaş ve göç, cinsiyet ve göç, ırk ve göç, mesafe ve göç, eğitim ve göç, iş gücü ve göç konularında birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak göçmenlerin karakteristikleri üzerine odaklanan çoğu çalışma, göç hacmine çok az atıfta bulunarak yapılmıştır. Ayrıca az sayıda çalışmada da varış bölgesinde göçmenlerin asimilasyonu veya göçün nedenleri göz önüne alınmıştır.

Ne kadar kısa ya da uzun mesafede veya ne kadar zor ya da kolay olursa olsun her göç hareketi bir çıkış, bir varış ve engellerle baş etme dizisi içerir (Lee, 1966, s. 48-49). Bu çerçevede Lee (1966, s. 50), göç kararının ve göç sürecinin yaşanan ülke, varış ülkesi, araya giren engeller ve kişisel faktörlerle ilişkili olduğunu iddia etmiştir. Lee'nin göçle ilgili belirttiği bu faktörler, kuramın temel işleyişini oluşturmaktadır. Bu göç kuramı, her alanda insanları harekete geçiren veya onları iten sayısız faktör olduğu varsayımından hareket etmektedir. Bu faktörlerden bazıları, çoğu insanı aynı şekilde etkilerken; bazıları ise farklı insanları farklı şekillerde etkilemektedir. Çekici ya da itici faktörler dizisi, hem köken bölge hem de varış bölgesindeki her göçmen veya göçmen adayı tarafından farklı tanımlanmaktadır.

Kuramın temel çerçevesini oluşturan ve işlerliğini sağlayan önemli bir diğer nokta da yaşanan yer ile göç edilecek yerdeki olumlu ve olumsuz faktörlerin birbirlerinden ayrı olarak değerlendirilmesi gerekliliğidir. Kurama göre, hiçbir bağlam ve düzlemde mutlak itme ve mutlak çekme faktörü yoktur. İtme ve çekme faktörlerinin içeriğinin belirlenmesi birçok etkene bağlıdır.

Lee'nin kuramda vurguladığı bir diğer boyut ise göçün belirleyenleridir. Lee göçün belirleyenleri olarak iki boyut ortaya koymaktadır. Bu belirleyenlerden ilki, kişisel faktörler, diğeri ise kişisel olmayan faktörlerdir. Potansiyel göçmenler olarak değerlendirilen yerleşikler, kendileri için yaşadıkları yerdeki olumlu ve olumsuz faktörlerin neler olduğunu, bu faktörlerin kendileri için ne anlama geldiğini çok iyi bilmekte, itme ve çekme faktörlerinin hesabını çok rahatlıkla yapabilmektedirler. Belli bir bölgede yerleşik olarak yaşayan potansiyel göçmenler, başka bir yere göç etmeyip yaşadıkları yerde kaldıklarında ve bu kalmadan sonraki süreçte olumlu ve olumsuz faktörlerin, yaklaşık olarak neler olacağı konusunda genel anlamda bir fikre de sahip olmaktadır. Fakat göç edilecek yerdeki sosyal yapı ve var olan durum içerisindeki belirsizlikler, göçmenlerin kendileri için yarattıkları beklentiler ve hâlihazırda var olan riskler gibi kavramlar, potansiyel göçmenler için göç sürecinin belirleyenleridirler. Bu kuramsal yaklaşım bağlamında, göçün kendisinin başlı başına bir belirsizlik ve bu belirsizliğin de kişileri göç sürecinden alıkoyan bir durum olduğu söylenebilir (Çağlayan, 2006, s. 73-74).

2.1.3. Kesişen fırsatlar kuramı

Göçle ilgili olarak 1940 yılında başka bir kuram ortaya atılmıştır. Kesişen fırsatlardan ilk kez Stouffer söz etmiştir. Jansen' göre (1970, s. 11) belli bir uzaklığa göç eden insanların sayısı, gittikleri yerdeki fırsatların çokluğuyla orantılıdır. Diğer bir deyişle, örneğin gidilecek yerde iş bulma fırsatı fazlaysa oraya göç eden insanların sayısı da fazla olacaktır (Yalçın, 2004, s. 28).

Kurama göre göç olgusunda önemli olan noktalar; göç edilecek mesafe, göç edilecek yerdeki imkânlar ve bu imkânların miktarıdır. Fakat Stouffer oluşturduğu kuramda, bu üç önemli faktör içinde mesafe faktörünü analiz nesnesi olarak diğer faktörlerin önüne koymaktadır. Stouffer'a göre, göç çalışmalarında çekim etkisi üzerinde daha fazla durulmalıdır. İki farklı merkezdeki çekim etkisi, göç edilecek yerle çekim merkezi arasındaki mesafe dikkate alınarak analiz yapılmalıdır (Stouffer, 1940, s. 846).

Kesişen fırsatlar kuramının uluslararası göç için en önemli katkısı, göç mesafesine bağlı olarak göç sırasında çıkabilecek zorlukları göz önünde bulundurarak göçü değerlendirmesidir. Göç için kat edilecek mesafede, aşılacak olan ulus-devletlerin sınırları ve bu sınır geçişleri, göç üzerinde olumsuz bir etkide bulunmaktadır. Çünkü aşılacak her sınır, bir kontrol sistemi ve mekanizmasını da beraberinde getirmektedir. Bu

durum da, uluslararası göçü oldukça zorlaştıran bir etken ve uluslararası göç için bir sınırlama anlamına gelmektedir (Çağlayan, 2006, s. 78).

2.1.4. İkili emek piyasası kuramı

İkili emek piyasası kuramı merkez-çevre kavramını iş gücü piyasalarının yapısına uyarlayarak zengin ülkelerdeki vasıflı ve vasıfsız iş gücü ayırımına dayalı bir şekilde enformel sektörün güvencesiz ve ucuz iş gücü olması nedeniyle yüksek düzeyde göçmene ve emek gücüne ihtiyacı olduğu iddiasını öne çıkarmaktadır (Güllüoğınar, 2012, s. 55). Bu kurama göre (Piore, 1979), gelişmiş ülkelerdeki yerel hiyerarşi sıralamasının en altında yer alan yerli işçiler, istihdamın dalgalı olduğu, düşük ücretli ve genellikle niteliksiz olan ikincil sektör firmalarındaki “küçük düşürücü” işlerde çalışmaktansa, işsiz kalmayı tercih etmektedir. İşgücünün vasıflı ve vasıfsız sektörler bölünmesi, “ev sahibi” ülkedeki etnik bölünmeyle tipik olarak eklenmektedir. İkili iş gücü piyasası kuramı temel olarak gelişmiş ülkelerde düşük seviyeli iş gücüne sürekli bir talep olduğundan ve yerli işçiler kabul etmediği için göçün sürekli olarak artmakta olduğunu öne çıkarmaktadır. Bu kuram; göçü, modern sanayi toplumlarının yapısal ihtiyaçlarıyla ilişkilendirmekte ve daha çok gelişmiş alıcı ülkelerin göç motifleri üzerinde durmaktadır (Toksöz, 2006, s. 17).

Bu kurama göre uluslararası emek göçü, büyük ölçüde gelişmiş ülkelerdeki talebe dayalı olarak gerçekleşmektedir ve bu toplumdaki işverenler veya onlar adına hükümetler tarafından başlatılmıştır. Buna göre; göçmen işçi talebi, ekonominin yapısal gereksinimlerinden doğar. Ücret teklifleri ve uluslararası ücret farkları emek göçünün oluşması için zorunluluk değildir. Göçmen kabul eden toplumdaki düşük düzeyli ücretler, göçmen işçilerin sayısı çoğalsa bile yükselmez. Ücretler, sosyal ve kurumsal mekanizmalar tarafından yerinde tutulur, arz ve talepteki değişimlere karşı bağımsız değildirler. Göçmen işçi arzındaki artışa paralel olarak düşük düzeyli ücretler de düşebilir. Düşük düzeyli ücretlerin düşmesine sosyal ve kurumsal denetimler engel olmaz. Hükümetlerin ücretlerde veya istihdam oranlarındaki küçük değişimler yaratan politikalarla uluslararası göçü etkilemesi zordur. Göçmenler, modern, endüstri sonrası ekonomilerde yapısal olarak oluşan bir emek talebiyle şişmektedir (Massey vd. 1993).

2.1.5. Marksist göç kuramı

Her ne kadar Marksist bir göç kuramından bahsedilemezse de göç olgusunun bu kuram içindeki yeri tartışma konusu edilebilir. Köyden kente göç, feodal bir üretim

tarzından kapitalist bir aşamaya geçişe yol açtığına göre ve bu geçiş, toplumların sosyalist aşamaya ulaşmasında, geçilmesi gereken önemli bir aşama olduğuna göre son kertede olumlu bir gelişmedir. Marksist geleneğin göç olgusuna yaklaşımında yedek işçi ordusu kavramı önemli bir yer tutar. Göç sonucu üretim ve ticaret merkezi olan kentlere gelmiş olan bu insanlar, işe girebilmek için her türlü dezavantajlı pozisyonu kabul etmeye razı olduğundan hâlihazırda çalışmakta olan işçilerle amansız bir rekabet içine girerler. Bu rekabetten genel olarak işçi sınıfı değil burjuva sınıfı kârlı çıkacaktır (Yalçın, 2006).

2.1.6. Dünya sistemleri kuramı

Dünyadaki ekonomik krizler ve iş gücünün sömürülmesine karşı 1970’li yıllarda ortaya çıkan negatif ortam, göç kuramlarında yapısal eşitsizliklerin sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, merkez-çevre ilişkileri kapsamında, uluslararası göçün merkez ülkeler tarafından, kendi çıkarlarına uygun olarak yönlendirildiğini savunan dünya sistemi kuramı ön plana çıkmıştır (Güllüoğlu, 2012, s. 55). Dünya sistemleri kuramına göre göç, kapitalist gelişim sürecinde kaçınılmaz olarak gerçekleşen çözümlerin ve altüst oluşların doğal bir sonucudur. Kapitalizm; Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Okyanusya ve Japonya’daki merkezinden dışa doğru yayıldıkça dünyanın çok daha büyük bir bölümü ve insan nüfusunun sürekli artan kısmı, küresel pazar ekonomisine dâhil olmuştur. Çevre ülkelerdeki toprak, hammadde ve emek, pazarların etkisine ve denetimine girdikçe, göç dalgaları kaçınılmaz olarak ortaya çıkmış, bir kısmı daima yurtdışına kanalize olmuştur (Massey, 1988). Wallerstein’a (2000, s. 45) göre kapitalist dünya sistemi, merkez-çevre ilişkilerinin egemen olduğu bir dünya ekonomisi ve devletlerarası bir sistem çerçevesi içindeki egemen devletlerin oluşturduğu bir siyasi yapı tarafından kurulur.

Dünya sistemleri kuramı, uluslararası göçün genişleyen küresel bir pazarın politik ve ekonomik örgütlenmesini takip ettiğini ileri sürmekte ve bu görüş altı farklı varsayımdan oluşmaktadır (Massey vd., 1993, s. 447-448). Buna göre:

1. Uluslararası göç, gelişen dünyadaki kapitalist pazarın doğal bir sonucudur. Küresel ekonominin çevresel bölgelere nüfuz etmesi, uluslararası hareketin katalizörüdür.
2. İşgücünün uluslararası akışı, metalar ile sermayenin uluslararası akışını takip eder ancak tam tersi yöndedir. Kapitalist yatırımlar, çevre ülkelerinde köklerinden kopmuş hareketli nüfusu yaratan değişimleri tetikler; diğer yandan eş zamanlı olarak merkez ülkelerle güçlü maddi ve kültürel bağlantılar oluşturarak ulus ötesi hareketlere yol açarlar.

3. Uluslararası göç, özellikle eski sömürgeci güçlerle eski sömürgeler arasındadır; çünkü kültürel, dilsel, idari, yatırımsal, ulaşım ve iletişimsel bağlar erken dönemde oluşmuştur ve sömürge dönemi esnasında dışsal rekabet ortamı özgür bir şekilde gelişmesine izin vermiştir. Bu durum belli ulus ötesi pazarlar ile kültürel sistemlerin oluşumuna yol açmıştır.
4. Uluslararası göç, pazar ekonomisinin küreselleşmesinden kaynaklandığı için, hükümetlerin göç oranlarını etkileme biçimi şirketlerin deniz aşırı yatırım faaliyetlerini düzenlemek ve sermaye ile metaların uluslararası akışını kontrol etmektir. Ancak bu tür politikalar, yerine getirilmeleri zor olduğundan uygulanma ihtimalleri pek yoktur, uluslararası ticarete anlaşmazlıklar yaratma eğilimindedir, dünya ekonomik gerileme riski taşımaktadır ve bunları bloke etmek üzere harekete geçirilebilecek temel politik kaynaklara sahip çokuluslu şirketleri karşısına almaktadır.
5. Kapitalist ülke hükümetleri başarısız olduklarında, yurt dışındaki yatırımlarını korumak ve küresel pazarın gelişimine sempatik olan yabancı hükümetleri desteklemek için yaptıkları politik ve askeri müdahaleler, belli merkez ülkelerine yönelen sığınmacı hareketlerini meydana getirmekte; bu durum bir başka uluslararası göç biçimini doğurmaktadır.
6. Uluslararası göç, nihayetinde ücret oranları veya ülkeler arasındaki istihdam farklarıyla çok az ilişkilidir; pazar oluşumunun dinamikleri ile küresel ekonominin yapısından ileri gelmektedir.

2.1.7. Bhikhu Parekh'in göç kuramı sınıflaması

Parekh; liberal görüş, toplumcu görüş ve etnik görüş olmak üzere üç farklı göç kuramının varlığından bahsetmektedir. Liberal görüşe göre, insanlar eğer herhangi bir toplumun gereksinim duyduğu minimum beklentileri karşılayacak kapasitede iseler rahatlıkla göç ederek o toplumun birer üyesi haline gelebilirler. Liberal görüşü savunanların büyük bir kısmı, göç olaylarının bir çeşit otomatik işlemler zinciri olduğunu, eğer bir ülkede iş gücüne ihtiyaç varsa göçmen işçilerin geleceğini ve gereksinim bittiğinde ise göçün duracağını ve gelen göçmenlere gereksinim kalmadığında ülkelerine geri döneğini savunurlar. Toplumcu görüşe göre bir ülke; birbiriyle iç içe geçmiş bir nüfusun paylaştıkları ortak anlamların, ilgilerin, değerlerin, duyguların, bağlılıkların ve birliktelik gururunun bileşkesidir. İnsanlar kendilerini tanımlarken bireysel kimliklerinin yanı sıra toplumsal kimliklerini de kullanırlar. Bu noktada, bireylerin birbirine toplumsal olarak bağlı olmaları özel bir önem taşır. Göç olayına temkinli yaklaşan bu görüş, dışarıdan gelecek olanların bir şekilde o ülke toplumunun sahip olduğu kültürden farklılıklar sergileyeceği gerekçesiyle, göç alan topluma en iyi uyum sağlayacak olanların seçilmesi gerektiğini savunur. Etnik ya da milliyetçi görüşe göre ise, bir ülke, yüzyıllar boyu birlikte yaşamış, birbirleriyle kan bağıyla bağlanmış ve ortak bir tarihin mirasını

devralmış insanlardan oluşur. Burada, birlikteliği sağlayan temel etkenler, kan bağı, paylaşılan kolektif içgüdüler ve sadakattir. Dolayısıyla, bu görüşe göre, bir ülkeye göç edecek kişiler, ancak o ülkeyle kan bağı varsa kabul edilmelidir. Ayrıca, eğer o ülkenin dışarıdan gelecek iş gücüne çok gereksinimi varsa, bunlar ancak geçici bir süreliğine kabul edilmeli ve misafir statüsünde tutulmalıdır (Yalçın, 2004).

2.1.8. Modernleşme Okulu'nun denge kuramı

Modernleşme ekolü, Batı kapitalist değerlerin ve uygulamaların Üçüncü Dünya Ülkelerinin modernleşmesine katkı sağlayacağı ve onlara kendi kendilerine yetecek düzeye gelmeleri noktasında yardımcı olacağını iddia etmektedir. Bu ekolün önemli temsilcileri Walter Rostow, W.A. Lewis, Talcott Parsons, Daniel Lerner ve Michael P. Todaro'dur (Sorensen, 2012). Kuram, modernleşme sürecini kentleşmenin artışı ve nüfusun tarım kesiminden sanayi kesimine aktarılması olarak tanımlamaktadır (Abadan-Unat vd., 2006). Bu okulun önemli temsilcilerinden olan Lewis, geleneksel kesim olan tarım ile modern kesim olan sanayinin birlikteliğinden yola çıkarak geliştirdiği ikili ekonomi modeliyle iç göçe dair çarpıcı tespitlerde bulunmaktadır. Lewis'e göre kırsal kesim olan tarım sektöründe aşırı nüfus yığılması olduğu için gizli işsizlik yaşanmaktadır. Dolayısıyla buradaki iş gücü fazlasının sanayi sektörüne aktarılmasıyla sanayi istihdamı ve üretiminde artış yaşanacaktır. Bu artışlar da ekonomik kalkınmayı uyaracaktır. Fakat sanayi kesimine emeğin aktarımı, emeğe geçimlik ücret düzeyinin üzerinde bir ücret ödenmesiyle mümkün olacaktır. Sonuç olarak Lewis, tarımdaki fazla iş gücünün sanayiye transferi şeklinde geliştirdiği modelle iç göçü az gelişmişlikten kurtulmanın önemli bir aracı olarak görmektedir (Berber, 2006, s. 336-337).

Todaro'ya göre yüksek kentsel işsizliğe rağmen, kente göç olması birey için fayda-maliyet açısından akılcı olabilir. Çünkü göç, öncelikle nispi fayda-maliyetler ve rasyonel ekonomik kaygılar tarafından uyarılır (Todaro, 1997, s. 37-38). Bununla birlikte Todaro, başlangıçtaki modelinin ardından J.R. Harris ile birlikte yeni bir model geliştirmiştir. Bu bağlamda yazarların ikisi de tarım dışı iş gücü transferine dikkat çekerek kırsaldan kente yaşanan göçü iki sektörlü bir analizle, yani Harris-Todaro modeliyle ele almışlardır. Modelin temel varsayımı; göç sürecinin, kentten beklenen gelirin, kırsalın gelirinden büyük olduğu sürece devam edeceğidir. Buna göre beklenen gelirle mevcut gelir arasındaki fark sıfırlanıncaya kadar bu göç süreci devam edecektir (Harris ve Todaro, 1970, s. 139).

Todaro modelinin değişikliğe uğramış başka bir halini de Üçüncü Dünya ülkeleri üzerine yaptıkları çalışmayla Cole ve Sanders yapmıştır. Onlara göre, Todaro modelinde yüksek eğitimlilerin göçüne yer verilmesine karşılık, eğitimsiz insan göçü ihmal edilmiştir. Todaro modelindeki bu eksikliği gidermek amacıyla yapılan çalışmaya göre kırdan kente doğru yapılan göçün ikili bir yapısı bulunmaktadır. Buna göre yüksek eğitimliler kendilerine kentsel modern sektörlerde yer bulabilirken bunlara karşılık daha az donanımlı ve düşük insan sermayesine sahibi olanlar ise kentsel geçimlik sektörlerde kendilerine yer bulabilmektedirler. Yazarlara göre birinci yapıdakiler için kentsel engeller yüksek olmasına rağmen, ikinci yapıdakilere, yani geçimlik sektörlerde çalışanlara bu engeller oldukça düşüktür. Ayrıca kentsel geçimlik sektördeki ücretler kırsal geçimlik sektördeki ücretleri aştığı anda, göç hareketi gerçekleşmektedir (Cole ve Sanders, 1985, s. 481).

2.1.9. Ağ kuramları

Ekonomik koşullar, iktidar politikaları, toplumsal değerler ve ulaşım imkânları gibi unsurlar göç deneyiminin oluşumunda öncelikli rolü oynamaktadır. Göçmenler ise toplumsal ağlar içinde hareket etmektedir. Bu ağlar, tarihsel süreçler içinde oluşurlar ve göçmenler kendilerinden önce göç eden akraba veya arkadaşlarının izlerini sürerek, diğer bir deyişle sahip oldukları sosyal sermayenin mümkün kıldığı sınırlar içinde hareketlilik sergilemektedir. Göç süreçlerinde kimin gidip kimin kalacağına karar veren birtakım toplumsal, kültürel ve geleneksel kontrol sistemleri olduğu iddia edilmektedir. Gidenlerin ve geride kalanların yeni koşullara uyum sağlamalarını sağlayacak destek mekanizmalarının varlığından söz eden bu yaklaşım, geri dönenlerin aktardıkları tecrübelerin, göçün devamını veya sona ermesini sağlayan önemli bildirimler olduğunu söylemektedir (Faist 2000; King 2012).

Göçmen ağları için aile ve cemaat, hayati öneme sahiptir. Asyalı göçmenler üzerine yapılan bir araştırma, göç kararlarının genellikle sâdece bireysel olarak değil, aile tarafından da alındığını göstermiştir. Hızlı değişimin olduğu durumlarda; aile, gelirlerini ve hayatta kalma şanslarını artırmak amacıyla bir ya da daha fazla üyesini çalışmak için başka bir ülke veya bölgeye gönderme kararı alabilir. Göç ağları ayrıca yerleşme ve göç bölgesinde cemaat oluşumu sürecine de bir temel sağlamaktadır. Göçmen grupları kendileri için ibadet yerleri, dernekler, dükkânlar, kafeler, doktor ve avukat gibi profesyoneller ve diğer hizmetlerle ilgili sosyal ve ekonomik altyapılarını geliştirirler.

Bu, ailenin yeniden bir araya gelmesiyle sonuçlanır: Kalma süresinin uzatılması, ilk göçmenlerin eşlerini ve çocuklarını getirmeye veya yeni aileler kurmaya başlamaları örneklerinde olduğu gibi (Castles and Miller, 2008, s. 37-38). Didim’de yaşanan göçlerde de görüleceği gibi, arkadaş ve akraba ağları içinde hareket ederek, göç kararı alan birey ve toplumsal gruplar, göçü karakterize edecek ve göçmen niteliği üzerinde de belirleyici olacaktır.

2.2. Göç Biçimleri

Tekeli (2008, s. 24-27) sosyal sistemde göçü ortaya çıkaran nedenleri dört grupta incelemiştir. Birinci gruptaki göçlerin ekonomik temelli bir yönü olduğu için göç ile bölgeler arası ücret ve işsizlik oranlarındaki farklılıklar ele alınarak göç, bir denge unsuru şeklinde işleyen bir mekanizma olarak değerlendirilir. Diğer yandan bu yaklaşıma göre, göçü toplumda dengenin bozulmasıyla açıklayan yaklaşımların yalnızca ekonomik denge kuramlarına dayanmadığını da söylemek mümkündür. İkinci grup göçler, toplumun evrimi sırasında geçirdiği dönüşümlere paralel bir şekilde ortaya çıkan tek yönlü bir uyum hareketi olarak ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle modernitenin bir uzantısı olan kentleşmenin sonucunda kırdan kente yönelik göçler bu bağlamda ele alınabilir. Üçüncü grup göçler, toplumdaki tüm yer değiştirmeler üzerinde durmaktadır. Bu durumda göç, toplumsal ve kültürel yapının heterojenliği nedeniyle ortaya çıkan değer yargılarındaki farklılıklar, rolleri seçme süreçlerinden çeşitli etkenler vb. ile açıklanabilir. Bu tür göçler, çok sayıdaki değişkenin teker teker açıklanmasıyla değil, örneğin nüfus büyüklüğü gibi toplumsal değişkenlerin bir fonksiyonu olarak ortaya çıkabilir. Dördüncü grup göçler ise siyasal otoritelerin uyguladığı göç politikalarıyla ilgilidir. Gül ve Ergun (2012, s. 281) bu tip göçleri devlet politikaları sonucunda gerçekleşen zorunlu, gönüllü ya da engellenen göçler şeklinde ifade eder.

Göçle ilgili diğer bir sınıflama, göçün mesafesi ve aşılın sınırlarla bağlantısını ortaya koyan yaklaşımdır. Buna göre göç, ülke sınırları içerisindeki kalıcı yer değiştirme hareketleri açısından ele alındığında iç göç olgusu; ülke sınırlarını aşarak gerçekleşen bir hareketlilikten söz ediliyorsa dış göç olgusundan bahsetmek gerekir. Bu, çalışma alanı olan Didim gibi bir bölge için önemli bir sınıflandırmadır. İç ve dış göç olgusunun yoğun bir şekilde tezahür ettiği bölgede, bu göç süreçleri daha sonra ayrıntıları verileceği üzere birbirinin içine geçmiş durumdadır.

İç göçü açıklayan çok sayıda kuramsal model bulunur. Bu modelleri, mesafenin etkisi, gelir ve göç, göçün fiziksel maliyetleri, bilgi ve göç, göç etme kararında kişisel özellikler, kişisel beklentiler ve göç ve topluluk ve akrabalık bağları olarak sıralamak mümkündür. Mesafenin etkisi, göçle ilgili katlanılan maliyetlerin önemli olduğunu ve bu maliyetlerin de mesafe ile yakından ilişkili olduğunu ve bu nedenle uzun mesafelerin göçü önlediğini belirtir. Göçü gelire ilişkilendiren model, gelir ya da iş fırsatlarının dış göçten ziyade iç göç için daha iyi bir açıklama sağladığını tartışır. Göçün fiziksel maliyeti, göçün özel maliyetlerini etkileyerek fiziksel maliyetlerin kaynak dağılımını ve göçü etkilediğini iddia eder. Bilgi ve göç modeli, alternatif yerleşim yerleri ile ilgili bilgilerin varlığının, varış yeri ile ilgili olarak potansiyel göçmenin kararında belirgin bir rol oynadığını vurgular. Göç ve kişisel özellikler modeli, yaş, cinsiyet, eğitim, bakmakla yükümlü olduğu kişiler, bağlantılar, ırk ve etnisite gibi kişisel demografik özelliklerin göç etme kararını etkilediğini savunur. Bireysel beklentiler modeli, göç kararı vermenin dinamiklerinin, olası alternatif destinasyon topluluğunun aleyhinde hane halkının avantaj ya da dezavantajlar hakkındaki bireysel beklentilere temellendiğini ileri sürer. Toplum ve akraba bağları modeli, akraba ve arkadaşların varlığının yaşamın değerli bir yönü olduğunu ve bunun alternatif yerleşim yerlerinde yardımlaşma imkânıyla bireyin yaşamını düzenleme potansiyelini artırarak göçü teşvik ettiğine dikkat çeker (Poston, 2006, s. 385). İç göçün açıklanmasına yönelik olarak ileri sürülen tüm bu yaklaşımlar, göç sürecinden veya göç sonucunda yaşanan değişimlerden ziyade göçün nedenlerine odaklanmaktadır.

Williams and Hall (2000) ise, turizm ile ilişkisinden yola çıkarak göç biçimlerini sınıflandırmışlardır. Bu sınıflandırma turizmle ilişkili kapsamlı bir sınıflandırma olmadığı gibi herhangi bir göç tipini de dışlayıcı özellik göstermemektedir. Williams ve Hall'un yaptığı sınıflandırmaya göre bu göçler; emek göçü, geri dönüş (emek) göçü, girişimci göçü, emekli göçü ve tüketim temelli aktif göç olarak sıralanabilir.

2.3. Göç ve Turizm İlişkisi

Göç, genel olarak insanların sosyal, ekonomik, doğal veya siyasi nedenlerle, yaşadığı yerden ayrılarak coğrafi olarak yer değiştirme hareketidir. Genel kabul görmüş yaklaşıma göre göç, az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşmektedir. Göçün çağrıştırdığı anlamlar ise çoğunlukla olumsuzdur ve çözüme ulaşmayı bekleyen bir sorunmuş gibi algılanır. Göç, bir yer değiştirme hareketi olduğundan var olan düzenin

bozulmasını, yeni bir hayata uyum sağlamayı, hayatın kurulduğu yerde yaşayabilmek için iş bulabilmeyi çağırır. Hele ki tarihi, çok acı göç deneyimleriyle kaplı bir ülkede göç etmeyi düşünmek, zorluk çekmeyi düşünmekle eşdeğer olabilir. Örneğin; göçün temel nedenleri arasında yoksulluk, işsizlik, iş olanaklarının sınırlı olması, açlık, besin kaynaklarının yetersiz olması gibi ekonomik nedenlerin yanı sıra; ırk, etnik köken farklılığı, din ya da dil farklılığının yarattığı baskılar ve etnik temizlik, soykırım, iç savaşlar ve bunların yarattığı zulüm, depremler, salgın hastalık gibi nedenler de göç nedenleri arasında yer alabilmektedir (Benhabib, 2006, s. 147). Ancak değişen dünya ve zamanla birlikte göç olgusu da anlam değiştirmeye başlamıştır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda yaşanan göç hareketleri çok çeşitli olsa da turizmle kesiştiği noktada göç, bambaşka bir anlam taşımaya başlamıştır. İnsanlar; zorunluluk, acı çekmekten kaçınma, iş bulmaya çalışma, yurdunda yersiz kalma vb. sebeplerden ziyade; içinde bulunduğu yaşam koşullarını zevk için değiştirme, yaşam güzergâhını belirleme, iklim, yenilik, değişiklik, sağlık, iş fırsatları, arkadaş ve akrabalarla bir arada olma isteği vb. gibi daha birçok nedenle göç etmektedirler. Yaşamını sıkıcı bir iş ortamında geçirmiş birinin en büyük hayali, emekliliğinde bir sahil kasabasına yerleşmek olabilir. Aktif olarak çalışan biri, turizmin gelişimiyle iş fırsatları artmış bir bölgede yeni iş fırsatları yakalamak isteyebilir ya da başka biri arkadaş veya akrabalarının teşvik ve önerisiyle kök saldıği topraklardan sonsuza kadar ayrılabilir.

Hall ve Michael (2000, s. 7-8), turizm ve göç arasındaki ilişkiyi simbiyotik bir bağ olarak tanımlamıştır. Hatta turizm ve göç arasındaki simbiyotik olarak tanımlanan bu bağın, çok eskilere dayandığını Grand Tur örneği ile somutlamışlardır. Buna göre, aristokratların Kuzey Avrupa'dan Güney Avrupa'ya gerçekleşen ziyaretlerinde sunulacak özel hizmetlerde, ülkelerden göçmenleri çekmek için ekonomik bir temel oluşturulmuştur. Günümüzdeki turizmle ilgili göç biçimleri düşünüldüğünde ise arkadaş ve akrabalık ilişkilerinden kaynaklanan sosyal ağların coğrafi uzantısı nedeniyle gerçekleşen göçlerin birçok formu, turizm akışına neden olmaktadır. Göçmenler, arkadaşlarını ya da akrabalarını ziyaret etmek için çıkış bölgesine dönecekleri zaman kendileri de bir turizm akışına neden olacaktır. Diğer yandan turizm de göç akışına sebep olabilmektedir. Bunun en somut görüngülerinden biri, iş gücü göçüdür. İşgücü hareketliliği, ulus, cinsiyet, etnik köken ve beceriler tarafından yerel iş gücü piyasası ve turizm endüstrisinin özelliklerine bağlı olarak ayırt edilebilir.

Dünya Turizm Örgütü tarafından yapılan bir çalışmada (2010), iki küresel olgu olan turizm ile göç arasındaki ilişkinin ortaya çıkardığı fırsatlar ortaya konmuştur. Turizm ve göç ilişkisini uluslararası düzlemde ele alan çalışma, bu olguları küreselleşmenin çok önemli göstergesi olarak ele almıştır. Aynı çalışmada göçmen kategorileri, turizmle ilişkileri kurularak açıklanmıştır. Buna göre turizmle ilişkisi kurulan göçmen kategorileri; göçmen işçiler, düzensiz göçmenler, vasıflı iş gücü göçmenleri, ailevi nedenlerle göç edenler, geri dönüş göçmenleri, yerleşik göçmenler ve etnik göçmenlerdir. *Göçmen işçiler*, iş bulmak, para biriktirmek ve ailelerine para göndermek üzere turistik bir bölgeye düzenli veya geçici olarak göç eden kişilerdir. Göçmen işçilerin geçici durumu zaman içerisinde geri dönüş göçüne dönebileceği gibi döngüsel bir göç haline de gelebilir. Göçmen işçiler, giderken veya dönerken ulaştırma hizmetlerinden faydalanmaları, çalıştıkları süre boyunca nadiren de olsa aile ziyaretleri yapmaları, çalıştıkları turizm bölgesinde düşük olmasına rağmen harcama eğilimi göstermeleri ve turizm hizmetlerinin çeşitliliğine katkıda bulunmaları, turizm sektöründe turizm tüketimi ya da yatırımı yapmaları, yaşadıkları bölgeye dönünce turizm işletmesi kurma potansiyeline sahip olmaları ve yaşadıkları yerdeki hemşerilerini göçe teşvik etmeleri yoluyla turizmle bağ kurabilir. *Düzensiz göçmenler*, genellikle yasal izin ve belgeler olmaksızın ülkeye iş aramak için giriş yaparlar. Ulaşım imkânlarını kullanmaları, plajda satıcılık yapmak vb. gibi turizmle ilgili düzensiz işler yaparak turizm sektörüne katkıda bulunma potansiyeline sahip olmaları, göç deneyiminin başarılı olması durumunda, yaşadıkları bölgeye dönünce turizm işletmesi kurma veya hemşerilerini göçe teşvik etme potansiyeline sahip olmaları yoluyla turizmle bağ kurarlar. Ancak düzensiz göçmenler, yasal izinle göç etmedikleri için destinasyon imajını ve pazarlanabilirliğini etkileyen evsizlik, dilencilik, suçluluk, hijyenle ilgili güvensiz alışkanlıklar gibi sosyal problemlere neden olabildikleri için sosyal dışlanmaya maruz kalabilir. Diğer yandan düzensiz göçmenler, turizm sektöründe daha düşük seviyelerdeki hizmet alanlarında iş gücü olarak kullanılabilir. *Vasıflı iş gücü göçmenleri*, birçok ülkenin memnuniyetle kabul ettiği ve gelmeleri teşvik edilen müdürler, şefler, profesyoneller, teknisyenler ve benzeri nitelikleri olan ulus ötesi şirketlerin, kuruluşların veya uluslararası organizasyonların içinde hareket eden insanlardır. Bu kategorideki göçmenler, gidiş dönüşte ulaşım hizmetlerinden faydalanmaları, ailelerini yanlarına alma veya sık sık ziyaret etmeleri, çalıştıkları turizm bölgesinde sunulan hizmetleri ve ziyaretçi aktivitelerini yüksek oranda kullanma isteğine sahip olmaları, geri dönüşünde hediyelik eşya satın alma veya çalıştığı süre boyunca

turizm hizmetlerine harcama yapma isteğine sahip olma, kazandıkları parayı tasarruf etme ve kendi ülkesinde turizm tüketimi veya yatırımı yapmak üzere ailesine gönderme, çalıştığı turizm bölgesinde sunduğu hizmetin türüne bağlı olarak turizm hizmetlerinin çeşitliliğine ve uzmanlaştırılmasına yüksek seviyede katkıda bulunma, bölgedeki turizm hizmetlerinin çeşitliliğine katkıda bulunma; çalıştıkları destinasyonda, herhangi bir Üçüncü Dünya ülkesinde veya kendi ülkesinde turizm operasyonu veya maddi yatırım yapma potansiyeline sahip olmaları ve destinasyonu diğer profesyonellere veya dönüşünde hemşerilerini teşvik etmeleri yoluyla turizmle bağ kurarlar. *Aile göçmenleri*, daha önce sözü edilen kategoriler altında ülkeye zaten giriş yapmış insanlarla aile bağlarını paylaşan insanların oluşturduğu kategoridir. Diğer göçmen kategorilerine benzer rolleri vardır. Bu kategorideki göçmenler, turizmi ve kültürel çeşitliliği güçlendirir, ancak kendi ülkelerine dönüş potansiyeli azdır. Aileleri yanlarında olduğu için kendi ülkelerine para gönderme eğilimleri azdır. Ancak arkadaş ve akraba ziyaretleri yoluyla kendi ülkelerine seyahat ederler. *Geri dönüş göçmenleri*, başka bir ülkede bir dönem yaşadktan sonra ülkelerine geri dönen insanlardır. Kendi ülkelerine erken dönmeleri durumunda işsizlik riskiyle karşılaşsalar da diğer kültürlerle etkileşim becerisi edinmiş geri dönen göçmenler sayesinde diğer sektörlerden daha yüksek bir potansiyel gösterebilir. *Yerleşik göçmenler*, başka bir ülkede sürekli yaşadığı bir evi varken göç ettiği ülkede ikinci bir konut alan, özgürce seyahat edebilen ve kendi ülkelerinde kazandıkları parayla yaşamını sürdürebilen insanlardır. Bu kategorideki göçmenler, büyük ihtimalle aile üyelerini, arkadaş ya da akrabalarını yanlarına alırlar. Gidiş-dönüş güzergâhında sıklıkla çeşitli ulaşım araçlarını kullanmaları, turizm bölgesindeki hizmetleri ve ziyaretçi aktivitelerini kullanma isteğine sahip olmaları, geri dönüşlerde veya çalıştıkları bölgede turizm hizmetlerine harcama yapma eğilimine sahip olmaları, bölgede gayrimenkulle ilgili yerel iş gücünde istihdam edilebilmeleriyle, yerel turizm sektörüne emek, entelektüel bilgi ve yeni teknolojilerle katkıda bulunma, turizm bölgesinde, köken ülkede veya üçüncü dünya ülkelerinde turizm operasyonu yapma veya maddi yatırım yapma potansiyeline sahip olmaları ve çalıştıkları turizm bölgesini diğer profesyonellere veya dönüşünde hemşerilerine teşvik etmeleri yoluyla turizmle bağ kurarlar. Çok heterojen bir grup olan *etnik göçmenler* ise, kalıcı ikamet veya vatandaşlık statüsü vasıtasıyla vatandaşlık alırlar. Bu kategorideki göçmenler, kendi ülkelerindeki aile üyelerini, akrabalarını veya arkadaşlarını yanlarına alırlar. Özel, dini, kültürel ve iş gibi nedenlerle kendi ülkelerini sık sık ziyaret ederler. Yerel turizm sektörüne emek, entelektüel bilgi ve

yeni teknolojilerle katkıda bulunma potansiyelleri yüksektir. Etnik göçmenler, göç edilen turizm bölgesinde kültürel fark yaratırlar.

Yukarıda açıklanan ve Dünya Turizm Örgütü'nün ileri sürdüğü turizmle ilişkili uluslararası göçmen kategorilerinin, ayrıldıkları ve yöneldikleri toplumda birçok değişime ve dönüşüme neden olacağı açıktır. Anadolu toprakları ise aynı il sınırları içerisinde dahi farklı kültürleri bir arada yaşatan bir yapıya sahiptir. Bir bölgeye gerçekleşen göçler salt kendi başına sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel açıdan değişim gücüne sahipken; aynı bölgede turizm olgusu da hayat bulmuşsa değişimin etkisi daha güçlü olacaktır. Çünkü turizmin, göçü tetiklediği bir gerçektir. Göçün hızını ve kapasitesini artırma gücünün olmasının yanı sıra, göçmenin niteliğini belirleyerek söz konusu bölgenin uzun vadede geleceğini şekillendirmesi bakımından da turizmin çarpıcı etkisini görmek mümkündür. Aşağıdaki bölümlerde turizm ve göç olgularının toplumsal değişim üzerindeki bazı etkileri açıklanmaya çalışılacaktır.

2.3.1. Bir toplumsal değişim ajanı olarak turizm ve göç olgusu

Sosyokültürel değişimlerin oluşmasında rol oynayan etkenler sayılamayacak kadar çok ve çeşitlidir. Bunlar; nüfus hareketleri, doğal afetler, ekonomik gelişme ve sarsıntılar, teknolojik gelişmeler, şehirleşme, keşifler, icatlar, yeni lider ve ideolojilerin ortaya çıkması, rejim değişimleri, misyoner faaliyetleri, diplomatik ilişkiler, öğrenci ve işçi mübadeleleri, kitle iletişim araçları, bilimsel kongreler ve çeşitli bilgi aktarma yolları, iç ve dış turizm hareketleri, ekonomik ve sosyal planlamalar şeklinde sıralanabilir (Gürkan, 1969, s. 470). Bu çalışma kapsamında, toplumun sosyokültürel yapısını değiştiren unsurlardan turizm ve göç olguları ele alınacaktır. Ancak öncelikle bir toplumsal değişim ajanı olarak turizm ve göç olgularının sosyokültürel değişim üzerindeki etkileriyle ilgili bilgi verilmesi yerinde olacaktır.

2.3.1.1. Turizm ve sosyokültürel değişim

Turizm olgusu, taşıdığı özellikler nedeniyle bir toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını değiştirme gücüne sahip bir aracı olarak kayda değer etkilere sahiptir. Turizm, bireyler açısından ele alındığında daha önce birbirini tanımayan iki insanın karşı karşıya gelmesini ve herhangi bir nedenle etkileşime girmesini ifade eder. Özellikle uluslararası karşılaşmalardaki toplumsal gruplar açısından ele alındığında ise farklı özelliklere sahip toplumsal grupların, farklı ulusların, farklı dini inanışlara, farklı kültür ve yaşayış arka planına sahip olan toplumsal grupların bir araya gelmesi, teması geçmesi

ve geçici bir süre için de olsa bir toplumsal ilişki üretmeleri söz konusudur (Tuna, 2007, s. 5). Turizm olgusunun ve yarattığı dinamiklerin, oluştuğu bölgenin yerel halkının sosyal ve kültürel özelliklerinin değişimine de olumlu ya da olumsuz anlamda önemli katkıları olur. Bu değişim; değer sistemleri, geleneksel yaşam tarzları, aile ilişkileri, bireysel davranışlar veya toplum yapısı üzerindeki değişiklikleri içerir. Turistler gittikleri yerde kaldıkları süre boyunca yerli halkla etkileşime girerler ve ilişkileri yerel bireysellikler, yerel toplumun yaşam nitelikleri, değer sistemleri, emek boyutları, aile ilişkileri, tutumları, davranış örüntüleri, ayinleri ve yaratıcı ifadeleri içinde değişir. Turistler ve yerel halk arasındaki kültürel ve ekonomik farklılıklar daha belirgin ve anlamlı düzeydedir (Tuna, 2012, s. 68).

Bir turizm bölgesinde turizme bağlı olarak ortaya çıkabilecek toplumsal değişiklikler; demografik, ekonomik, kültürel ya da çevresel nitelikte olabilir. Turizmin yarattığı değişimi anlayabilmek ve ortaya çıkan etkileri değerlendirebilmek için öncelikle nüfusun demografik özelliklerine bakmak gerekir. Çünkü turizmin etkisiyle dışarıdan bölgeye doğru yoğun bir mevsimsel göç gerçekleşir. Gerçekleşen bu göçü ise iki yönlü düşünmek gereklidir. Birincisi, yılın belli dönemlerinde turizm bölgelerine tatil amacıyla gelenlerin yarattığı yoğun nüfus akışı; ikincisi ise, ortaya çıkan iş gücü talebine yanıt vermek ve turizm bölgesinin sunduğu fırsatlardan yararlanmak isteyenlerin yarattığı işçi göçüdür. Turizm gelişiminin erken dönemlerinde mevsimlik özellik gösteren göçler, ilerleyen dönemlerde sürekli kalışa döner. Bu durum ise, yerleşik hale gelenlerin konut gereksinimini karşılayabilmek için bölgede konut inşa edilmesiyle sonuçlanır. Çünkü bir bölgeye hem turistik amaçlarla gidenler hem de çalışma amaçlı mevsimlik olarak göç edenler çeşitli nedenlerle bölgeye yerleşip orada bir yaşam kurma eğilimine girebilirler. Böylece bölgenin nüfus yapısında çok kısa bir sürede çok büyük artışlar meydana gelir. Burada dikkate değer olan, göçle ortaya çıkan nüfusun niteliğidir (Tuna, 2012, s. 70-71).

Turizm gelişiminin bir bölgede yarattığı değişimler olumlu ya da olumsuz olabilir. Söz konusu bu değişimler sosyokültürel açıdan ele alındığında, genellikle turizm gelişiminin olumsuz etkilerine gönderme yapılır. Bir bölgenin sosyokültürel ortamı ile ifade edilmek istenen, o alanın sosyal iklimine vurgu yapmaktır. Diğer bir deyişle, turistik etkinliğin oluştuğu alandaki gelenekler, tarih, sanat, konukseverlik ve kültür yapıları bu sosyal iklimin belirleyicileri olmaktadır. Doğaldır ki turizm etkinliğinin yaratıldığı alanın sosyal iklimi, turizm gelişimine bağlı her türlü olumlu ya da olumsuz dış etkenden

kolaylıkla etkilenebilir. Örneğin; toplumsal yapı ve ekonomik ilişkilerin geleneksel sistemi değiştirmesi nedeniyle yerel topluluk geleneksel kültürünü ve kimliğini kaybedebilir; geleneksel meslekler ortadan kalkabilir; turizmin ekonomik baskısı nedeniyle profesyonel iş fırsatları sınırlanabilir; turizmden daha kolay ve hızlı şekilde para kazanıldığı için mesleki yaklaşıma ilişkin motivasyon düşebilir; turizm endüstrisinin amaçlarına kültürel boyun eğdirme söz konusu olabilir; bölge hakkında bölge dışındaki karar alıcılar daha fazla söz sahibi olabilir; bölgenin yerli halkıyla turistler arasında konut sahibi olma ya da kiralama anlamında yaşanan rekabet nedeniyle konut rantı artabilir; turizm bölgesine yaşanan yasadışı ya da yasal göçler nedeniyle bölgede marjinal gruplar oluşabilir ya da sosyal ortamların güvenliği azalabilir (CE, 1993, s. 22).

Turist ve ev sahibi toplum karşılaşmalarında genellikle, toplumsal kültürün akış yönünün turistlerden ev sahibi topluma doğru olduğu ve ev sahibi toplumun toplumsal kültürünün turizm gelişiminden kaynaklanan etkilere daha fazla maruz kaldığı söylenebilir (Tuna, 2012, s. 70). Turizm, özellikle yerli toplumlarda, sosyal ve kültürel bir değişim ajanı olarak kabul edilir. Birçok durumda, turizm kültürel zenginleştirme ve canlanma için bir güç veya kültürel bütünlüğün kaybı olarak tanımlanır (Carter and Beeton, 2004, s. 421).

Turizm gelişiminin yarattığı etkiler öylesine derindir ki; turizm, geliştiği bölge için bir lütuf ya da felaket, bir patlama ya da lanet, her derde deva bir ilaç, yeni bir kölelik biçimi, bir mucize veya geleceğin bir stratejisi, gelişen toplumların sosyoekonomik gelişimi için bir pasaport, kötü planlanan ekonomi için bir çözüm, dezavantajlı toplumsal gruplar için bir fırsat, emperyalizmin başka bir formu, kapitalist dünya sisteminde eşitsizliği ebedileştiren, doğanın ekolojik bozulmasını hızlandıran veya kırılğan ve marjinal kültürlere zarar veren bir güç olabilir (Apostolopoulos, 1996, s. 1). Anlaşılacağı üzere turizm; çok farklı şekillerde, çok farklı alanlarda sosyokültürel etkilere sahiptir. Ama bu etkiler; toplum katılımı, kişilerarası ilişkilerin doğası, toplumsal örgütlenmenin temelleri, sosyal yaşamın ritmi, iş bölümü, tabakalaşma, güç dağılımı, gelenek görenekler ve göç olmak üzere 10 temel konu altında sınıflandırılır. Turizmin sosyokültürel etkilerinin sözü edilen alanlarda belirgin olduğuna dair yaygın bir kanı vardır (Cohen, 1984, s. 385). Bu çalışma özelinde turizmin yarattığı sosyokültürel etkiler kapsamında göç olgusu inceleneceğinden, göçe bağlı değişim açıklanacaktır.

2.3.1.2. Göç ve sosyokültürel değişme

İnsanların göçe bağlı hareketliliğinin coğrafi ve toplumsal boyutları bulunur. Göçe neden olan karmaşık sebepler ve göçe bağlı olarak yaşanan bireysel ve toplumsal düzlemdeki değişimler, göç olgusunu sosyolojinin ilgi alanına sokar. Çünkü göçle birlikte, göç eden ve göç alanlar açısından toplumsal boyutlar belirginleşmeye başlar. Hangi boyutla olursa olsun, göç, sosyal ve kültürel değişimi beraberinde getirir (Göker, 2015). Göç eden insanlar, yeni yaşamlarını kurdukları yerde sosyokültürel değişmelere neden oldukları gibi kendileri de değişirler. Sonuçta birtakım nedenlerle gerçekleşen göç, toplumsal yapıda sosyal, kültürel, ekonomik ve politik değişimlere neden olur (Durugönül, 1995, s. 95). Doğrudan doğruya ülkelerin veya daha küçük toplulukların nüfusunun artmasını ya da azalmasını etkileyen önemli faktörlerden biri olan göç olgusu, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında değişmeye neden olur. Göç alan bir bölgenin nüfusu artar, göç eden insanların yaş ve cinsiyeti yönünden yığılmalar yaşanır. Niteliği açısından nüfusun okur-yazarlık, eğitim, iş ve meslek bilgisi ile bunlara bağlı olarak nitelikli eleman miktarında da değişimler olur. Meydana gelen bu değişimler; toplumun yapısını, kültürünü, ekonomik, çevresel, politik vb. bütün unsurlarını göçün hacmiyle doğru orantılı olarak etkileyecektir. Bu etkiler olumlu ya da olumsuz boyutta gerçekleşebilir. Örneğin; göçün nedenine bağlı olarak istihdam alanı kısıtlı bölgelerden istihdam imkânı bol olan bir bölgeye yapılan göçlerin olumlu etkiler yaratacağı açıktır. Ancak göçler sonucunda ortaya çıkan konut problemleri, göçün hacmi nedeniyle gerçekleştirilemeyen yerel hizmetler ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar, suç oranları, işsizlik gibi konular olumsuz etkilere örnek olabilir. Bu yönleriyle bakıldığında göç, olumlu ve olumsuz işleyebilen bir mekanizma olmasının yanında sosyokültürel değişmeyi de sağlayan bir mekanizma olarak önemli bir yere sahiptir (Akkayan, 1979, s. 20-21).

Değişim üzerine yapılan çalışmalar; bireylerin ve ailelerin mikro seviyesine, toplulukların ve bölgelerin mezo seviyesine ya da ulusların-devletlerin ve küresel ekonomilerin makro seviyesine odaklanmaktadır. Hem göç veren hem de göç alan bölge ya da ülkelerde göçün değişim etkisinin gücü; göçün hacmine, hareket süresine ve göçün sınıf kompozisyonuna bağlıdır. İlk faktörle ilgili olarak; küçük yer değiştirmelerin sınırlı etkileri olacağı açıkça söylenebilir. İkinci faktör olan göçün hareket süresine bakıldığında kısa süreli dairesel göç akışlarının, kalıcı yer değiştirmelerden daha dayanıksız değişim üretme gücüne sahip olduğu söylenebilir. Belirli koşullar altında, döngüsel göç

hareketleri, mevcut sosyal yapıyı değiştirmekten ziyade güçlendirebilir. Örneğin, göçmen işçilerin kazançları, kırsal üretim yapısının gelişimini desteklemeye ve böylece onların uzun dönemde yaşayabilirliğine yardımcı olabilir. Diğer yandan herhangi bir boyuttaki yerleşik kalıcı göçmen nüfusunun ev sahibi toplumunun sosyal yapısı ve kültürü üzerinde çok büyük etkiler yaratacaktır. Çünkü göçün geçicilikten kalıcılığa dönüşmesi, daha önemlisi ferdi nitelikten aile çerçevesine yönelmesi, yani, belirli bir amaçla bir başka topluma girilmesine rağmen daha sonra nüfus göçüne giderek bir etnik azınlık oluşturma sürecine geçilmesi göç edilen her toplumda bir takım değişmelere neden olacaktır (Gezgin, 1994, s. 27). Son olarak üçüncü faktör, göçün beklenmedik şekillerde değişim potansiyelini etkilemektedir. Sosyal sermayesi yüksek olan kişilerin oluşturduğu göç hareketlerinin, göçmenlerin kendilerini ifade etmeleri ve kültürel özelliklerini koruma potansiyelleri nedeniyle göç alan toplumlar üzerinde daha fazla etkisi olduğu iddia edilebilir. Bunun tersi de sıklıkla yaşanır çünkü eğitilmiş göçmenlerin göç alan kültüre uyum konusunda daha fazla kapasiteleri ve esneklikleri vardır. Sosyal sermayenin daha büyük olması, ev sahibi toplumunun iş gücü piyasasına ve toplumun teamüllerine daha kolay giriş anlamına gelir.

Sosyokültürel değişme; bir toplumun siyasi, idari ve hukuki yapısında, bilgi ve eğitim sisteminde, maddi alet ve vasıtalar ile bunların kullanılması ve tüketilmesinde az veya çok meydana gelen değişimleri içerir. Bir başka ifadeyle kültür değişmesi, bir toplumun kültürünün maddi ve manevi yapısında meydana gelen bir farklılaşmayı ifade eder. Kültürel değişimin faktörleri çok çeşitli olsa da genelde bir kültürde değişimi etkileyebilecek veya değişime yol açabilecek üç genel faktörden söz edilir. Birincisi, fiziki çevre faktörleridir. Toplumun üzerinde yaşadığı tabiat şartları, yeraltı ve yer üstü zenginlikleri, iklim şartları gibi unsurlar, kültür sistemleri ve kültürel değişimde belirli bir rol oynar. İkincisi, farklı kültürlerle sağlanan temastır. Her toplumun; siyasi, iktisadi, ticari ve turistik vb. sebeplerle diğer kültürlerle kurduğu karşılıklı etkileşim ve temaslar kültürel değişimde etkili olur. Son olarak, kültürün kendi içindeki etkileşim ve gelişmelerdir. Her kültürel sistem, kendi alt sistemleriyle ilişki içindedir. Bu ilişki, yeni formlar, anlayışlar ve değerler doğurur (Türkkahraman ve Tutar, 2009, s. 5). Daha da genişletmek gerekirse araştırmacıların üzerinde durduğu değişme konuları; toplumsal rol ve statüler, ekonomik varlıklar, nüfus artışı, üretim ilişkileri, aile ve akrabalık ilişkileri, dinsel kurumlar, teknoloji, eğitim kurumları, kişilik, sanat, çocuk yetiştirme yöntemleri,

cinsel davranış, tutum ve değerler, kitle iletişim sistemleri ve dil olarak sıralanabilir (Tezcan, 1984).

Göç eden bireylerde ve göç alan toplumlarda da göç sonucunda ortaya çıkan çok sayıda sosyokültürel değişim vardır. Kültürlerin karşılaşması, kaynaşması, melez kültürlerin ortaya çıkması gibi durumlar yoğun bir şekilde yaşanan göç süreçleriyle doğrudan doğruya bağlantılıdır. Bütün bu kültürel değişimler ise toplumsal yaşamda bazen iç içe geçmiş birçok kültürün ve bu kültürleri temsil eden toplumsal grupların ortaya çıkmasına neden olurken, çoğu zaman yalıtılmış, içine kapanmış, mekânsal ve sembolik olarak dışlanmış ve paralel toplumsal grupların oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum, bir toplumda uzlaşmadan ziyade çatışmanın varlığını ortaya koymaktadır ve ırkçılığın yeni formları, yabancı düşmanlığı veya ayrımcılık gibi pek çok toplumsal sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Göker, 2015, s. 45).

2.3.1.3. Göç ve turizm ilişkisiyle ilgili çalışmalar

Son dönemlerde; turizm, eğitim, iş, sağlık ve hatta üniversiteyi bitirdikten sonra yurtdışına çıkmak vb. gibi nedenlerle evden uzağa yapılan geçici hareketler göç araştırmacılarının dikkatini çekmeye başlamıştır (Bell and Ward, 2000). “Hareketlilik” kavramı, son zamanlarda sosyal bilimler alanında oldukça önemli bir kavram olarak ortaya çıkmasına rağmen, göçmen deneyiminin bir bileşeni olarak turizmin önemi, ana akım göç literatüründe nispeten daha az ilgi görmüştür (Hall and Williams, 2002, s. 277). Turizm ve göç ilişkisinin belirli biçimlerine odaklanmak gerekirse yoğunluklu olarak turizm ve emek göçü, turizm ve girişimci göçü, turizm ve geri dönüş göçü ile turizm ve emekli göçü gibi konuların ilgi gördüğü anlaşılmaktadır (Hall and Williams, 2000, s. 12). Turizmle göç ilişkisini konu alan çalışmalar özellikle 2000’li yıllardan sonra araştırmacıların yoğun akademik ilgisine maruz kalmıştır. Bu çalışmalardan bazılarında (Williams and Hall, 2000; Hall and Williams, 2002; Williams and Hall, 2002; Williams, 2012) turizm-göç ilişkisi ele alınmıştır. Diğer bazı çalışmalar (O'Reilly, 1995; Warnes and Patterson, 1998; Williams vd., 2000; King vd., 1998; King vd., 2000; Williams vd., 2010 and Benson, 2010) ise emekli ve yaşam biçimi göçünü konu edinmişlerdir. Görüldüğü gibi son yıllarda turizm ve göç ilişkisini konu alan çalışmalarda, yaşam biçimi göçü üzerinde de durulmaktadır. Williams and Hall (2002), turizm ile göç arasındaki farklılaşmanın kavramsallaştırılmasında bir zayıflık olduğunu ileri sürmüşlerdir. Sosyal ve ekonomik yörengeler bağlamında turizmle ilişkili göçlerin belirli biçimleri

araştırılmıştır. Dwyer vd. (2014), turizm hareketlerinin, göç olgusunu harekete geçirdiğini ve bu göçlerin arkadaşı ve akraba ziyaretleri nedeniyle gerçekleştiğini ifade etmiştir (Gössling and Schulz, 2005; Williams, 2012).

Konuya Türkiye açısından bakıldığında Türkiye'nin göç veren bir ülkeden göç alan bir ülkeye dönüşmeye başlamasıyla turizm ve göç konulu çalışmaların özellikle 2000'li yıllardan sonra arttığı söylenebilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayileşmelerini destekleyerek ekonomik olarak kendilerini toparlamak isteyen Avrupa ülkelerine 1960'lı yıllardan sonra Türkiye, yoğun bir şekilde göç vermiştir. Türkiye'nin göç veren bir ülkeden göç alan bir ülkeye dönüşmeye başlaması ise 1980'li yıllardan itibaren uygulanan dışı açılma politikalarının bir sonucu olarak yoğun ve yıllar içinde gittikçe artan bir şekilde turist akımına uğramasıyla gerçekleşmiştir. Turizm bölgelerinin yaşadığı gelişime paralel olarak özellikle 2000'li yıllardan sonra çoğunlukla İngiliz ve Almanların Türkiye'den mülk satın alarak sahil bölgelerinde yerleşik bir yaşam sürmeye başlaması gelişmiş ülkelerden Türkiye'ye yönelik yeni bir göç hareketinin de başlangıcı sayılabilir. Bu nedenle Türkiye'de yapılan göç ve turizm ilişkisini konu alan çalışmalar ile yabancıların 2000'li yıllarda mülk satın alarak Türkiye'ye yerleşmeleri arasında paralellik gözlenmektedir. Özellikle emekli göçleri bağlamında yapılan bu çalışmalar, Türkiye'de yaşayan yerleşik yabancılarla odaklanmıştır.

Türkiye'de göç ve turizm ilişkisini inceleyen çalışmalar, Karakaya ve Turan (2005) Didim'de konut satın alarak oraya yerleşen emekli İngilizlerin demografik özelliklerini, beklentilerini, geliş amaçlarını ve yöreye olan ekonomik katkılarını inceledikleri bir çalışmaya tarihlenmektedir. Südaş'ın yaptığı çalışmada (2005), uluslararası göç hareketlerinin hedefinde olan Alanya'ya gelen göçmenlerin kim oldukları ve nereden geldikleri, göç sebepleri, mekânsal etkileri ve göçün etkileri araştırılmıştır. Nudralı (2007) yaptığı çalışmada, İngiliz göçmenlerin Didim'e "yaşam biçimi göçü" yapmalarının neden ve sonuçlarını irdelemiştir. Britanyalı göçmenler açısından göçün sebepleri ve taşıdığı anlam; göçmenlerin gündelik hayat pratikleri ve yerel halkla etkileşimleri sonucu ortaya çıkan yeni sosyal alanlar ve son olarak da bu değişikliklerin yerel halk için anlamı olmak üzere üç vechesi ile incelenmiştir.

Gebelek (2008) tarafından yapılan çalışmada küresel göç olgusunun önemli bir bileşeni olan uluslararası kadın göçü ve turizm olgusu toplumsal cinsiyet açısından ele alınmıştır. Turizm sektöründe istihdam edilen Sovyet sonrası kadınlarla yapılan bu

çalışmada; kadınların Türkiye'ye göç etmelerinin temel nedenleri, toplumsal cinsiyetler ilgili normların, ilişkilerin ve hiyerarşilerin kadınların göç deneyimlerini ve statülerini nasıl etkilendiği belirlenmiştir.

Südaş ve Mutluer (2008), uluslararası emekli göçünün ekonomik boyutlarını ele aldıkları çalışmada Avrupalı göçmenlerin ekonomik katkı ve etkilerini ortaya koymuşlardır. Özerim (2008), Türkiye'nin bir varış ülkesi olarak uluslararası emekli göçündeki konumu ve Türkiye'ye yönelik emekli göçünün sebeplerini araştırmıştır. Tuna ve Özbek (2012), uluslararası göçün yeni kazandığı bir kavram olan turizme bağlı emekli göçlerini ve yurttaşlık kimliğini konu edindikleri çalışmada Marmaris'e göç eden yabancılarla ilgili bir çalışma yapmışlardır. Söz konusu çalışma, göç olgusunun sadece mağduriyet düzeyinde incelenemeyeceği, toplumsal dönüşümlerin hızına bağlı olarak göçün de farklı bir boyut kazandığını; bu süreçte ulus-devletin ve yurttaşlık kurumunun da dönüşüme uğradığını ve göçmen kimliğinin farklı kategorileri olduğunu ortaya koymuştur (Tuna ve Özbek, 2012, s. 168).

Nudralı and O'Reilly (2009), yaptıkları bir çalışmada yerel halkın Didim'deki yerleşik İngilizlere karşı tutumlarını incelemişlerdir. Yine İngiliz göçmenler üzerinden yürütülen bir çalışmada (Dönmez ve Birdir, 2011), Didim'de üç aydan fazla kalan İngilizlerin genel profillerinin anlaşılması, sosyokültürel yaşam uyumlarının ve sosyal yaşama katılım düzeyleri ortaya konulmuştur.

Tümtaş (2009), Mersin ili ve Marmaris ilçesine yönelik gerçekleşen mevsimlik istihdam göçlerini konu edinerek; bu göçlerin neden olduğu yoksulluk ile yoksulluğun neden olduğu göç irdelenmiştir. Turizm, burada yarattığı mevsimlik göç ile ele alınmıştır. Türkoğlu (2011) benzer şekilde turizm sektörünün yarattığı istihdam olanaklarının tetiklediği göçler üzerinde durmuştur. Gökmen de (2011) Marmaris'te yaşayan ve turizmin sağladığı istihdam olanaklarından faydalanan yabancı göçmen kadınlar üzerine bir araştırma yapmıştır. Baltacı (2011), Antalya'da konut edinen yerleşik yabancıların bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına etkilerini incelediği çalışmada yerel halk ile yerleşik yabancıların etkileşimine ve ikinci konut sahipliğine odaklanmıştır.

Südaş (2012), Marmaris, Kuşadası ve Ayvalık'ta yürüttüğü ve yaşam biçimi göçlerine işaret ettiği çalışmasında AB vatandaşlarının göçlerinin mekânsal dağılımı, göçmenlerin sosyoekonomik özellikleri ve motivasyonları, sorunları ve göç motivasyonları açısından ilçeler arası farklılaşmaları araştırmıştır.

Deniz (2012) uluslararası göçlerde Türkiye’yi bir varış ülkesi olarak seçen Rusların yerleşim deneyimlerini anlamaya odaklandığı çalışmasında, yerleşik yabancıların mekânsal dağılımını, mekânı kullanım şekillerini ve kent mekânını nasıl şekillendirdiklerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Deniz ve Özgür (2013), turizm ve göç ilişkisinin sosyokültürel yönüne dikkat çekmiştir. Rus asıllı kadınların turist olmakla başlayan ziyaretlerinin, evliliğe uzandığı süreçler, evlilik göçü üzerinden değerlendirilmiştir. Sayıları ve görünürlükleri giderek artan ve daha iyi bir yaşam sürmek için Antalya’ya göç eden Rus kadın göçmenlerin toplumsal yaşamda, özellikle aile yapısında yarattıkları değişimler irdelenmiştir.

Bu açıklamalardan hareketle, Türkiye’de yapılan göç ve turizm odaklı çalışmaların genellikle uluslararası göçlere yoğunlaştığı söylenebilir. Gerek uluslararası gerekse ulusal düzlemde yapılan bilimsel çalışmalarda turizm ve göç arasında birbirini tetikleyen bir ilişkinin varlığı ortaya konmuştur.

2.4. Göçün Yarattığı Toplumsal Süreçler

İnsanlar tarih boyunca daha iyi yaşam koşullarına erişmek için bir yerden başka bir yere göç etmişlerdir. Özellikle Anadolu’nun binlerce yıllık yerleşme tarihi içinde Anadolu toprakları çok zengin ve nitelikleri çok farklı göç deneyimleri yakalamış ve bugünkü kültürel çeşitliliğini bu süreçler sonunda kazanmıştır (Tekeli, 2007, s. 447). Göç olgusuna, modernitenin ürettiği bir kavram olarak bakıldığında özellikle modern sanayi toplumlarının, daha iyi bir yaşam süreceklerini düşündükleri için kendi iradeleri ile bir yerden başka bir yere hareketleri söz konusudur. Aşağıdaki bölümde ise, göç alan bölgelerde toplumsal olarak neler olabileceğine dair öngörü niteliği taşıyan saptamalara yer verilecektir. Her bir toplumsal saptama, araştırma bulgularının yorumlanması sırasında bir dayanak noktası olacaktır.

2.4.1. Kentsel mekânın fiziksel dönüşümü

Düzensiz kentleşmeden ve göçlerden doğan sorunlar çok farklı olabilir. Genellikle alt yapıdan yoksun olan kentlerin, hızlı bir nüfus kalabalıklaşması nedeniyle konut ve temiz su sağlama, sağlık hizmetleri, okul ve ulaşım, eğitilmiş personel, çöp ve enerji sorunlarını çözüme bakımından ne kadar yetersiz kalacağını kestirmek için uzun uzun hesap yapmaya bile gerek yoktur. Çünkü plansız yerleşim bölgelerini düzeltmek, ilkel yaşam koşullarını iyileştirmek çok güç olduğu gibi, kaybedilmiş sağlıklı bir çevreyi de özellikle fiziksel mekân olarak yeniden kazanma olanağı hemen hemen hiç yok gibidir.

Ülkelerin, kendi ulusal nüfus taşıma kapasitelerini bilmeleri gerekir. Su ve toprak ile ekosistemin sağlığı, biyolojik çeşitlilik ve çevre faktörleri gibi çeşitli sebeplerle tehdit altında olan kaynaklara özel ilgi gösterilmelidir (Keating, 1994, s. 32).

Kentleşme süreciyle paralel düşünülebilecek bu dönüşüm, yapısal değişmeyi de içeren bir iç göç hareketiyle karakterize edilebilir. Bu iç göçle, yaşamlarını köylerde sürdürenlerin, yaşam yerlerinden koparak kentlerde tarım dışı işlerle hayatlarını kazanarak yaşamaya başlaması (Tekeli, 2007, s. 455) ve bireylerin mekânla kurduğu ilişkiler anlaşılabilir.

Birçok kültürel ve kentsel kuramcının belirttiği gibi, kent mekânı yalnızca coğrafi ve fiziksel olarak değil aynı zamanda kentsel imgelem ve kültürel temsilin değişebilen çehreleri üzerinden de üretilmektedir. Kentin mimarisi, kent planı, caddeleri, kamusal mekânları gibi fiziksel özellikleri kadar; filmlerde, dergilerde, televizyonda ve diğer kitle iletişim araçlarında görüntülenme biçimi ile kent üzerine üretilen söylemler de kentsel imgelemi şekillendirir ve gerçek çevre ile birlikte kenti var eder (Greenberg, 2000, s. 228).

Özellikle 1980'li yıllarda ekonomik açıdan birçok şeyin dönüşmeye başlamasıyla (Urry, 2015, s. 13), turizm gelişiminden payını alan her coğrafyada mekânsal dönüşümler yaşanmıştır. Turistin öngörülen ihtiyaçlarını güven ve alışıldık bir atmosfer içinde yerine getirmesini sağlayacak ve bölgenin kendine has niteliklerini bir seyirlik olarak konumlayan mekânlar, bir anda, birbirlerine mimari açıdan olmasalar da anlayış bakımından benzeyen “tesisler” olarak tüm dünyada çoğalmıştır. Buldukları mekânı da genellikle kalıcı bir dönüşüme uğratan bu mekânsal düzenleme anlayışı ile bugün yeterince kitlesel talep görmeyen, nasıl iyileştirileceği belirsiz ve sorunlu mekânlar, hayatın bir parçası haline gelmiştir (Uçkan ve Denker, 2000, s. 78).

2.4.2. Sosyo-mekânsal kümelenme

Sosyal kümelenme, gruplar arasında artan sosyal ve kültürel farklılıklara yol açan etnik ya da sosyal olarak farklı grupların mekânsal ayrımlaşmasıdır. Nitekim kişilerin kentteki yer seçimlerinde etkili olan yaşam tarzı tercihleri, grup, topluluk ve statüden kaynaklanan aidiyetleri; kentin, toplumsal açıdan homojen olan ve birbirine fazla karışmayan grupların yaşadıkları mekânsal bölümlere ayrılmalarına yol açmaktadır (Özgür, 2006, s. 21). Diğer yandan göçmenlerin kent içi yer seçimi; onların kümelenme davranışı gösterip göstermediklerini, kenti nasıl algıladıklarını, kalıcılık eğilimlerinin

düzeşini ortaya koyarak göçmenlerin mekânı yeniden yapılandırma sürecini doğurur. Sosyal olanın mekânı kendi eğilimiyle şekillendirme süreci de sosyo-mekânsallığı yaratır (Deniz, 2012, s. 6).

Sosyal ve mekânsal kümelenme, kentlerin önemli bir niteliğidir ve kentsel mekânı düzenleyen kurallar, toplumsal farklılaşma yapılarına dayanır. Ancak, kent yalnızca mekânsal bir doku değildir. İlk bakışta görülen bu mekânsal dokunun ardında, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılar, bunların iç içe girmiş karmaşık ilişkileri ve etkileşimleri vardır. Fiziksel mekânın oluşumu da bu yapıların karmaşık, karşılıklı etkileşimlerinin bir ürünüdür (İpek, 2002, s. 125).

Göçmenler mekânsal bir birliktelik yaratmak suretiyle daha çok kendi içinde yaşamaya yönelmiştir. Bu anlamda, göçmenlerle ilgili yerleşim özellikleri veya mekânsal kümelenme olgusu ilk başlarda zorunlu bir tercih olarak gerçekleşmişse de daha sonradan bu özellik göçmenler arası dayanışma isteğinin, bunun sağladığı güven duygusunun, ekonomik etkenlerin ve diğer göçmenlerle bir arada yaşama isteğinin belirginleşmesiyle tercih edilir bir duruma gelmiştir. Bunun doğal sonucu olarak, mekânsal kümelenmenin beraberinde sosyal ve kültürel kümelenmeyi getirdiği açıktır (Ünal, 2012, s. 73).

2.4.3. Aile yapısı

Aile, çeşitli işlevleri olan toplumun en temel taşıdır. Toplum tarafından onaylanmış cinsel ilişki ile çocuk sahibi olma, aile fertleri arasında iş birliğine dayalı ekonomik ve sosyal yardımlaşma, doğan çocukların bakımı, büyütülmesi, eğitimi, sosyalleştirilmesi ve kültüre edilmesi ailenin en önemli işlevlerindedir (Akkayan, 1979). Görüldüğü gibi, yerine getirdiği işlevleriyle ailenin toplum açısından çok büyük bir önemi vardır. Herhangi bir nedenle ailenin dinamiklerinden herhangi birinin değişmesi önce ailenin kendisinde, daha sonra da toplumda değişmelere neden olacaktır. Siyasi, toplumsal ve ekonomik olaylar ailenin yapısında değişim ve dönüşümlere neden olmuştur.

Göçün neden olduğu en yoğun değişim, kuşkusuz ki toplumun en küçük birimi olan ailede gerçekleşmektedir. Kırsal göçle birlikte aile fertleri arasındaki sosyal ve ekonomik ilişkiler azalmış, çekirdek aile tipi hatta bireysel yaşam tipi fertler arasında tercih edilmeye başlanmış, aile içi şiddet ve çocuk iş gücünün çalıştırılma yoğunluğu artmış, geleneksel Türk aile tipi yerine birbiri ile daha az hiyerarşik ve geleneksel ilişkiler içerisindeki aile tipleri ortaya çıkmış ve kadının aile içerisindeki rolü ve fonksiyonu

çalışma hayatına katılımı ile değişmeye başlamıştır (Yaşar Ekici, 2014, s. 216). Göç hem aileler hem de birey üzerindeki sosyal kontrol mekanizmalarını zayıflatırken, aynı zamanda aile yapısı ve evlilik tercihlerini de değiştirmiştir.

2.4.4. Kimlik ve aidiyet

Kimlik kavramı etimolojik olarak, “aynılığı” içeren Latince “idem” kökünden gelir. Bu açıdan bakıldığında “kimlik” insan topluluklarının başkalarıyla olan aynılık ve benzerliklerini ifade eden bir tanımlamadır. Kimlik kavramı, bireyi bir yandan diğerlerinden ayıran özelliklere odaklanır ve bu kavramın kullanımında öteki her zaman merkezdedir. Kavramın, tanınma ve tanımlanma ile aidiyet olmak üzere iki bileşeni vardır. Tanınma ve tanımlanma, kişisel kimlikle; aidiyet ise toplumsal kimlikle ilgilidir. “Ben kimim?” sorunun dayanağı olan “ben”in tanınması ve tanımlanması kimliğin sosyopsikolojik temelini işaret etmektedir. Kimlik kavramını, sosyopsikolojik boyuttan toplumsal boyuta taşıyan olgu ise, bir gruba ait olma özelliğidir. Kavram, bireyin kendisini ne olarak ve neye dayanarak tanımladığı ya da kendisini diğerlerinden ayırt eden özelliklerinin neler olduğu sorularına dayanır. Bu durumda kişinin aidiyet duygularından söz edilir. Bu yönleriyle ele alındığında; kimlik, hem tümüyle toplumsal hem de benzersiz bir şekilde kişiseldir (Aydın, 1998).

Göç, etnik kökenle olan bağları, coğrafi olarak koparan bir olgudur. Ancak göçen topluluk ya da birey, coğrafi olarak kendisinden uzak olanla arasında zihinsel düzeyde simgesel bağlar kurar. Böylece onlarla aynı şekilde davranıyor olduğunu ya da aynı değerleri paylaşıyor olduğunu düşünür (Çerezcioğlu, 2010, s. 90).

Göçmenlik duygusu, aslında kimlik ve aidiyeti en derin hissettiren duygudur (Yümni, 2002, s. 56). Kültürel anlamda farklı olanların göçü beraberinde “kendilerini eşit ve eşit vatandaş görmeyenlerin” ilişkilerinde yeni bir dönemin yaşanmasına neden olmuştur. Sosyal sisteme uyum sağlayan, “mülkiyet sahibi” olma şansını yakalamış göçmenler çok kültürlü aidiyet bağları kurabilirken; kuramayanlar, sistemle bütünleşememeleri nedeniyle ortaya çıkan sorunları; etnisite, din ve siyasal örgütlenmeler üzerinden dile getirmeye çalışmakta ve mevcut durumlarının yol açtığı travmaları en aza indirme gayreti içinde bulunmaktadırlar (Kolukırık, 2012, s. 129).

Hareket halindeki topluluk ya da birey, gittiği yerde kendisini fiziki olarak konumlandırırken, kültürel olarak da konumlandırır. Kimlikler, hareketin sonucunda yeniden yorumlanır. Çünkü ana vatanda, tarihsel süreç içinde oluşan biçimler, artık

yeniden gözden geçirilecek, yeni yerleşim yerinin dinamiklerine uygun olarak yeniden şekillendirilecek, bazıları da bu dinamiklere karşı bir konumlanışta korunarak farklı olma unsuruna dönüştürülecektir. Göçün bir sonraki kuşağı içinse durum daha farklı bir hal alacaktır. Göç eden ilk kuşak, ana vatanı bilen ve oradaki pratiklerini özleyen bir yapıdayken, örneğin göçmen topluluğun ikinci kuşağı, bu özlemi, hiç bilinmeyen, hiç yaşanmamış, sadece anlatılmış, aktarılmış, mitleştirilmiş bir hayali mekâna kaydırır. Bir yandan doğduğu, büyüdüğü ve kendisini konumlandığı ama yeni olmaktan kurtulamayan bir vatan (gelenen yer), bir yandan da görülmemiş, bilinmeyen, gidilip görüldüğü zaman bile “çok değişmiş” olduğu üzerinde durulan ve bu kez bilinmeyen bir geçmişin de ayrı bir özlem unsuruna dönüştüğü bir ana vatan arasında, her ikisinin de belirli unsurlarıyla şekillendirilmeye çalışılan bir kimlikle karşı karşıyadır. Tam da bu aşamada göçenin köksüzlük duygusu, farklı dünyalar arasında, yitirilmiş bir geçmişle, bütünleşilmemiş bir şimdiki zaman arasında kalmışlık durumudur (Chambers, 2014, s. 44).

2.4.5. Memleketli dayanışması

Aynı memlekette olmanın kültürel hayatın baskın unsurlarından biri olmasında, göç ile kişilerin doğup büyüdüğü memlekette uzakta çalışmaya ve yaşamaya başlaması önemli bir rol oynamıştır. Göç etmemiş, hep aynı yerde yaşamış insanlar birbirlerini memleketli olarak tanımlamazlar. Aynı şehirde olmak onlar için akraba, komşu veya arkadaş olmayı gerektirir. Yani memleketlilik ilişkisi ancak memleketin dışında anlam kazanır (Kurtoğlu, 2005).

Memleketlilik sözcüğü ilk olarak memleketliler arasındaki durumsal bir ilişkiyi tanımlar. Bir durumu tanımladığında hemşerilik, ortak paydaları aynı coğrafi alanda kök salmış olan iki kişiden birinin diğerine göre durumunu niteler. Memleketlilik sözcüğü ikinci olarak, memleketleri aynı coğrafi yer olan veya aynı coğrafi yere ait olma hissini taşıyan kişiler arası ilişkileri ve onlar arasındaki bağları ve bu bağlardan doğan çeşitli kimlikleri tanımlar. Bu bağlar kimi zaman toplumsal kimlik düzeyinde iş görür. Yani, birbirlerini tanımayan kişiler, birbirlerinin fiziksel görünüşüne, konuşmasına vb. bakarak birbirlerini coğrafi alana referansla kategorileştirirler ve birbirlerini ‘biz’ ve ‘onlar’ kategorilerinde değerlendirirler. Aynı coğrafi mekâna ait olma hissini taşıyan kişiler arasındaki bağlar kimi zaman kişisel kimliğin konusu olur (Kurtoğlu, 2005).

Kişi kendisini bir coğrafi alanda kök salmış olan kişilerle birlikte kategorileştirir. Kişisel kimlik anlamında özdeşleştirme; bireyin sembolik olarak bir yer ve oraya ilişkin cemaatle kendi arasında aynı kategoriye mensup olmak düzeyinde benzerlik kurması veya toplumsal ilişki ağlarına dâhil olmak yoluyla olabilir. Ancak kişisel kimliğin toplumsal ilişki ağlarından bağımsız olması veya sembolik olarak iş görmesi için, özdeşlik kurulan kategorinin ve o kategoriye ait cemaatin, özdeşlik kuran kişiden bağımsız olarak var olması gerekir. Cemaatin ve ilişki ağlarının olmadığı durumlarda, kişinin kurduğu sembolik ve düşünsel ilişki toplumsal bir olgu olarak anlamlı olmayacaktır (Kurtoğlu, 2005).

Bir zorunluluk olarak genellikle kentin dış bölgelerinde oluşan belirli mahallelerde yaşayan göçmenler, karşılaştıkları birçok sorunun üstesinden gelmek için kentin örgütsel bakımdan yetersizliğinden dolayı büyük ölçüde akraba ve hemşerileriyle aynı kent ve aynı semtlerde bir arada oturmayı seçmişlerdir. Dolayısıyla, bu durum, göçmenlerin aynı mahallede, aynı semtte ya da bölgede oturabildiği bir yapıyı veya *kümelenmeyi* karşımıza çıkartmaktadır. Bu manada, göçmenlerin yaşayabileceği boşlukların, tampon mekanizma olarak adlandırılan biçimsel ya da biçimsel olmayan yeni ağ ilişkileri ya da dayanışma örüntüleri tarafından doldurulduğu söylenebilir. Nitekim göçmenliğe dayalı ilişki ağları; patronaj ilişkilerinden, göçmen/hemşeri kahvehanelerine, komşuluk ilişkilerinden, aynı iş kolunda yoğunlaşmış göçmenlerin ortak çıkarlarını korumaya yönelik örgütlenmelere; (Kurtoğlu, 2005) dernekleşme ve siyasal bir güç kaynağı oluşturmaya kadar çok çeşitlilik gösterir.

2.4.6. Girişimcilik kültürü

Bilindiği gibi kültür, ait olduğu toplumun tüm ilişki ve etkileşim süreçlerine, kurumsal yapılarına yayılarak, üyelerinin tüm vaziyet alışlarını, çalışma ve üretim biçimlerini, yönetim ve örgütlenme tarzlarını güçlü bir şekilde etkiler (Tosun, 1990, s. 145). Hatta denilebilir ki, birey ve toplum üzerindeki en büyük etkinin kaynağı kültürdür. Kültür, gruptaki bireylerin ortak nitelikleri olup, kişiden kişiye aktarılan öğrenilmiş yaşam biçimleridir. Geleneklerden aile içerisinde alınan eğitime, ahlaki kurallar, davranış biçimleri, yaşam tarzları ve sosyal çevreye kadar birçok öğede kültürün izleri görülür (Aytaç ve İlhan, 2007, s. 107).

Toplum kültürü, bireylerin girişimciliğe başlaması yönündeki tutumlarını etkilediği için girişimciliğin tartışılmasında önemlidir. Her dönem, ev sahibi toplumun kendine

özgü ihtiyaçlarına göre yenilikçi, bütünsel, risk alma ve koordine edici davranış biçimleri gibi terimlerle ifade edilebilecek kendi girişim modellerini üretir. Bazı kültür kurumları, girişimciliğe girmeyi kolaylaştırabilir veya engelleyebilir. Bu nedenle, toplumların kültürü ve bu toplumlarda yaşayan insanların doğuştan gelen bazı kişisel özelliklerinin etkilediği ayırıcı nitelikler, girişimciliğin başlatılma derecesini de etkileyecektir. Günümüzde yaygın bir şekilde kabul gören “girişimci kültür” kavramı; ticarete yönelik bir ifade ve tutumdur (Morrison, 2000, s. 62).

Sosyokültürel yapı farklılıkları; risk almaya dönük tepkileri, rasyonel tercihleri, başarı güdüsünü, kendine güven ve sorumluluk alma düzeyini de farklılaştırmaktadır. Nitekim *kanaatkâr, kadercî, “bir hırka bir lokma”* anlayışına sahip kültürel yapılar için, para biriktirme, çok çalışma, ihtiyaçtan fazla üretme, kazancı kutsama, fırsat kollama, rekabet vb. kavramlar bir anlam ifade etmez. Bu toplumlarda sözü geçen fiillere ilişkin olumlama, meşruiyet, teşvik ve yönlendirme azdır. Buna karşın, aksi bir eğilim gösteren kültürler ise; kazancı, biriktirmeyi, üretimi, rekabeti, başarıyı, hırsı vb. olumlayıp yüceltirler (Aytaç ve İlhan, 2007, s. 110).

Girişimciliğe psikolojik ve davranışsal yaklaşımlar, girişimcilerin ekonomik değer üretmeye yönelik tercihlerinin yöneldiği tutum ve davranışlara odaklanırlar. Örneğin; girişimcilerin kişisel özellikleri ele alındığında tutum, mizaç, üslup, kabiliyetleri açısından diğer insanlara göre ayırıcı bazı özelliklere sahip olduklarını görülür. Diğer yandan, girişimcilerin “güçlü başarıya duygusuna” ve “kendi kaderlerini kontrol arzusuna sahip oldukları” da dile getirilir. Bunlara göre, girişimcilerin işlerini başarıyla yürütebilmeleri, onların hayatlarını kontrol etme kapasitelerini artırma ve güçlü başarı duygusuna sahip olmalarına bağlıdır. Bunların yanı sıra, girişimcilerin en belirgin karakteristikleri olarak, “risk alma” eğilimine sahip olmaları da söz konusudur. Dahası girişimciler, risk almaya isteklidirler, sürekli olarak iş fırsatlarını kollarlar ve üretim kaynakları üzerinde denetim kurma arzusundadırlar. Bu bağlamda, girişimcilerin, azimli (kararlı), problem çözme yeteneği güçlü ve güvenilir mizaca sahip kişiler olduklarını ifade edilebilir. Bu özelliklere ilave olarak, psikodinamik ve sosyal psikolojik yaklaşımların vurgulamak istedikleri kişisel nitelikler arasında, girişimcilerin, olayları tahmin etme, dinamik, amaç odaklı, pozitif ve öncelik alabilme yetenekleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, kimliği tanımlayıcı nitelikler olarak, yenilikçi, hayal gücü kuvvetli, yaratıcı, esnek vb. hususlara da vurgu yapılmaktadır. Bundan başka, uyumlu olma, güven

duygusuna sahip olma, kararlı olma, inatçı olma, sonuç almaya yönelik fikri kapasite ve kendine güven düzeyinin yüksek olması da dile getirilen hususlar arasındadır. Durham University Business School tarafından yapılan bir sınıflandırmada da girişimcilerin, güçlü başarıma duygusu, özerklik, bağımsızlık, iç kontrol duygusu, ölçülü risk alma ve yaratıcı eğilimlere sahip oldukları vurgulanmıştır. Girişimcilik için gerekli görülen bu özellikler, kuşkusuz, yaşam deneyimlerinden, organizasyon ikliminden ve toplumsal kültürün imkânlarından beslenmektedir (Aytaç, 2006, s. 143).

Girişimci kavramı, işletme sahiplerinin risk alma, hırslı, yenilikçi veya yaratıcı olma özellikleriyle ilgili bazı çağrışımlar taşır. Öz kontrol, başarılı olma ihtiyacı ve arzusu gibi özellikler girişimcilerin özelliklerindedir. Bu insanlar, zorlukların üstesinden gelmek, yeni bir şeyler oluşturmak veya kendi egemenliklerini ilan etmek için özel bir çaba gösterirler (Bosworth and Farrell, 2011, s. 1475). Diğer yandan, girişimcilerin sosyal ağları aracılığıyla gelişmeleri, fırsatlara karşı uyanık olmaları ve bunlardan istifade etmek için gerekli kaynaklara erişebilmeleri de söz konusudur (Chell and Baines, 2000, s. 196). Girişimcilik özelliklerine sahip insanlar; potansiyellerini başka yerlerde ortaya çıkarmak için bir yere göç edebilirler (Morrison, Andrew and Baum, 2001). İş kuran göçmenler, iş yaratma yoluyla yerel ekonomi üzerinde olumlu bir etkiye neden olabilir (Bosworth and Farrell, 2011).

2.5. Göçle Var Olmuş Bir Turizm Kenti: Didim

Didim, Türkiye'nin her bölgesinden gelen bireylerin ve toplumsal grupların bir arada yaşadığı bir yer olması nedeniyle çok temel bir ifadeyle "*Türkiye'nin mozaiği*" benzetmesini hak eden bir bölgedir. Sınırları içerisinde yaşanan kültürel çeşitlilik, Didim'i adeta "*sosyolojik bir laboratuvara*" dönüştürmüştür. Didim, 100 yıldır aldığı göçlerle farklı dil, din, etnik köken, yaşayış, anlayış, kısacası; çok sayıda farklı kültürel arka plana sahip insanların bir arada ve birbirine uyumlanma süreci yaşadığı bir bölgedir. Doğaldır ki; birbirinden farklı birey ve toplumsal grupların aynı yerde yaşamlarını sürmesi, etkileşimden kaynaklanan değişimi de beraberinde getirecektir. Bu değişim süreci Didim açısından ele alındığında; Türkiye'nin her coğrafyasından insanların göç etmesi sonucunda; nüfusu, sadece 10 yıl içinde iki katına çıkan Didim, zorunlu nedenlerle gerçekleşen göçlerin yanı sıra turizme bağlı göçlerin yarattığı toplumsal süreçleri anlayabilmek için de eşsiz olanaklar sunmaktadır.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nin yürürlüğe girdiği 2007 yılından bu yana geçen sürede nüfusu en çok artan sahil beldesinin Didim olduğu görülmektedir. Didim 19 ilçenin lideri olurken nüfusu 2007'de 42.266'yken 2018'de 80.055'e çıkmıştır.¹ Bu yönüyle Didim, turistik alanlar arasında en yoğun göç alan turizm bölgesidir. Göç olgusunun dinamiklerini açıklamada yeterli olduğu düşünüldüğü için araştırma kapsamı Didim bölgesiyle sınırlı tutulmuştur. Takip eden bölümlerde, Didim'in nüfus yapısı, coğrafi özellikleri, tarihi ve turistik özellikleri ile göçün temel katmanlarına ilişkin bilgilere yer verilecektir.

2.5.1. Nüfus ve coğrafya

Didim, Ege Bölgesi'ndeki Aydın ili sınırları içerisinde yer alan, doğusunda Akbük, batısında Ege Denizi, kuzeyinde ise Akköy, Yeniköy ve Yalıköy'e komşu olan bir sahil beldesidir. Aydın, büyükşehir statüsüne geçtikten sonra, Didim'e bağlı mahalle sayısı 16 olmuştur. Didim'e bağlı mahalle nüfuslarının beş yıllık değişimi Tablo 2.1.'de verilmiştir.

Tablo 2.1. *Didim'e bağlı mahalle nüfusları*

Mahalle Adı	2013	2018
Akyeniköy	2.480	2.546
Akbük	4.402	6.489
Akköy	1.092	1.127
Altinkum	3.684	5.014
Balat	1.066	1.061
Batıköy	168	155
Cumhuriyet	8.386	10.896
Çamlık	5.669	7.632
Denizköy	962	1006
Efeler	14.484	20.206
Fevzipaşa	1.717	2.195
Hisar	4.307	6.158
Mavişehir	994	1.311
Mersindere	1.262	1.557
Yalıköy	2.029	2.389
Yenimahalle	11.941	15.313

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Önemli tarihi, kültürel ve doğal güzelliklere sahip olmasının yanı sıra Didim'i diğer turizm bölgelerinden ayıran en önemli özelliği yoğun bir şekilde göç almasıdır. Aslında Türkiye'nin turistik bölgeleri ele alındığında hemen hepsinin göçe maruz kaldığı

¹<https://www.haberturk.com/aydin-haberleri/66546445-2018de-didimde-rekor-nufus-artisi-yasandibinde-67lik-artisla-didim-aydinin-en-fazla-goc>, Erişim Tarihi: 14.02.2019

görülmektedir. Ancak Didim bölgesinin turistik bölgeler arasında en yoğun göç alan bölge olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle çalışma Didim bölgesiyle sınırlı tutulmuştur. Hem iç göçün hem de dış göçün çok somut bir şekilde yaşandığı bir bölge olan Didim nüfusunun bazı diğer turistik bölgelerle karşılaştırmasına ve bölgelerin nüfus değişim oranlarına Tablo 2.2.'de yer verilmiştir.

Tablo 2.2. *Bazı turistik bölgelerin yıllara göre nüfus değişimleri*

Tatil Beldesi	2007	2018	% Değişim
Didim	42.266	85.055	101,2
Bodrum	105.474	171.850	62,9
Dikili	27.348	44.172	61,5
Çeşme	27.796	43.489	56,4
Kuşadası	73.543	113.580	54,4
Kemer	33.153	43.226	30,3
Manavgat	165.114	230.597	39,6
Datça	14.389	22.261	54,7
Alanya	226.236	312.319	38,0
Marmaris	73.461	94.247	28,2
Fethiye	173.426	157.745	-9,1
Kaş	49.629	57.123	15,1
Ayvalık	58.638	71.063	21,1
Foça	30.549	33.131	8,4
Köyceğiz	32.395	36.389	12,3
Finike	45.296	48.131	6,2

Kaynak: <http://www.nufusu.com> adresindeki veriler derlenmiştir.

Hızlı bir nüfus artışının yaşandığı Didim'de nüfusun 18.813'ü Aydın nüfusuna kayıtlıdır. Adıyaman başta olmak üzere başka illerden göç ederek bölgenin yerleştiği olanların sayısı ise 65.512'dir (Tablo 2.3).

Tablo 2.3. *Didim ilçesinde oturmakla birlikte başka ilde nüfusa kayıtlı olanlar*

Nüfusa Kayıtlı Olunan İl	Sayı	Oran %
Aydın	18.813	29,10
Adıyaman	2.131	3,30
Denizli	2.031	3,14
Ankara	1.891	2,93
İzmir	1.839	2,84
Çorum	1.739	2,69
Muş	1.669	2,58
Samsun	1.419	2,20
Şanlıurfa	1.388	2,15
İstanbul	1.383	2,14
Diyarbakır	1.349	2,09
Ağrı	1.330	2,06
Sivas	1.218	1,88
Malatya	1.171	1,81
Konya	1.142	1,77
Erzurum	1.113	1,72
Muğla	1.021	1,58
Diğer İller	21.996	34,03

Kaynak: <http://www.didim.bel.tr/urunpdf/SP.pdf>

Didim nüfusu 1985 yılında 5063 iken, 1990 yılına gelindiğinde nüfusun 11.378'e ulaştığı görülmektedir. Gelişmekte olan her turistik bölge gibi Didim de bu süreçten payına düşeni almıştır. Didim, 1985 yılından beri Türkiye ortalamasının üzerinde aldığı göçlerle hızlı bir kentleşmeye maruz kalmıştır. Günümüzde gelinen noktada, Didim nüfusu 80.055 olmuştur (Tablo 2.4). Didim, bugün turizm bağlantılı göçlerin en somut şekilde vücut bulduğu bölgelerden birisidir.

Tablo 2.4. Yıllara göre Didim nüfusu

Yıl	Sayı
2018	85.055
2017	79.464
2016	77.164
2015	73.827
2014	73.385
2013	64.643
2012	47.872
2011	46.571
2010	43.474
2009	41.246
2008	39.183
2007	31.746
2000	25.699
1990	11.378
1985	5.063
1980	4.067
1975	3.295
1970	2.379
1965	2.398
1960	1.770

Kaynak: <http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye.php?belediyeid=129279>

Güllük Körfezi'ni çevreleyen iki yarımadadan birinin üzerinde yer alan, mavi bayraklı sahillere sahip olan Didim, 90 kilometrelik sahil şeridinin üzerinde neredeyse hepsi kumsal olan tertemiz onlarca koya sahiptir. Didim, uzun ve kumlu plajları, berrak mavi denizi, MÖ 560 yılında inşa edilmiş antik dönemin en büyük tapınağı olan Apollon Tapınağı; Didim'e özgü, yıl içinde yüzlerce güneşli gün alan mikro iklimi ve yerleşimcilerin kış aylarında bile su sporları yapabilmesine ve plajlarından faydalanmasına olanak tanıyan ılık havası ile öne çıkan bir bölgedir. Didim aynı zamanda Bafa Gölü Doğal Parkı, Miletos Antik Şehri ve Priene Antik Şehri gibi bazı antik şehirlere ve doğal harikalara da yakın bir konumdadır. Hem doğa ve denizi hem de tarih ve kültürü aynı anda sunması Didim'i önemli bir turistik alan haline getirmektedir.

2.5.1. Didim tarihine bir bakış

Didim, tarihte derin izler bırakan ve birçok uygarlığa ev sahipliği yapan 12 İyon bağımsız şehir devletinden biri olan Milet'in, "Kehanet Merkezi" olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Milet kentiyle birlikte İyonların, Perslerin, Romalıların, Menteşoğulları Beyliği'nin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. 14. yüzyıldaki büyük depremde yıkılan Apollon Tapınağı ile birlikte uzun yıllar sessizliğe gömülen Didim yerleşimi, Cumhuriyet öncesine kadar varlığını küçük bir Rum köyü olarak sürdürmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'na kadar *Didyma* ismiyle anılan Didim, Osmanlı

İmparatorluğu Dönemi'nde *Yoran/Yeronda* ismi ile anılmaya başlanmıştır. Yoran/Yeronda tamamı Rum olan 3000 nüfuslu bir kasaba görünümündeydi. Hem yönetsel hem de dinsel açıdan Söke'ye bağlı olan kasabanın adının Didim Apollon Tapınağı'ndan geldiği sanılmaktadır (Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, 2014).

Osmanlı Devleti'nin fetihler sonucu topraklarının genişlemesiyle, özellikle Balkanlar'da büyük bir Türk nüfusu oluşmuştur. Ancak 1699'da imzalanan Karlofça Anlaşması'yla Osmanlı Devleti, Balkanlar'dan çekilmeye başlamıştır. Balkan Savaşları sonucunda, yoğun bir Türk nüfusunun bulunduğu Balkanlar'dan, Türklerin temizlenme girişiminin de başlamasıyla Anadolu'ya 1900'lü yıllar itibariyle Yunanistan ve Bulgaristan'dan yoğun göçler gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle, Anadolu, Osmanlı'nın dağılma ve çökme, Cumhuriyetin ise kurulma ve yükselme süreçlerine paralel olarak iki yüzyılı aşan bir süredir çevre bölgelerden, özellikle de Balkanlar'dan yönelen "kitlesele" göçlerin hedefi olmuştur (Ünal, 2012, s. 55).

Lozan Barış Anlaşması'yla gerçekleşen Türk-Yunan nüfus mübadelesi, göç olgusunun en somut görünülerinden biridir. Anadolu toprakları sayısız göçe sahne olduğu gibi Türk-Yunan nüfus mübadelesinden sonra antik dünyanın kehanet merkezi olarak kabul edilen ve o dönemlerdeki adı "Yoran" olan köye de çeşitli göçler yaşanmıştır. Yoran, 1923'teki mübadeleye kadar bir Rum köyü olarak varlığını sürdürür ve sonrasında yeni yerleşimlerle isim değişikliklerine uğrar. Yoran adı, 1945 yılına kadar resmi olarak kullanılır. 1955 yılında yörede yaşanan deprem sonrasında "Hisar" olarak adlandırılan Apollon Tapınağı çevresindeki yerleşim, birkaç yıl sonra dağıtılan afet konutlarıyla bir kilometre kadar güneye "YeniHisar" ismiyle taşınır ve daha sonra resmi adı "YeniHisar" olarak değiştirilir. Ancak köylü, uzun yıllar bu yeni ismi benimseyemez ve Yoran adını kullanmaya devam eder (Aydoğan, 2018). 1967 yılına kadar köy olarak kimliğini sürdüren YeniHisar'da 1968 yılında belediye teşkilatı kurulur. 1980'li yıllarda başlayan turizm hareketiyle birlikte hızla gelişmeye başlayan belde, 1990 yılına kadar Söke ilçesinin Akköy bucağına bağlı bir yerleşim birimi iken, 1991 yılında YeniHisar adıyla ilçe olur (Sezer, 2011). Köylünün de hiç içine sindiremediği YeniHisar adı, 1997'de tekrar değişikliğe uğrayarak Didim olur.

2.5.2. Didim'de turizm

Aydın'ın bir ilçesi olan Didim, doğuda Muğla il sınırı, Güllük Körfezi ve Akbük Koyu; batıda ve güneyde Ege Denizi; kuzeyde Bafa Gölü ve Menderes Nehri ile

çevrelenmiş bir yarımada şeklindedir. Konumu nedeniyle tarihte iz bırakan birçok uygarlığa tanıklık etmiş ve jeopolitik açıdan da önemli bir bölgededir. Didim, Anadolu medeniyetlerinin her çağda gözbebeği olan Ege Bölgesi'nin güneybatısında, verimli topraklara sahip Büyük Menderes Deltası'nın yanı başında, antik çağlardan kopup gelen dev bir açık hava müzesi gibidir. Mitolojideki Işık Tanrısı Apollo adına yapılan "Apollon Tapınağı", İyonya'nın önemli iki kenti Priene ve Milet, Didim ve Milet arasındaki Kutsal Yol, yılan saçlı Medusa başı, Bafa Gölü kenarındaki Heraklia Kenti bu görkemli açık hava müzesinin en değerli parçalarındandır. Kültürel zenginliğiyle dikkat çeken Didim, sadece tarihi ve kültürel değerleriyle değil, altın sarısı kumlarıyla ve mavi bayraklı sahilleri, tersine akıntılarla kendini temizleyebilen pırıl pırıl koyuları, kış aylarındaki ılıman iklim ve yılın neredeyse tamamının güneşli olması gibi doğal güzellikleriyle de dikkat çekmektedir (Didim Turizm Altyapı Hizmet Birliği). Ancak Didim, birçok kültürel ve doğal güzele sahip olmasına rağmen, turizm sektöründeki gelişim payından yeterli payı alamamaktadır. Geniş bir arazi üzerine konumlanmış, ilk dönemlerde bakir ve coğrafi açıdan gelişmeye çok uygun bir alan olmasına rağmen; Sunset, Thomson ve Thomas Cook gibi İngiliz tur operatörlerinin 1985 yılında bölgeye gelmesiyle aniden patlak veren turizm, plansız uygulamaların da etkisiyle, Didim'i hazırlıksız yakalamıştır. Bunun yanı sıra nitelikli turizm tesislerinin sayısının az olması ve havayolu ulaşımının Didim'le Bodrum üzerinden bağlantı kurmasının Didim'in hak ettiği ilgiyi görmemesinde önemli paya sahip olduğu iddia edilebilir. İlk ziyaretçileri, kültürel amaçlarla gelen yabancı turistler olan Didim, birçok turizm bölgesinden erken tanıştığı turizm gelişimine paralel bir gelişme uyumu yakalayamamıştır. Örneğin; Kuşadası ile kıyaslandığında gerek ağırladığı turist sayısı gerekse konaklama arzı açısından, Didim'in turizm pastasından küçük bir pay aldığı görülecektir (Tablo 2.5).

Tablo 2.5. *Didim'de işletme belgeli tesis ve turist sayısı*

Turistik Bölgeler	İşletme Belgeli Tesisler	Yerli Yabancı Turist Sayısı (2017)
Didim	14	490.611
Kuşadası	67	1.291.534

Kaynak: Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Diğer birçok turistik bölge için turizm gelişimi artan bir şekilde hız kazanırken, Didim'de adeta hormonlu bir büyüme gerçekleşmiştir. Yabancılara mülk satışını olanaklı

kılan yasa ile birlikte bölgeye İngiliz ilgisinin ani bir şekilde artması, bir yandan kitle turizmini plansız bir şekilde artırmış diğer yandan çarpık yapılaşmaya da zemin hazırlamıştır.

İngilizlerin bölgeye akın etmesinin ardından turizmde büyük umut vadeden bölge ekonomisinin sacayaklarını inşaat ve emlak sektörü oluştursa da turizmle ilgili son yıllarda yapılan girişimlerin müspet yönde olduğu da ifade edilebilir. Günümüzde gelinen noktada, turizm işletme belgeli 14 konaklama tesisinde beş bin 366 yatak kapasitesi ile 14'ü turizm işletme belgeli²; 152'si belediye belgeli olmak üzere 166 konaklama tesisi³ ve 43 adet seyahat acentası⁴ ile yerli ve yabancı turistlere hizmet vermektedir. Son yıllarda Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi'nde kalan arazileri tahsislere açması, büyük otel yatırımcılarının ilgisini çekmekte ve nitelikli yatak arzı artmaktadır.

2.5.3. Didim'in göçün temel katmanları

Katmanlaşma kavramı toplumbilimde, insan toplulukları arasında var olan toplumsal cinsiyet, yaş, dinsel bağ veya askeri rütbe gibi nitelikleri nedeniyle farklılaşan grupları ifade etmek için sıklıkla kullanılır (Giddens, 2008, s. 340). Bu çalışmada ise, bir eşitsizlik ya da hiyerarşiyi değil, Didim'in toplumsal yaşamının önemli bir parçası olan göçleri sınıflandırmak ve farklı dönemlerde göç eden göçmenlerin özelliklerine vurgu yapmak için *katman* kavramı ödünç alınmış ve göç nedenleri açısından gruplar arası farklılaşmaya işaret etmek için “göçün katmanları” kavramı üretilmiştir.

Nüfus mübadelesinin ardından 1924 yılında Selanik'ten gelerek iskân edilen ilk göçmenlerden başlayarak, belirli özellikleriyle benzeşen bireylerin gerçekleştirdiği göçlerin her biri, göçün bir katmanı olarak ifade edilebilir. Buna göre; 1924 yılında Yunanistan'ın Kavala kentinin Koçkar ve Devekıran köylerinden ve 1936 yıllarında Bulgaristan'ın Varna kentinden gerçekleşen göçler *Balkan Göçleri* olarak Didim göçlerinin *birinci katmanını* oluşturmaktadır. 1986-1989 yılları arasında, Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki bazı illerde yaşayan ve baraj projeleri nedeniyle ev ve arazileri sular altında kalan yurttaşların gerçekleştirdiği göçler, *baraj göçleri* olarak Didim göçlerinin *ikinci katmanını* oluşturmaktadır. Son olarak ise 1990'lı yılların ardından ivme kazanan turizm

²<http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/Eklenti/51069.isletmeli-tesis-istatistigi-2017-03pdf.pdf?0>

³<http://www.ditab.gov.tr/en/oteller>

⁴<https://www.tursab.org.tr/tr/seyahat-acentalari>

hareketine bağılı olarak gerçekleşen göçler de *turizme bağılı göçler* olarak Didim glerinin *nc katmanını* oluşturmaktadır. Bu durumda, Didim’de temel olarak gn  katmanının varlığından söz etmek mümkün olacaktır.

Sözü edilen g hareketlerinin *katman* olarak ifade edilmesinin sebebi, çeşitli yönleriyle ortak özelliklere sahip bireylerin g nedenlerine odaklanmaktır. Böylece gn nedenine bağılı olarak farklılaşan ve doğal olarak farklı bir sosyal dinamik yaratan toplumsal gruplar, **“gn bir katmanı”** olarak anlaşılacaktır. Balkan gleri ve baraj gleri kendi içlerinde homojen sayılabilecek özelliklere sahipken turizme bağılı göçlerin birden fazla boyutu vardır. Turizme bağılı göçler bu çalışma kapsamında; iş gücü ve girişimci gleri ile yaşam biçimi gleri olarak ele alınmıştır. İş gücü gücü, turizmle ve turizm gelişimine bağılı olarak harekete geçen diğer sektörlerde de istihdam edilmek üzere Didim’e göç edenlerin gn ifade etmektedir. Girişimci gücü, turizm ve turizme bağılı sektörlerde yatırım yapmak üzere g edenleri veya Didim’de istihdam edilmek üzere gelip de girişimci olan ya da onlara bağılı g ağları içinde hareket ederek girişimci olan göçmenleri belirtmektedir. Yaşam biçimi gücü ise ekonomik bir kayđı olmaksızın, içinde bulunduğu yaşam koşullarını daha da iyileştirmek, yaşamdan daha fazla zevk alabilmek ve daha iyi olana ulaşmak için yaşamını sürdüğü yerden Didim’e göç edenlerin gn ifade etmektedir. Yaşam biçimi gleri, mevcut literatürde uluslararası glerle ilişkilendirilmiştir. Bu çalışmada, yaşam biçimi gücü kavramı, uluslararası glerle birlikte i glerle de ilişkilendirilecektir. Buradan da anlaşıldığı üzere, yaşam biçimi gleri kapsamında mülk satın almak suretiyle Didim’e yerleşen İngilizlerin gücü ve i göçler ele alınacaktır. Didim’de gn katmanları olarak ifade edilen toplumsal gruplar, aşağıda detaylı Şekilde açıklanmaktadır.

Didim, nüfus mübadelesinden sonra köyde yaşayan Rumların tamamının göç etmesi ve köyün iki yıl boyunca boş kalarak yeni sahiplerini beklemesi yönüyle birçok bölgeden farklılık göstermektedir. Yunanistan’ın Kavala kentine bağılı köylerden 1924 yılında gelen mübadiller, nüfus mübadelesinden sonra Didim’in ilk sakinleri olurlar. Yerleşimin sadece Apollon Tapınağı çevresinde gerçekleşmesiyle akrabalar ve birbirini tanıyan aileler birbirine yakın Şekilde konumlanırlar. Mübadillerin kısa zamanda üretici hale gelmeleri için ailelere tarla, tütün arazisi, bağ, bahçe ve zeytinlik gibi arazi tahsisleri de yapılır (Arı, 1995). Didim’e Yunanistan gücünden 12 yıl sonra, Bulgaristan’ın Varna kentinden bir güç daha gerçekleşir. Mübadillerin, *muħacir* dediği göçmenler, barınacak

yer bulma güçlüğü çektikleri için mübadillerle aynı evleri paylaşırlar (Aydoğan, 2018). Devlet, yardım edip ev yapmaları için gereksinim duydukları malzemeleri sağlayana kadar bu süreç böyle devam eder. Göçün ilk yıllarında *mübadil* ve *muhacir* ayrımı yapılyorken yıllar geçtikçe bu ayrım silikleşmeye başlar. Özellikle Didim'e yönelik göçlerin nitelikleri farklılaştıkça ve farklı sosyokültürel özelliklere sahip gruplar göç etmeye başladıkça bu ayrım ortadan kalkar ve "biz" duygusunun hâkim olmasıyla kendilerini *mübadil* ya da *muhacir* değil "*Didim'in yerlisi*" olarak tanımlarlar. Buradan hareketle, bu tez çalışmasında da Balkan göçmenleri, "*Didim'in yerlisi*" olarak ifade edilmektedir. Buraya kadar yapılan açıklamalar ışığında, zamanla Didim'in yerlisi haline gelen Yunanistan ve Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin yarattığı göç hareketleri, Didim göçlerinin "*birinci katmanını*" oluşturmaktadır.

Didim'deki diğer önemli göç olayı, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yürütülen baraj projeleri nedeniyle köyleri baraj suları altında kalan Kürt kökenli yurttaşların 1986-1989 yılları arasında bölgeye yerleştirilmeleri ile gerçekleşmiştir. Görece, merkeze ve Didim'in yerlilerinin bulunduğu yerleşim bölgelerine uzak, Denizköy ve Yalıköy adlı iki köyün kurulması ve bu çalışmada *baraj göçmeni* olarak ifade edilen göçmenlerin bölgeye yerleştirilmeleri ile farklı kültürel özelliklerin bir araya gelmesi söz konusu olmuştur. Baraj göçmenleri, kendilerine yapılan devlet yardımları ile Didim yaşamına eklemlenmişlerdir. Buna göre 1986-1989 yılları arasında Didim'e baraj projeleri nedeniyle göç edenlerin yarattığı göç hareketleri Didim göçlerinin "*ikinci katmanını*" oluşturmaktadır.

Bu çalışma kapsamında incelenen Didim'deki diğer bir göç olayı ise turizmle bağlantılı göçlerdir. Tüm Türkiye'de olduğu gibi Didim'de de 1980'li yılların ortalarına doğru gerçekleşen turizmin geliştirilmesine yönelik hamlelerle turizm yatırımları artmış, turizmle hem doğrudan hem de dolaylı olarak bağlantılı birçok sektör bu gelişmeden payını almıştır. Tur operatörlerinin Didim'de mülk ve arazi sahiplerine yönelik otel yatırımı teklifleri karşılıksız kalmamış ve kısa zamanda farklı büyüklükte onlarca otel inşaatı başlamıştır. Turizm gelişimiyle göç olayının birbirini tetikleme sürecinin de başladığı bu dönem, iş gücü göçünün başlamasının da görünür bir şekilde ortaya çıktığı dönemdir. İnşaat ve emlak sektörünün çehresinin değişmeye başladığı bu dönemi takip eden 1990'lı yıllar, Didim'de turizm gelişiminin de parlak dönemlerini yansıtmaktadır. Gittikçe artacak olan ve kendinden önceki yıllara göre nüfusun iki katı birden arttığı

dönem de yine 1990'lı yıllara tarihlenmektedir. Sonraki yıllarda gerçekleşecek olan yoğun göçlere zemin hazırlayan gelişmelerin temeli de aslında bu dönemde atılmıştır. Kitle turizminin kendini gösterdiği Didim, İngilizlerin ilgi odağına girdikten sonra *turizmle bağlantılı göçler* de önlenemez boyutlara ulaşmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde yabancılara mülk satışının olanaklı hale gelmesi, uluslararası göçlerin hedefi olarak Didim'i cazip bir bölge haline getirmiştir. Didim, İngilizlerin yanı sıra yaşamını daha iyi hale getirmek isteyen Türk vatandaşlarının da hayatını sürdürmek ve daha iyi olanı yaşamak istediği bir yer olagelmıştır. Turizmin gelişimine paralel olarak 1990'lı yıllarda başlayan ve günümüzde hâlâ devam eden turizmle bağlantılı göçler ise Didim göçlerinin **“üçüncü katmanını”** oluşturmaktadır.

Tüm bu anlatılanlardan yola çıkarak, 1924 yılından bugüne kadar içinde bulunulan tarihsel süreçte, Didim'de göçün üç temel katmanının varlığından söz etmek mümkündür. Göçün birinci ve ikinci katmanları, ortak tarihi ve kültürel özelliklere sahip olmaları nedeniyle kendi içlerinde homojen özellikler barındırırken; göçün üçüncü katmanı kendi içinde farklı özelliklere sahiptir. Göçün gerçekleşme sürecinin uzun olması; göçün bireylerin isteğine bağlı olarak gerçekleşmesi; farklı ulus, etnik köken vb. özelliklere sahip olunması turizmle bağlantılı göçlerin farklı yönleridir. Takip eden bölümlerde de, Didim'deki göçün temel katmanlarına ilişkin daha ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

2.5.3.1. Balkan göçleri

Anadolu'nun binlerce yıllık yerleşme tarihinde, Anadolu toprakları çok zengin ve nitelikleri çok farklı göç deneyimleri yaşamış ve bugünkü kültürel çeşitliliğini bu süreçler sonunda kazanmıştır. Bu göçlerin en önemlilerinden birisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun ulus devletlere ayrışması sırasında oluşan büyük sayıdaki nüfusun yer değiştirme hareketi olan “Balkanlaşma göçleri”dir. Bu göçler genel olarak 1860-1927 yılları arasında, büyük topraklara yayılmış olan bir sanayi öncesi imparatorluğunun ulus devletlere parçalanması sırasında, siyasal nedenlerle ortaya çıkmıştır. Küçülen imparatorluğun kaybolan topraklarında artık barınamayan Müslüman nüfus büyük kitleler halinde Anadolu'ya sığınmıştır (Tekeli, 2007, s. 447-448).

Mübadele döneminde, Balkanlar'dan Anadolu'ya gelen göçmenlerin çoğu hem aynı örf ve âdete bağlı hem de kaybedilmiş topraklardan anavatana gelen kişilerdir. Birlik beraberlik duygularının yoğun olmasının yanı sıra bazı ortak kültürel ve tarihsel bağlarla sahip olmaları nedeniyle ilk dönem göçmenlerinin yeni çevrelerine uyumu ve yeni

yaşamlarını benimsemeleri daha kolay olmuştur. Diğer yandan, 1923-1960 yılları arasında Türkiye'ye gelen göçmenlere devlet politikaları gereği barınma ve iş olanağı sağlanması da uyum sürecinde göçmenlere yardımcı olmuştur. Bu duruma Didim özelinden bakıldığında Yunanistan ve Bulgaristan göçmenlerinin birlik, beraberlik ve uyum içinde yaşamayı öğrenmeleri biraz zaman almıştır. Mübadele göçmenleri, kendilerinden 12 yıl sonra köye gelen Bulgaristan göçmenlerine belki de mekânsal sahiplik duygusuyla “*muhacir*” demiş, yaşadıkları mahalleler ayrılmış ve hatta iki göçmen grubunun birbirinin mahallesine girmeleri dahi sorun olmuştur (Göç, 2014). Göç edilen coğrafya açısından ortak noktaları olmasına rağmen, farklı kültürel özelliklere sahip olmaları ile Selanik ve Bulgaristan'dan gerçekleşen göçlerin farklı yıllara tarihlenmesi nedeniyle aşağıdaki bölümde, bu göç dalgaları ayrı ayrı ele alınacaktır. Göçmen gruplarının birbirlerini tanımlamak için *mübadil* ve *muhacir* ifadelerini kullanmalarından esinlenilerek, anlatımın bu aşamasından sonra Yunanistan göçmenleri mübadil; Bulgaristan göçmenleri muhacir olarak ifade edilecektir.

2.5.3.1.1. 1924 Nüfus Mübadelesi

Didim (Yoran), Türk-Yunan Nüfus Mübadele Anlaşması gereğince 1922 yılında boşaltılmıştır. O döneme kadar, Osmanlı tebaası altında yaşayan Ortodoks Hıristiyan'ı olan Rumların yaşadığı bir bölge olan Yoran (Aydoğan, 2018); Yunan işgalinden kurtulduktan sonra 1922-1924 tarihleri arasındaki iki yıl boyunca boş ve sahipsiz kalmıştır. Yunanistan'a göç eden mübadillerin bıraktıklarının yağmalanması, köyü bir harabeye çevirmiştir.

Mübadele döneminde yerleşim alanları belirlendikten sonra İmar ve İskân Vekâleti'nin hesabına göre 1924 yılının Mayıs ayına kadar 150 bin göçmenin geleceği düşünülmüştür. Göçü kış aylarında başlatmak gerektiği için yerleştirme işlerinin kıyı kentlerinden, kasabalardan, köylerden başlayarak ulaşım araçlarının kolayca gidebileceği yörelere kaydırılması planlanmıştır. Bu düşüncelerin sonucu olarak; Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nce önceden yapılan düzenlemeler gözden geçirilerek, göçmen yerleştirme yerlerinin sayısı on olarak belirlenmiştir. Bu yerleşim alanlarından “dördüncü alan” olarak belirlenen Aydın'a çok sayıda mübadil göç etmiştir. O dönemler Aydın ilinin Söke ilçesine bağlı, Yoran adlı bir köy olan Didim'in Kovala limanına 1924 yılının Şubat ayında Ankara Vapuru'ndan inen ve sayıları 938 olan ilk mübadiller adım atmıştır (Arı,

2008, s. 173). Böylece Didim’de göç, görünür hale gelmiş ve Didim var oluşunun temel özelliğini oluşturmaya başlamıştır.

Didim’in ilk göçmenlerinin geldiği, Yunanistan’ın Pravušta Kazasının, küçük ve dar bir alanda olsa da verimli, sulak, yeşil, doğal özellikleri ve manzaraları bakımından olağanüstü güzellikte bir yer olduğu belirtilmektedir (Pınar ve Pınar, 2010, s.5). Selanik göçmenleri, kendi vatan topraklarındaki güzelliklerin aksine, Yoran’da yağmalanmış evler, verimsiz ve kurak topraklar, yeşilden yana yoksul, Rumların açtığı kuyular dışında içme suyu kaynağı olmayan, yol gitmeyen, mahrumiyetlerle dolu ve hayatlarının neredeyse 60 yılını korkunç bir yoksullukla geçirecekleri bir yer ile karşılaşmışlardır. Kurak arazi, mübadillere tütün tarımından başka bir tarım faaliyeti yapmalarına izin vermemiş, o dönemlerde Yoran’da yaşayan herkes tütün tarımının tüm zorluğunu yaşamıştır. Mübadillerin belki de en şanslı olduğu nokta, boş bir köye gelmelerinden ötürü, barınacak yer sıkıntısı yaşamadan ve hatta geçmişten akrabalık ve komşuluk bağı olanların birbirine yakın bir şekilde yaşama imkânı bulmalarındır.

Başlangıç dönemlerinde yaşadıkları mahrumiyet sebebiyle mübadillerin Yoran’a uyum sağlamaları çok zor olsa da birlik ve beraberlik içerisinde bir yaşam inşa etmişler, omuz omuza vererek zorluklarından üstesinden gelmişlerdir. Evlerin kapılarına kilit vurulmayan, herkesin işinde gücünde olduğu, kıt kanaat geçinilse de güven duygusunun zirvede yaşandığı zamanlar göçün ilk dönemlerine tarihlenmektedir.

2.5.3.1.2. 1936 Bulgaristan göçü

Mübadillerin 1924’te Yoran’a göç ettiği yıllarda, Bulgaristan’da yaşayan Türk nüfusa siyasi olarak uygulanan baskı ve işkenceler, onları yıldırıp Bulgaristan’dan göç etmeye zorlama amacı taşımaktadır. Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren Bulgaristan’daki Türklerin bir kısmı Türkiye’ye göç etmek istemişlerdir. Fakat aynı dönemde Lozan Barış Anlaşması’nın hükümleri gereği Yunanistan’daki Türkler ile Anadolu’daki Rumlar karşılıklı göçe tabi tutuldukları için Bulgaristan Türklerinin bu istekleri ertelenmiştir.⁵ Sistematik olarak Türk halkını yıldırma çabaları devam ederken, iki ülke arasında yapılan anlaşmalar sonucunda Bulgaristan Türkleri, Türkiye’ye göç etmeye başlamıştır. Siyasi açıdan, nüfus mübadelesinin devamı niteliğinde olan Bulgaristan göçü, Didim muhacirleri açısından ele alındığında, mübadillerden daha ciddi

⁵ <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri>

sıkıntılar yaşadıkları görülür. Mübadele anlaşmasında, taraflar yaşadıkları topraklardaki mal varlıklarınca göç edecekleri yerlerde de mal sahibi olacaklardır. Ancak muhacirler, Bulgar Hükümeti'nin topraklarına el koyması sorunuyla karşı karşıya kalır. Hükümetin, göçe zorladıkları Türkler'den ailedeki nüfus başına mal varlığı istemesi, muhacirleri yoksulluk ve çaresizliğe iter. Ya kalıp her türlü mezalime maruz kalacaklar, belki de öleceklerdir ya da kurtuluş pasaportları için mal varlıklarının ellerinden alınmasına razı geleceklerdir (Aydoğan, 2018). Canlarını kurtarmak için göç etmeye mecbur kalan ve bunun için pasaportlarının çıkmasını beklerken neredeyse ellerindeki her şeyi kaybeden Türkler, 1936 yılında Varna'dan gemiye binerek, iskân edilecekleri yere göre belirlenen İzmir Urla'ya varmış (Kır, 2018) ve tahaffuzhanelerde⁶ Kızılay ekiplerince temizlikleri, sağlık kontrolleri ve aşıları yapılmıştır (Duman, 2009, s. 478). Urla İskeleyi'nden Aydın'ın Söke ilçesinde bulunan tren garının yakınındaki hangarda bir ay kadar bekletildikten sonra Yoran'da iskân edilmesi karar verilenler, Yoran'a götürülmüştür. Muhacirlerin, en önemli sorunu barınma yeri olmuştur. Sadece evli olanlara ev verilecek olması, kimilerini Türkiye topraklarında evlenme yolunu seçmeye yönlendirmiştir (Göç, 2018). Barınma ihtiyacını karşılayamayanlar geçici bir süre için mübadillerin evlerinde kalmışlardır (Kır, 2018). Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin barınma gereksinimleri giderilene kadar üretilen bir başka çözüm ise günümüzde Eskiköy Camii adını taşıyan ve mübadeleden önce Didim'de yaşayan Rumlar tarafından 1830 yılında inşa edilen Aya Yani Kilisesi'nin kullanılması olur. Göçün ardından, uyurken kullanmaları için altlarına verilen hasırlarla bir ay kadar birçok aile kilisede barınır. Ayrıca, devlet yardımlarına kadar askerlerin boşalttığı ve küçük odaları olan “*saray damları*” olarak adlandırılan yerlerde her odada bir aile yaşayacak şekilde yerleşmişlerdir (Aydoğan, 2018). Bulgaristan göçünün üzerinden yaklaşık bir yıl geçtikten sonra devlet yardımlarını alan muhacirler, kendi evlerini yapmışlardır.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler, aralıklarla 1989 yılına kadar sürmüştür. Didim'e ise 1933-1945 yılları arasında 369 göçmen aile yerleştirilmiştir. Muhacirlere, zaman içerisinde barınma imkânı sağlanmış ve üretim hayatında yer alabilmeleri için 20 ile 60 dönüm arasında arazi verilmiştir (Kalkan ve Çulha, 2017, s. 261). Muhacirlere verilen araziler büyük oranda, o dönemlerde istenmeyen, kabul görmeyen ve tarıma

⁶ Sefer sırasında, yolcu ve çalışanların arasında bulaşıcı hastalık görülen gemilerin karantina sürelerini geçirmeleri, gerekli sağlık önlemlerinin alınması ve hastaların iyileştirilmeleri için büyük limanlara yakın kıyılara kurulmuş sağlık kuruluşu. www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

elverişli olmayan denize yakın araziler olmuştur. Yaşamlarını sürdürebilmek için ihtiyaç duyabileceği her şeyi kendileri üretebilme becerisine sahip bir topluluk olan muhacirler, mübadillerin aksine tütün tarımı yapmayı bilmedikleri için tütün tarımını mübadillerden öğrenmişlerdir.

Yoran topraklarına 1924 yılında göç eden mübadillerce, muhacir olarak adlandırılan Bulgaristan göçmenleri; yöresel dil, yeme içme kültürleri, giyim kuşam özellikleri ile mübadillerden farklı ve deyim yerindeyse daha *Avrupai* oldukları için ilk dönemlerde dışlanma sorunu da yaşamışlardır (Aydoğan, 2018). Göçün ilk dönemlerinde aynı yerlerde yaşasalar da zamanla mahalleler ayrılmış, aralarında kız alıp verme dahi olmamıştır (Göç, 2018). Mübadil ve muhacir ayrımı, 1980’li yıllarda başlayan yeni iç göç hareketiyle silikleşmiş, “*biz olma*“ duygusu zamanla güçlenmiştir. İçgöç hareketiyle yeni bir toplumsal ayırım ortaya çıkmış ve *Didim’in yerlisi* ile *dışarıdan gelen yabancılar* ortaya çıkmıştır.

2.5.3.2. Baraj göçleri

“...Biz burada her şeyin daha iyi olacağına inandık...”

Cumhuriyet dönemi sonrasında Atatürk’ün konuya verdiği özel önemle yapımı hız kazanan barajlar, yapıldıkları bölgede hem mekânsal açıdan hem de bölge halkı üzerinde sosyal, ekonomik ve kültürel olarak birçok yönden etkiler yaratmıştır. Bu etkilerin en önemlilerinden biri; bölge halkının zorunlu göçe tabi tutulmasıdır. Devlet eliyle bölge dışında kırsal iskâna tabi olan nüfusun yer değiştirmesinin en somut örneklerinden biri, Karakaya ve Atatürk Barajı göçleri nedeniyle Didim’de Denizköy ve Yalıköy’e yerleştirilen doğu kökenli halk olmuştur. Bu köyler, Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki baraj projeleri kapsamında, baraj bölgelerinde yaşayan ve barajlar nedeniyle ev ve arazileri sular altında kalan yöre halkı için Didim’de kurulmuştur. Günümüzde mahalle statüsünde olan Denizköy ve Yalıköy’ün nüfusu, 2018 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre sırasıyla 1006 ve 2.389’dur.⁷

Denizköy, Didim-Akbük karayolu üzerinde, Didim ilçe merkezine 10 km mesafede, deniz kenarında 1986 yılında arazileri baraj suları altında kalan doğulu vatandaşların yeniden yerleşim alanı olarak seçilen iki köyden biridir. Köy ilk kurulduğu dönemlerde, sadece iki katlı göçmen evlerinin, ormanlık ve makilik alanlar ile zeytin

⁷<http://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi:.10.02.2019

bağlarının olduğu bir alan olduğu söylenebilir. Arazilerin, tarıma büyük ölçüde elverişli olmaması nedeniyle toprağı Adıyamanlı ve Malatyalı baraj göçmenleri ıslah etmiştir. Geçimlerini tarımsal üretimden sağlayabilene kadar geçen sürede, hane halkı reisleri ivedi bir şekilde, Denizköy'e çok yakın olan otel inşaatlarında çalışmaya ve turizm sektörüne çok kısa bir sürede eklemlenmeye başlamışlardır.

Yeniden yerleştirme başvurularının 1980 yılında; yeniden yerleşimlerin 1986'da başladığı baraj göçlerinin planlanma süreci ise 1978 yılında başlamıştır. Göç sonrası uyum sorunlarının yaşanacağı ve yeniden yerleşim arazilerinin Didim yerli halkının ve Yörük halkın zeytin yetiştirdiği topraklar olması nedeniyle yerlinin yerinden edileceği düşüncesiyle bu planlama, devlet kanadında muhalif birçok sesin yükselmesine neden olmuştur.

Denizköy'de iskân edilmek üzere 1980 yılının Mart ayında, bulunduğu yerde üç yıl ikamet eden, evli ve erkekler için askerlik görevini yerine getirmiş olan herkes İmar ve İskân Müdürlüğüne zaruri olarak başvuru yapmıştır. Köylülere göç edecekleri yerin zaman zaman değiştiği söylene de Denizköy'de karar kılınmış ve Denizköy'e ilk olarak Malatya, Elazığ ve Adıyaman illerinden 1986 yılının Ağustos ayında 31 aile yerleştirilmiştir. Bu göç hareketleri, Keban Barajı'ndan sonra büyük bir nüfusun devlet projesi nedeniyle yer değiştirmesinin ikinci ve üçüncü örnekleridir (Konak, 2002). Köye 2000 yılından sonra Muşlu aileler de yerleşmeye başlamıştır.⁸ Halkın barajlar nedeniyle mağduriyetlerinin giderilmesi için yerleşimi 1986 yılından itibaren sağlanan göçmen ailelere devlet tarafından iki katlı evler ve hazine arazilerinden aile başı ortalama 30-40 dönüm arazi verilmiştir. Bu arazilerin bir kısmının 1936 yılında Didim'e yerleşen Bulgaristan göçmenlerine ve göçer yaşamdan yerleşik yaşama geçmiş Yörüklere ait olduğu bilinmektedir (Aldemir, 2018).

2510 Sayılı İskân Kanunu'nun Ek-10 uncu Maddesi gereğince; Karakaya Barajı İskân çalışmaları, yerleşim yerleri kamulaştırılıp, geçim imkânlarını kaybeden vatandaşların istedikleri takdirde devletçe gösterilen yerlerde, yine isteklerine bağlı olarak şehirselle veya tarımsal iskânları Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığınca sağlanmıştır. Böylece Malatya ve Elazığ illerinden 125 ailenin Aydın ili Söke ilçesi Kırıkıç Mevkii Denizköy'de iskânları sağlanmıştır (13.12.1989 tarihli TBMM Tutanağı).

⁸http://denizkoyio.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/09/17/720574/icerikler/denizkoy_141300.html

Denizköy, Kırıkıçi mevkiinde hazine arazisinde 1982 yılında kurulmuştur. 1306 sayılı İskân Kanunu'na göre tarımsal iskân sağlanan Denizköy, 29.12.1988 yılında bağımsız bir köy haline getirilmiştir (26.10.1994 Sayılı Meclis Tutanağı). Aydın ilinde tarımsal iskânları sağlanan ailelere toplam 5923 dekar 133 m² arazi dağıtılmış, yapılan tarımsal iskân projesine göre her aileye 18 dekar tarım arazisi, 20 dekar zeytinlik yapılabilecek fundalık arazi verilmiştir. Ayrıca, 18 ay müddetle kendilerine asgari ücret üzerinden karşılıksız yardım yapılmış ve yıllık işletme kredileriyle üretken duruma gelmeleri sağlanmıştır.

Denizköy halkı, o dönemlerde henüz inşaat aşamasında olan dört ve beş yıldızlı otellere, köy yerleşiminin yakın olması nedeniyle erken dönemde turizmle karşılaşmış ve önceleri otel inşaatında daha sonraları ise otelcilikle ilgili hizmetlerde istihdam edilmiştir. Denizköylüler, doğu halkının, batılı yaşam tarzıyla uyumuna iyi bir örnek oluşturacak şekilde geleneklerinden kopmadan modern yaşamla bütünleşmiştir. Kadınların istedikleri takdirde çalışma yaşamına girme özgürlüğünün olması ve tüm köylünün dış dünyaya açık davranış ve tutumları dikkat çekici ölçüdedir.

Yalıköy ise Didim-Akköy yolu üzerinde, Didim merkeze uzaklığı yaklaşık yedi km mesafede yer alan, deniz kenarında kurulmuş bir yerleşim yeridir. Baraj yapımı nedeniyle ev ve arazileri sular altında kalacak ve su tehdidinden ilk etkilenecek olan ailelerin Yalıköy'e yeniden yerleştirme uygulamaları, 1988 yılının Aralık ayında Adıyamanlı ailelerin bölgeye gelmeleriyle başlamıştır. Urfalı aileler ise 1989 yılının Ekim ayında Yalıköy'de iskân edilmiştir. Söz konusu iskân çalışmaları Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinden toplam 525 ailenin tarımsal; 631 ailenin ise şehirselskânâna tabi tutulmasıyla yürütülmüştür. Bu ailelerden tarımsal iskân isteyenlerden 98'i için Aydın İli Söke İlçesi Yalıköy'de yaptırılan 100 konutun tahsisi ve tarımsal iskânları gerçekleştirilmiştir. Tarımsal iskânâna tabi tutulan bu ailelerin yeterli gelire sahip olabilmeleri için hazırlanan tarımsal iskân projesine göre, her aileye birinci sınıfa eşdeğer 18 dekar tarım arazisi ile 20 dekar zeytinlik yapılabilecek fundalık arazi verilmiştir. Bir yıl süreyle karşılıksız yardım ödentisi yapılmış ve ayrıca bu ailelere yan gelir sağlamak amacıyla proje gereğince halıcılık ve turizm uğraşlarına ilişkin kredi açılmıştır (13.12.1989 tarihli TBMM Tutanağı).

Yalıköy'de iskân edilen ailelere, tarımsal üretim yapabilmeleri için verilen arazilerin önemli bir kısmının muhacirlere ve özellikle Yöröklere ait olması nedeniyle ilk

yerleşim döneminde taraflar arasında gerginliklere neden olmuştur. Yerli halkın ve Yörüklerin on yıllardır ekip biçtiği tarım arazilerinin baraj göçmenlerine verilmesi, henüz başlangıç aşamasında uyum sorunlarına ilaveten çatışma ortamı da hazırlamıştır (Âşık, 2018; Kır, 2018).

Yalıköy halkı, günümüzde ticaret ve turizmde önemli atılımlar yapmasına rağmen modern yaşam tarzını benimsemek konusunda hâlâ kapalı bir tutum sergilemektedir. Kadınların kat'î suretle çalışma yaşamına girmemesi, kadın ve çocukların köyden dışarı çıkmaması, ataerkil aile düzeninin tüm gerekleriyle yaşanması bu durumu örnekleyen gündelik yaşam pratiklerindedir. Özellikle ilk kuşak göçmen erkeklerin, Didim merkezde modern giyinmelerine rağmen, köyde akşamları geleneksel giyim kuşamları olan şalvarla gezmeleri doğu geleneklerini tüm canlılığı ile yaşadıklarını göstermektedir.

2.5.3.3. Turizmle bağlantılı göçler

Tüm Türkiye'de olduğu gibi Didim'de de turizm gelişimi açısından 1990'lı yılların bir dönüm noktası olduğu ifade edilebilir. Turizm gelişimine bağlı olarak özellikle iç göçlerin hedefi haline gelen Didim'in, daha önceki nüfus sayımına oranla 1990 yılına gelindiğinde nüfusun iki kat birden artmasıyla göçmenlerin ilgi odağında olduğu rahatlıkla söylenebilir. Takip eden yıllarda gerçekleşen göçler, Didim'i, Türkiye'nin en çok göç alan turistik bölgesi şöhretine kavuşturmuştur.

Didim'in turizme bağlı göçlerinin başladığı dönemin, İngiliz tur operatörlerinin 1985 yılında bölgeye gelmesine tarihlendiği söylenebilir. Türkiye turizminin erken dönemlerinde küçük otel işletmeleri, kamp ve pansiyon işletmeciliğiyle sektörle tanışan Didim halkı, Yeşil Marmaris Seyahat Acentası'nın bölgeye İngiliz turistleri getirmeye başlamasıyla sahip oldukları arazilere küçük otel inşaatları yaptırmaya başlamıştır. Turizmin yarattığı istihdama bağlı olarak çevre il ve ilçelerden iş gücü göçlerinin başlaması bu dönemde ilk işaretlerini vermeye başlamıştır. İş gücü ve girişimci göçü, 1990 ve 2000 yılları arasında sektördeki gelişmelere paralel olarak hızla artmıştır. İngiliz talebine uygun konaklama arzı yaratma çabasıyla inşaat sektöründeki ani gelişme hem yatırımcının hem de sektörde istihdam edilmek isteyenlerin iştahını kabartmıştır.

Bakir doğası, eşsiz kumsalları ve göz dolduran iklim özellikleriyle yeni yaşamlarını *Ege'de* kurmak isteyenlerin de sayısının günden güne artması, yeni bir göç trafiğini başlatmıştır. Emekliler, birikimleriyle yeni bir iş kurmak veya sadece daha iyi bir yaşam arzusuyla yeni bir başlangıç yapmak isteyenler Didim'in yeni sakinleri olmaya

başlamıştır. Nüfus artışının yumuşak bir şekilde ilerlediği dönemin köşelerini keskinleştiren ve Didim’de turizme bağlı göç süreçlerindeki en can alıcı nokta, yabancılara mülk satışını olanaklı kılan kanunun yürürlüğe girmesi olmuştur. İngilizlerin konut talebine yanıt vermek için harekete geçen inşaat ve emlak sektörü, Didim tarihindeki en yoğun göç sürecinin başlamasına da aracı olmuştur. Didim, bir yandan konut satın alarak Didim’e yerleşen İngilizlerin, diğer yandan da “İngiliz fırsatını” kaçırmak istemeyen yurttaşların akınına uğramıştır. Aşağıdaki bölümlerde turizme bağlı göçler detaylı bir şekilde incelenmiştir.

2.5.3.3.1. İş gücü göçü ve girişimci göçü

İş gücü hareketliliği de denilen “iş gücü göçü”, fırsatların bulunduğu her yerde meslek ve iş edinme özgürlüğünü ifade eder. Bu özgürlük, kulağa hoş gelse de göçmenler genellikle düşük ücretler, iş güvenliğinin işçinin lehine olmayan iş ilişkileri ile karakterize edilen konaklama, inşaat, seks işçiliği, tarım ve ev içi hizmetlerde çalışmaktadır (Anderson, 2010).

İş gücü göçü, Türkiye için düşünüldüğünde; turizm sektöründe Türkiye’nin değişik yörelerinden gelen iç göçmenler de yaygın biçimde çalışmaktadır. Aynı zamanda turizmde yabancı göçmenlerin de düzenli ve düzensiz konumda istihdamı söz konusudur (Toksöz, Erdoğan ve Kaşka, 2012, s. 59). Özellikle 1980’lerin sonlarına doğru, Türkiye göç veren bir ülke konumundan göç alan bir ülke konumuna gelmiştir (İçduygu, 2004). Bu yönüyle ele alındığında turistik bölgeler hem iç göç hem de dış göç almaktadır. Bilindiği gibi, insanları göç konusunda motive eden en güçlü itkilere biri ekonomik sebeplerdir. Az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere yaşanan ekonomik temelli insan akışı, turistik bölgelerde dikkat çekici bir hal almaktadır.

Turizmin, emek yoğun bir yönü olması sektörde emek maliyetlerinin de önemini artırmaktadır. İş gücü göçü ve turizm ilişkisi bu bakış açısından ele alındığında, turizm işinin doğası, turizmde iş gücü göçünü beraberinde getirmektedir. İşin niteliğinin çekici yanı, aktarılabılır becerilerin edinilmesi ve işi öğrenmenin kolaylığıdır. Bunlar; geniş bir iş gücü piyasasına, yüksek hareket kabiliyetine ve üretkenliğin beceri seviyesinden bağımsız olmasına katkıda bulunan turizm işinin bu nitelikleri göçü teşvik eder ve aynı zamanda ücretlerin düşmesine de katkıda bulunur (Williams, 2012, s. 3).

Turizm bölgelerine iş amaçlı göç etmenin kişisel yönelimli nedenleri de bulunmaktadır. Bunlar; turizmin hayat kazanmak için kolay ve uygun bir sektör olması,

yaşam tarzıyla ilgili olarak küçük işlerde girişimci olma fırsatı vermesi, kendisi için turizm işinden keyif alma, diğer sektörlerde karşılaşılan sorunlardan kaçınma yolu olarak görme ve seyahat etmeyi işten daha önemli görme şeklinde sıralanabilir. Bu yönelimlerden girişimci olma fırsatı vermesi ve seyahat etmeyi işten önemli görme; turizmle ilgili göçte ekonomik olmayan nedenlerin önemine işaret etmektedir. Birçok göçmen için turizm alanında çalışmak çok tercih edilen bir durum değildir ancak diğer yandan birçok göçmen için turizmde çalışmanın pozitif çağrışımlar yaptığı da söylenebilir (Shivas and Riley, 1999).

Turizm-göç ilişkisini iş gücü göçü bağlamında ele alan diğer bir yaklaşımda da turizm alanında çalışmak üzere göç edenler; seyahat eden profesyonel çalışanlar, göçmen turizm işçileri, kurumsallaşmamış çalışan turistler ve hem çalışan hem de tatil yapanlar olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Seyahat eden profesyonel çalışanlar, ağırlıklı olarak işle ilgili seyahat faaliyetlerine katılırlar. Göçmen turizm işçileri, sadece turistik bölgelere hayatlarını kazanmak için seyahat ederler. Kurumsallaşmamış çalışan turistler, seyahat masrafları için çalışırlar. Son olarak; hem çalışanlar hem tatil yapanlar ise gönüllü turizm örneğinde olduğu gibi işi turizm deneyiminin bir parçası olarak görürler (Urieley, 2001). Turizm sektörü, hizmet odaklı işlerde çalışabilmenin yanı sıra iş kurma fırsatları da sunduğu için göçmenlerin ilgisini çekmektedir (Findlay, Short and Stockdale, 2000).

2.5.3.3.2. Yaşam biçimi göçleri

Yaşam biçimi göçü her yaştan görece olarak refah düzeyi yüksek bireylerin çeşitli nedenlerle daha iyi bir yaşam kalitesi sunacağını düşündükleri yerlere yarı zamanlı veya tam zamanlı olarak mekânsal hareketliliğidir (O'Reilly and Benson, 2009). Günümüzde, nüfus hareketlerinin tümünün tek nedeni ekonomik kazanç kaygısı değildir. Bir iş bulma ya da sığınma kaygısının bulunmadığı, bir doğal afetin ya da savaşın yol açmadığı, dolayısıyla göç hareketinin bir mağduriyetten kaynaklanmadığı; *göçmenin* de verili toplumsal hiyerarşide “aşağıda” yer almadığı bir başka göç hareketinin hacmi de yıldan yıla büyümektedir. Bu harekete, sanayileşmiş ülkeler kaynaklık etmekte ve hareketin turizm faaliyetleriyle sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır.

Akdeniz ikliminin en önemli çekici faktör olduğu bu “refah göçü” dünya çapında gözlenmekte, Kanada ve ABD'den güneye, Kuzey Avrupa'dan Akdeniz kıyılarına ve Japonya'dan da Pasifik dünyasına ve Avustralya kıyılarına doğru gerçekleşmektedir. Göçe katılanların orta yaş üzerindeki yaş gruplarına dâhil olmaları ve çoğunlukla

emekliliklerinin ardından, çalışma yaşamları boyunca tatillerini geçirdikleri destinasyonlara doğru göç etmeleri, uzun bir zaman bu olgunun “uluslararası emekli göçü” başlığı altında incelenmesine yol açmıştır (Südaş ve Mutluer, 2010). Görüldüğü gibi önceki çalışmalar, emeklilik göçü, boş zaman göçü, kentten uzaklaşma, ikinci konut sahipliği, refah arayanlar ve mevsimlik göçler gibi kavramları kullanarak turizme bağlı hareketlilikleri açıklamaya çalışmışlardır. Ancak bu kavramların kısıtlı kapsamlarının sonucu olarak, yeni göçlerin karmaşıklığına ilişkin unsurları birleştirmeyi başaramamışlardır (O’Reilly and Benson, 2009, s. 2). Kavramsallaştırmayı önemli ölçüde zorlaştıran da bu çeşitliliktir. Bu çeşitlilik, konu ile ilgili çalışmaların başlıklarına da yansımaktadır. Bunlar arasında, yaşlı göçleri, turizmle bağlantılı göçler, ikamete dayalı turizm, emekli göçleri gibi adlandırmalar sayılabilir (Südaş ve Mutluer, 2010, 33).

Yaşam biçimi göçü olarak kavramsallaştırılan göç biçimi, bir kavram olarak özellikle bazı yerlerdeki bazı göçmenlerin yaşam biçimlerinin göçün temel motivasyonu olduğu konusuna dikkat çekmektedir. Burada yaşam tarzı kavramının kullanılması, göç yoluyla belirli bir yaşam biçiminin 'özgürce seçilmesinin', bu göçleri, kimlik oluşturma projelerinin merkezinde, göçmenlerin yapısal konumlanmasında farklı olduklarını göstermeyi amaçlıyor (Benson ve O’Reilly, 2016). Bu çalışma kapsamında ele alınan yaşam biçimi göçleri; İngilizlerin mülk edinimine bağlı dış göçler ile çeşitli nedenlerle ulusal sınırların içerisinde Didim’e göç edenlerin oluşturduğu iç göç hareketleridir.

İngilizlerin mülk edinimine bağlı göçler

Neoliberal politikalarla yoksullaşan Avrupalı alt ve alt-orta sınıflar için turizm sayesinde Akdeniz ve Ege kıyılarında keşfettikleri köy ve kasabaları, ülkelerin gelişmişlik farkından kaynaklanan bir alternatif yaratmaktadır. Avrupa’nın sanayileşme ve soylulaştırma süreçlerinde iş ve gelir kaybeden işçi sınıfı ve eski orta sınıfların Avrupa standartlarından düşen gelirleri, Türkiye’nin orta sınıflarının gelirlerinden yine de yüksek olmaktadır. Ülkeler arasındaki sınıfların bu gelir farkı Ege ve Akdeniz kıyılarını, Avrupalı göçmenler için rahatlıkla geçinebilecekleri yerleşimler haline getirirken; 1980’lerin ortalarından itibaren artan konut arzı, yabancılara emlak ve arazi vergilerinin düşüklüğü de kıyı kentlerini küresel emlak pazarında cazip hale getirmiştir (Kurtuluş, 2011). Diğer yandan Türkiye’nin turist pazarını ağırlıklı olarak oluşturan Avrupalıların, Türkiye’nin Akdeniz ve Ege kıyılarını turist olarak keşfetmelerini takiben, ihtiyaçlarını

karşılacak politikaların üretilmesi bir yabancı olarak geldikleri topraklarda, onları bir yerleşik haline getirdi.

Yabancıların, Türkiye’de mülk edinmeleri 2003 yılında Tapu Kanunu’nda yapılan düzenlemelerle dikkat çekmeye başlamıştır. Konuyla ilgili yürürlüğe giren kanun, birçok yönüyle eleştirilmiştir. Bu tartışmalar sürerken, 14 Mart 2005’te Anayasa Mahkemesi, yabancılara mülk satışına imkân veren kanun maddesini iptal etmiştir. Kanununun 26 Nisan 2005’te Resmî Gazete’de yayımlanması sonrasında, yabancılara mülk satışıyla ilgili yeni bir yasal düzenleme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bunun ardından yapılan bazı düzenlemelerle hazırlanan yeni kanun taslağı 29 Aralık 2005’te yasalaşmıştır. Buna göre yeni düzenleme, yabancı gerçek kişilerin Türkiye’de mülk edinebilmesini iki buçuk hektar ile sınırlamıştır (Mutluer ve Südaş, 2005).

Yabancıların mülk edinmeleriyle ilgili yapılan düzenlemeler kuşkusuz ki yabancı göçlerinin hızını etkileyen önemli bir faktör olarak önem taşımaktadır. Türkiye genelinde vatandaşları en çok mülk edinen on ülke vatandaşı arasında bulunan İngilizlerin, özellikle Didim’de edindikleri mülklerin sayısı uzun yıllar gündemdeki canlılığını korumuştur. Diğer bir deyişle, Didim, en fazla İngiliz nüfusun yaşadığı turizm bölgesi olmuştur. Bölge nüfusunun dörtte birini kapsayan İngiliz nüfus yoğunluğu, günümüzde tersine bir akış yaşamaktadır.⁹ İngiliz nüfusunun artmasının, göçle ilgili iki boyutu olduğu söylenebilir. Bunlar; İngiliz göçü ve İngiliz göçüne bağlı olarak gelişen emlak ve inşaat sektörünün yarattığı iç göç dalgasıdır.

Turizmin, 1980’lerin ortalarından itibaren alt-orta ve orta sınıfları içine alarak büyümesinin yarattığı göç biçiminin diğer göçlerden bazı farklılıkları olduğu görülür. Göç nedenlerini ve sürdürülmesini açıklamaya çalışan bütün kuramsal çerçeveler, uluslararası göçün yönünün az gelişmiş ülkelere doğru olacağı varsayımına dayanır. Ancak Avrupa’dan Akdeniz ve Ege kıyılarına olan göç, gelişmiş ülkelere doğru olmaktadır. Bu göç tipi, iki yönlü kavranabilir. Birinci yön; küresel kapitalizmin mekânda yeniden yapılanmasının, gelişmiş ülkelerde alt sınıfların, gelir, sosyal haklar ve rekabet güçlerini kaybetmelerine neden olmasıdır. İkinci yön ise, bu yeni göç tipini olanaklı kılan yerleşme ve yaşam koşullarının, gelişmekte olan ülkelere ortaya çıkmış olmasıdır. Kıyı yerleşmelerine arazi ve emlak

⁹<http://www.turizmdebusabah.com/haberler/didimin-ingiliz-kolonisi-yok-oluyor-81641.html>

yatırımı yaparak ya da yapmaksızın yerleşen, yerleşik olmadan yılın bir bölümünü geçiren, çoğunluğu Avrupalı olan yabancıların göç etmeleri, küresel ve yerel nedenlerle doğrudan bağlantılıdır (Kurtuluş, 2011). Diğer yandan bu göç türünde, genellikle ileri yaşlarda olan emekli ya da emekliliğe yaklaşmış, görece iyi gelir düzeyinde sahip batılı ülke vatandaşları, coğrafi ve iklimsel faktörleri de göz önünde bulundurarak yaşam kalitelerini artırmak amacıyla daha iyi yaşam olanaklarının olduğuna inandıkları güney ülkelerine göç ederler (Tuna ve Özbek, 2012, s. 21).

İç göçler

İnsanların mekânda akışkanlığının artması, göç kavramının anlamını değiştirmiştir. Akışkan bir toplumda iç göçler düşünüldüğünde, göç kavramının farklı anlamlara geldiği de görülecektir. Yer değiştirme, nadir zamanlarda ve belirli zorunluklar nedeniyle gerçekleştirilen bir şey değil, sürekli ve yaşamı daha anlamlı hale getiren bir eylem olacaktır. Bilgi toplumunda kapitalin sürekli olarak mekânda kendisini yeniden dağıtan rasyoneli içinde, insanlar sanayi toplumuna göre mekânda daha sık yer değiştirecektir. Böyle bir durumda insanları bir yere bağlı olarak düşünmek yerine insanları yaşamları boyunca yeryüzünde belli güzergâhlar üzerinde hareket halinde düşünmek, gerçekliğin daha doğru bir gösterimini yansıtmaktadır. İnsanların belli bir yerde doğduğu, farklı yerlerde eğitim gördüğü, değişik yerlerde çalıştığı, iklim ve çevre koşulları uygun bir yerde emekliliğini geçirdiği düşünülebilir. İnsanın mekânla ilişkisi böyle bir güzergâh üzerinden düşünüldüğünde, yer değiştiren insan, göç eden insan olmaktan çıkarak, dünyadaki güzergâhını değiştiren insana dönüşmektedir. Güzergâhları zamanda ve mekânda kesişen insanlar ise bir yerleşme ve topluluk oluşturacaklar, bu toplulukta sorumluluk yüklenecekler ve yaşamlarına anlam kazandırabileceklerdir. Bu yer değiştirme ise, yaşamın akışının doğal bir seyri haline gelecektir (Tekeli, 2015). Bu çalışmada, daha iyi bir yaşam arzusu ile Didim'e yerleşen gerek emekli gerekse çalışma yaşamında aktif olarak yer alan Türk vatandaşlarının yarattığı göç hareketine atfen *yaşam biçimi göçleri* kavramı benimsenmektedir. Literatürde, daha çok uluslararası emekli göçleriyle ilişkilendirilen bu kavram, ülke sınırları içerisinde yaşayıp Didim'e iklim, doğal güzellik, özgürlük alanının genişliği vb. sebeplerle göç edenleri işaret etmek için ödünç alınacaktır. Çünkü göç olgusunun her biçiminin vücut bulduğu Didim, yaşamını daha iyi ve anlamlı hale getirmek isteyen insanların akışına kendi tarihi boyunca daima sahne olmuştur.

Buraya kadar tarihsel boyutlarıyla açıklanmaya çalışılan göçün katmanlarının yarattıkları sosyal dinamiklerle de açıklanması yerinde olacaktır. Böylece göçün her bir katmanının tarihsel süreçte içinde yer aldığı toplumsal bağlamla ilişkilendirilerek, Didim'in toplumsal yaşamında nasıl yer bulduğu, ana geçim kaynağı turizm olan bir bölgede turizmle nasıl bağlantı kurduğıyla ilgili varsayım ve öngörülerde bulunmak mümkün olacaktır.

3. YÖNTEM

Temel amacı; farklı sosyokültürel özelliklere sahip ve göç nedenlerine bağlı olarak göçün farklı katmanlarına ayrılan toplumsal grupların yarattığı değişimi incelemek ve her bir toplumsal grubun turizmle kurduğu ilişkiyi ortaya çıkarmak olan bu araştırma; nitel araştırma yöntemlerinden temellendirilmiş kuram yaklaşımı ile yapılandırılmıştır. Ancak araştırmanın metodolojik kurgusuna geçmeden önce; çalışmanın ana iskeletini oluşturan ve araştırmacı tarafından *göçün katmanları* olarak kavramsallaştırılan, göç hareketlerinin açıklanması yerinde olacaktır.

1924 yılı itibariyle başlayan ve sırasıyla Balkan göçleri, baraj göçleri ve turizme bağlı göçler olarak kategorileştirilen göç hareketlerinin Didim'in toplumsal yaşamında farklı boyutlarıyla yarattığı değişim, turizm açısından incelenecektir. Didim'e gerçekleşen her bir göç hareketinin *göçün katmanı* olarak kavramsallaştırılma gerekçesi; insan toplulukları arasında var olan toplumsal cinsiyet, yaş, dinsel bağ veya askeri rütbe gibi niteliklerine bağlı olarak toplumsal gruplar arasında ortaya çıkan (Giddens, 2008) eşitsizliği ya da hiyerarşiyi vurgulamak değil, farklı dönemlerde Didim'e gerçekleşen göçleri sınıflandırmak; göç nedenleri ve kültürel özellikleri açısından farklılaşan toplumsal grupları ayırmaktır. Bu çalışmada, *katman* kavramının ödünç alınmasıyla tarihsel süreçte gerçekleşen farklı toplumsal arka planlara sahip göçmen gruplarını işaret eden *göçün katmanları* kavramı üretilmiştir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında; nüfus mübadelesini takiben 1924 yılında Selanik'ten Didim'e gerçekleşen göçlerden başlayarak, belirli özellikleriyle birbiriyle benzeşen bireylerin gerçekleştiği göçlerin her biri, *göçün bir katmanı* olarak ifade edilebilir. Buna göre; 1924 yılında Yunanistan'dan ve 1936 yılında Bulgaristan'dan gerçekleşen göçleri *Balkan Göçleri*; Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki baraj projeleri kapsamında ev ve arazileri sular altında kalan yurttaşların 1986-1989 yılları arasında Yalıköy ve Denizköy adı verilen ve baraj göçmenleri için o dönem yeni kurulan köylere bu göçmenlerin yerleştirilmeleriyle gerçekleşen göçleri *Baraj Göçleri* ve 1990'lı yılların ardından hız kazanan turizm hareketine bağlı olarak gerçekleşen göçleri de *turizme bağlı göçler* şeklinde *göçün üç katmanının* varlığından söz etmek mümkün olacaktır. Sözü edilen göç hareketlerinin *katman* olarak ifade edilmesinin sebebi, daha önce de belirtildiği gibi çeşitli yönleriyle ortak özelliklere sahip bireylerin göç nedenlerine odaklanmaktır. Böylece göçün nedenine bağlı olarak farklılaşan ve doğal olarak farklı bir sosyal dinamik

yaratan toplumsal gruplar, “göçün bir katmanı” olarak anlaşılacaktır. Takip eden bölümlerdeki araştırma bulgularında, bu katmanların birbiriyle ve turizm sektörüyle ilişkileri tartışılırken bulgular bu çerçevede ele alınacaktır.

3.1. Araştırma Deseni

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Nitel yöntemler derin ve ayrıntılı konularda çalışmaya imkân verir. Analizler için önceden belirlenmiş kategorilerin bir sınırlandırması olmaksızın gerçekleştirilen bir alan çalışması nitel araştırmanın derinliğini, açıklayıcılığını ve detaycılığını destekler. Az sayıda kişi ve durum üzerinde çok daha fazla ve detaylı bilgi elde edilmesini sağlar (Patton, 2014, s. 14). Nitelik; bir şeyin, esas özelliği ve çevresiyle ilişkisi bakımından ne, nasıl, ne zaman ve nerede olduğunu anlatır. Böylece; nitel araştırma, anlamları, kavramları, tanımları, kişisel özellikleri, metaforları, sembolleri ve şeylerin betimlenmesini ifade etmektedir (Berg, 2009, s. 3).

Nitel araştırmalar, toplumsal ve kültürel olgular, bireysel davranışlar, karar verme ve düşünce süreçleri; diğer bir deyişle sosyal dünyaya ilişkin hayal edilebilecek her şey hakkında çalışma yapmak için kullanılır. Nitel araştırma geleneği, kültürel sembollerin, kişisel deneyimlerin ve olguların ve sosyal dünyadaki süreçlerin detaylıca anlaşılmasının altında yatan anlam ve motivasyona odaklanmaya eğilimlidir. Çoğu nitel araştırmanın merkezinde insanların sosyal dünyayı nasıl yorumladığını anlamak vardır. Bunu yapmak için ise insanların kendi doğal ortamlarında çalışmak gerekmektedir. Nitel araştırmalardaki veri elde etme yöntemleri, bireylerin yaşamlarındaki öznel bakış açısından derinlemesine faydalanır. Öznel bakış açısı edinmek için, araştırmacılar bulguları kendi kelimeleriyle özetlemek amacıyla insanlarla hatırı sayılır derecede çok zaman geçirirler ve insanları, onlar günlük yaşamlarını sürdürürken gözlemlerler. Nitel araştırmalar, ayrıntılı olayları tanımlamak ve diğer araçlar tarafından çalışılması zor olan konuları araştırmak ve gerçek bir alan çalışması için uygundur (Kalof et al., 2008, s. 79-83).

Nitel araştırmanın; katılımcıların doğal ortamında yürütülmesi, etkileşimli ve insancıl çoklu yöntemler kullanması, bağlama odaklanması ve esas olarak yoruma dayalı olması; nitel araştırmacının ise sosyal olguları bir bütün olarak görmesi, sistematik ve derinlemesine düşünmesi, çalışmanın nasıl şekilleneceği konusunda kişisel biyografilere

duyarlı olması, çok yönlü ve tekrarlı karmaşık düşünce yöntemleri kullanması gibi bir takım özellikleri bulunmaktadır (Marshall and Rossman, 2011, s. 3).

Nitel araştırmanın tasarımlarına yansıyan en önemli özelliği, daha önce de bahsedildiği gibi insanları, varlıkları ve olayları kendi doğal ortamlarında incelemesi nedeniyle doğalcılığıdır. Nitel tasarımlarda, verilerin kavramlaştırılması ve yapılandırılması sonraya bırakılır. Bu tür araştırmalarda, aynı zamanda araştırma amaçlarına uygun durumlar yaratmak ve uydurmak eğilimleri yoktur (Punch, 2011). Nitel araştırmaların özellikleri Miles and Huberman (1994, s. 6-7) tarafından aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

- Nitel araştırma, bir alan veya yaşam ortamı ile temasın yoğun ve uzun bir zaman dilimini kapsayacak şekilde sürdürülmesiyle yürütülür. Bu durumlar, genellikle insanların, grupların, toplumların ve örgütlerin gündelik hayatını yansıtan sıradan veya normal durumlardır.
- Araştırmacının rolü, araştırma konusu olan bağlamın bütüncül bir görünümüne erişmektir.
- Araştırmacı, yoğun bir dikkat, empatik kavrayış, tartışılan mesele hakkındaki önceden sahip olunan kavrayışların ertelenmesi veya paranteze alınmasını gerektiren bir işlemle yerel aktörlerin kavrayışlarına, içerden bakışa dayanan verileri yakalamaya çalışır.
- Araştırmacı bu malzemeleri okuyarak, bilgi veren kişilerle yeniden gözden geçirilebilecek belirli temaları ve ifadeleri ayıklayabilir. Fakat bunların araştırmanın sonuna kadar özgün halleriyle muhafaza edilmesi gerekir.
- Temel bir görev, belirli ortamları anlama, açıklama, eyleme geçirme ve günlük durumlarını başka biçimlerde yönetebilme yollarını insanlara açıklamaktır.
- Kuramsal kaygılar ve içsel tutarlılık açısından baskın yorumlar bulunmaktadır.
- Araştırmacı, aslında araştırmadaki başlıca ölçüm aracıdır.
- Çözümlemelerin çoğu sözler ile yapılır. Sözler birleştirilebilir, alt kümelere ve anlamsal birimlere ayrılabilir. Araştırmacının zıtlıklar oluşturmasına, karşılaştırma yapmasına, çözümlemesine örüntüler oluşturmasına izin verecek şekilde örgütlenebilir.

Didim'e yönelik göçlerin yarattığı değişimi, göçü deneyimleyen bireylerin sosyal süreçlerdeki bu değişimi nasıl yorumladığını ve turizmle nasıl ilişki kurduklarını anlamaya yönelik yürütülen bu çalışmada temellendirilmiş kuram yaklaşımı kullanılacaktır. Veri toplama ve analiz yönteminde tercih edilen bu yaklaşıma ilişkin detaylı bilgilere aşağıda yer verilecektir.

3.1.1. Temellendirilmiş kuram

Literatürde sıklıkla “gömülü kuram” olarak ifade edilen söz konusu kavram bu çalışmada “temellendirilmiş kuram” olarak kullanılacaktır. Temellendirilmiş kuram olarak bilinen yöntem, farklı felsefi ve araştırma geleneğinden gelen iki sosyolog olan Glaser ve Straus tarafından geliştirilmiştir. Araştırmacılar, bu yaklaşımı ilk kez, 1967 yılında, sağlık bilimleri alanında yaptıkları ilginç bir çalışma olan “Gömülü Teorinin Keşfi: Nitel Araştırma İçin Stratejiler” adlı kitapta tanımlamışlardır. Glaser ve Straus (1967) sağlık çalışanlarının ve hayatlarının son günlerini yaşayan hastaların etkileşimlerini gözlemlemiş, hastane çalışanlarının ve hastaların nasıl ve ne zaman öleceklerini öğrendiklerinde verdikleri tepkileri incelemiş ve bu inceleme sonucunda elde edilen verilerden yola çıkarak ölüm olgusunun sosyal analizini yapmışlardır. Böylece ölümcül hastalar ile sağlık çalışanlarının etkileşimlerine ilişkin yeni açıklamalar ve yeni kavramlar diğer bir deyişle veri temelinde oluşturdukları açıklayıcı bir kuram ortaya koymuşlardır.

Strauss ve Corbin (1998, s. 12); temellendirilmiş kuramda, söz konusu araştırmada mevcuttaki bir kuramı detaylandırmak ya da genişletmek amacı güdülmeyen sürece, çalışmaya ön kabuller ve ön yargılar oluşturabilecek herhangi bir kuramla başlanmayacağını ifade eder. Aksine araştırmacı, bir çalışma alanı belirleyerek kuramın sahadan topladığı verilerden çıkmasına izin verir. Çünkü verilerden ortaya çıkan bir kuramın, deneyime dayalı veya bireylerin olguların nasıl işliyor olabileceğine dair düşüncelerine dayanarak bir dizi kavramın bir araya getirilmesiyle elde edilen kuramlara göre, ‘gerçek olana’ benzeme konusunda daha başarılıdır. Verilerden temellenen bu yöntemde, araştırmacıların yaratıcılığı önemli bir bileşendir.

Glaser ve Straus (1967), temellendirilmiş kuramı orta boy kuramlara ve ayrıca büyük ve spekülatif olarak ifade ettikleri kuramlara karşı geliştirmişlerdir. Temellendirilmiş kurama göre kavramlar, hipotezler bizzat araştırma sürecinde elde edilen veya toplanan verilere dayanmak zorundadır. Temellendirilmiş kuram, incelenen

insanların anlayışlarını, deneyimlerini vb. anlamak için onlarla yakın ilişki kurmayı, duygudaşlık ve gözlem yapmayı gerektirir (Layder, 2013, s. 41).

Straus, çalışmaları boyunca sembolik etkileşimcilik ve pragmatizmin etkisinde kalmıştır. Sahip olduğu arka plan; temellendirilmiş kuramı geliştirmesine de katkı vermiştir. Bu katkılar; gerçekte neler olduğunu keşfetmek için alana gitme ihtiyacı; verilere dayanan kuramın bir disiplinin gelişmesine ve toplumsal eylemin temeli olarak önemi; olguların ve insan eylemlerinin karmaşıklığı ve değişkenliği; kişilerin sorunlu durumlara cevap vermede aktif bir rol üstlenen aktörler olduğuna olan inanç; kişilerin anlam temelinde hareket ettiklerini kavrama; anlamın etkileşim yoluyla tanımlandığı ve yeniden tanımlandığı anlayışı; olayların evrimleşmekte olan ve gelişen doğasına duyarlılık ve koşullar (yapı), eylem (süreç) ve sonuçların birbirleri arasındaki farkındalığı şeklinde ifade edilebilir (Straus and Corbin, 1998, s. 9).

Daha önce sözü edildiği gibi, temellendirilmiş kuram yaklaşımında asıl amaç, verilerden kuram türetmektir. Ancak burada vurgulanması gereken ilk nokta, temellendirilmiş kuramın hiçbir suretle bir kuram olmadığıdır. Bir yöntem, bir yaklaşım, verilerden kuram türetme amacı taşıyan bir araştırma stratejisidir. Buradaki 'temellendirilmiş' ifadesi, kuramın veriler temelinde geliştirileceği ve dolayısıyla verilerle temellendirileceği anlamına gelir. 'Kuram' ise araştırma verilerinin toplanması ve bu verilerin çözümlenmesinin amacının, kuram türetmek olduğunu ifade eder. Temellendirilmiş kuramın ana fikri, kuramın verilerden tümevarımsal olarak geliştirileceğidir (Punch, 2011, s. 156, 159).

Temellendirilmiş kuramı, diğer nitel araştırma yöntemlerinden çalışmada izlenen yollar ve bunların sonuçları ayırmaktadır (Bryant and Charmaz, 2007, s. 12-13).

- Veri toplama, analiz ve kuram inşa etme süreci eş zamanlı bir şekilde yürür.
- Kodlama ve hatırlatıcı not yazma, ilk görüşme ya da alan notuyla başlar.
- Kuramsal örnekleme, örüntü ve farklılıklar için disiplinli bir arayıştır.
- Hatırlatıcı notların kuramsal sınıflandırılması, çalışmanın yazımının ana hatlarını belirler.
- Kuramsal doygunluk, daha fazla veri toplamaya gereksinim duyulmadığını gösteren bir yargıdır.
- En çok gözlemlenen davranışı açıklamak için temel bir sosyal süreç tanımlanır.

- Literatür incelemesi, araştırmanın oryantasyonu için yapılır.
- Görünür temalar için değil kuram için kodlama yapılır.
- Kuramsal not tutma kullanılır.
- Gelişen bir kuram inşa edilir ve diğer kuramlarla ilişkilendirilir.
- Takip edilen işlemler ve kanıt zinciri nettir.

Kuram oluşturmadaki popüler yaklaşımlar; Straus ve Corbin'in (1998) sistematik yaklaşımı ve Charmaz'ın (2006) yapılandırmacı yaklaşımıdır. Pozitivist çizgide yer alan Straus ve Corbin'in (1998) sistematik yaklaşımında; araştırma, tek bir süreç ya da çekirdek kategori etrafında şekillenmektedir. Yapılandırmacı yaklaşım ise yapılandırmacılığın epistemolojisi ve yorumlayıcı kuramsal bakış açısı tarafından desteklenmektedir. Bu, araştırmacının tamamen araştırmanın dışında kaldığı ve nesnel olduğu düşüncesine dayanan sistematik yaklaşıma aykırıdır.

Charmaz (2006) *yapılandırmacı yaklaşımında* çalışmayı tek bir süreç ya da çekirdek kategorinin kapsamı yerine, çeşitli yerel dünyaları, çoklu gerçekleri ve dünyaların, görüşlerin, eylemlerin karmaşıklığını vurgulayan sosyal yapılandırmacı bir bakış açısını savunur. Charmaz (2006)'a göre yapılandırmacı kuram oluşturma, kuralların esnek olduğu nitel araştırmadaki yorumlayıcı yaklaşım içerisinde geliştirilen ya da üretilen kuramın odağının araştırmacının görüşüne bağlı olduğu, ilk anda görülemeyen durumlar ve ilişkilerin içinde yer alan deneyimleri öğrenme veya görünür kılma çerçevesinde konumlanır (Creswell, 2016, s. 87). Yapılandırmacı bakış açısı, *anlamanın* bireylerarası etkileşimden doğduğunu ve *anlamanın* nesnel yorumlama gücü olduğunu söyler. Ölçülebilir nesnel gerçekliğe meydan okuyan bu yaklaşım katılımcılar tarafından atfedilen anlamlara odaklanır (Çelik ve Ekşi, 2015, s. 103).

Gerek sistematik yaklaşımda gerekse yapılandırmacı yaklaşımda veri toplama ve analiz etme süreci birbiriyle ilişkilidir. Analizler, iki yaklaşımda da toplanan ilk verilerden hemen sonra başlar. İlk analizlerden elde edilen ilk veriler, sonraki görüşmelerde kullanılır ve veri toplama süreci, araştırma boyunca bu şekilde devam eder. Sözü edilen bu yöntem, temellendirilmiş kuramın temel ilkelerinden olan sürekli karşılaştırma yöntemidir. Araştırmacı bu yöntemi uygulayarak, sadece önyargılardan uzak kalmaz aynı zamanda topladığı her bir yeni veri vasıtasıyla oluşturduğu kavramları analitik bir şekilde yeniden sorgulama olanağına da sahip olur (Straus ve Corbin, 1998).

Bu süreçte ise kuramsal örnekleme yönteminin adımlarını izleyerek örnekleme sürecini kuramsal doygunluğa ulaşıncaya kadar sürdürür (Creswell, 2012).

Bu çalışmada, Charmaz'ın *yapılandırmacı yaklaşımı* benimsenmiştir. Yapılandırmacı yaklaşım, verilerde ortaya çıkan temel konuların izlenmesine izin veren esnek bir yaklaşımdır. Yapılandırmacı yaklaşımı benimseyen araştırmacılar, sistematik yaklaşımı benimseyenlerin aksine, nesnel gerçeklere mümkün olduğunca yaklaşmaya çalışırken aynı zamanda katılımcıların anlam ve eylem dünyalarına da girerler. Araştırmacılar, sadece kendilerinin ve katılımcıların yorumladığı değil, başka insanlar ve koşullar tarafından da etkilenen bir dünyanın içinde yaşadıklarının farkındadır. Bununla birlikte, eylemler, yorumlar ve etkiler kaybolabilir veya görmezden gelenebilir. Yapılandırmacı bakış açısını benimseyen araştırmacının görevi, bunları analizlerinde açık bir şekilde ortaya koymaktır. Araştırmacı, katılımcının eylem ve yorumlamalarını anlamaya/yorumlamaya ve onların durumlarını ilişkili koşullara konumlandırmaya çalışır. Katılımcıların inançlarını, amaçlarını, eylemlerini, eylemlerinin nedenlerini ve davranışlarını katılımcıların bakış açılarından doğru bir şekilde anlamaya çalışırlar. Katılımcıların anlamlarını ve eylemlerini onların farkında olmadıkları daha büyük sosyal yapılarla ve söylemlerle ilişkilendirmeye çalışırlar. Katılımcıların anlamları, ideolojileri yansıtabilir; eylemleri mevcut sosyal sözleşmeleri veya güç ilişkilerini yeniden üretebilir (Charmaz, 2009, s. 129-131).

Göç olgusu ve sosyokültürel değişimle ilgili birçok kuram öne sürülmesine karşın; şimdiye kadar öne sürülen kuramlarda turizmle bağlantılı göçlerin yeterince yer bulamamış ve Didim'deki değişim dinamiklerinin daha önceki çalışmalarda açıklanmamış olması araştırmacıyı temellendirilmiş kuram yaklaşımını benimsemeye yönlendirmiştir.

3.2. Araştırmacının Rolü

Objektif bir duruş sergileyebilme (Straus and Corbin, 1998) gerekliliği, temellendirilmiş kuram araştırmasında bir sorun olarak araştırmacının karşısına çıkabilir. Araştırmacının kendi önyargıları, deneyimleri ve bilgisinin, araştırdığı konuyu anlamasına engel olmaması ve araştırmacıyı yanlış yönlendirmemesi, araştırmanın güvenilirliği açısından elzemdir. Elbette, nitel araştırma sürecini yöneten hiçbir araştırmacının mevcut bilgilerini veya yaşam deneyimlerini tamamen bir kenara bırakması veya yok sayması olanaklı değildir. Burada yapılması gereken, araştırmacının

öznel algılamalarının farkında olarak, araştırma sürecini yürütürken ve analizleri yaparken, tarafsızlığı engellemesine izin vermemektir. Bunun formülü ise, araştırma sürecinde, araştırmacı fikirlere açık olmak, katılımcıları iyi dinlemek, araştırmadan elde edilecek bilgileri kişisel fikirlerle manipüle edip kirletmemektir. Araştırmacı, kendi görüşlerinden çok araştırmaya katılanların konuları nasıl gördükleri ve dünyayı nasıl algılarına odaklanmalıdır. Nitel araştırmacının esas derdi ve görevi, bunu okuyucuya sistematik bir şekilde aktarmak olmalıdır.

Bu araştırmada; nitel araştırma yapmanın öneminin, zorluluğunun ve sürecin hassasiyetinin farkında olan araştırmacı, araştırmaya başlamadan önce, daha önceden tanıdığı ve deneyimlediği sahaya ilişkin ön yargılarını açık yüreklilikle belirlemiş ve kabul etmiştir. Veri toplama ve analizine başlamadan önce, *araştırmacının uygun kodların neler olabileceğine ilişkin peşin kabullere sahip olmaması ön koşulundan hareketle*, araştırmacı sosyal dünyaya ilişkin değer yargılarını dışarıda bırakarak, görüşme yapılan kişileri anlamaya çalışmış, katılımcı deneyimlerine onların dünyasından bakarak duygudaşlık yapma gerekliliğini hiç unutmamıştır.

3.3. Güvenilirlik ve Geçerlik

Nitel araştırmalarda, nicel araştırma yöntemlerinin geleneğine ait geçerlik ve güvenilirlik kavramları, farklı anlamlara gelmektedir. Nitel araştırmaların doğası gereği, gerçeklerin bireylere ve içinde bulunulan bağlama göre sürekli bir değişim içerisinde olması nedeniyle araştırmacının benzer insan gruplarında tekrarlanması durumunda dahi aynı sonuçlara ulaşmak mümkün olmayacaktır. Benzer şekilde, aynı araştırmayı yürüten farklı araştırmacıların da olayları algılama ve yorumlama şekli farklı olacaktır. İnsan davranışı, algılayışı ve yorumlayışı asla sabit olamayacağı için sosyal olaylarla ilgili bir araştırmacının tekrar etmesi veya aynı şekilde yorumlanması mümkün değildir.

Nitel araştırmaların kendine özgü doğası, araştırmacıları nitel araştırmaların geçerlik ve güvenilirliği üzerine kavramlar üretmeye itmiştir. Bunlardan yaygın bir şekilde kabul göreni, Lincoln and Guba'nın (1985), nicel araştırmalarda kullanılan geçerlik ve güvenilirlik kavramları yerine ürettikleri güven duyulabilirlik (trustworthiness) kavramıdır. Bu bağlamda, Lincoln and Guba, nitel araştırmalarda güvenilirliğin sağlanması için *inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve onaylanabilirlik* olarak ifade edilen dört ilke belirlemişlerdir.

İnandırıcılık; nicel araştırmalardaki *i geçerlilik* kavramı ile aynı anlama gelmektedir. İnandırıcılıkla kastedilen, araştırma sonuçlarının katılımcıların deneyimlerini mümkün olacak en yüksek Şekilde yansıtmasıdır. Araştırmalarda inandırıcılığın sağlanması için önerilen yöntemler ise uzun süreli katılım, sürekli gözlem, uzman görüşü alma, olumsuz durum analizi, aŐamalı öznellik, katılımcı onayı ve eŐitlenmedir.

Aktarılabilirlik; nicel araştırmalardaki *dış geçerlilik* veya *genellenebilirlik* kavramının karŐılığıdır. Yukarıda değinildiği üzere, nitel araştırmalarda genelleme yapmak diğer bir deyişle, aynı olgunun, farklı bir sosyal bağlamda benzer sonuçlar vermesi olanaklı değildir. Nitel araştırmalarda bununla baş etmenin yolu, araştırma bulgularının sunumunda katılımcıların ifadelerini içeren doğrudan alıntılara yer vermek, yoğun betimlemeler yapmak ve kuramsal örnekleme yöntemini kullanmaktır (Geertz, 1973; Lincoln and Guba, 1985).

Tutarlılık; nicel araştırmalardaki *ėuvenilirlik* kavramının karŐılığıdır. Lincoln and Guba (1985), nitel bir araştırmada tutarlılığın sağlanması için *denetim izi* olarak TrkeŐtirilebilecek bir yöntem önermiŐlerdir. Buna göre; nitel bir araştırmanın yöntemlerine, bulgularına ve sonuçlarına aşına olan bir denetimci, araştırma kararının verilmesinde, metodolojik ve analitik süreçlerin izlenerek araştırmanın tamamlanmasında rol olarak bir denetim izi uygulanır.

Onaylanabilirlik ise; nicel araştırmalardaki *nesnellik* kavramının karŐılığıdır (Patton, 2014, s. 546). Onaylanabilirlik, bulguların araştırmacının inançları, arzuları ve önyargılarından ziyade mümkün olduğu kadar araştırılan olguyu yansıtmasıyla ilgili bir ölçüttür (Morrow, 2005). Diğer bir deyişle, onaylanabilirlik araştırmacının yanılığ riskini ve ön yargı sorununu ortadan kaldırmakla ilgilidir. Nitel araştırmanın uygulanma süreci doğru bir Şekilde yönetilirse, araştırma bulguları araştırmacının kişisel değerlerinin, n yargılarının, inançlarının vb. etkisinde olmayacaktır.

Charmaz (2006, s. 182-183), yapılandırmacı temellendirilmiş kuramın değerlendirilmesinde inandırıcılık, özgünlük, yankılanma ve kullanıŐlılık olmak üzere dört temel ölçüt belirlemiŐtir. Charmaz, zgnlk ve inandırıcılık ölçütlerinin birleŐiminin, yankılanma ve kullanıŐlılık ölçütlerinin değerini artırdığını ifade etmektedir. Bu ltler, incelenen olgulardaki üzeri örtülü eylemleri ve anlamları ele alarak bunların nasıl inşa edildiğini anlamaya yardımcı olur. Temellendirilmiş kuram araştırmacısı, bu

ölçütleri dikkate alarak her bir ölçütün geçerli olması için sorulan soruları analiz süresince kendisine sormalı ve geçerli bir sonuç için bunlara azami ölçüde olumlu yanıtlar almalıdır.

Bu çalışmada, araştırmacı geçerlik ve güvenilirliği sağlamak için aşağıda sıralanan hususlara dikkat etmiştir:

1. Araştırmacı, sahip olması muhtemel ön yargı ve ön kabullerinden arınarak görüşmeleri yürütmüştür.
2. Araştırmacı, bireysel düşüncelerini görüşmelere yansıtılmamak için yönlendirme yapmamıştır.
3. Araştırmacı, her görüşmede azami derecede duygudaşlık yapmış, katılımcının gözünden dünyaya bakmıştır.
4. Araştırmacı, görüşmelerde katılımcıların ruhsal durum ve duygu değişikliklerini paylaşmıştır.
5. Araştırmanın inandırıcılığını sağlamak amacıyla bir turizm bölgesi olan araştırma alanına hem yaz döneminde hem de kış döneminde gitmiş, araştırma alanında 70 gün geçirmiştir. Araştırmacı böylece farklı kültürel yapıları gözlemleyebilmiş ve katılımcılarla bağ kurup onların yerel ve kişisel dünyalarına girmeyi başarmıştır.
6. Araştırmacı, araştırma sorusuna yanıt olabilecek her detayı araştırma alanında gözlemlemiştir.
7. Araştırma süresince, araştırma sonuçlarına veya görüşmelerin ardından yapılan analizlerde ortaya çıkan kavramlara ilişkin bilgiler, uzmanların görüşüne sunulmuş ve uzmanlarla fikir alışverişi yapılmıştır.
8. Elde edilen verilerle, bu verilere zıtlık oluşturabilecek görüşlerden kaynaklanan veriler karşılaştırılmıştır. Gerekliğinde yeniden görüşme yapılarak katılımcının düşünce dünyasının daha derinine inilmiştir.
9. Veri çözümlemeleri yapılırken; araştırmacının yaptığı yorumlarla ilgili olarak katılımcının onayı alınmıştır.
10. Yapılan tüm görüşmelerin ses kayıtları bilgisayar dâhili bellek, taşınabilir harici bellek, e-posta ve bulut hesap gibi birçok depolama ortamında arşivlenmiştir.
11. Araştırmacı, verileri doğrulamak amacıyla katılımcı anlatımlarını yazılı kaynaklarla doğrulamıştır.

12. Araştırmanın veri toplama aracı ve yöntemi, verilerin çözümü ve yorumlanması süreci detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

3.4. Katılımcılar

Araştırmanın başlangıç aşamasında, görüşme yapılacak kişiler araştırmanın amacına dayanan ve belirli bir ölçüt veya özelliğe bağlı olarak seçildi. Katılımcıların tarihsel bağlamda değişimi nasıl yorumladığını anlayabilmek için katılımcılar; Didim'in yerlisi, baraj göçmeni veya turizme bağlı göçmen olup olmama ölçütlerine göre seçilmiştir. Sonraki aşamada ise, temellendirilmiş kuram ile özdeşleşmiş olan kuramsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kuramsal örnekleme, henüz kesinleşmemiş kategoriler ve yeni gelişen ancak tamamlanmamış fikirler olduğunda, adımların tekrar gözden geçirilmesini veya yeni bir yol izlenmesini sağlar. Kuramsal örnekleme, gelişen kuramdaki kategorileri detaylandırmak ve düzeltmek için uygun verileri aramak ve toplamak demektir. (Charmaz, 2015, s. 273). Diğer bir deyişle, araştırma sürecinde ortaya çıkarılan veya gelişen fikirler doğrultusunda önemli görülen kişilerle görüşmeler yapılmasını içerir (Layder, 2013, s. 95). Glaser and Straus'un (1967, s. 63) ortaya attıkları kuramsal örnekleme kavramı, araştırmacının geliştirmek istediği kuramın türüne göre örneklemin geniş tutulabileceği temelinde değerlendirilir. Buna göre; veriler doyuma ulaşmaya, diğer bir deyişle kavramlar ve süreçler tekrar edene kadar veri toplanabilir.

Temellendirilmiş kuram yaklaşımı ile yürütülen araştırmalarda, bir kuram üretebilmek için detaylı ve derin bir veri kümesine gereksinim duyulmaktadır. Bu nedenle, temellendirilmiş kuramda, verileri doygunluğa ulaştırmak için 20 ile 60 katılımcı ile görüşme yapılması gerekebilir (Creswell, 2016, s. 88). Bu araştırmada, verilerin doygunluğa ulaşması için 42 katılımcı ile görüşme yapmak yeterli olmuştur. Araştırmacı veri toplama ile veri analizi yapma arasında süreç boyunca zikzak yapmış (Creswell, 2012, s. 433) verilerin doyum noktasına ulaştığını tespit ettiği aşamada, kuramsal örnekleme sürecini tamamlamıştır. Tablo 3.1.'de mahremiyetlerini korumak amacıyla, adları değiştirilerek takma adlarla ifade edilen katılımcıların çeşitli özelliklerine yer verilmiştir. Buna göre; 16 mübadil/muhacir, sekiz baraj göçmeni, turizme bağlı istihdam ve iş kurma olanaklarından faydalanmak için Didim'e yerleşen 12 işçi/girişimci göçmen ve iklim, sağlık, emeklilik vb. daha iyi yaşam koşulları için Didim'e yerleşen altı yaşam tarzı göçmeni örnekleme grubunu oluşturmuştur.

Tablo 3.1. Katılımcıların demografik özellikleri

Belge Adı	Yaş	Meslek	Göç Nedeni	Göç Tipi	Eğitim
K34 – Melih	52	Çiftçi	Baraj Göçmeni	Zorunlu	İlkokul
K32 – Fahrettin	42	Muhtar	Baraj Göçmeni	Zorunlu	İlkokul
K28 – Yasin	41	Tekniker	Baraj Göçmeni	Zorunlu	İlkokul
K27 – Yeter	45	Ev Hanımı	Baraj Göçmeni	Zorunlu	İlkokul
K25 – Hasan	64	Boya Badana	Baraj Göçmeni	Zorunlu	İlkokul
K24 – Melih	61	Belediye Çalışanı	Baraj Göçmeni	Zorunlu	İlkokul
K22 – Fuat	59	Emlak Sektörü	Baraj Göçmeni	Zorunlu	İlkokul
K21 – Veli	53	İnşaat Sektörü	Baraj Göçmeni	Zorunlu	İlkokul
K7 – Orhan	67	İnşaat Sektörü	Mübadele	Zorunlu	Lise
K6 – Korkmaz	63	Ticaret	Mübadele	Zorunlu	Üniversite
K42 – Ethem	57	Restoran İşletmecisi	Mübadele	Zorunlu	İlkokul
K40 – Ömer	63	Emekli Öğretmen	Mübadele	Zorunlu	Lisans
K4 – Gülsen	64	Emekli Öğretmen	Mübadele	Zorunlu	Üniversite
K39 – Ayhan	56	Otel İşletmecisi	Mübadele	Zorunlu	Üniversite
K38 – Bahattin	77	Otel İşletmecisi	Mübadele	Zorunlu	Lise
K37 – Zehra	88	Ev Hanımı	Mübadele	Zorunlu	İlkokul
K35 – Filiz	68	Ev Hanımı	Mübadele	Zorunlu	İlkokul
K31 – Barış	44	Didim Seyahat Oda Başkanı	Mübadele	Zorunlu	İlkokul
K30 – Haluk	51	Diş Hekimi	Mübadele	Zorunlu	Lisans
K3 – Erdal	50	Otel İşletmecisi	Mübadele	Zorunlu	Lise
K29 – Bahadır	71	Muhtar	Mübadele	Zorunlu	İlkokul
K19 – Musa	54	Gazeteci	Mübadele	Zorunlu	Lise
K15 – Metin	74	Esnaf	Mübadele	Zorunlu	İlkokul
K13 – Mevlüt	58	Ticaret	Mübadele	Zorunlu	Lise
K16 – Figen	42	Ev Hanımı	Turizme Bağlı Emek Göçü	Gönüllü	Ortaokul
K11 – Melih	50	Müteahhit	Turizme Bağlı Emek Göçü	Gönüllü	Üniversite
K8 – Alpaslan	49	Emlak Sektörü	Turizme Bağlı Girişimci	Gönüllü	Üniversite
K5 – Mahir	45	Emlak Sektörü	Turizme Bağlı Girişimci	Gönüllü	Lise
K33 – Orhan	55	Emlakçılar Odası Başkanı	Turizme Bağlı Girişimci	Gönüllü	Lise
K26 – Samet	36	Tercüman	Turizme Bağlı Girişimci	Gönüllü	Üniversite
K20 – Melih	64	Belediye Eski Başkanı	Turizme Bağlı Girişimci	Gönüllü	Üniversite
K2 – Hidayet	65	Acenta İşletmecisi	Turizme Bağlı Girişimci	Gönüllü	Üniversite
K18 – Haluk	46	Harita Mühendisi	Turizme Bağlı Girişimci	Gönüllü	Üniversite
K17 – Salih	68	Otel İşletmecisi	Turizme Bağlı Girişimci	Gönüllü	Üniversite
K12 – Erhan	36	İnşaat Sektörü	Turizme Bağlı Girişimci	Gönüllü	Üniversite
K10 – Metin	45	Turizm Sektörü	Turizme Bağlı Girişimci	Gönüllü	Üniversite
K9 – Kasım	60	Tapu Kadastro Bilirkişi	Yaşam Tarzı Göçmeni	Gönüllü	Üniversite
K41 – Taylan	55	Turizm Sektörü	Yaşam Tarzı Göçmeni	Gönüllü	Lise
K36 – Aydın	71	Belediye Eski Başkanı	Yaşam Tarzı Göçmeni	Zorunlu	Üniversite
K23 – Şahin	83	Mimar	Yaşam Tarzı Göçmeni	Gönüllü	Üniversite
K14 – Kartal	63	Emekli Öğretmen	Yaşam Tarzı Göçmeni	Gönüllü	Üniversite
K1 – İbrahim	66	Emekli Şoför	Yaşam Tarzı Göçmeni	Gönüllü	Lise

3.5. Verilerin Toplanması

Araştırmada, verilerin toplanmasında araştırmanın doğası gereği nitel veri toplama yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu başlık altındaki, takip eden bölümlerde veri toplama aracı ve yöntemine ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

3.5.1. Veri toplama aracı

Bu araştırmada, nitel araştırma yaklaşımlarında, en temel veri toplama araçlarından biri olan derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Sosyal bilim alanlarında kullanılan bu veri toplama yolu, araştırmacının alan çalışmasında ayrıntılı ve derinlemesine bir şekilde araştırılacak konuyu kavramasına yarayan bir araçtır (Kümbetoğlu, 2015, s. 71-72). Bu nedenlerle görüşme yöntemi, başkalarını anlamanın en güçlü yoludur (Punch, 2011, s. 165-166). Derinlemesine görüşmelerin temelindeki nokta, insanların gündelik yaşamlarında inşa ettikleri anlamları ve deneyimleri anlayabilmek için onların sosyal dünyaya ilişkin öznel yorumlarını ortaya çıkarmaktır (Layder, 2013, s. 95).

Bu araştırmanın kapsamındaki görüşmeler gerçekleşmeden önce, araştırmacı daha önce yaptığı görüşme deneyimlerinden edindiği zenginliği, söz konusu araştırmaya yansıtmaya çalışmıştır. Bu araştırmadan önce gerçekleştirilen görüşmelerdeki deneyim, katılımcıların sadece bir araştırmacı gibi gördükleri kişileri gerçek dünyalarına samimi bir şekilde almadıklarını araştırmacıya göstermiştir. Katılımcıların anlam dünyalarına girebilmek ve gerçek yaşamlarında kabul görebilmek için araştırmacı görüşme yapacağı her bir katılımcı ile bir referans aracılığı ile bağlantı kurmuş, ön görüşmeler yapmış ve katılımcıları “gerçek” yaşamlarını sürdürdükleri ev, iş ya da sosyal yaşam mekânlarında ziyaret etmiştir. Karşılıklı iletişim ve bağ sağlıklı bir şekilde inşa edildikten sonra görüşmelere başlanmıştır.

Araştırmada, özellikle turizmin gelişimine bağlı ortaya çıkan göç hareketlerinin Didim’in sosyokültürel yapısında yarattığı değişimleri ve göçün her bir katmanının turizmle kurduğu ilişkiyi farklı kültürel yaşam deneyimine sahip bireylerin bakış açısından anlayabilmek amacıyla Didim yerli halk, baraj göçmenleri ve doğrudan veya dolaylı olarak turizme bağlı nedenlerle göç edenler için açık uçlu sorulardan oluşan iki ayrı görüşme soru listesi hazırlanmıştır. Didim yerli halkı için hazırlanan görüşme soru listesinde temel olarak; öz yaşam öyküsüne, araştırmanın kuramsal kısmında tartışılan ana kavramlara, geçmiş sosyokültürel yaşama, göçmenlerle sosyokültürel veya ekonomik

ilişkilere, turizmin gelişimine ve Didim’de yaşanan göçlere ilişkin sorulara yer verilmiştir. Göçmenler için hazırlanan soru listesinde ise temel olarak; öz yaşam öyküsüne, araştırmanın kuramsal kısmında tartışılan ana kavramlara, bireysel göç deneyimine, yerlilerle sosyokültürel veya ekonomik ilişkilere, turizmin gelişimine ve Didim’de yaşanan göçlere ilişkin sorulara yer verilmiştir. Görüşme sorularının kapsam geçerliliğini sağlamak amacıyla tez izleme komitesinin görüşlerine başvurulmuştur. Çalışmanın amacına hizmet etmeyeceği düşünülen sorular çıkarılarak yarı yapılandırılmış görüşme formuna son hali verildi.

3.5.2. Veri Toplama süreci

Yarı yapılandırılmış görüşme soruları son halini aldıktan sonra; 14 Temmuz – 21 Ağustos 2017, 10 Ocak – 24 Ocak 2018 ve 02 Mart – 16 Mart 2018 tarihleri arasında, 70 gün araştırma sahasında kalınarak görüşmeler tamamlanmıştır. En az 34 dakika, en çok üç saat 19 dakika ve toplamda yaklaşık 54 saat süren derinlemesine yüz yüze görüşmeler sonucunda araştırma verileri toplanmıştır. Görüşmeler sırasında yöneltilen açık uçlu soruların yanı sıra anlatımın derinleşmesi açısından sıklıkla *nasıl* sorusu sorulmuştur. Görüşmeler, katılımcının izni ve onayı ile ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşmeler yapılırken, genel konulardan özel konulara gidildikçe katılımcı davranış, jest ve mimiklerini kapsayan beden dili unsurları da görüşme akışını bozmadan ve görüşmeci-katılımcı teması koparılmadan not alınmıştır. İlk görüşmeden başlayarak, görüşmelerin yapıldığı gün analizlere başlayabilmek için görüşme kayıtları deşifre edilmiştir.

3.6. Verilerin Çözümü

Temellendirilmiş kuram yaklaşımında; araştırma deseni ve süreci temel olarak verilerin kodlanması ve kuramın geliştirilmesi olarak kurgulanmaktadır. Bu süreç içerisinde, en önemli rolü kodlama aşaması üstlenmektedir. Kodlama, genel olarak her bir veri parçasının özetlenerek kategorilere ayrılması olarak ifade edilebilir. Charmaz (2015, s. 172), kodlama sürecinin temellendirilmiş kuram araştırmalarında, veri analizindeki önemini vurgulamak amacıyla, kodlama sürecini bir analizin kemiklerine benzetmiştir. Bu kodlarla ortaya çıkacak kuramı ise işlevsel bir iskelete benzeterek, kodlamanın analizi inşa eden analitik çerçeveyi etkilediğini belirtir.

Charmaz (2006, s. 46)’a göre, temellendirilmiş kuramda, kodlama süreci en az iki ana aşamadan oluşur. Bunlardan ilki, başlangıç kodlaması olarak ifade edilen her kelimenin, satırın ya da bölümün ayrı ayrı adlandırıldığı aşamadır. İkinci aşama ise

başlangıç kodlamasında belirgin olarak öne çıkan ya da sık tekrar edilen kodların sıralanmasını, sentezlenmesini, birleştirilmesini ve organize edilmesini içeren odaklı kodlamadır. Başlangıç kodlamasında veriler, bir sonraki veri toplama, kodlama ve analiz aşamalarında takip edilecek analitik fikirler elde etmek amacıyla hazırlanır. Başlangıç kodlaması, verilerin yakın okunmasını gerektirir. Burada temel amaç, mümkün olan tüm kuramsal yönlere açık olmaktır. Daha sonra, en çok göze çarpan kodları belirlemek ve geliştirmek amacıyla odaklı kodlama kullanılır. Kuramsal bütünleştirme, odaklanmış kodlama ile başlar ve takip eden tüm analitik adımlarda gelişmeye devam eder. Bu şekilde yapılandırılan bir araştırma, daha önce planlandığından muhtemelen farklı olacaktır. Nitel kodlamanın, rehberlik ettiği bir öğrenme süreci yaşandığı için veriler anlamlandırılmaya başlanır ve bu algılayış şekli, analizleri de şekillendirir. Kodlama süreci, başlangıç yapmaktan daha fazlasıdır. Bu sürece dikkat etmek, katılımcıların görüş ve davranışlarını, yaşanan sahneleri ve duyguları, hikâyeleri ve hatta sessizlik anlarını anlama girişimleridir.

Temellendirilmiş kuramda, veri analiz süreci ilk veri setinin elde edilmesi ve toplanan verinin analiz edilmesiyle başlar ve bu döngü tüm çalışma boyunca devam eder (Charmaz, 2006). Diğer bir deyişle, görüşme yapılan ilk katılımcıdan elde edilen verilerle analiz başlar, araştırmacı tekrar çalışma alanına gider veri toplar. Eş zamanlı yürüyen veri toplama ile veri analizi süreci bir zikzak çizer. Temellendirilmiş kuramın bu işleyişinden hareketle, bu çalışmada veri analiz süreci, ilk verilerin toplanması ile başlamıştır. İlk analiz sonuçları, diğer görüşmeler için yol gösterici olmuştur. Görüldüğü gibi, temellendirilmiş kuramın temel ilkelerinden biri olan, toplanan veriden bilgi sağlama ve bunu oluşturan kategorilerle karşılaştırma süreci olan sürekli karşılaştırma yöntemine (Creswell, 2016) sadık kalınmıştır.

İlk derinlemesine görüşmeyi takiben hemen yapılan deşifreler, araştırmacı tarafından eksiksiz bir şekilde okunmuştur. Böylece, araştırmacı veri hakkında daha derin bir bakış geliştirmenin kapısını açmıştır. Veri içeriğinin derinliğine ve genişliğine aşına olabilmek için araştırmacının kendisini verinin içine sokması analizler için büyük önem taşımaktadır. Verinin içine dalabilmek için ise verilerin detaylı bir şekilde tekrarlı bir şekilde okunmasını gerektirir. Bu tekrarlı okumalar, verilerdeki anlamları, benzerlikleri vb. aramayı içerir (Braun and Clarke, 2008, s. 87).

Deşifre edilmiş görüŖme metinlerinin dikkatlice okunmasının ardından metinler, nitel araştırmalar için verilerin analiz edilmesinde ve görselleştirilmesinde araştırmacıya yardımcı olan profesyonel veri analiz programı MAXQDA 12'ye aktarılmıştır. Sözü edilen analiz programı, metin halindeki tüm görüşmelerin sistematik olarak düzenlenmesinde, değerlendirilmesinde, çözümlenmesinde, yorumlanmasında ve raporlanmasında ve hacimli veri yığınını yönetmesinde araştırmacıya yardımcı olmuştur. Araştırmacı, 42 katılımcıya ait tüm görüşme metinlerini ve tuttuğu alan notlarını kapsamlı ve sistematik bir şekilde çalışarak analitik süreci denetimli bir şekilde baştan sona tamamlamıştır. Bu araştırmada, kodlama uygulamasının ne derece önemli olduğu bilindiği için azami şekilde hassasiyet göstererek yapılan kodlama süreçlerine ilişkin detaylara takip edilen bölümlerde yer verilmiştir.

3.6.1. Başlangıç kodlaması

Nitel kodlamada ilk analitik adım, verinin neyle ilgili olduğunu tanımlama sürecidir. Kodlama, analitik yorumlar yapabilmek için verilerdeki somut ifadelerin ötesine geçmenin ilk adımıdır (Charmaz, 2006). Temellendirilmiş kuramda başlangıç kodlaması/açık kodlama aşamasında verilerle desteklenen, olabildiğince çok sayıda kod geliştirilir. Sonrasında yeni veri toplama ve analizler sonucunda bu kodlar arasından önem derecelerine göre ayıklamalar yapılacak ve kodların sayısı azaltılacaktır (Layder, 2013). Kodlamadaki bu başlangıç adımı, temel kavramsal kategorileri tanımlamak için araştırmacıyı bir sonraki aşamaya götürür. Veriler birbiriyle karşılaştırılarak katılımcıların sorun olarak gördüğü şeyler belirlenir ve bunlar analitik bir şekilde çözümlenir. Bu aşama boyunca, araştırmacı kendisine; söz konusu verilerin ne olduğunu, verilerin kimin bakış açısından ne anlatmaya çalıştığını ve bu özellikli verilerin hangi kuramsal kategoriyi gösterdiğini sormalıdır. Ayrıca başlangıç kodlaması, verilere sıkı bir şekilde bağlı olarak yapılmalıdır. Araştırmacı, verileri daha önceden belirlenmiş kategorilere uygulamak yerine verilerin her bölümünde eylemleri görmeye çalışarak eylemleri yansıtan kelimelerle kodlama yapmalıdır. Eylem dilini kullanmak, araştırmacıyı kuramsal olasılıkları görmeye yaklaştırmaktadır (Charmaz, 2006, s. 47-48).

Bu bağlamda, başlangıç kodlamasında deşifre edilmiş görüşme metinlerinde araştırmanın ana kavramlarına (kentsel mekânın fiziksel dönüşümü, sosyo-mekânsal kümelenme, aile yapısı, kimlik ve aidiyet, memleketli dayanışması, girişimcilik kültürü ve turizm kavramlarının katılımcıların zihninde ne ifade ettiği) ilişkin cevapların

aranmasının yanı sıra Charmaz'ın (2006) önerdiği şekilde, verilerdeki eylemleri görmeye çalışarak eylemleri yansıtan kelimelerle kodlama yapılmıştır. Kodlama sürecinde; satır satır, in vivo (katılımcıların görüşme esnasında kullandığı kelime veya kelime grupları), eylemden eyleme veya paragraf paragraf kodlama türleri, araştırmacı tarafından -sahip oldukları önem ve anlam derecesine göre- gerekli görüldükçe kullanılmıştır. Bu sürecin sonucunda, 1152 kod elde edilmiştir. Bu kodlar oluşturulurken; Charmaz (2006)'ın önerdiği gibi "aktif kodlar" olarak biçimlendirilmiştir. Örneğin; "yerlinin yumuşak huylu olması, göçmenin gurbet psikolojisi yaşaması" gibi aktif kodların kullanılması, bireylerin deneyimlerini yakalamak ve olguya ne anlam atfettiklerini anlayabilmek için iyi bir yoldur. Kodlama yapılırken, katılımcıların hikâyelerine gömülüp araştırma sürecinin içine dalarak kodlamalar kesintisiz sürdürülmüştür. Başlangıç kodlamasında, tüm veriler gözden geçirilmiş, verilerin kavramsal olarak ne ifade ettiği anlaşılmıştır. Sonrasında ise oluşturulan kavramlar, sahip oldukları anlamlara göre benzer ve farklılıklarına göre değerlendirmeye tabi tutulmuş ve onları temsil eden daha soyut ve açıklayıcı kategorilerin içine konulmuştur.

3.6.2. Odaklı kodlama

Odaklı kodlama, kodlamanın ikinci temel aşamasıdır. Bu kodlar; kelime kelime, satır satır veya paragraf paragraf kodlamaya göre daha yönlendirilmiş, seçici ve kavramsaldir. Araştırmacı, satır satır kodlama sayesinde güçlü bir analitik yön edindikten sonra, verinin daha geniş bölümlerini sentezlemek ve açıklamak için odaklanmış kodlama aşamasına geçer. Odaklanmış kodlama, en önemli ve/veya en sık tekrar eden kodların gözden geçirilmesi, gruplandırılması, sentezlenmesi ve büyük miktarlardaki verilerin analiz edilmesi anlamına gelmektedir. Odaklanmış kodlama, hangi başlangıç kodlarının analitik duyarlılıkla verileri isabetli ve eksiksiz bir şekilde kategorilere ayırdığına karar vermeyi gerektirir (Charmaz, 2006, s. 57-58).

Bu araştırmada, odaklanılmış kodlama sürecinin sonunda en önemli görülen ve en sık tekrar eden kodlar; beş tema oluşturmuştur. Detayları bulgularda verilecek olan temalar ve onların kapsamında oluşan ana ve alt kategorilerin kapsamındaki kodlar gerektiğinde birleştirilmiş ve düzenlenmiştir. Kapsam dışı kodların da analizlerden çıkarılması ile bir ana kategori altındaki 674 kod ile analizler sürdürülmüştür.

3.6.3. Kuramsal kodlama

Kuramsal kodlama, odaklanmış kodlama sırasında seçilen kodları takip eden karmaşık ve odaklanmış kodlamada geliştirilen kategoriler arasındaki ilişkileri keşfeden en soyut seviyedeki kodlamadır. Parçalanmış hikâyeyi yeniden bir araya getiren kuramsal kodlama bu yönüyle birleştiricidir ve dolayısıyla odaklanmış kodları da şekillendirir. Bu kodlar, tutarlı olan analitik hikâyeyi anlamak konusunda araştırmacıya yardımcı olur. Bu nedenle, bu kodlar sadece asli kodların nasıl ilişkilendirildiğini kavramsallaştırmakla kalmaz aynı zamanda analitik hikâyeyi de kuramsal bir yöne sevk eder (Charmaz, 2006, s. 63).

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde, veri toplama süreciyle literatürü oluşturma süreci eşzamanlı yapıldığı için araştırmanın alanyazın kısmında detayları tartışılan göçün yarattığı toplumsal süreçlere ilişkin kategorilerin yanı sıra, araştırma sorusu şekillendirilirken öngörülmeven ancak araştırmacının temellendirilmiş kuram yaklaşımının ruhuna uygun bir şekilde “neden” ve “nasıl” sorularını her yeni katılımcıya sık sık sormasıyla ortaya çıkan ve turizme bağlı göçler nedeniyle oluşan toplumsal süreçleri işaret eden yeni kategoriler de tartışılacaktır.

Araştırma sorularının yanıtlarıyla birlikte ayrıca kategorileşen, Didim göçlerinin/göçmenlerinin doğasını anlamak için yararlı olan ve araştırmanın bulgular kısmında, katılımcı yorumlarına dayanarak ayrıntılı bir şekilde yer verilecek olan temalar şu şekildedir:

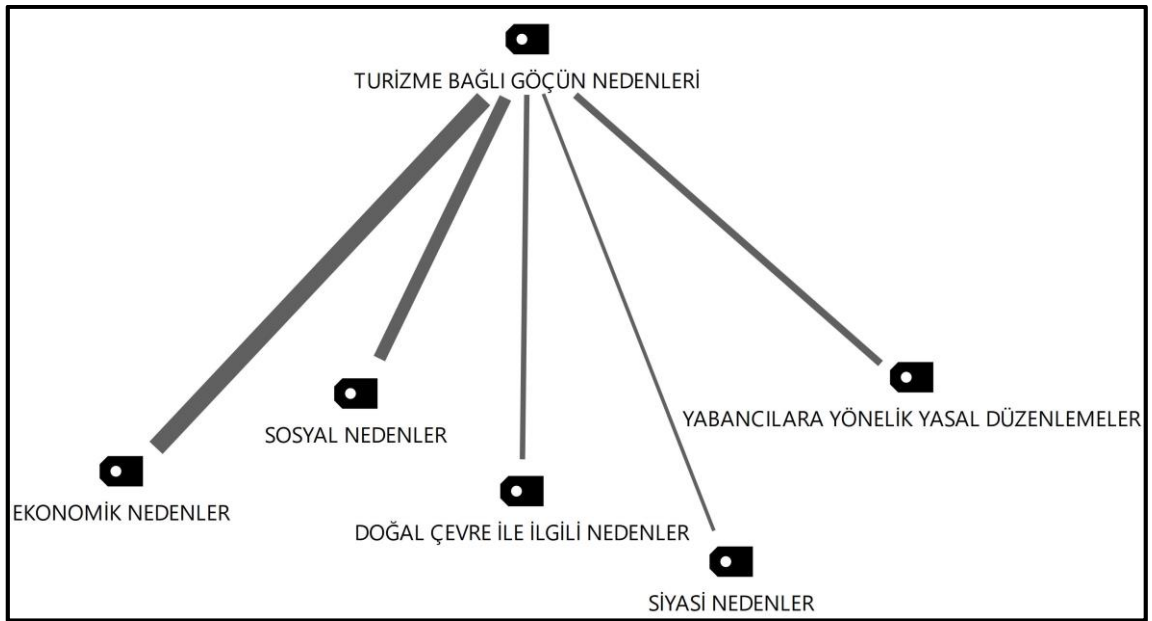
- *Turizme Bağlı Göçün Nedenleri*
- *Birinci Katman: Perdenin Arkasındaki Balkan Göçmenleri “Yerliler”*
- *İkinci Katman: Sahnenin Önündeki “Baraj Göçmenleri”*
- *Üçüncü Katman: Sahnenin Önündeki “Turizme Bağlı Göçmenler”*
- *“Turizm ve Göç”: Toplumsal Değişimin Boyutları*

Söz konusu temaların kapsamındaki ana kategoriler ve alt kategoriler takip eden bölümlerde yer almaktadır.

4.1. Turizme Bağlı Göçün Nedenleri

Bir bölgede turizmin gelişmesi, birçok yönüyle o bölgeye bir göç akışı yaşanmasına etki eden unsurları kapsamına alır. Gidilecek bölgedeki fırsatların varlığı, göç kararının verilmesinde çekici faktörlerden biri haline gelir (Lee, 1966). Turizm, başlı başına bir göç nedeni iken turizme bağlı göçlerin hangi dinamikler çerçevesinde meydana geldiği turizm bölgelerinin özgün yanlarını ortaya çıkarması açısından önemlidir. Hall ve Michael (2000), turizm ve göç arasında simbiyotik bir ilişkinin varlığından söz ederken; turizmin göç üzerindeki etkisini de vurgular. Turizm ve göç arasındaki ilişki öyle bir döngü yaratır ki; bu döngü, sonuçları açısından düşünüldüğünde bir bölge için kültürel çeşitliliğin artması ya da ekonomik kalkınmanın sağlanması yönüyle müspet veya tam tersine kültürel çatışmalara ya da çevresel bozulmaya neden olması yönüyle menfi olabilir. Bu örnekler çoğaltılabilir.

Göç kabul eden bölgelerin, ortak özellikleri olduğu kadar kendine has özellikleri de bulunabilir. Bu noktada, Didim'in kendine içkin toplumsal dinamiklerine bağlı olarak ortaya çıkan göç nedenlerinin varlığı sorgulanmaktadır. Didim, ilk kez göç almaya başladığı 1924 yılından günümüze kadar çeşitli nedenlerle aralıksız bir şekilde göç almaya devam etmiştir. Turizme bağlı olarak gerçekleşen göç nedenleri ise araştırma bulgularına göre, *ekonomik, sosyal, doğal çevre ile ilgili, siyasi nedenlere ve yabancılara yönelik yasal düzenlemelere bağlı olarak* gerçekleştiği belirlenmiştir. Ayrıca ekonomik ve sosyal nedenlere bağlı olarak alt kategoriler de ortaya çıkmıştır. Ekonomik nedenler; *turizm sektörünün gelişimi, inşaat sektörünün gelişimi, ucuz konut ve arazi fırsatı ve yaşamın ekonomik olması* olarak alt kategorilere ayrılmıştır. Sosyal nedenler ise *göçmenin karmaşa ortamından kaçma, özgürlük ortamı ve arkadaş ve akraba ağlarının varlığı* üç alt kategoriye ayrılmıştır. Turizme bağlı göç nedenlerine ilişkin gösterime Şekil 4.1.'de yer verilmiştir. İlgili resimde, göçün nedenlerine uzanan sürekli çizgilerin kalınlığı, kodlama sıklığını ifade etmektedir.



Şekil 4.1. Didim'de turizme bağlı göçün nedenleri

Şekil 4.1.'de, Didim'in turizme bağlı olarak gerçekleşen göçlerinde göze en çok çarpan nedenin *yabancılara yönelik yasal düzenlemelerin* olduğu görülüyor. *Ekonomik nedenlere* bağlı olarak; *inşaat sektörünün gelişimi*, göç etmeyi teşvik eden önemli bir motifken; *sosyal nedenler* ise *arkadaş ve akraba ağlarının varlığı* ve *Didim'deki özgürlük ortamı* olarak ön plana çıkıyor. Göç kararının verilmesinde, arkadaş ve akraba ağlarının varlığı, göç kuramlarında oldukça geniş bir şekilde yer bulmaktadır. Bu

araştırmada da ortaya konulduğu üzere; Didim'e yeni bir hayat kurmak için giden göçmenler açısından; orada akrabalarının ya da arkadaşlarının olması, göç kararını etkilemektedir. Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde; akraba ağları aracılığıyla gerçekleşen göçlerin Yalıköy ve Denizköy göçlerinin ardından başladığı ve hızla yoğunlaştığı yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren Yeşil Marmaris Seyahat Acentası'nın teşviklerinin de etkisiyle Didim'de turizmin ivme kazanması sonucunda akraba ve arkadaş ağları, göçlerde daha etkin rol almıştır.

4.1.1. Ekonomik nedenler

Göçlerin temel motivasyonunun ekonomik nedenlere dayandığı rahatlıkla söylenebilir. Todaro (1997), göçün, görece fayda-maliyetler ve rasyonel ekonomik kaygılarla uyarıldığını ifade eder. Benzer olarak; Lee (1966), bireyleri göç konusunda harekete geçiren sayısız çekme faktörünün varlığını vurgularken, ekonomik faktörlerin öneminin altını çizer. Göç kararının verilmesinde her ne kadar mutlak nedenler olmasa da göç üzerine yapılan ilk çalışmaların ekonomi temelli olduğu belirtilmelidir (Ravenstein 1885, 1889; Lee 1966; Stouffer 1940; Piore 1979; Massey 1993). Didim özelinde bakıldığında; ekonomi temelli göç nedenlerinin; **turizm sektörünün gelişimi, inşaat sektörünün gelişimi, girişim-yatırım-istihdam olanakları, ucuz konut ve arazi imkânları ve yaşamın ekonomik olması** olarak beş alt kategoriye ayrıldığı görülür.

Didim'de turizm sektörünün canlanması, birçok turistik bölgede olduğu gibi 1980'li yılların ortalarında Yeşil Marmaris Seyahat Acentası'nın kitle turizminin öncülüğünü yaptığı dönemlere tarihlenir. K2-Hidayet, kendisinin de içinde bulunduğu **turizm sektörünün gelişimine** bağlı gerçekleşen göç hareketlerini şöyle yorumlar: “*Göç olayının başlangıç dönemleri 85, 86 yılları ilk göç. Turizmin ilk geldiği günlerden itibaren, otellerin kurulduğu günlerden başladı göçler.*” Burada belirleyici olan, Yeşil Marmaris Seyahat Acentası'nın, Altinkum Sahili'nde arsası olan herkese bir sonraki yıl turist getirme garantisi vererek otel yapmalarını teşvik etmesi olur. K41-Taylan, vahim sonuçlar doğuracak bu uygulamadan şöyle bahseder: “*Kimin arsası var hemen geldiler, henüz kazma vurulmamışken önemli paralar verdiler. Hemen insanlar o 500-600 metre arsanın içerisine bir otel yaptılar.*” K6-Korkmaz ise “*Sonra ne oldu, Didim birden böyle turizme açılınca göç aldı. Yani muazzam bir göç aldı.*” turizme bağlı göçlerin hacmini vurgular.

Bir alt kategori olarak ortaya çıkan **inşaat sektörünün gelişimi**, turizme bağlı göçlerde ezici çoğunluğu oluşturan göç nedeni olarak da ilgi çekiyor. K5-Mahir “Müteahhitliğe başlayan çok oldu. Emlakçılık hızla ilerledi. Didim şehir planı değişti. İmara daha çok yer açıldı. İmara açıldıkça da inşaat büyüdü. İnşaat büyüyünce de inşaatla uğraşan, inşaat malzemesi satanlar, emlakçılar, dış yatırımlar daha çok gelmeye başladı. Eskişehir, Ankara, Çorum, İç Anadolu’dan gelenlerin çoğu inşaat işiyle uğraşanlar, inşaat malzemesiyle uğraşan kişiler geldi, yerleşti. O şekilde Türkiye’nin her yerinden göç alan bir ilçe haline geldi Didim. Şu anda da hâlâ daha büyüyor, benim bilmediğim mahalleler, sokaklar var.” ifadeleriyle Didim’e göçlerin hacminin ve hızının altını çizer.

Yapılan görüşmelerde, turizme bağlı göç nedenlerinin alt kategorisi olarak gelişen, **girişim, yatırım ve istihdam olanaklarının varlığı** önemli bir göç nedeni olarak ortaya çıkıyor. Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra gerçekleşen göçlere bakıldığında; kırdan kente göçün, kentten kente evrildiği görülür. Özellikle Türkiye’nin doğu illerinden, batıya yönelen bu göç hareketlerinin başlıca nedenleri arasında varış bölgesindeki iş olanaklarının varlığı bulunur (Adıgüzel, 2016, s. 44). Didim’de 1980’li yıllarda emeklemeye başlayan turizm sektörü; girişimcilerin, yatırımcıların ve işçilerin çok kısa bir süre sonra dikkatini çeker. Daha önce sözü edildiği üzere, Yeşil Marmaris Seyahat Acentası’nın İngiliz turistleri bölgede ağırlamak amacıyla ivedi olarak konaklama arzını karşılama isteği, inşaat sektörünün hızlanmasına bağlı olarak işçi gereksinimini ortaya çıkarır. K13-Mevlüt bu durumu, “Burada inşaatlar başladı, sonra dışarıdan insanlar gelmeye başladı inşaata çalışmaya. İnşaatla çalışmaya gelenler ‘a burası güzel bir yermiş, biz de kendimize bir yer yapalım’ dediler.” şeklinde ifade ediyor. Burada dikkat çeken nokta, mevsimlik işçi olarak gelenlerin geçici kalışının daimi kalışa dönüşmesidir. Dünya Turizm Örgütü’nün, turizm ve göç ilişkisiyle ilgili yaptığı çalışmada (2010), göçmen işçilerin; iş bulmak, para bulmak vb. sebeplerle gerçekleşen geçici göçlerinin geçicilik özelliğini zamanla yitirebileceği üzerinde durulur. Uluslararası göçler üzerinden yapılan bu değerlendirme, iç göçler özelinde de yapılabilir. Tuna (2012), bir bölgeye gerçekleşen göçlerin, demografik yapının değişimi ile ilişkisini değerlendirirken; bölgeye çalışma amaçlı mevsimlik olarak göç edenlerin bir kısmı da bölgeye yerleşme eğilimine girdiğini ifade eder.

Diğer yandan, girişimciler ve yatırımcılar açısından da cazip olanakların bulunması, Didim'e göçün hacmini artıran diğer bir göç nedenidir. Bölgedeki fırsatları değerlendirmek isteyen girişimci ve yatırımcılar için çekici bir bölge haline gelmiş Didim'de, 1980'li yıllarda otel işletmeciliğine başlayan K17-Salih kendi girişimcilik hikâyesini şöyle aktarıyor: “86'da çalıştığım kurumla ilişiyimi kesince, ondan sonra dedik ‘ne yapabiliriz?’ Ne yapalım, ne yapalım diye düşünürken Turizm Teşvik Kanunu geldi aklıma. ‘Böyle bir kanun var, bizim de orada bir arsamız var, niye uğraşıyoruz, gidip orada otel yapalım’ dedim.”

Turizme bağlı göç nedenleriyle ilişkili diğer bir alt kategori bölgedeki **ucuz konut ve arazi fırsatının** olmasıdır. İnşaat sektörünün ani ve hızlı yükselişi ve Didim'in benzer turistik alanlara göre zayıf bir imajının olması, bölgedeki konut ve arazilerin görece ucuz olması sonucunu doğurur. En ucuz konutların Didim'de satılması, en yoğun göçü Didim'in almasına neden olur. Özellikle 1980'lerin ortasından itibaren Didim'e tatil amaçlı seyahat eden İngilizlerin, 2000'li yıllar itibariyle hızla konut alma eğilimi gösterdiği görülür. Tuna'nın belirttiği gibi (2012), turizm gelişiminin ilk dönemlerinde mevsimlik özellik gösteren göçler, ilerleyen dönemlerde sürekli kalışa döner. Bu durum, yerleşik hale gelen göçmenlerin konut gereksinimini karşılayabilmek için bölgede konutlar inşa edilmeye başlanması sonucunu doğurur. Çünkü bir bölgeye turistik amaçlarla giden insanların bir kısmı, çeşitli nedenlerle bölgeye yerleşip orada bir yaşam kurma eğilimine girerler.

Turizme bağlı göç nedenleriyle ilgili oluşan son alt kategori; Didim'de **yaşamın ekonomik olmasıdır**. Didim'in benzer turistik alanlara göre zayıf bir imajının olması diğer turizm bölgelerine kıyasla yalnızca konut ve arazilerin ekonomik değerinin düşük olması değil gündelik yaşam gereksinmelerini karşılama maliyetinin de düşük olması sonucunu doğurur. Bu da doğal olarak; emeklilik, ikinci konut edinimi veya yaşam güzergâhı değişimi gibi nedenlerle yer değişimi yapmak isteyen kişilerin Didim'e göç etme kararını etkiler. Örneğin; Didim'de yaşamın ekonomik olmasının göçlere neden olmasını K12-Erhan, “Didim'de enteresan bir şey daha var, ekonomik boyutu da güzel. İnsanlar buradan pazara gidiyor çok ucuz.” şeklinde yorumlarken; K5-Mahir “Yeme içme ucuz, her şey var elinin altında. Her yerde, her şeyi bulabiliyorsun, burada her şey var. O yüzden de tercih edildi, yaşam kolay.” cümleleriyle ifade ediyor.

4.1.2. Sosyal nedenler

Göç kararının verilmesinde en az ekonomik nedenler kadar önem taşıyan bir başka boyut da sosyal nedenlerdir. İnsanların, çevreleriyle kurdukları ilişkilerde herhangi bir nedenle yeterli tatmine ulaşamaması veya başka bir yerde daha iyi bir hayat sürme umudu taşıması göç etmek için başlı başına bir gerekçe olabilir. Didim'in, sıralanan bu özelliklere sahip olması bölgeyi göç etmek için çekici hale getiriyor. Bu bağlamda; göçün sosyal boyutlu nedenlerinin *karmaşa ortamından kaçma, özgürlük ortamı ve arkadaş-akraba ağlarının varlığı* olarak üç alt kategoriye ayrıldığı görülür.

Karmaşa ortamında kaçma alt kategorisi, özellikle doğu bölgelerinden gerçekleşen göçleri açıklamak açısından önem taşıyor. Tarihsel dönemde Türkiye'nin iç göç dinamiklerine bakıldığında; temel dinamiklerin terör, turizm ve sanayileşme olduğu (Adıgüzel, 2016) görülür. Didim açısından ele alındığında; terör itici bir faktörken turizm çekici bir faktör olma özelliği taşır. Takip eden bölümlerde detaylandırılacak olan arkadaş ve akraba bağlarının varlığı alt kategorisi ile yakın ilişkide bulunan bu alt kategori, bireylerin huzur ortamında yaşama isteğine işaret ediyor. Töre, kavga, kan davası vb. nedenler göç etmek için itici bir unsur haline geliyor. Sayılan gerekçelerle göç kararı veren K11-Melih, kendi göç deneyimini şu sözlerle paylaşıyor: “*O kan davaları nedeniyle aileler birbirini ‘köyü ya terk et, ya da öldüreceğiz’ diye zorluyorlar. Onun için genelde Güneydoğu’da yaşayan insanların bir kısmı köyü terk etmek zorunda kalıyor. Terk edip geliyorlar. Bizimkiler de o yıllarda terk edip geldiler.*” K32-Fahrettin de benzer şekilde “*Ben 98’de Söke’de askerlik yaptım, ondan sonra memlekete gittim. Bizim o taraflar hep kavgadır, kimse birbiriyle konuşmuyor. Baktık huzur hayatı yok, ‘biz de akrabalarımızın yanına gidelim’ dedik. Ondan geldik biz.*” diyerek düşüncelerini ifade eder.

Sosyal boyutlu göç nedenleri kapsamında dikkat çeken ikinci alt kategori *özgürlük ortamı* olarak belirleniyor. Bu alt kategori, Didim'in günümüzde gelinen noktada, çok etnili yapısıyla bu etnik kimliklere ve farklı kültürel değerlere sahip binlerce insanın bir arada yaşayabildiği bir turizm bölgesi olma özelliğine vurgu yapmaktadır. Katılımcıların defaatle üzerinde durduğu bu nokta, farklı etnik grupların sosyo-kültürel özelliklerini sürdürebilmeleri açısından önemlidir. Didim'in orada yaşamak isteyen herhangi bir etnik gruba mensup bireyler için sunduğu özgürlük ortamıyla ilgili olarak K20-Melih şu ifadeleri kullanıyor: “*İç Anadolu’da, Doğu’da ya da herhangi bir bölgede, mahalle baskısından bunalmış insanlar için ve Aleviler için özellikle, baskı altında olan tüm*

gruplar için bir kaçış noktası oldu. Buna Doğu'daki, Güneydoğu'daki Kürtleri, Alevileri katabiliriz. Hem de yaşama olan müdahaleden kaynaklandığını düşünüyorum, daha özgür bir ortam var Didim'de.” K12-Erhan ise düşüncelerini şu şekilde yorumluyor: “İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de bir şekilde zor dönemler yaşamış, sıkıntılar yaşamış insanlar; Didim'deki sol, sosyalist, devrimci, demokrat binlerce insanın yaşadığını, ileri görüşlülüğün olduğunu, burada rahatlığın, özgürlüğün, serbestliğin olduğunu görüyor. Sahillerde İngilizce çalıyor ama türküler de çalıyor, bunu görüyor. Sahilde insanların halay çektiğini görüyor. Kürtçe çaldığını, horon tepildiğini görüyor. Her türlü etnik faaliyetin rahat olduğunu görüyor. Cem evlerinin burada faal olduğunu görüyor. Aynı şekilde camilerin de olduğunu görüyor. İnançlı muhafazakâr insanların da, demokrat insanların da istediği gibi yaşayabildiğini görüyor.”

Turizme bağlı göç nedenleri arasında sosyal boyutlu göçler kapsamında oluşan son alt kategori ezici çoğunlukla, **arkadaş ve akraba ağlarının varlığı** olarak ortaya çıkıyor. Doğu bölgelerinden ilk göçlerini baraj göçleriyle alan Didim'de, arkadaş ve akraba ağlarının oluşumunun temelini de bu dönemlerde atılmaya başlandığı rahatlıkla söylenebilir. Aynı dönemlerde, turizm sektörünün gelişmesine bağlı olarak oluşan iş olanakları da bu ağların etkisini kuvvetli bir şekilde artırır.

Arkadaş ve akraba ağları, göç edenler ile göç edilen yerdeki göçmenler arasında süregiden iletişim ve etkileşimi sağlayan, göç edilen yerdeki risk ve maliyetin bu etkileşim yoluyla azalması nedeniyle göçü teşvik eden ve hatta göçü hızlandıran önemli bir sosyal sermayedir (Yaman, 2014). Göçmen ağlarının; göçmenleri, göç edilen yerdeki eski göçmenler ile arkadaşlık, akrabalık, aynı memleketten olma ve ortak toplumsal bağlarla birbirine bağlayan kişilerarası ilişkiler kümesi olduğu (Abadan-Unat, 2006) düşünüldüğünde; Didim gibi özellikle doğu bölgelerinden göç alan bölgeler için bu ilişkiler ağının önemi de artar. Castles and Miller (2008)'in belirttiği gibi; aile bağlantıları, göçü olanaklı hale getiren kültürel ve finansal sermayeyi de sağlar. Göç hareketi bir kez oluşturulduğunda, göçmenler bu işlek yolları kullanırlar ve hali hazırda göç bölgesinde bulunan yakınlarından destek alırlar. Aileye veya ortak kökene dayanan ağlar; barınma, iş bulma, bürokratik işler veya kişisel sorunların çözümünde yardımcı olur. Bu sosyal ağlar, göçmenler ve aileleri açısından göç sürecinin güvenli ve daha kontrol edilebilir olmasına zemin oluşturur. Göç hareketleri bir kez başladığında, artık kendi kendini sürdürebilen sosyal bir sürece dönüşür. Tüm bu bilgiler ışığında; Didim

göçlerinin, bu ağ sisteminin çok etkin işler halde olması nedeniyle hızlı ve hacimli olduğu söylenebilir. Ailesi bu ağları kullanarak Didim'e göç eden K12-Erhan, göç deneyimlerini şu şekilde paylaşır: *“Babam, kendi ailesini, kendi sülalesini getiriyor, bizim aileyi ve diğer aileleri. Dedem diğer sülaleleri getiriyor yavaş yavaş, inşaat işleri geliştikçe. Baba tarafında büyük amcamız var, en büyük amcamız rahmetli oldu. O, bizim dedemiz gibiydi. Babam; amcalarımı, ağabeylerimi işleri oturunca onları taşıdı. Bizim en yoğun kalabalığımız Didim'de, 1500 kişiden fazladır, yani başka isimler de var yani farklı soy isimler de var. Mesela halalarımız var, halalarımızın sülalesi var. Demem o ki Kürtler, burada Kürtler olduğu için geldi. Aleviler, Aleviler olduğu için geldi. Karadenizliler, Karadenizliler olduğu için geldi. İç Anadolu da, İç Anadolulular olduğu için geldi.”* Kendisi baraj göçmeni olarak Didim'e gelmiş, turizmin gelişmesinden sonra akrabaları Didim'e göç etmiş K32-Fahrettin, ağlar aracılığıyla göç eden yakınlarını, göç edişini şöyle aktarıyor: *“Zaten bizimki hep aile. Mesela bizim şu an 100 tane hanemiz var burada, hepsi amca çocukları, dayı çocukları. Diyarbakır'dan gelenler de aynen yine öyle birbirini çektiler, yine akraba, Urfa yine öyle, hepsi akraba, yabancı kimse yok.”* Burada, ağlar aracılığıyla gerçekleşen göç hareketinde altı çizilmesi gereken nokta; iş bulma amaçlı göç edenlerin bu ağları çok aktif olarak kullandığıdır. K6-Korkmaz, kendi gözlemlerini şu sözlerle ifade ediyor: *“Turizmle çok ilgisi var. Mesela, siz bir otel yapıyorsanız, otelin çalışanları oluyor, çalışanlara konut lazım oluyor, yani buraya yerleşiyor artık o insanlar. O insanların çocukları oluyor. Dolayısıyla burada bir arz talep meselesi de çıkıyor ortaya. Bu ne yapıyor, beraberinde diyor ki 'ben buraya yerleştim', ardından hemşerisini de çağırıyor, akrabasını çağırıyor yani böyle benim bir tespitim var.”*

4.1.3. Doğal çevre ile ilgili nedenler

Didim, altın renkli mavi bayraklı kumsallarıyla, yıl boyunca yüzlerce güneşli gün alan mikro iklimiyle ve tescilli¹⁰ havasıyla günün birinde Ege'de yaşamak isteyenlerin dikkatini çeken bir tatil bölgesidir. Özellikle solunum yolu hastalıklarında dikkate değer iyilik hali yaratan kaliteli havası ve karadan denize esen rüzgârıyla nem oranının çok az olması göç etmek için Didim'i çekici hale getiriyor. Doğal çevrenin, kendisi açısından bir göç nedeni olmasını K23-Şahin şöyle ifade ediyor: *“Buraya geldim o hızlı temponun*

¹⁰<http://www.aydindenge.com.tr/guncel/31/10/2016/didimin-havasinin-temizligi-tescillendi>

etkisiyle. Herhalde biraz da sağlığım kontrol altına alınmayı gerektiriyordu, bazı ilaçlar, tansiyon ilaçları falan kullanıyordum. Buraya geldim, bir ay kadar burada bir bungalovda kaldım proje çizim aşamasında ve o bir ay içerisinde buranın havası o kadar etkiledi ki, bütün ilaçları bıraktım. Hiçbir şeyim kalmadı yani gerçekten Didim'in oksijeni çok boldur bir kere, herhalde duymuşsunuzdur." Yine iklimin etkisiyle göç kararı alan K33-Orhan ise "Biz bir kış günü, şubat ayında buraya geldik. Ankara'da bir metre kar varken buraya geldik, bir gördük ki günlük güneşlik bir hava var, herkes denize giriyor. Bizi cezbetti o hava ve o anda karar verdik. Dedik ya, 'burası ne kadar güzel, yaşanacak bir yer" diye ve o anda geldik buraya."

4.1.4. Siyasi nedenler

Didim'e siyasi nedenlerle göç edilmesinin temelinde, 1980 yılında tüm yurttaki olduğu gibi Çorum'da da yaşanan siyasi olaylar neticesinde Alevi yurttaşların bu olayları takiben Didim'e yerleşmeleri yatar. Maraş Olayları sonrasında Türkiye'de Alevi-Sünni çatışmaları devam etmiş ve takip eden iki yıl boyunca Çorum'da yaşanan acı olayların ardından artan gerilimli hava nedeniyle Çorum'dan altı yüz kadar aile başka illere göç etmek zorunda kalmıştır (Erkayhan, 2008, s. 154). Bu dönemde Didim de Çorum'daki siyasi olayların ortaya çıkmasıyla göç almıştır. Bu dönemden sonraki göçleri, arkadaş ve akraba ağlarının varlığı etkilemiştir. Etnik bir nitelik taşıyan bu göçü K29-Ayhan şöyle belirtiyor: "Çorum'dan çok göç oldu. O zamanki siyasal olaylardan olduğunu tahmin ediyorum, orada rahatsızlık duyanlar, onlar geldi." K19-Musa ise "Mesela Çorum'un Alaca'sından da 500 kişi geldi. O 500 kişi, bir köy yapar. Mesela Çorum'dan, Didim'de yaşayan şu anda 1500 kişi var yani onlar da bir tane, iki tane, üç tane köy yapar, dört tane köy yapar." ifadelerini kullanıyor.

4.1.5. Yabancılarla yönelik yasal düzenlemeler

Yabancı uyruklu gerçek kişilerin, Türkiye topraklarında mülk edinimini düzenleyen kanun taslağının 2005 yılında yasalaşmasının, Didim'de turizme bağlı gerçekleşen göçlerde bir dönüm noktası olduğu açıkça söylenebilir. İngilizlerin 1980'li yılların ortalarında keşfettiği Didim, Mülk Edinme Yasası'nın yürürlüğe girmesinin ardından adeta bir İngiliz kentine dönüşür. Öyle ki su faturaları dahi İngilizce olarak basılır. Türkiye genelinde en çok mülk satın alan 10 millet arasında yer alan İngilizler, tatil bölgelerinden de en çok Didim'den mülk satın alır ve sayıları 12 bini bulur. İngiliz göçüne, sadece İngilizler açısından bakmak doğru değildir. İngilizlerin ani göçü ve artan

konut talebi, turizme bağılı diğerk göç türlerini de tetikler. Didim; yatırımcılar, girişimciler, işçiler ve hatta fırsatçılar için bir cennet haline gelir. İngiliz göçünü değerlendiren K13-Mevlüt, şunları ifade eder. *“Daha sonraki yıllarda yasa çıktı, İngilizler bu sefer Didim’de konut sahibi olmaya başladılar. Yabancıların mülk alma yasası çıktıktan sonra inşaatlarda ciddi bir patlama oldu.”*

Takip eden bölümlerde Didim’de göçün katmanlarının yarattıkları sosyal dinamikleri ve turizmle kurdukları ilişki biçimlerine geçmeden önce göçün katmanları ile ilgili hatırlatma yapmanın uygun olacağı düşünülmektedir.

Çalışmada *“Didim’in yerlisi”* olarak addedilen Yunanistan ve Bulgaristan göçmenleri, 1980’li yıllara kadar türün yetiştiriciliği yaparak geçimlerini sağlamışlardır. Diğerk yandan turizmin Didim’deki başlangıç yıllarında, Apollon Tapınağı’nı ziyaret eden kültür turistlerine hizmet vermek üzere; restoran, pansiyon ve hediyelik eşya mağazası işletmeciliği yapmaya başladıkları da bilinmektedir (Aydoğan, 2018; Âşık, 2018; Kamacı, 2018). Turizmi ve turisti hiç tanımayan, ticaret kabiliyeti olmayan, 1960’lı yıllara kadar sahili bataklık olan Altinkum’a hiç inmeyen, yabancı dil becerisini geliştirme fırsatı bulamayan Didim yerlisi 1980’li yıllara doğru turizm faaliyetlerinden çekilmeye başlamıştır. Bir yandan Turizm Teşvik Kanunu’nun bölgeye çektiği yatırımcılar, diğerk yandan Yeşil Marmaris Seyahat Acentası’nın bir yıl önceden peşin ödemeli arsa alımları, henüz 1980’lerin ortalarında yerli halkı yavaş yavaş turizmin dışına itmiştir. Atalarından ticaret yapabilme becerisi ve cesareti miras kalmayan ikinci kuşak mübadil ve muhacirlerin, turizmin hızlı gelişimine ayak uydurmakta zorlandığı belirtilebilir.

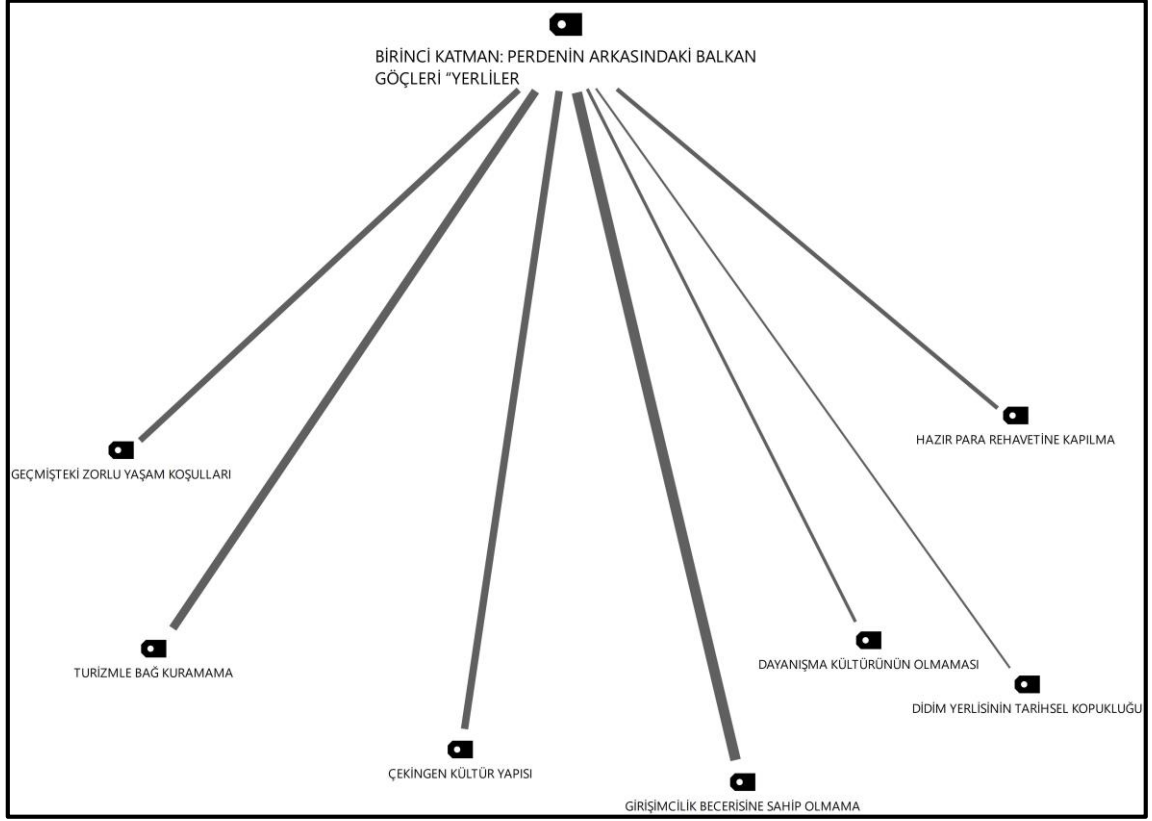
Bilindiği gibi turizm gelişiminin dikkat çekmeye başladığı dönemler ile baraj göçmenlerinin 1986 yılında Denizköy’de ve 1988 yılında Yalıköy’de iskân edilmesi paralel bir tarihsel akış izlemiştir. Tarımsal iskân uygulamaları ile yerleştirilen göçmenler, yoksul kalma riskiyle karşılaşmamak için doğrudan çalışma yaşamına girmişlerdir. Bir turizm bölgesinde yaşam sürmek ve turizm alanında çalışmak her ne kadar sosyal ve kültürel alışkanlıklarına zıt olsa da süreçle bütünleşme sorununu hızla aşmaya çalışmışlardır. Zaman kaybetmeden yabancı dil öğrenerek, turist-göçmen halk karşılaşmalarını, turist-göçmen halk kaynaşma eksenine taşıma gayreti göstermişlerdir.

Didim’de göçün diğerk bir katmanı olarak tanımlanan turizme bağılı göçler ise birkaç boyutuyla ele alındığı için iş gücü ve girişimci göçmenler ile yaşam biçimi göçmenlerinin

yaratığı sosyal dinamikler farklı olacaktır. Çünkü Didim'deki iş fırsatlarını gerek işçi gerekse yatırımcı olarak değerlendirmek için Didim'e yerleşenler ile hayatını daha yaşanılır kılmak ve yaşamdan aldığı zevki artırmak için Didim'e yerleşenlerin yaşam motivasyonları, yeni hayatlarından beklentileri veya diğer insanlarla ilişki kurma biçimleri de farklı olacaktır. Diğer yandan, işçiler ve girişimciler ekonomik yaşamda üretici konumundayken; yaşam biçimi göçmenleri genellikle tüketici konumunda yer almaktadırlar. Aşağıdaki bölümlerde yukarıda kısaca açıklanan göçün katmanlarının yarattığı sosyal dinamikler ve turizmle ve turizme bağlı sektörlerle kurdukları ilişki biçimleri ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

4.2. Birinci Katman: Perdenin Arkasındaki Balkan Göçmenleri “Yerliler”

Araştırmanın temel amaçlarından biri; göçün katmanlarına ayrılan toplumsal grupların turizmle ve turizme bağlı sektörlerle nasıl ilişki kurulduğunun anlaşılması üzerine yapılandırılmıştır. Çünkü bir göç şehri olan Didim'deki göç sürecini katmanlara ayırarak açıklamak uygun olacaktır. Bulguların bu bölümünde; hem kendilerinin hem de Didim'e sonradan göç edenlerin “Didim'in yerlisi” olarak addettiği Balkan göçmenlerinin, kendi toplumsal yaşamlarını nasıl kurguladıkları nedenleriyle açıklanacaktır.



Şekil 4.2. Göçün birinci katmanı: Yerliler

Turizmin gelişmeye başladığı dönemleri takiben değerlendirilen arazilerin mülk sahibi olan yerliler tarafından hızla satılması, yerlilerin Didim'deki yaşamsal konumlarını şekillendirmiştir denilebilir. Turizm sektörünün yeni bir gelişme alanı olarak, Didim'de kendini göstermesi birçok fırsatı beraberinde getirirken, Didim yerlisinin ileriye görme becerisinden yoksun ve kolaycılığa kaçan pratikleri, içinde buldukları pozisyonu açıklıyor. Yerlilerin, *perdenin arkasındakiler* olarak metaforize edilmesinin nedeni de turizmde pozisyon alamamalarıyla ilişkilidir. Bu bağlamda yapılan ilk görüşmelerde, turizmde ve turizme bağlı sektörlerde rol alamadıklarının tespiti üzerine, takip eden görüşmeler "Neden?" sorusuna odaklanmıştır. Bu çerçevede belirlenen alt kategoriler; *çekingen kültür yapısı, turizmle bağ kuramama, geçmişteki zorlu yaşam koşulları, girişimcilik becerisine sahip olmama, hazır para rehavetine kapılma, dayanışma kültürünün olmaması ve tarihsel kopukluk yaşama* şeklinde ifade edilebilir. Belirlenen bu yedi alt kategori, takip eden bölümlerde detaylandırılmıştır.

4.2.1. Turizmle bağ kuramama

Temelde, sahip oldukları çekingen kültür yapısının etkisiyle önünü göremedikleri yeniliklerden ve değişimlerden kaçınmalarının etkisi; sonrasında ise, kültürel arka

planlarında yer almadığı için turizmle doğrudan ya da dolaylı olarak bir bağ kuramamaları nedeniyle yerli halkı Didim'in en önemli geçim kaynağı olan turizm alanında görmek pek mümkün değildir. Yerli halktan eser sayıda denilebilecek kadar az sayıda kişinin turizm sektörüne girmesi yerli halk için yapılan şu yorumu beraberinde getiriyor: *İleriyi öngöremeyen, mücadele azmi olmayan, mütevazı bir halk. Kendilerini savunamıyorlar, ekonominin içerisinde yok olmuşlar, eskide bütün dükkânlar, bütün her yer ellerindeyken, mücadele etmemenin, yatırım yapmamanın, yatırım riski sevmemenin bedelini ödüyorlar (K10- Metin/Y: 45).*

Turizmle bağ kuramama kategorisinin altında oluşan alt kategoriler şöyle sıralanabilir: *Tütün tarımının turizmle bağ kurmayı engellemesi, kısa ömürlü işletme sahipliği, ekonomik faaliyetlerde varlık gösterememe, turizmden anlamama, turizmin geleneklere ters gelmesi, yerli halkın sahile yaklaşmaması ve yabancı dil bilmeme/öğrenmeme.*

Tütün tarımının turizmle bağ kurmayı engellemesi alt kategorisi, tarihsel süreçte yerli halkın en önemli geçim kaynağı olan tütün yetiştiriciliğinin zor ve zaman alıcı bir faaliyet olmasına vurgu yapıyor. Çünkü bilinen en zor tarımsal uygulamalarından biri olan tütün yetiştiriciliği, başından sonuna kadar zahmetli bir süreci yansıtır. Sonbahar aylarında işlenen toprak, ilkbaharda dikime hazırlanır. Evlerini bırakıp, çardak dedikleri çadırlarda yaşamaya başlayan yerli halk için, ilkbaharla birlikte hayat durur, uykusuz geceler başlar. Tüm köyün tek meşguliyeti haline gelen tütün hasadının yaz boyunca devam etmesi, yerlinin tütün tarlalarından başka bir yere gitmesine imkân tanımaz. Bu bağlamda, o dönemlerde köye bir yerlerden turistlerin geldiğinin farkına bile varmazlar. *"Biz o turizm işine hiç katılmadık. Katılmamız da mümkün değildi, görmemiz de mümkün değildi. Tütün ekiyorduk o devirde (K35-Filiz)." Benzer olarak; K37-Zehra tarafından bu durum şöyle dile getirilmiştir: "Biz hep tarımla uğraştık. Turizme bulaşamadık (K37-Zehra)."*

Yapılan görüşmelerden sonra, yerlilerden turizme bağlı sektörlerde iş yapmaya çalışanların **girişimlerinin kısa ömürlü olduğuna** yönelik bulgulara ulaşılmıştır. Restoran, hediyelik eşya dükkânı vb. işletmeler açan yerli halktan kimselerin kısa bir süre sonra işletmesini kapattığı, devrettiği veya işletmenin iflas ettiği şu sözlerle ifade ediliyor: *"Böyle barakalar vardı hatırlıyorum ben geldiğim zaman, bir yer vardı altından dere akardı o zaman, o derenin kenarında barakalar vardı. O barakalardan 10 tane varsa*

dokuzunun sahibi buraydı ama onlar da işletemediler, beceremediler (K20-Melih/Y: 64).” Daha tepkisel bir üslupla bu duruma sözlerine yansıtan K35-Filiz ise “şimdi bu gerçek, yani yalan abartı yok bunda, bizimkiler öyle yaptılar. Bir iş yeri açıtıysa da bir sene içinde batırdı, tamam işte o kadar!”

Ekonomik faaliyetlerde varlık gösterememe alt kategorisi kapsamında katılımcılardan K3-Erdal, “*Yerli halktan çok az kişi haricinde hiçbiri işe sahip çıkamadı.*” ifadeleriyle yerli halktan çok az sayıda insanın turizm ve turizme bağlı sektörlerde iş yaptığını vurguluyor. K4-Gülsen; “*En çok üzücü tarafı da o. Turizmle ilgili Altinkum’da yerli halktan çok fazla kişinin oteli, pansiyonu, işyeri yok. Hiçbir şekilde ‘oralarda bir turizm işletmesi açalım, otel yapalım veyahut da oralardan bir yer alalım’ diye düşünülmemiş. Zaten başlatanlar da yürütemedi.*”

Turizmden anlamama alt kategorisi; yerli halkın geçmiş yaşamlarında içselleştirdikleri bir kültürü yaşamaları sonucunda zihinlerinde sahip oldukları bilgi birikiminin (Bourdieu, 2015) yansımalarını vurgulaması açısından önem taşır. Geçmiş yaşamlarında, turizmle herhangi bir yolla bağ kurmamış olan yerliler, yeni gelişen sektörün kazançlı bir iş alanı olduğunu anlamayacak kadar, turizme mesafelidir. Turizmin, en önemli bileşenlerinden olan deniz-kum-güneş arzına sahip olmak, onlar için anlamsızdır. Diğer yandan, kökenleri ve memleketleri bağlamında taşıdıkları kültürel sermaye (Neuman, 2011, s. 301); onların turizme değil doğal olarak tarımsal üretime yönelmelerine neden olur. K2-Hidayet; yerli halkın Didim’de turizmin en işler olduğu bölgelerden birisi olan Altinkum bölgesine hiç inmemelerini şöyle ifade eder: “*Ben belediye meclis üyelerini biliyorum, iki dönemdir, üç dönemdir belediye meclis üyesi vardı. Bu dönem içerisinde hiçbir zaman Altinkum’a inmemiştir ve buranın yerlisidir. Bu olaylardan dolayı olabilir diye düşünüyorum.*” K33-Orhan ise turizmle bağlantısızlığı şöyle gerekçelendirir: “*Buranın yerli insanları daha çok çiftçilik ve hayvancılık yapıyormuş yani turizmle ticaretle pek alakası yok.*”

Turizmin geleneklere ters gelmesi alt kategorisi; yerli halkın kültürel arka planlarına gönderme yapar. Turistlerle kurulan iletişimin doğasının, yerli halkın turizme karşı olan tutum, davranış ve geliştirdiği değerleri etkilediği (de Kadt, 1979) göz önüne alındığında, nadiren gördükleri turistleri *etraflarında gezen çıplaklar* veya *gâvurlar* olarak yorumlayan yerli halk, turizmin getireceği geliri de hoş karşılamaz. Köyde, cesaret edip bir lokanta veya pansiyon açan hemşerilerini *pavyon işletmekle* yargılayan köylüler,

geleneklerinden aldıkları tahakküm (Weber, 2008) gücüyle, turizm girişimcilerini baskırlarlar. K30-Haluk kendi deneyimini Şu Şekilde aktarıyor: “*Bizim pansiyonumuzun adını pansiyon olarak okumuyorlardı, pavyon diyorlardı. Babamın lakabı Anadolu Ahmet’ti, Anadolu Ahmet pavyon açmış diye dalga geçiyorlardı yani pansiyon, ev pansiyonculuğunun pavyonla alakası yok, pavyon eğlence merkezidir, çalışma biçimi farklıdır.*” Amcası, açtığı lokantada, Apollon Tapınağı’nı ziyarete gelen turistlerin talebine uygun olarak alkollü içki servis eden K42-Ethem, tanık olduklarını Şu sözlere döküyor: “*İçerde içki içildiğini köylüler görmesin diye amcam açtığı lokantanın camlarını kapatmıştı. Turistler için komik oluyordu. Köyün o zamanki yaşlıları amcama bağırdılar sen burada neden lokanta açtın, restoran açtın, içki satıyorsun diye, amcamda buna şahidim.*”

Yabancı dil bilmeme/öğrenmeme alt kategorisi yerliler açısından turizmle bağ kurmayı engelleyen diğere önemli sebeplerden biri olarak ortaya çıkıyor. Didim’in yoğunluklu olarak İngiliz turistleri ağırladığı düşünöldüğünde, turizmin henüz başlangıç aşamasındayken yerli halkın bu fırsatı kaçırmaması da doğal bir sonuç oluyor. Yabancı dil bilmemeye, bir de öğrenme isteğı ya da çabasının olmamasının eklenmesi, turist ve yerli halkın bir mal veya hizmet alışverişinde ya da herhangi bir nedenle bir araya geldiğı ortamlardaki karşılaşmalarında (de Kadt, 1984) temel düzeyde dahi birbirlerini anlamalarını engeller. K35-Filiz, yabancı dil öğrenmeme gerekçelerini *İngilizlerle pek muhatap olmamaya* bağlarken, K7-Orhan ise bu konuda Şu yorumu yapıyor: “*Dışarıdan gelmiş insanlar müteahhit oldu. Bir tane ama nasıl İngilizce konuşuyorlar, akıllara zarar verir, bizimkiler İngilizce konuşmayı bir tarafa bırak, Altinkum’a gitmiyor adam.*”

Yerli halkın turizmle bağ kuramaması kategorisi altında oluşan **yerli halkın sahile yaklaşmaması**, en çarpıcı alt kategorilerden birisi olarak dikkat çekiyor. Yapılan görüşmelerde, yerli halkın çok uzun yıllar boyunca Altinkum sahiline gitmediğinin anlaşılması, araştırmacıyı bu durumun nedenlerini sorgulamaya itmiştir. Sahilden uzak durmanın nedenleri en az durumun kendisi kadar ilgi çekicidir. Turizmle bağ kurmayı da engelleyen bu durumun kültürel nedenleri ortaya çıkmakla beraber oluşan alt kategoriler; **birinci kuşağın travmatik deniz yolculuğı, denizle tarihsel bağlantısızlık** ve **sahile ulaşımın zor olması** şeklinde sıralanabilir.

Bilindiğı gibi, mübadillerin Balkanlar’dan Türkiye topraklarına taşınmasında deniz taşımacılığı etkin olarak kullanılmıştır. Bu yolculuğı deneyimleyen ve 1936 yılında

Didim'e Bulgaristan'dan göç eden son kuşak temsilcilerinden Kır (2014); büyük korku, endişe ve belirsizlik duygularıyla bindikleri gemiyi, günler süren acı ve ıstırap dolu yolculuğu ilk günkü canlılığıyla anlatır. *Birinci kuşağın travmatik deniz yolculuğu;* üçüncü kuşak temsilcilerinden olan K30-Haluk'un ağzından şöyle dökülüyor: “*Özellikle bizim göçmen kesim içinde yıllarca süren bir korku vardı. Hatta bu Kıbrıs Barış Harekâtında da kendini göstermişti. 74'te, karartmalar yapılıyor o zaman, Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında, ama bizde bir korku var. Sahil kesiminde olan yerlerde herkes dağlara çekildi, silah falan da yok. Baltayla kazmayla bekliyorlar, sanki Yunanlı gelecek. Bu korkularla deniz kenarı hep güvensiz geldi onlara, deniz güvensiz geldi.*”

Yerli halkın sahile yaklaşmamasının gerekçelerden bir diğeri; yerli halkın, göç sırasında kendileriyle getirdikleri kültüre dayanıyor. Bu durum aynı zamanda; kendi memleketleri coğrafi açıdan Didim'le hiçbir ortak özelliğe sahip olmayan yerli halk için, bir bölgede deniz olmasının anlamlı olmamasını açıklıyor. K4-Gülşen, yerli halkın **denizle tarihsel bağlantısızlık** olarak adlandırılan daha alt kategoriyi şu sözlerle açıklıyor: “*Neden yapmamışlar, çünkü o geldikleri yerlerde tütün ve buğday, hayvancılık yapıyorlarmış. Tütün, buğday tarımıyla uğraşıyorlar, hayvancılıkla geçiniyorlar, hatta Koçkar Köyü'nde küçücük bir köyde, dedelerimiz anlatırdı 36 bin baş hayvan olduğunu söylüyorlar. Bir evde, herkesin 500-1000 tane hayvanı olduğu, öyle hayvancılıkla geçindikleri için hiç burada gelince deniz kenarına yaklaşmamışlar. Balıkçılıkla hiç uğraşılmamış.*”

Bu alt kategori altında kategorileşen son gerekçe ise fiziksel olanaksızlıkları kapsıyor. Yerli halkın, ilk yerleşim yerlerinin Altınkum sahiline görece **uzak olması ve sahile giden bir yolun olmaması** hali hazırda anlamsız görünen denizin varlığını, uzun yıllar boyunca unutmalarına neden oluyor. K35-Filiz deneyimlerini şöyle aktarıyor: “*Ne ile sürecek yok, uzak yerlere gidemez. Ne ile gideceksin. Nasıl gideceksin, yol yok. Ne ekebilirsin, ne biçebilirsin. Evlek derlerdi. Öküze gel git diye traktör yok ki. İnsanlar süremiyor. İşleyemiyor. Öyle bir devir yani. Düşün!*”

4.2.2. Çekingen kültür yapısı (Orfoz Balığı Sendromu)

Didim'e göç eden ilk kuşağın, göç öncesi yaşam pratikleri, göç deneyimlerinin yarattığı ruhsal sarsıntı ve göç sonrası süreçte yaşadıkları mahrumiyet düşünüldüğünde; sonraki kuşağa bıraktıkları mirasın sadece mübadelede alınan araziler olmadığı da görülür. Balkan bozgununun acılarını yaşayan, göç ettikleri yerde sahihsiz kalmışlık ve

terk edilmişlik hissiyatıyla baş başa kalan ve göç sonrasında ağır yoksulluk koşullarıyla mücadele eden halk, çocuklarını bu ruh haliyle yetiştirirler. Uygun bir ifadeyle kuş uçmaz, kervan geçmez bir yer olan ve adı o dönemlerde *Yoran* olan Didim’de temel yaşam ihtiyaçlarını bile karşılayamamanın aciziyetiyle çocuklarına yıllar yılı şu sözleri söylerler: “*Aman oğlum/kızım, karışma! Başını belaya sokma.*” Çocuklarının bilinçaltını, bir bilgisayar yazılımına kod yazar gibi işleyerek; çocuklarına kimsenin işine karışmama, belaya bulaşma endişesiyle her şeyi uzaktan izleme, mücadele etmeme ve boyun eğme gibi davranış özellikleri kazandırırılar.

Turizmin bir sektör olarak gelişmeye başladığı dönemlerin, üçüncü kuşağın gençlik dönemlerine denk geldiği düşünüldüğünde; travmatik yaşam deneyimlerinin söylemsel etkilerinin azalmasına rağmen, çekingen bir kültür yapısı inşa edilir ve bu durum adeta sonraki kuşaklara miras kalır. Yerli halkın geliştirdiği bu davranış biçiminin *orfoz balığı*¹¹ olarak metaforize edilmesinin nedeni budur. Bu bağlamda, çekingen kültür yapısı kategorisi altında ortaya çıkan alt kategoriler şöyledir: ***Devlet işlerinde korkma, beladan çekinme ve göçmen halktan çekinme.***

Yerlilerde çekingen bir kültür yapısına işaret eden ve bir alt kategori olarak ortaya çıkan ***devlet işlerinden korkma***, yerli halkın kültürel arka planıyla ilgidir. Devletin herhangi bir kurumuyla basit bir bürokratik işlemde dahi iletişim kurmak istemeyen ve dahası bundan korkan yerliler açısından göçmenlerle karşı karşıya gelebileceği her oluşum, başlamadan biter. K4-Gülşen bu durumu şöyle belirtiyor: “*Bizim halkımız askeriyeden, emniyetten, polisten, jandarmadan, bekçiden korkar. Saygı duyar.*” K20-Melih ise bu durumu tarihsel arka planla ilişkilendiriyor: “*Devletten korkar köylü, belki Osmanlı’dan gelen bir korkudur yani devletle pek işi olsun istemez. Çünkü devlet ondan ya vergi almaya gelir, ya bir şey istemeye gelir.*” K31-Bariş ise devlet işlerinden korkmayı kültürel yapıya bağlıyor: “*Bu, kültürle alakalı. Yani askerden polisten biz çok korkarız mesela hiçbir şekilde başkaldıramayız. Bizim babalarımız karakola gitmemiştir.*”

Diğer bir alt kategori olan ***beladan çekinme***, yerli halkın ekonomik faaliyetlerde etkin rol almamasının nedenlerinin sorgulanması sonucunda ortaya çıkıyor. Yerli halk ve

¹¹ Derinliği 100 metre seviyede olan sulardaki kayaların arasında yaşarlar. Orfoz balığı yaşayacağı kayanın altını mümkün olduğu kadar altına girebilecek kadar oyar. Meradaki altı boş olan her taş parçası onlar için tehlike anında bir sığınak görevi görür. Balıkçılar tarafından saf bir balık olarak adlandırılan Orfoz balığı balıkçıların ağlarından ve zıpkınlarından kaçamazlar (<https://www.baliklar.gen.tr/orfoz-baligi.html>).

göçmenlerin gündelik yaşam pratikleri görünen yüzüyle uyum içerisinde olsa da yerli halkın özellikle doğu bölgelerinden Didim'e göç edenlerle kurdukları ilişkilerde endişe temelli duyguların olduğu saptanıyor. Yerlilerin, herhangi bir konuda hak arama gibi temel konularda bile çekingen olmaları, her konuda geri planda kalmalarıyla sonuçlanıyor. K19-Musa şu notları paylaşıyor: “*Bunu şöyle yorumluyorum, bizim Didim'in yerlileri, bu göçmenlerden, kavgadan, hırdan gülden kaçarlardı, bunlara bulaşmak istemezler. Bizimkiler bundan kaçarlardı, ben böyle yorumluyorum, böyle de zaten. Kavgadan uzak durmak, çekişmeden, beladan uzak durmak istedikleri için böyle davranıyorlar.*”

Çekingen kültür yapısı kategorisi kapsamında oluşan son alt kategori ise ***göçmen halktan çekinme***dir. Hayatları boyunca kendi kabuğundan çıkmamış yerli halk için kavga etmeyi çağrıştıran küçük bir ihtimal de olsa dönüp arkalarını gitmek veyahut hiç karşı karşıya gelmemek yeğdir. Sosyal veya ekonomik ilişkiler kurmayı da güçleştiren bu durumu K4-Gülşen şu sözlerle özetliyor: “*Bir de bir suçumuz vardır, dışarıdan gelen biriyle hemen ilgi kuramayız, çekiniriz. Yani ona önce sen selam veremezsin.*” K25-Hasan ise kurulması muhtemel karşılıklı ilişkilere daha kesin bir çizgi çekerek “*Bir tartışma olsa, 'Doğu'dan gelmiş, acaba bu beni vurur mu' diye düşünür. Birbirini vuruyor Doğulular, hapis yatıyor.*” sözlerini sarf eder.

4.2.3. Geçmişteki zorlu yaşam koşulları

“...Yoklar köyü, Yoran...”

“...O yıllarda Didim o kadar vahim, o kadar yoksul bir yerdi ki inanamazsınız...”

Yapılan analizler; yerli halkın ilk kuşak temsilcilerinin göç sonrası yaşadığı mahrumiyet ve yoksulluğun; diğer kuşakların da ekonomik ve sosyal davranış biçimlerini etkilediğini gösteriyor. ***Geçmişteki zorlu yaşam koşulları*** olarak adlandırılan kategorinin özellikle yerlilerin ekonomik davranışlarında belirleyici olduğunu açıkça belirtmek gerekir. Yerlilerden görüşme yapılan herkes, görüşme derinleştikçe kendi bireysel tarihlerindeki yoksulluk ve mahrumiyet geçmişlerine vurgu yapıyor. Burada da alt kategori olarak gelişen iki unsur göze çarpıyor: ***Kamu hizmetlerinden mahrumiyet ve yoksulluk.***

Kamu hizmetlerinden mahrumiyet olarak belirlenen alt kategori, yerli halkın 1924 yılından başlayıp 1980'li yıllara kadar neredeyse 60 yıl süren temel kamu hizmetlerinden yoksun kalmasına işaret ediyor. Elektrik, su, sağlık hizmetlerinin ve Didim'in yakın

yerlerle bile ekonomik ilişkilerini sürdürebileceği bir yol olmaması, yerli halkın toplumsal bilincine adeta kazınmıştır denilebilir. K29-Bahadır, yaşadığı o günleri şu sözlere sığdırıyor: “Bizim çocukluğumuz böyle geçti. Bu ellerimizin burasında Kırkağaç kavunu gibi çatlardı, krem yoktu dükkânlarda, gres yağı sürerdik. Niye çatlardı biliyor musun, kuyulardan su çekiyoruz, urgan ıslanıyor çamur dolu, buralar çatlıyordu böyle. 11-12 metre derinlikte kuyudan kovalarla, tenekeyle su çekiliyordu. Eşeklerle eve getiriliyordu. O hayvancıklarla biz çok zahmet çektik.” K30-Haluk ise dramatik bir tabloyu şöyle gözler önüne seriyor: “Benim, iki tane teyzem, bir tane dayım ateşli hastalıktan ölüyor ve bunlar kimisi üç yaşında, kimisi beş yaşındayken ölüyor ve doktora götüremiyorlar. Şimdi o zor şartları hiç kimse bilmiyor, o zor şartlarda yaşayan Didimliyi hiç kimse bilmiyor, herkesin böyle Didim'de hazıra konduğunu düşünüyor.” K7-Orhan, tarihte temel geçim kaynakları olan tütüncülüğü hangi şartlarda yapıp geçimlerini sağladığını şöyle ifade ediyor: “Yol yoktu burada. Babamlar üç dört arkadaş, karşı tarafa, Söke taraflarına bu Güllübahçe tarafında değirmen varmış suyla çalışan, un değirmeni. Bu un değirmenine gitmek için buradan eşeklerle buğday götürüyorlar. Ya giderken ya gelirken muhakkak bir veya iki kişi ölüveriyorlar düşünebiliyor musunuz?”

Geçmişteki zorlu yaşam koşulları kapsamında gelişen son alt kategori **yoksulluktur**. K3-Erdal bir miras gibi devraldığı yoksulluk hikâyelerini şu sözlerle paylaşıyor: “O tarihlerde insanlarda fakirlik fukaralık zaten diz boyu. Yiyecek ekmek yok, babaannem rahmetli anlatırdı. İlk geldikleri tarihlerde bilmiyorlar, ekmişler tarlaları, yapmışlar ama ekmek yapacak un yok, düşünebiliyor musunuz yani gitmiş o başak tanelerini koparmış, onları ateş yakmış, ateşin önünde kurutmuş ve değirmen taşında geçirmiş böyle yulaf gibi olmuş artık, ondan ekmek yapıp, yemişler. Yani bu insanların çektiği çileyi düşünebiliyor musunuz?”

4.2.4. Girişimcilik becerisine sahip olmama

Toplumların, kültürel yapılarındaki farklılıkları, risk almaya yönelik eğilimleri, başarı güdüsüne sahip olup olmamaları gibi özellikleri girişimcilik becerisinin de temelini oluşturur. Literatürde kültürle ilişkilendirilen bu durum, Didim özelinde araştırıldığında Didim yerli halkının girişimcilik becerisine sahip olmaması şeklinde belirlenen kategori kapsamında belirlenen alt kategoriler şunlardır: **Kuşaklararası deneyim aktarımının olmaması, kendini geliştirmeme, ticari zekâya sahip olmama, girişimcilik ruhunun zayıf olması ve garantili maaş beklentisinde olmaktır.**

Yukarıda sıralanan alt kategorilerin tamamının yerlilerin sosyal ve kültürel sermayesiyle ilgili olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Göçmenlerin geldikleri yerler ve kökenleri bağlamında taşıdıkları kültürel sermaye ve göç edilen yerdeki ilişki ağlarını tanımlayan sosyal sermaye (Bourdieu ve Wacquant, 2003), göç sonrası süreçlerle baş edilmesini sağlayan en önemli araçlardandır. Bu araçlardan yoksun olan göçmenler için mücadelenin güç olacağı da açıktır. Aşağıda yer alan alt kategorileri bu değerlendirme ışığında düşünmek gerekir.

Göze çarpan alt kategorilerden ilki, yerlilerde **kuşaklar arası deneyim aktarımının olmamasıdır**. Balkanlardan gelen yerli halkın, göç öncesi süreçte tarımsal faaliyetlerle uğraştığı daha önce belirtilmişti. Kültürel kodlarında, ticari faaliyetlere ilişkin herhangi bir pratik bulunmayan yerli halk, göç sonrasını takip eden yıllarda geçimlerini sağlamak için yine tütün tarımı ile meşgul olurlar. Doğal olarak, sonraki kuşaklara aktardıkları kültürel sermaye de tütün yetiştiriciliğiyle ilgili olur. Turizmin gelişmesiyle birlikte önemi artan ticari faaliyetlerde adeta ne yapacağını bilemeyen ikinci ve üçüncü kuşaklar Bourdieu and Wacquant (2003)'ın kavramlarıyla ifade etmek gerekirse oyunu kuralına göre oynamayı bilmedikleri için alanı göçmenlere bırakır. K4-Gülşen, bu durumu şu sözlerle ifade ediyor: “Neden yapmamışlar, çünkü o geldikleri yerlerde tütün ve buğday yetiştiriciliği ve hayvancılık yapıyorlarmış. Tütün, buğday tarımıyla uğraşıyorlar, hayvancılıkla geçiniyorlar, hatta Koçkar Köyü’nde küçük bir köyde, dedelerimiz anlatırdı 36 bin baş hayvan olduğunu söylüyorlar. Bir evde, herkesin 500-1000 tane hayvanı olduğu, öyle hayvancılıkla geçindikleri için hiç burada gelince deniz kenarına yaklaşmamışlar. Balıkçılıkla hiç uğraşılmamış.” K18-Haluk ise doğrudan deneyim aktarımının altını çiziyor: “Bu konuda geçmişte bir tecrübe naklinin olmaması bu süreçte etkili olmuş.”

Yerlilerin geçmiş yaşamında eğitim ve deneyim aktarımı yoluyla edinemediği kültürel sermaye artırma yönünde çabalarının olmayışı **kendini geliştirmeme** olarak alt kategori haline geliyor. Turizm sektörü gelişirken bu gelişmenin yarattığı, örneğin yabancı dil öğrenme, mesleki gelişim vb. bilgi gereksinimini gidermek için çaba göstermeyen yerli halk, “dışarıdan gelenlerin” pratiklerini izlemekle yetinir. K15-Metin, bu durumu şöyle izah ediyor: “Esasen bizim yerli halk, çocukluğunda nasıl başlamışsa, ziraat yapmak, hayvancılık gibi, ekseriyetle bunu sürdürmeye gayret ettiler.” Yerlilerin kabuğundan çıkamadıklarını vurgulayan K30-Haluk ise “Bir de bizde gurbete çıkma

korkaklığı var. Yani pek dışarıya çıkmamışız, çıkmak istememişiz, genel bir şey herhalde.” diyerek durumu özetliyor.

Görüşme yapılan yerlilerin üzerinde durduğu diğer nokta, kendilerinin **“ticari zekâyâ sahip olmamaları”** ifadeleriyle bir alt kategori haline geliyor. Yukarıdaki alt kategoriyle de ilişkili olan bu alt kategori, atalarından bir ticari beceri mirası devralmadıkları için yerlilerin ticari faaliyetlerde kendilerini kendi deyimleriyle **“ticarete beceriksiz”** olarak addetmelerine neden olur. K4-Gülşen bu durumu **“Ticaret kafası yok diyelim artık!”** sözleriyle özetlerken; K29-Bahadır köylülerinin durumunu **“...sonra, esnaflık nedir bilmiyor. Kaç para bu, şu kadar olmaz mı, al sana derdi şu kadar, bilmem zararına da verirdi, ticaretten anlamazdı, bilmezdi.”** şeklinde ifade ediyor.

Girişimcilik pratiklerinde, girişimcilerin bazı özelliklere sahip olması beklenir. Bunlar arasında; güçlü başarıma isteği ve motivasyonuna, risk alma eğilimine ve girişimci bir ruha sahip olmaları yer almaktadır (Aytaç, 2006). Yapılan görüşmelerden, yerli halkın girişimci özelliklerinin çok zayıf olduğu söylenebilir. Bu durum, yerlilerin **girişimcilik ruhunun zayıf olması** şeklinde bir alt kategori haline geliyor. İleriyi veya oluşacak fırsatları görebilme becerisinin önemi düşünüldüğünde yerli halkın bu beceriden yoksun olduğu görüşmelerde ortaya çıkıyor. K4-Gülşen bu durumu çarpıcı bir şekilde şöyle ifade ediyor: **“Didim yerli halkı, turizm işini hiç düşünmemiş. Düşünmüş olsalardı, ilk önce deniz kenarındaki yerlerini satmazlardı. Orayı turizm amaçlı otel yaparak, turizm amaçlı en azından ev yaparak veyahut pansiyonlar yaparak kendileri işletirlerdi. Turizm hiç düşünülmemiş.”** K13-Mevlüt ise yerli halkın ileriyi görebilme becerisinden yoksun oluşunu şu sözlerle döküyor: **“Biz burada ileride herhangi bir şey olacağını anlayamadık. Ne bileyim, deniz kenarlarının arsa olacağı, turizmin gelişeceği falan hiç kimsenin pek aklına gelmiyordu tabii o yıllarda.”**

Yukarıda sıralanan özelliklerden; yerlilerin başarı azmine sahip olmamasını K12-Erhan, şöyle yorumluyor: **“Burada belki de böyle bir psikoloji olmadığı için, onları kamçılacak bir nokta olmadığı için, her zaman da bir alternatif b-c-d planları mal mülk anlamında olduğu için onlara bir rehavet katmıştır.”** Yerlilerin başarı azminin olmayışı, K10-Metin’in zihninde Darwin Teorisi’yle eşleşiyor: **“Mücadele azmi olmayan, mütevazı bir halk. Şu anda gittikçe yok oluyorlar. Yani Darwin Teorisi gibi güçlü türler ayakta kalıyor, zayıflar gidiyor. Şu anda acı bir manzarayla karşı karşıyalar.”**

Girişimci ruhun olmazsa olmazlarından olan cesur olmak konusunda da yerlilerin kültürel arka planlarına atfedilecek bir durum ortaya çıkıyor. K3-Erdal'in "*Bir tanesinin elinde mal var, uğraşmak istemiyor çünkü cesaret yok, korku var içerisinde. Korkaklar, cesaret yok, ticaret yapma cesareti yok hiçbirisinin.*" sözleriyle tepki gösterdiği bu durumu; K31-Barış, "*Yaşamımızı Didim'de devam ettirdiğimiz için cesaretimiz de kırık bizim yani bir yatırım yapmaya, ticaret yapmaya cesaretimiz çok yok bizim.*" şeklinde ifade diyor.

Bilinir ki, başarılı olmanın temelinde azami ölçüde risk alabilme becerisi yatar. Girişimci davranışın temel özelliklerinden biri olan bu durum, Didim yerlisinin kültürel karakteriyle uyumlu değildir. Kültürün, ait olduğu toplumun tüm ilişki ve etkileşim süreçlerine ve kurumsal yapılarına yayılarak, o kültüre mensup bireylerin tüm vaziyet alışlarını, çalışma ve üretim biçimlerini güçlü bir şekilde etkilediği (Tosun, 1990) düşünüldüğünde; Didim yerli halkının ekonomik yaşamda pozisyon alamaması da açıklanır. K6-Korkmaz, yerli halkın risk almaktan kaçınmasını "*Şimdi mesela burada Didimlisiniz, siz müteahhitlik yapacaksınız. Şimdi müteahhitlik yaparken yapacağınız daire satılacak mı, tapu alınacak mı, bunun imarı nasıl olacak, bilmem ne falan. Siz diyorsunuz ki 'aman bana ne ya niye riske atayım kendimi.'*" sözleriyle ifade ediyor. K13-Mevlüt ise "*Ama genellikle bizim yerlilerin büyük bir kısmı ticarete riskin oranını fazla gördükleri için ticaret yapmıyorlar.*" diyerek yerlilerin ticari faaliyetlerden kaçınmasını cesaretsiz oluşlarıyla ilişkilendiriyor.

Yukarıda belirtilen girişimcilik özellikleri dikkate alındığında risk almanın kazanç belirsizliğine de neden olacağı söylenebilir. Tütün yetiştiriciliğiyle uğraşan yerli halkın, hasat zamanı ve yılda bir kez "*tütün parası*" aldıkları düşünüldüğünde, geçimlerini sağlayacakları paranın ne zaman geleceğini bilmenin kültürel bir kod olarak zihinlerine işlendiği sonucuna varılabilir. Yerli halk açısından şaşırtıcı ekonomik davranış biçimlerine yol açan ve **garantili maaş beklentisinde olma** ifadeleriyle bir alt kategori haline gelen bu durum, turizmin gelişme döneminde esas mülk sahibi iken bununla ne yapacağını bilmeyen yerli halkın, mülkünü satarak belediyede çalışması veya satmış olduğu araziye yapılan inşaatta bekçi olmaya gönüllü olması sonucunu doğurur. K3-Erdal şu ilginç örnekleri veriyor: "*Belediye bana belli bir maaş versin, emekliliğimi yaşayayım ya da ben gideyim de bir yerde maaşla çalışayım karın tokluğuna şeklinde bir zihniyet var. Didim Belediyesi'ndeki çalışan yerlilerin çoğunun bu şekilde. Mal ve mülkü var, şu*

anda ama orada. Belediyede şu anda su işlerinde şoför, şoförlük yapıyor.” Bir diğer çarpıcı örneği K5-Mahir veriyor: “Satmış oldukları kooperatiflerde bekçilik yapmaya başladılar. Milyon bitince ne oldu biliyor musun, çocukları altına araba aldı şoför oldu, kendileri de sattıkları tarlaların, arazinin başında karı koca sitede bekçilik yaptılar. Belediyeye girsin, emekli olsun, SSK’sı olsun. Onun haricinde yaptıkları pek bir şey yok. Devlet dairesinde bir yere girsinler de emekli olsunlar, çoluklarını çocuklarını geçindirsinler.” K13-Mevlüt ise bu durumu dramatik bir şekilde ifade ediyor: “Belediye olmasaydı, yerliler açtı.”

4.2.5. Hazır para rehavetine kapılma

Hazır para rehavetine kapılma, olarak ifade edilen kategori, turizmin gelişimini takiben arazilerin ekonomik değerinin artmasıyla hız kazanan arazi satışlarını içeriyor. Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti devletinin mübadillere verdiği araziler, yıllar boyunca tütün tarlası, hayvan otlak yeri vb. amaçlarla kullanılır. Özellikle Turizm Teşvik Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ve Yeşil Marmaris Seyahat Acentası’nın İngiliz turistlerin yarattığı talebin karşılanması için hızlı bir şekilde konaklama arzı yaratma gayreti, yerlilerin de arazilerinin aynı hızda satılmasına neden olur. *Yoksul köylülerken*, hayatları boyunca tahayyül edemeyecekleri miktarlarda para ile birdenbire karşılaşan yerliler, uygun tabirle hazır paranın lezzetini alırlar ve dahası bunun cazibesine kapılırlar. Yıllar boyunca tütün yetiştirmenin zorluklarıyla geçen hayatlarının artık rahata kavuştuğu düşüncesiyle yavaş yavaş tütüncülüğü de bırakırlar. K15-Metin, bu durumla ilgili olarak şu cümleyi kurar: “*En iyisi hazır oturup yemek daha iyi geldi çoğuna.*” Bu bağlamda, **hazır para rehavetine kapılma** kategorisi altında oluşan alt kategoriler; **arazi ve konutların kira geliriyle geçinme, yerlilerin ticari üretime katılmaması ve yerlinin rahatına düşkün olması** olarak sıralanabilir.

Arazi ve konutların kira geliriyle geçinme alt kategorisi, arazi satışlarından elde gelire veya kat karşılığı satılan arazilere yapılan konutların kirası ile geçinmeyi vurguluyor. K3-Erdal, bu alt kategoriye “*Malımı satıp parasını bankaya koyuyor, faizini yiyor, o para bitmeyecek zannediyor. Hep böyle yanlış işler yapıldı.*” sözleriyle gönderme yapıyor. K15-Metin ise bu durumu “*Bizimkiler bir iş yapamadı, dur biraz daha bekleyeyim diyerekten doğrudan doğruya hazır parasını yemiş oldu. Yani bir iş yapmadan, bir iş kurmadan, kimisi ev, daire yaptı, sattı, kiraya vermeye çalıştı. Böyle insanlar da var. Ne diyeyim şimdi, bir şey diyemeyeceğim yani.*” sözleriyle ifade ediyor.

Yerlinin rahatına düşkün olması, alt kategorisi bazı yönleriyle şaşırtıcı görünüyor. Altmış yıla yakın bir süre boyunca, tütün yetiştiriciliği gibi zahmetli bir tarım uygulamasıyla geçimini sağlamasına rağmen, yerlilerin rahatına düşkün olmasına yönelik düşüncelerin ortaya çıkmasının temelinde psikolojik gerekçeler yattığı düşüncesini oluşturuyor. K29-Bahadır “*Dışarıdan gelen adam çalışıyor. Bizimkiler öğlene kadar uyuyor ya. 10’a kadar uyursan bir şey olmaz. Tembel, olabildiğine tembel ya, tembel!*” diyerek bir nevi tepkisini dile getiriyor. K31-Barış da aynı şekilde ifade ediyor: “*Çalışmayı sevmeyen bir toplumuz Didim'in yerlileri olarak.*”

Hazır para ile yaşamını sürdürmenin doğal bir sonucu olarak ***yerlilerin ticari üretime katılmaması*** alt kategorisi ortaya çıkıyor. K12-Erhan yıllarca gözlemlediği bu durumu “*Yani işin özü o. Bunu eleştiri anlamında söylemek pek hoş değil ama üretmemekle alakalı. Gerçekten üretmemek.*” Sözleriyle aktarıyor. K4-Gülşen ise “*Sadece tek suçları ne biliyor musun, sattıkları aralarda, tarlalarda kendilerinin inşaat yapmaması.*” Şeklinde özetliyor. K30-Haluk’un şu ifadeleri ise Didim yerlisiyle ilgili bütüncül bir fikir vermesi açısından çarpıcı bir nitelik taşıyor:

“Böyle bir garanticilik anlayışı, devlet kapısında olmak gibi bir anlayış Didimlilerdeki mevcut olabilecek girişimcilik ruhunu da öldürdü. Elllerinde çok iyi imkânlar olmasına rağmen, başka insanlar bunları gelip değerlendirdiler. Onların dükkânlarını kiralayıp orada para kazandılar. Ama onlar o dükkânları kendileri hiçbir şekilde işletmediler. Onlara göre en iyi yatırım; arsayı direkt satmıyorlarsa, tarlalarını direkt satmıyorlarsa orayı daire karşılığı verip içindeki dükkânların kira gelirleriyle geçinmekti. Birçoğu Didim’de, sattıkları deniz kenarındaki arazilere daha sonra site bekçisi olarak girdiler, çocukları orada site bekçisi olarak çalıştı, market çalıştırdılar. Bu hâlâ bu devam eder, sitelere baktığınızda Didim’in yerlisini görüyorsanız, oranın ilk sahipleri dedeleridir.”

4.2.6. Dayanışma kültürünün olmaması

Dayanışma kültürünün olmaması alt kategorisi, yerliler arasındaki ilişkilerin zayıflığını ifade etmektedir. Katılımcıların yerlilerin dayanışmadığı yönünde yorum yapmalarının düşündürücü bir özellik taşıdığı söylenebilir. Uzun yıllar tütün faaliyetleri ile uğraşan ve bu faaliyetlerde yardımlaşmanın en güzel örneklerini sergileyen yerli halkın yıllar sonra böyle yorumlanması ilginç görünüyor. Örneğin; K3-Erdal, şunları paylaşıyor: “*Hiçbir güven yok. İki de aynı köylü, ama karşı karşıya ya, işyerleri karşı karşıya, görüşleri ayrı, siyasi düşünceleri ayrı, bir de kin, nefretleri var. Ya niye siz birbirinize kin, nefret yapıyorsunuz? Yıllarca, bir asır olmuş neredeyse, bir asırdan beri bu topraklarda yaşıyorsunuz. Buranın zorluklarını çektiniz, iki tane güçlü kuvvetli ailesiniz ama birbirlerine atacak kurşunları yok. Bunun gibi niceleri var. Ben üzülüyorum gördüğüm zaman. Bu süreç böyle devam ettiği sürece, biz artık burada yok olmaya mahkûm.*” K31-Barış ise yerlilerin alışveriş ilişkilerinde dahi birbirlerine mesafeli

davranışının altını çiziyor: “Birbirinden alışveriş yapmazlar. En basiti bu, şimdi ben çocuğumu evlendireceğim, tamam mı, şurada bir mobilyacı vardır, onun sahibi Didimlidir. Ben gidip ondan almam o eşyayı, giderim İzmir’den alırım.”

4.2.7. Tarihsel kopukluk

Oluşan son kategori, yerli halkın Didim’le **tarihsel kopukluk yaşaması**dır. Didim, sahip olduğu tarihsel derinlikle en önemli kültürel değerlere sahip turistik alanlardan birisidir. Didim’e 1924 yılında göç eden yerli halkın, kısmen bu tarihten öncesine ilişkin tarihsel bilgilere sahip olduğu görülüyor. Binlerce yıllık bir tarihe sahne olmasına rağmen, yerliler sadece göç sonrası süreçten haberdardır. Didim’le tarihsel olarak bağ kurma zorlukları yaşayan yerli halkın, bu değerlere görece kayıtsız kalmasının nedeni de anlaşılır hale geliyor. K2-Hidayet “Bana göre buranın yerlileri mübadeleden ziyade asıl yerlileri olmuş olsaydı, o çocuklar buranın tarihi yerlerini çok iyi anlatacaklardı. 1923 senesinin tarihinde öncesini, Didim’in tarihini bilmiyorlar. Anlatacak bir şeyleri yok. Dolayısıyla o babaların da çocuklarına Didim’le ilgili anlatacak bir şeyleri yok.”

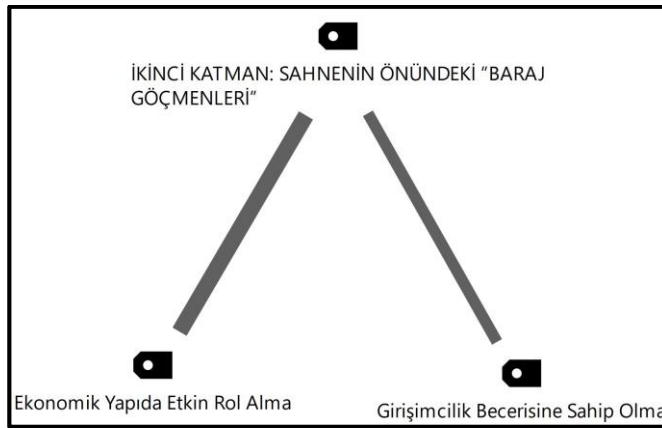
Bu kategori ve bunun kapsamında gelişen alt kategoriler, yerli halkın kültürel sermaye birikimi ile bunun sonraki kuşaklara aktarımında yaşanan sorunlara işaret ediyor. Örneğin, tarihsel kopukluk bağlamında oluşan **kuşaklararası kültür aktarımı yapılamaması** alt kategorisi, hali hazırdaki tarihsel kopukluğun sürdürülerek kültür aktarımında kesinti yaşanmasına neden olduğunu gösteriyor. Burada altının çizilmesi gereken nokta; ilk kuşağın hem Didim’in özgün tarihiyle olan bağlantısızlığı hem de kendi kültürel kimliklerini oluşturan unsurların aktarımında sorun yaşamalarıdır. Örneğin K6-Korkmaz, bu durumu “Bunlar aktif değil, aktif olmalı yani şimdi şöyle mesela siz yaşlılarla konuştunuz, o insanlar da gitti mi artık mezara gidecek. Ondan sonra kimse bilmeyecek.” sözleriyle ifade ediyor. K20-Haluk ise “Didim’in o eski halini, bizim gençlerimiz de bilmiyor. Şimdi entelektüel gençlerimiz de bilmiyor, dinlemiyorlar da yaşlıları.” cümleleriyle soruna işaret ediyor. Diğer yandan genç kuşakların da yerel kültürlerine ilgisiz olması bu sorunu perçinliyor. Tarihsel kopukluğun, genç neslin üzerindeki etkilerini vurgulayan son alt kategori bu nedenle “**yerel kültüre ilgisizlik**” olarak saptanıyor.

K36-Aydın, kültür aktarımıyla ilgili gösterdiği bireysel çabaların karşılık bulmamasını şu sözlere yansıtıyor: “Müzik insanları, toplumları birleştirir ve ben, müzikle çok ilgiliyim. Rumeli türküleri programı yaptım geçen sene. İnsanlara veya yeni

nesle 'bakın dedeleriniz atalarınız oradan geldi.' demek için. İnanır mısınız çok az sayıda genç katıldı programımıza ve tabii bunu sohbetlerimizde söylüyoruz insanlara. Şimdi ben mi gayret edeceğim sizin dedenizin türküsünü yaşatmaya. Siz de gayret edin. Derler ki: 'Biz de dernek kurduk, çabalyoruz'. Ama vurdumduymazlık var insanlarda kabul edelim."

4.3. İkinci Katman: Sahnenin Önündeki "Baraj Göçmenleri"

Araştırmanın bu kısmında, sahnenin önündekiler olarak metaforize edilen ve göçün ikinci katmanı olarak tanımlanan baraj göçmenlerinin, toplumsal ve ekonomik yaşamda nasıl pozisyon aldıkları açıklanacaktır. Yapılan görüşmeler, yerli halkın toplumsal ve ekonomik yaşamda yer bulamamış olmalarına karşın, baraj göçmenlerinin göç sonrası süreçte, karşılaştıkları yeni kültürel ortama ve coğrafi mekâna hızlı bir şekilde uyum sağladıklarını gösteriyor. Yaşadıkları kültür şokunu, şaşırtıcı derecede çabuk atlatan Kürt kökenli göçmenlerin, göç öncesi yaşamlarında turizmle ilgili herhangi bir faaliyet yürütmemelerine rağmen, 1990'lı yıllar itibariyle gelişme göstermeye başlayan sektörle belirli işler üzerinden bağlantı kurarak eklemlendiği görülmektedir. Baraj göçmenleri; kültür şokunun yarattığı psikolojik uyum çabaları, arkadaş, akraba, meslek ve mal kayıpları; karşılaştıkları yeni kültürün üyeleri tarafından reddedilme; sosyokültürel değerlerdeki farklılıklarla ve yeni çevre ile nasıl baş edeceklerini bilememe (Furnham, 2012, s. 654) gibi duyguların üstesinden gelebilme süreçlerini ustalıkla yönetirler.



Şekil 4.3. Göçün ikinci katmanı: Baraj göçmenleri

Burada altının çizilmesi gereken nokta; takip eden bölümlerde de görüleceği üzere bu süreçleri Denizköy ve Yalıköy yerleşimindeki baraj göçmenleri için ayrı değerlendirmek gerektiğidir. Daha önce de yer verildiği üzere; Denizköy yerleşimine Malatya, Elâzığ, Adıyaman ve Muş; Yalıköy yerleşimine ise Adıyaman, Şanlıurfa ve

Diyarbakır illerinden gelen göçmenler iskân edilir. Söz konusu göçmenler, her ne kadar doğu bölgelerinden göç etseler de, farklı kültürel özelliklere ve toplumsal davranış biçimlerine sahiptirler. Bu nedenle Denizköy ve Yalıköy göçmenleri ayrı ayrı değerlendirilecektir. Bu bilgiler ışığında; baraj göçmenlerinin toplumsal konumlarını nasıl inşa ettiklerine yanıt olabilecek kategoriler; ***ekonomik yapıda etkin rol alma*** ve ***girişimcilik becerisine sahip olmalarıdır*** denilebilir. Aşağıdaki bölümlerde, oluşan kategorilere ve bunların kapsamındaki alt kategorilere yer verilecektir.

4.3.1. Ekonomik yapıda etkin rol alma

Yapılan görüşmeler, baraj göçmenlerinin göç sonrasında kendilerini göç ettikleri yere yabancı hissetmemek için ilk olarak yaşam alanlarını kendi kültürlerine uyumlaştırdıklarını gösteriyor. Baraj göçmenleri, muhafazakâr kültür yapıları gereği, kişisel mahremiyet alanlarına uygun görmedikleri çevresi açık konutların etrafını duvarlarla örerek kendilerini memleketlerindeymiş gibi hissetmenin öncelikli yolunu bulurlar. Kişisel alanlarını belirledikten hemen sonra, devlet desteğine ilave olarak geçimlerini sağlamak için tarımsal faaliyetlere girişirler. Henüz yerleşim yerlerinden Didim'e ulaşabilecekleri bir yol olmadığı için birkaç yıl, yalnızca tarımsal üretimle geçimlerini sağlarlar. Didim'e yol yapılması ile ticari ve turistik faaliyetlerde yer almaları da paralellik gösterir.

Baraj göçmenlerinin ***ekonomik yapıdaki etkin rol almalarına*** bağlı olarak gelişen alt kategoriler Denizköy ve Yalıköy göçmenleri açısından ayrı ayrı ele alınarak aşağıda açıklanacaktır. Buna göre, bu alt kategoriler ***Denizköylülerin ticaretle ilişkileri***, ***Denizköylülerin turizmle ilişkileri***, ***Yalıköylülerin ticaretle ilişkileri*** ve ***Yalıköylülerin turizmle ilişkileri*** olarak sıralanabilir.

4.3.1.1. Denizköylülerin ticaret ile ilişkileri: Ticaretin gerisinde

Denizköylüler, ticari faaliyetlere küçük esnaflıkla giriş yaparlar. Köyde bakkal dükkânı veya çay ocağı açmak, evinin bir bölümünü kahvehaneye çevirmek, Söke'den getirdikleri kullanışlı eşyaları satmak vb. faaliyetlerle ticaretle bağ kurarlar. K22-Fuat, kendi deneyimini şu sözlerle aktarıyor: “*Göçten sonra bir sene geçti, bu evin altını kahve yaptım. Tam 18 yıl kahvecilik yaptım bu evin altında.*”

Denizköylü, küçük esnafıklar yaparak ticarete adım atar ancak sonraki süreçte Didim yerli halkının ekonomik davranışlarına benzer davranış özellikleri gösterirler. Bunun nedenleri araştırıldığında, yine kültürel sermaye (Bourdieu ve Wacquant, 2003)

birikiminin rolü ortaya çıkar. Göç öncesinde, başkalarının tarlalarında tarım işçiliği yapan ve o dönemi *yoksulluk çağları* olarak tanımlayan Denizköylü halkının, göç sonrasında da ticaretle olan ilişkilerinde güçlük çekmesi, onları maaşlı işlerde çalışmaya yönlendirir. K34-Melih, düşüncelerini şu sözlerle aktarmaktadır: “*Kullanmasını bilmiyor ya şimdi var ya para çok farklı bir şey ya parayı kullanmasını bilmedin mi seni götürür. İnsanlar değerini bilmedi. Çalışmaktan uzaklaştılar.*”

Didim yerli halkının ekonomik davranışlarına benzeyen diğer husus da, katılımcılar tarafından Denizköy göçmeninde ticaret yapma becerisinin zayıf olması gibi vurgu yapılıyor olmasıdır. K32-Fahrettin, Denizköylülerin ticari eğiliminin zayıf olmasını şu sözlerle ifade ediyor: “*Onların fazla bir esnafı ile bir şeyi yok yani tahmin ediyorum Denizköy’de yani esnaf olarak 10 taneyi çıkaramazsın.*” K34-Melih de benzer düşüncelerini şu şekilde ifade ediyor: “*Ticareti bilmeyen insan mesela bak ne dedin, Adıyaman’dan gelen o ortakçılar bir yerde işçi olarak çalışıyor, şöyle gelmiş hiçbir şeyi yok, ticaretten anlamıyor, bilmiyor yani.*”

4.3.1.2. Denizköylülerin turizm ile ilişkileri: Turizme uyum

Didim-Akbük karayolu üzerine konumlu, deniz kenarı bir bölge olan ve hem coğrafi özellikleri hem de yerleşiklerinin göç sonrası yaşam kültürlerini şekillendirmeleri açısından bazı özgün niteliklere sahip Denizköy’e yerleşen göçmenler; göç sonrası süreçte, köy yerleşimine çok yakın olması nedeniyle Caprice Otel inşaatında *düz işçilik* yaparak turizm sektörüyle tanıştılar. Adıyaman, Malatya ve Muş’tan göç eden Denizköylüler; sektöre bağlı diğer alanlara da kısa sürede eklemlenirler. Göç öncesi yaşamsal arka planlarında tarım işçisi olmaları sebebiyle toprağı marifetle işler ve yabancı oldukları zeytin tarımını da zamanla öğrenirler.

Mekânsal yerleşimin insanların iş yapma biçimlerini etkileyeceği ifade edilebilir. Bunun somut örneğini Denizköy’e yerleşen göçmenlerin ekonomik faaliyetlerinde görmek mümkündür. Kültürel özellikleri açısından turizmle neredeyse taban tabana zıt olan köy halkının yerleşiminin deniz kenarında olması nedeniyle, bilişsel olarak turizme transfer olmaları zor olmaz. Göç sonrası uyum aşamasında, tarım ve inşaat alanlarını önceleyip, Didim Altinkum’a ulaşımın sağlanmasının ardından ise turizm ve turizme bağlı sektörlere giriş yaparlar. Bunun yanı sıra hizmet sektörünün pek çok farklı alanında varlık gösterirler. Detaylandırmak gerekirse; başta turizm ve bağlı sektörler olmak üzere,

inşaat ve emlak sektörü, tarım ve hayvancılık sektörü ve hizmet sektörünün diğer birçok alanında Denizköylüleri görmek mümkündür.

Denizköylülerin turizme uyum sağlamada izledikleri yolların; inşaat sektörünü turizme bağlantı yolu olarak kullanma, yabancı dil öğrenme ve İngiliz yerleşiklerle etkileşime geçme olduğu belirlenmiştir. Daha önce de değinildiği gibi Denizköy'ün sahile yakın yerleşim şekli, köylülerin göçün erken döneminde otel inşaatlarında çalışarak turizmle bağ kurmasını sağlar. K28-Yasin de, turizme uyum sağlamada, köyün mekânsal yerleşimine vurgu yapıyor. *“Turizm ağırlıklı burası. Niye diyeceksiniz, bizim burada deniz çok yakın ya, karşımızda. Oteller de burada karşımızda. Büyüyen çocuk, genç, otele girdi.”* K25-Hasan ise *“Herkes otellerde çalışmaya başladı. Üç tane büyük otel inşaatı vardı, çok büyük oteller, beş yıldızlı otellerin inşaatları, o inşaatlarda çalışmaya gittik, devam ettik, başladık.”* diyerek turizmle inşaat sektörü aracılığıyla bağ kurduklarının altını çiziyor.

Akbük-Didim arasındaki yolun yapılmasını takiben, sahille ve İngiliz turistlerle karşılaşan ancak İngilizce bilmedikleri için sorun yaşayan Denizköylüler, zaman kaybetmeden yabancı dil öğrenmeleri gerektiğinin önemini fark ederler. Denizköylülerin, turizmle doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı olan birçok sektörde hizmet vermeye başlamaları da gecikmez. K34-Melih, *“Dil öğrendiler mesela İngilizceyi mesela bizim köyün şu anda gençlerin hepsi hemen hemen hani okulda değil de pratikte çoğu İngilizceyi su gibi konuşuyorlar.”* özellikle ikinci kuşak baraj göçmenlerinin dil becerilerine gönderme yapıyor. Yabancı dil bilmenin doğal bir sonucu ise Denizköylülerin İngiliz yerleşiklerle etkileşime geçmesidir. K9-Kasım, göçün erken dönemlerinde, baraj göçmenlerinin aile reisleri tarlada çalışırken çocukların ise İngilizlerle sosyal mekânlarda bir araya gelerek etkileşim kurduklarını ifade ediyor: *Babaları üç-dört sene boyunca tarlada çalışırken, küçük çocukları da deniz kenarında İngilizlerle beraberdi. Kadınlarıyla, kızlarıyla oynarken, deniz kenarında çimerken, yüzerken, bunlar nelerle karşılaştı. O çocukların her birisi iki dili anadili gibi konuştu ve şu anda Didim'in ekonomisi onların elinde, 18 sene sonra.”*

4.3.1.3. Yalıköylülerin ticaret ile ilişkileri: Ticarete öncü

Didim-Akköy karayolu üzerinde konumlu ve Adıyaman, Diyarbakır ve Şanlıurfa'dan gelen göçmenlerin iskân edildiği yerleşim yeri Yalıköy ise; denize olan uzaklığı ile Denizköy'e nispeten daha iç kesimlerde kuruludur. Yalıköy halkı, hem

yaşamsal arka planları hem de göç sonrası davranış biçimleri açısından Denizköy halkıyla farklılıklar gösterir. Göç öncesi süreçte; sürdürdükleri muhafazakâr yaşam kültürleriyle dikkat çeken Yalıköylüler, kendi topraklarında mülk sahibi olmaları sebebiyle göç ettikleri bölgeye hali hazırda kendi paralarıyla gelirler. Göçten önce maddi refah içinde olan köylüler, göç sonrasında da doğrudan ticari faaliyetlerde atılım yaparlar.

Daha önce de yer verildiği üzere; Yalıköylüler, sahip oldukları ticari arka planın dayanağında, Didim ekonomisinde neredeyse göçün ilk dönemlerinden itibaren söz sahibi olmayı başarırlar. Yapılan görüşmeler; Yalıköylülerin farklı alanlarda kooperatif oluşumlarına yönelerek ticarî örgütlenme yoluna gittiklerini göstermiştir. Ticari geçmişe sahip olmaları, nedeniyle küçük esnaflıkla ticarete girmişler ve kısa bir sürede belirli ticari alanlarda egemenlik kurmuşlardır. Didim’de gereksinim duyulabilecek birçok alanda iş gücü ihtiyacını karşılamada ön planda olmuşlar ve ticari büyüme sağlamışlardır.

Yalıköylülerin, göç sonrasındaki ekonomik davranış biçimlerinin, göç öncesi sürdürdükleri yaşamla yakından ilişkisi vardır. Adıyaman, Diyarbakır ve Şanlıurfa’dan gelerek Yalıköy’de iskân edilen göçmenler, memleketlerinde kendi tarlalarını işleyen veya aktif olarak ticaretle geçimini sağlayan insanlardır. Denizköy göçmenleriyle farklı ekonomik davranış biçimlerine sahip olmalarının temelinde bu vardır. İkinci sebep ise Yalıköylülerin göç sonrasında da geleneksel yaşam biçimlerini sürdürmeleridir. Muhafazakâr yaşam biçimleri ve dini konulardaki katı tutumları, onlara çalışmak dışında pek bir seçenek bırakmaz. Günümüzde, “*Didim ekonomisinin hâkim gücü*” olarak anılmalarında kültürel sermayelerinin doğrudan etkisini görmek mümkündür.

4.3.1.4. Yalıköylülerin turizm ile ilişkileri: Turizmin gerisinde

“...Biz turizmde, izzet-i nefsi perişan etmemek için çalıştık...”

Yalıköylülerin muhafazakâr yaşam kültürleri; turizme bir karşı duruş ve bir mesafe koyuşa neden olur. Turizmi, *çıplaklıkla eşdeğer* gören köylülerin, turistik faaliyetlerde etkin olmaları İngilizlere mülk satış serbestisi getiren yasa ile paralellik gösterir. Ancak doğrudan turistik faaliyetlerle değil, emlak ve inşaat alanındaki faaliyetlerle Didim ekonomisinde söz sahibi olurlar. Diğer yandan, Didim şehir içi yolcu taşımacılığının tamamına hükmeden Yalıköylüler için yürüttükleri birçok ekonomik faaliyetle Didim ekonomisinin lokomotifidir denilebilir. Ayrıca iskân sürecinde devletin verdiği tarım arazilerini işleyen Yalıköylüler, etkin bir şekilde tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile de meşguldürler.

Yalıköylülerin, turizm alanında görece geri planda kalmalarının nedenleri açıklanmadan önce onların göç öncesi sürdürdükleri yaşam kültüründen söz etmekte fayda görülmektedir. Yalıköylülerin geçmiş yaşam tarzlarına ilişkin en önemli ipucunu, *kadının toplumsal konumu* veriyor. Sosyal yaşamda ve çalışma alanlarında rol almayan kadınlar, göç sonrasında da benzer bir konumlandırılmayla yaşamlarına devam ederler. Erkeklerin olduğu sosyal ortamlara girmezler, istihdama katılmazlar ve hatta köy sınırlarından dahi çıkmazlar. *Evde eş bekleme, çocuk büyüme, ev içi görev ve sorumlulukları yerine getirme, erkeğin olduğu yerde söz söylememe* gibi ataerkil toplum anlayışının kadına yüklediği tüm rolleri üstlenirler. Diğer ipucu, Yalıköylülerin *dini hassasiyetleridir*. Yalıköylünün düşünce dünyasında; *turizm, ahlâk götür*en bir faaliyet alanıdır. Yaşam sınırlarının içerisine turizmi dâhil etmek; *çiplaklık, alkol tüketimi, gelenek göreneklere aykırı davranma ve onaylanmayacak kadın-erkek ilişkilerini* de aynı sınırlara almak anlamına gelir. Birinci kuşak göçmenlerden K24-Melih, yüksek perdeden sarf ettiği “*Burada bir şey yok. Şimdi beni bağırttıracaksın, istersen onu al röportaja, istersen alma, burada ar yok, şeref yok, haysiyet yok, namus yok, gurur yok, anlatabildim mi, yok!*” sözleri bu anlatılanların özeti niteliğindedir. Diğer yandan yine K24-Melih’in, “*Her tarafını açmış, biz şok oluyoruz. Gidiyoruz şemsiyesini açıyoruz, başka tarafa bakıyoruz. Parasını alıyoruz, makbuz veriyoruz, al, sonra dönüyoruz arkamızı. Yani dönüp ona bakamıyorum. Benim izzet-i nefsim kabul etmiyor.*” sözleri 30 yılı aşkın bir zaman geçmesine rağmen, turizme bakışını net bir şekilde ortaya koymasından açısından önemlidir. Bu sıralananlar, özellikle ilk kuşak için geçerlidir.

İkinci kuşaktan olan Yalıköylüler, turizme daha ılımlı bir tutum sergilerler. Göç zamanı henüz çocuk olan ya da göç sonrası doğan Yalıköylü gençlerin turizme bağlı çalışma alanlarında faaliyet gösterdiği anlaşılıyor. İkinci kuşak temsilcileri özellikle, yabancılara mülk satışının olanaklı hale gelmesiyle bölgeye akın eden İngilizlerin mülk satın alma sürecinde yoğun bir şekilde İngilizlerle iletişim kurarlar. İlk kuşağın çoğunlukla İngilizce bilmemesine karşın, ikinci kuşak yabancı dil öğrenimine önem verir. Aynı zamanda sadece çalışma alanında değil, sosyal yaşam alanlarında da turizmle iç içe olurlar. Ancak her ne kadar ikinci kuşak turizmle ilgili alanlarda, ılımlı davranış kalıplarına sahip olsalar da yoğunluklu olarak turizmde değil ticarete hâkim konuma yükselirler.

4.3.2. Baraj göçmenlerinin girişimcilik becerisine sahip olmaları

Daha önceki bölümlerde, yerli halkın girişimcilik özelliklerinden bahsederken kültürün rolüne vurgu yapılmıştı. Benzer şekilde baraj göçmenlerinin girişimcilik davranışlarına bakıldığında da kültürel yapının rolü görülüyor. Yapılan görüşmelere dayanarak, turizm alanında Denizköylülerin; diğer ticari alanlarda ise Yalıköy göçmenlerinin etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bölümde ise baraj göçmenlerinin girişimcilik becerilerine odaklanılacaktır.

Baraj göçmenlerinin, girişimcilik davranışları incelendiğinde; ticari arka plana, fırsatları öngörme ve değerlendirebilme becerisine, ayakta kalma güdüsüne sahip olmaları; çalışkan ve girişken olmaları gibi unsurların ön plana çıktığı söylenebilir. Denizköylü K34-Melih, Yalıköylülerden söz ederken *“Onlar ticarete bizden çok üstünler. Didim, ticarete onların elinde. Mobilya işi falan hepsi onlarda. Mobilya, beyaz eşya, perdesinden tut çeyizlikten tut, ne dersin var, galeri mi dersin, hepsi var. Çok becerikliler. Adamlar ticaret adamı.”* diyerek ekonomik faaliyet alanında Denizköylüler ile Yalıköylüler arasındaki farklılaşmaya dikkat çekmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler ticari alanda, Yalıköylülerin üstünlüklerinin, tüm Didim halkı nezdinde kabul gördüğünü göstermektedir.

Baraj göçmenleri, göçün ilk dönemlerinde tarımsal faaliyetlerle uğraşırken diğer yandan farklı iş kollarında da çalışmaya devam ederler. Çoğu zaman gündüz tarlada, akşam ise bulabildikleri farklı işlerde çalışarak uygun bir ifadeyle Didim ekonomisini *koklarlar*. Oluşan ve oluşması muhtemel fırsatları kaçırmayan bu insanlar neredeyse sıfırdan başladıkları hayatlarını inşa ederken her iş fırsatını kollarlar. K24-Melih *“Evet, artık biz baktık burası güzel bir şehirdir, para da var. Her işi yaptık. Çok şükür bugün, buraya geldiğinde altında mobileti bile olmayanın, eşeği bile olmayan şimdi sıfır BMW, Mercedes sahibi. Hepsi mekân sahibi.”* diyerek baraj göçmenlerinin her iş fırsatını değerlendirerek günümüzde aldığı konumun da altını çiziyor. Benzer olarak K9-Kasım ise şunları dile getirir: *“Didim yeni inşa edildiği için birçok iş alanında eksiklik vardı. Onlar, eksik sektör neyse, oraya girdiler.”* Bu noktada, Didim şehir içi yolcu taşımacılığının tamamını Yalıköylülerin yürüttüğünü vurgulamak gerekir.

Yukarıda anlatılanların kuşkusuz ki baraj göçmenlerinin girişken davranış özellikleri, durmak bilmeksizin çalışma motivasyonları ve *yaban elde* ayakta kalmak zorunda olmalarıyla yakından ilgisi vardır. Bilinir ki, yeni bir yere göç eden insanlar, bir

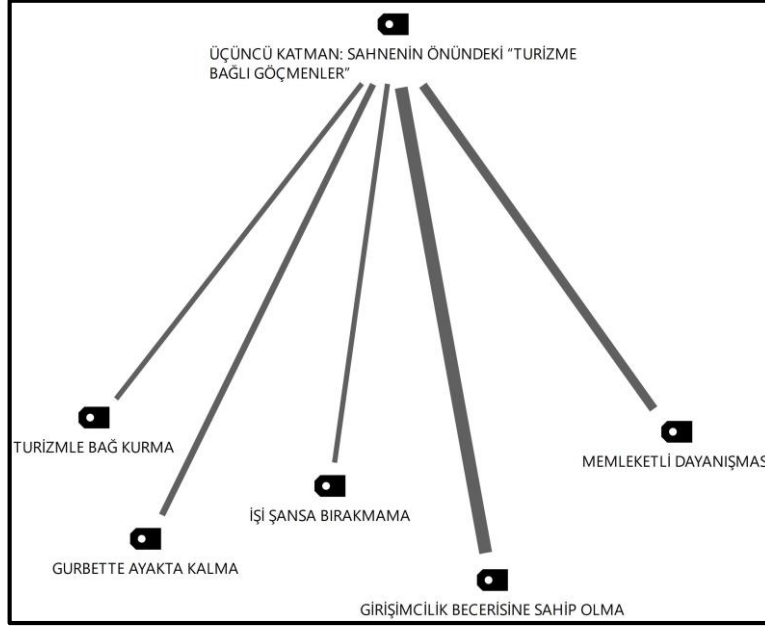
yandan yeni yaşam alanlarına uyum sağlamaya ve orada bir yer edinmeye çalışırken diğer yandan da hayatta kalma, yok olmama, maddi ve manevi değerlerini kaybetmeme çabasına girerler. Bu süreçler; ayakta kalabilmek, var olmak veya kazanabilmek için göçmenlerin çok yönlü bir mücadele etme gereğini de beraberinde getirir (Ekici ve Tuncel, 2015). Baraj göçmenleri, mücadele yolu olarak çok çalışmayı seçerler. Baraj göçmenlerinin çalışkanlığıyla ilişkili olan alıntı örneklerine aşağıda yer verilmektedir:

Bu insanlar çalışkandı, hatta bizden daha fazla çalışkanlardı söyleyeyim sana. Çünkü toprağı çok güzel işlediler burada. Bir de içinde zanaatkârlar da vardı (K6-Korkmaz). Adamlar sabah namazında işine gidiyor, akşam geç vakit işyerini kapayıp evine gidiyor. İş yapmasını da biliyorlar. Bak benim damat, adam, buraya geldi 10 senedir, dört beş tane dairesi var. Kızın altında son model araba, kendinin altında son model araba. Hatta İstanbul'daki akrabalarına bile 'bir sıkıntınız var mı' deyip, onların bile gelirini karşılıyor ama gece gündüz çalışıyor. Ne yaptı benim damat, Altınkum'da bar çalıştırıyordu sabaha kadar. Sabah erkenden kalkıp elektronik anten kurma işine gidiyordu, çalışıyor adamlar. Biraz da çalışmakla zengin oldu (K29-Bahadır).

4.4. Üçüncü Katman: Sahnenin Önündeki “Turizme Bağlı Göçmenler”

Daha önceki bölümlerde, 1980'li yılların ortalarında Yeşil Marmaris Seyahat Acentası'nın girişimleri sonucunda İngiliz turistlerin getirilmesiyle Didim'de kitle turizminin temellerinin atıldığı ifade edilmişti. 1990'lı yıllar ise tüm Türkiye'de turizmin gelişimi açısından bir dönüm noktası olduğu gibi Didim turizminde de bu dönem bir dönüm noktasıdır denilebilir. İnşaat sektöründeki önü alınamaz gelişmelerin iş gücü ihtiyacı doğurması, turizme bağlı ilk göçleri de harekete geçirir. Mevcutta, Didim'de yaşayan baraj göçmenleri, kültürel ve finansal sermaye kaynağı olarak (Castles and Miller, 2008) yeni oluşacak iş gücü göçü için hazır bir göçmen ağıdır. Ortak tarihsel ve kültürel bağlara sahip olmanın avantajını kullanan ve göçün üçüncü katmanının kapsamındaki göçmenler; iş bulma, barınma, bürokratik engeller, kişisel sorunlar vb. (Castles and Miller, 2008) konularda herhangi bir zorlukla karşılaşmadan, yeni yaşamlarını inşa etmeye başlarlar.

Didim'in sağladığı iş olanaklarından yararlanmak isteyenler kuşkusuz ki sadece iş gücü göçmenleri değildir. İnşaat alanında yatırım yapmak veya yeni gelişen turizm sektöründe girişimcilik fırsatlarını değerlendirmek isteyenler de Didim'e akın etmeye başlar. İş gücü göçmenleri, yatırımcılar ve girişimcilerin açtığı bu işlek göç yolu, öyle aktif hale gelir ki, Didim 1990'lı yılların sonunda, beş yıl önceki nüfusunun iki katından daha fazla bir nüfusa ulaşır. Günümüzde geldiğimiz noktada, Didim hâlâ nüfus artış oranının en yüksek olduğu tatil beldesi olma özelliğini korumaktadır.



Şekil 4.4. Göçün üçüncü katmanı: Turizme bağlı göçmenler

Turizme bağlı göçlerin diğer yönü ise yaşam biçimi göçleri (O'Reilly and Benson, 2009) olarak ifade edilebilecek göçlerdir. Yaşam biçimi göçleri, hem İngilizlerin mülk edinimine bağlı göçler hem de emeklilik, sağlık, iklim gibi nedenlerle yaşam güzergâhını (Tekeli, 2015) değiştiren bireylerin oluşturduğu göç hareketini ifade etmektedir. Yaşamı daha anlamlı kılma çabasında gerçekleşen bu göç hareketleri, özellikle 2000'li yıllar itibariyle Didim'e yönelik göçlerin genel karakteristiğini oluşturmaktadır. Didim'e yönelik gerçekleşen turizme bağlı göçlerle ilgili yukarıdaki bilgiler verildikten sonra, Didim göçlerinin üçüncü katmanı olarak ifade edilen bu göçler kapsamında Didim'de yaşamaya karar verenlerin turizmle doğrudan ya da dolaylı olarak nasıl ilişki kurdukları açıklanabilir. Bu kapsamda oluşan kategoriler; *turizmle bağ kurma*, *gurbette ayakta kalma motivasyonu*, *işi şansa bırakmama*, *girişimcilik becerisine sahip olma*, *uyum sağlama becerisine sahip olma* ve *memleketli dayanışması* olarak sıralanabilir. Alt kategorilere ilişkin ayrıntılara aşağıda yer verilmektedir.

4.4.1. Turizmle bağ kurma

"...Müteahhitler altın çağındaydı..."

Turizme bağlı göç hareketlerini, doğrudan veya dolaylı olarak turizmin yarattığı fırsatları değerlendirmek isteyenlerin yaratmasının doğal sonucu, bu dönemde Didim'e göç edenlerin de motivasyonunun turizmle ilgili işler yapmak olmasıdır. 1990'lı yıllarda başlayıp 2000'li başında hız kazanan bu göçlerin motivasyonuna bağlı olarak; arkadaş ve

akraba ağlarının da etkisi ve desteği ile sermayesi veya bir iş fikri olanlar, Didim'e ayak basar basmaz turizm sahnesine çıkarlar. Turizme bağlı gelen göçmenlerin özellikleri incelendiğinde; onların da **inşaat sektörü yoluyla turizmde varlık gösterdikleri** ve kısa bir zaman içerisinde **ekonomik faaliyetlerde egemen oldukları** şeklinde iki alt kategoriye ulaşıyor.

Turizme bağlı göç zamanlarını, *müteahhitlerin zenginleştiği zamanlar* olarak zihinlerde canlandırmak hatalı olmaz. Bilindiği gibi, liberal ekonomi politikalarının Türkiye'de 1980'lerde kabul görmesiyle küresel ekonomik sisteme eklemlenme çabaları, yabancıların mülk edinimini kolaylaştıran yasal düzenlemeler yapılmıştır (Candan ve Oktay, 2017). Bu süreci takiben, Türkiye'de artan konut arzı, yabancılarla emlak ve arazi vergilerinin düşüklüğü de kıyı kentlerini küresel emlak pazarında cazip hale getirmiştir (Kurtuluş, 2011). İnşaat sektörünün ekonomik kurtuluş yolu olarak görüldüğü bu zamanlar, turizmle yeni tanışmış Didim'de, turizm yatırımlarının değil, inşaat yatırımlarının ön plana çıktığı ve göçmenlerin ezici çoğunluğunun **inşaat sektöründe varlık gösterdiği** zamanlardır. Özellikle doğu bölgelerinden gelen göçmenlerin; yapımı hızla devam eden inşaatlarda çalışmak, inşaat sektörüne yatırım yapmak veya inşaat ve emlak sektöründe girişimcilik yapmak üzere göç ettikleri söylenebilir. Yabancıların, Türkiye'de mülk edinebilmesini sağlayan kanun taslağının yasalaşmasının, 2000'li yılların başında hız kazanan göçlerin temel nedeni olduğu ifade edilebilir. Yabancıların konut talebini karşılamak neredeyse Didim'e göç eden herkesin müteahhit olduğu bu dönemler, aynı zamanda Didim'in tarihinde bir milat olma özelliğini de taşıyor. İngilizlerin en fazla konut satın aldığı turizm bölgesi olma özelliğine yaptığı göndermeyle K33-Orhan şunları dile getiriyor: *"İnşaat yapan arkadaşlarımızla İngilizlerin isteği doğrultusunda yeni inşaatlar yapmaya başladık. O günden bugüne inşaat sektörü ciddi bir ivme kazandı, turizmin de önüne geçti. Yani buradaki yatak sayımız çok düşük olmasına rağmen İngilizler buraya daha çok yoğunlukta gelmeye başladı ve İngilizlere 15 bine yakın konut satıldı. 2012'de, Türkiye genelinde yabancı uyruklulara gayrimenkul satışında Aydın'ın Didim ilçesi birinci oldu. O kadar tavan yaptı ya bu sektörümüz."* İnşaat sektöründe ön sırayı alanlar, kısa bir zaman içerisinde ise **ekonomik faaliyetlerin neredeyse tamamında egemen konuma** gelirler.¹² K5-Mahir, göçmenlerin ticari yaşamda

¹² Burada hemen belirtmek gerekir ki, baraj göçmenlerinin ve turizme bağlı göçmenlerin ticaret ve turizm alanındaki egemen konumları, günümüzde gelinen noktada birbirinin içine girmiş durumdadır.

ön planda oluşlarını, onların kültürel sermayesiyle ilişkilendirerek şunları ifade ediyor: “Çoğu ticaretin içinden gelen insanlar olduğu için Didim’e tatil yapmak için, Didim’de yaşamak için değil de Didim’i tamamen bir ticarethane gibi gördükleri için; ne yapabiliriz, nasıl para kazanabiliriz, nereye ne yapabiliriz düşüncesiyle geldikleri için; her şeye tamamen ticari gözle baktıkları için Didim’de dışarıdan gelen insanların hepsi ticaretle uğraşmışlar.”

K12-Erhan, göçmenlerin Didim ekonomisindeki egemen pozisyonunu şöyle yorumluyor: “Ben size şöyle söyleyeyim mi? Bugün burada dönen bütün ekonomi, yüzde 95’i gurbetçi toplumunun elinde. Hani tespit diyorsanız yüzde 95. Bugün 100 liranın 95’ini biz yönetiyoruz. Doğu toplumu yönetiyor, Karadeniz’i de katabilirsiniz içine.”

K39-Ayhan, göçmenlerin Didim ekonomisindeki egemen pozisyonunu değerlendirirken, yerlilerin daha önce sayılan özelliklerine de gönderme yapıyor: “Didim halkı tütüncülükle uğraşır, tütün tarlaları hep yukarıdadır, sahil bölgelerini kıymetsiz gördüklerinden, turizm olgusu olmadığından, ileriye göremediklerinden hep elden çıkartmışlar. Doğal olarak, şu andaki yatırımcıların %90’ından fazlası hep Didim dışından olanlar. Didimli olarak bir ben varım, toplam 10 kişiyi geçmez tesis sahibi olan.”

4.4.2. Bir zorundalık: Gurbette ayakta kalma

Daha önce de değinildiği gibi, Didim’e göç edenlerin büyük çoğunluğunu doğu bölgelerinden gelen göçmenler oluşturuyor. Her ne kadar kendi vatan topraklarının sınırları içerisinde göç etseler de kültürel açıdan farklı bir coğrafyaya gitmek; söz konusu göçmenler açısından *gurbete çıkmak* anlamına gelmektedir. Kültürel köklerinin olduğu bölgelerden ayrılırken öncelikle gittikleri yerde ne yapacaklarını değil, başarısız olurlarsa aile, arkadaş ve akrabalarına ne diyeceklerini düşünürler. Bu nedenle ***gurbette ayakta kalmaktan*** başka çareleri olmadığı motivasyonu hareket ederek yeni yaşam alanlarına doğru yola çıkarlar. Didim’in göçmenleri, arkalarında bıraktıklarının uygun ifadeyle *yüzüne bakabilmek* için çok çalışmak ve başarmak zorundadırlar. K18-Haluk bu konuda şu ifadeleri dile getiriyor: “Ben ona zorunlu sosyal motivasyon diyorum. Anadolu’dan gelmiş, hiçbir çaresi olmayan, başarmaktan başka çaresi olmayan, başaramazsa geri döndüğü zamanki tabloyu bilen bir insanın motivasyonundan bahsediyorum.” K6-Korkmaz ise turizme bağlı göçlerin hızına ve hacmini de işaret ederek konuyla ilgili şu açıklamaları yapıyor: “Didim birden turizme açılınca muazzam bir göç aldı [...] Çünkü

adam buraya tatil yapmaya gelmedi, iş bulmaya geldi. Şimdi buraya iş aramaya gelen insan, yani ayakta durmaya çalışan insan, eğitime, eğlenceye zaman ayırmadı, para ayırmadı. Sadece çalıştılar. Burası yani varoluşlarının başlangıcı oldu.” K12-Erhan, göçmenlerin başarısızlık durumunda memleketlilerine kendi tabiriyle “rezil olmama” motivasyonlarının altını şu sözlerle çiziyor: “Biz doğudan gelenler için burası Almanya’dan, Avrupa’dan, İstanbul’dan farksız bir gurbet olduğu için gurbet psikolojisiyle davranıyoruz. Hepimiz köyümüze dönmek, köyümüze döndüğümüzde rezil olmamak için çalışıyoruz. Bu da büyük bir kamçıdır bizim toplumda.”

4.4.3. İş şansına bırakmama

Bu alt kategori, doğu kökenli göçmenlerin hayatta kalmak ve kente tutunmak için her işte çalışmaya ve buldukları işleri kaybetmemek için her çabayı göstermeye hazır olduklarını ortaya koyuyor. Yapılan görüşmeler, yerli halkın aksine göçmenlerin ekonomik olarak hayatta kalmak ve kente tutunmak için bulabildikleri her işte çalışmaya ve elde ettikleri imkanları kaybetmemek için şiddet dâhil her yola başvurmaya hazır olduklarını gösteriyor. Örneğin, K24-Melih “*Biz girişkeniz, işin üzerine gideriz. Bu adam bana gözünü böyle yapmış, yan bakmış deyip ben bu işi burada bırakayım demem. Öyle yağma yok, anlatabiliyor muyum? Ama bunlar [yerliler] bırakıp kaçarlar.*” diyerek hakkını yedirmemek için her türden mücadeleye, gerekirse şiddete başvurmaya hazır olduğu mesajını veriyor. K11-Melih konuyla ilgili düşüncelerini ifade ederken yerli halkla bir kıyaslama yapıyor: “*Şimdi bizimkiler genelde kavga, dövüş, allem kulem derken işini yapıyor ama onlar [yerliler], onu yapamıyor yani ne cesareti var ne de işten anlıyor.*” K20-Melih ise, doğu kökenli göçmenlerin iş yapma biçimlerinin illegal olduğuna vurgu yapıyor. Kanuni gereklilikleri yerine getirmemenin rekabet ortamında güçlü olabilmek için *normal* olarak algılanması, kanıksanmış görünüyor. İlgili alıntı şu şekildedir: “*Buranın inşaat sektörü Doğulu, Güneydoğulu insanların elinde özellikle. Onlar bunun yolunu başka şekilde buluyorlar. Çok ucuz iş gücü getirip çalıştırıyorlar. Sigorta kaygıları yok, ne bileyim güvenlik kaygıları yok, denetim gelir de yaparsam vergi ceza yerim gibi kaygıları yok.*”

4.4.4. Girişimcilik becerisine sahip olma

Didim göçlerinin birinci ve ikinci katmanları toplumsal davranış biçimleri açıklanırken, göçün her bir katmanının kapsamındaki toplumsal grupların ekonomik açıdan konum alma süreçlerinde kültürel sermayenin başat önemde olduğu vurgulandı.

Benzer olarak, turizme bağılı nedenlerle göç edenlerin de sahip oldukları kültürel sermaye, inşa edecekleri yeni hayatlarının istikametini belirler. Daha önce ayrıntıları verilen girişimcilik özellikleri turizme bağılı göçmenler açısından değerlendirildiğinde alt kategoriler; **başarı odaklı olma, fırsatları öngörme ve değerlendirme becerisine sahip olma, risk alabilme becerisine sahip olma** ve **çalışkan olma** olarak tespit ediliyor.

Göçmenler, ekonomik yönlü hamleler yaparken **başarılı olma odağında** hareket ediyorlar. Daha önce yer verildiği üzere bunda gurbette olmanın etkisi açıkça görülüyor. K18-Haluk, bu bağlantıyı kurarak şunları ifade ediyor: “*Ayakta kalma zorunluluğunun getirdiği bir motivasyon, başarmaktan başka şansınızın olmadığı getirdiği motivasyon, adına ne dersiniz deyin, o motivasyon Anadolu'nun değişik yerlerinden gelen insanlarda, burada yerleşik yaşayan insanlara göre kat be kat fazla.*”

Fırsatları öngörme ve değerlendirme becerisi; başarılı girişimcilerin temel özelliklerinden birini oluşturuyor. Didim özelinde düşünüldüğünde, *İngiliz göçü fırsatı* birçok göçmeni kendisine çekmiş görünüyor. Yerli halk, henüz ne olup bittiğini anlamaya fırsat bulamadan, göçmenler İngiliz göçünün yaratacağı fırsatları öngörerek adeta Didim'e akın ederler. K12-Erhan tüm sülalesinin Didim'e göç etme sürecini şöyle ifade ediyor: “*2000'lerde, İngiliz göçüyle birlikte Didim'de hızlı bir inşaat piyasası oluşmaya başladı. Bütün aile, sadece taşeronluk değil de yap sat sektörüne yönelmeye başladı ve bütün aile buraya geldi. Yoğun bir şekilde yap sat sektörüne yöneldiler.*” K17-Eyüp, turizm sektörü Didim'de henüz emekleme aşamasındayken, oradaki fırsatı görüp Didim'e göç eder. Bu süreci şu ifadelerle özetliyor: “*86-87 yıllarında, hiçbir şey yok burada, daha hiçbir şey yok ya. İşte 86'da benim kurumla alakalı, benim ilişkiğimi kesince kurum, ondan sonra 'ne yapabiliriz' dedik, şimdi ben de çok çalışan bir adamım, boş durmayı hiç sevmem ben. Ne yapalım, ne yapalım, Turizm Teşvik Kanunu geldi aklıma. Böyle bir kanun var, bizim de orada bir arsamız var, niye uğraşıyoruz, gidip orada otel yapalım' dedim.*” K8-Alpaslan, kendi yakaladığı fırsatı şu şekilde ifade ediyor: “*Didim'e gelip yerleşenler de ticari olarak boşluk bulmuş, yani 'bu iş burada yapılmamış' diyerek, a, b, c işi fark etmiyor, o boşluğu yakalayınca öyle başlamış. Mesela ben geldiğimde, bir İngiliz furyası varmış. O bitmişti, emlakçılık durmuş gibiydi yani. Ben, o boşluğu gördüm. O dönemde, gurbetçilerin Didim'de konut alma talepleri vardı bu kişilerin, buna bir öncülük yapmak gerekiyordu. Ben, kendime göre onu yaptım. Ben, o boşluğu yakaladım.*” K18-Haluk ise turizm sektörünün erken dönemlerinde Didim'e göç etme sürecini şu

ifadelerle açıklıyor: “Didim gelişmeye açık bir yerdi. O zamanlar, belki bir Kuşadası, Bodrum kadar önde bir ismi yoktu ama benim şöyle bir mantığım vardı: Bir yer gelişmeye açıksa, daha işin başındaysa; orada iş yapmak, ticaret yapmak daha kolaydır. Orada işi geliştirme imkânı daha kolaydır. Büyük bir yere girdiğiniz zaman o başarıyı daha uzun sürelerde yakalarsınız. Elbette ki büyük yerde daha büyük başarılar elde edebilirsiniz ama daha çok zamana ihtiyacınız olur. O açıdan doğru bir lokasyon gibi değerlendirdik ve ben bugün 23 yılın sonunda baktığım zaman yaptığım tercihten dolayı memnunum. Hata yaptığımı da düşünmüyorum, doğru tercih yaptığımı düşünüyorum. Yani gelişmeye eğilimlerini, ticari potansiyeliyle ilgili bir öngörüde bulunduk diyelim.”

Risk alma becerisine sahip olmayla girişimcilik ruhuna sahip olmanın çok yakından ilgisi vardır. Göçmenlerde de bu özellikle dikkat çekici boyutlara ulaşıyor. K23-Doğan, “dışarıdan gelenler daha pişmiş, borç olsa ne olur, sonunda en fazla iflas ederim, yeniden başlarım diye düşünüyorlar” diyerek göçmenlerin risk alma becerilerinin düzeyini açıkça ortaya koyuyor. K32-Fahrettin, risk alabilmelerinin temelini çalışkanlıklarına dayandırıyor. İfadelerinde etnik özelliklerini cesaretli olmalarıyla ilişkilendirerek şunları dile getiriyor: *Bizim Kürt insanların cesareti fazla. Korkmadan ticarete de giriyor. Mesela bazı Türk arkadaşlarımız var, daha hâlâ adamın evi yok, daha hâlâ kirada, inan kira parasını da veremiyor. Niye? Şimdi bizim millet çok çalışkan, çok çalışkan, çok aşırı. Gerekirse akşam da çalışırlar, ondan biz hep ilerideyiz yani, yani sadece çalışabiliyoruz bir de ticaret konusunda bizim cesaretimiz fazla.”*

Yapılan tüm görüşmelerde, göçmen halkın **çalışkan olmalarına** vurgu yapılıyor. Yeni yaşam alanlarına adım attıkları andan itibaren çalışmaya başlayan, gerekirse ikinci bir işle uğraşan göçmenler, herhangi bir boş zaman aktivitesiyle uğraşmayı dahi zaman kaybı olarak görürler. Daha önce sayılan özelliklere göçmenlerin çalışkanlıkları da eklenince, Didim ekonomisinde egemen konumda olmalarının nedenini de anlamak kolaylaşıyor. K12-Erhan, yine gurbette olmalarına vurgu yaparak şunları dile getiriyor: “Dedim ya biz gurbetteyiz. O mantıkla düşünüp, hep çalışıyoruz, çalışmaktan da başka bir şey bilmiyoruz. Evimize gidip iki lokma ekmek, iki bardak çay, inancımıza göre de yaşamaya çalıştığımız için bir şeyleri dengeli götürebiliyoruz. Çünkü bizim bu memlekete gelme sebebimiz çalışmak. Biz tatile gelmedik, ben 15 yıldır, 20 yıldır, iki-üç kez bile denize girmedim. Düşünün deniz kenarında yaşıyoruz ama denize iki kez girmedim .” K11-Melih, çalışkanlıklarının etnik özellikleriyle bağlantısını kurarak şunları dile

getiriyor: “Biz yani Kürtler, nasıl desem çok çalışkanızdır. Cesaretliyizdir, elimizde başka bir şey yok. Onun için çalışıp, kazanacağız. Babadan gelen bir şey yok. Biz çalışırken o parayla gidip de bira içemiyoruz, pavyon mudur, bar mıdır, otel midir, tatil midir, yok bizde. Yani gerekirse 12, 15 saat çalışırız, sürekli çalışırız.”

4.4.5. Memleketli dayanışması

Didim göçlerinin üçüncü katmanı kapsamında incelenecek son kategori göçmenler arasındaki *memleketli dayanışmasıdır*. Bilindiği gibi; memleketlilik, insanların doğup büyüdüğü kentlerin sınırlarından çıktıklarında anlam kazanan bir kavramdır. Birbirini tanımayan kişilerin, birbirlerini fiziksel görünüşlerine, konuşma ve davranış tarzlarına vb. bakarak benzerlikleri ortak bir coğrafi bölgeyle ilişkilendirmesi sonucunda birbirlerini ‘biz’ kategorisinde değerlendirirler (Kurtoğlu, 2005). Aynı yöreden gelen insanların yabancı yerde ortaya çıkan dayanışma duygusu, göç edilen yerdeki insanlar karşısında daha da yükselir. Kendi memleketlerinde uzaktan akrabalar aileden sayılmazken, göç edilen yerde aynı yerden gelmek diğer bir deyişle memleketli olmak, değerli hale gelir (Kurtoğlu, 2004).

Didim’de çok farklı kentlerden göçmenlerin yaşadığı düşünüldüğünde kendi aralarındaki memleketli ağlarının da ne kadar güçlü olduğu anlaşılabilir. Göç öncesinde, kurulan bu ilişkiler, göç edilen yerde bir güç olabilmek için daha da önem kazanır. K2-Hidayet, durumla ilgili şunları ifade ediyor: “Ben, 1972 senesinden itibaren tabiri caizse gurbette yaşıyorum yani Didim’i de gurbet olarak değerlendiriyorsak, Didim bir gurbettir. Bu süreç içerisinde tabii ki hemşeriler birbirlerini destekliyorlar, o doğru. Artı, bu son dönemde bence siyasal olarak çok büyük kutuplaşma oluştu. Nedir bu kutuplaşma, siyaseten farklı düşünen buradan arkadaşlarla zaman zaman bir araya gelip sohbet ediyoruz. Ama öyle içten bir şekilde ailevi sorunlarını anlatamazsın, anlatamıyorsun zaten içten gelmiyor. Bana göre onlar için de aynı şey söz konusudur. Ne bileyim yani birbirimize ısınmayan belli noktalar var, kutuplaşma var. O kutuplaşmayı hissediyorum, böyle işte hemşeri olduğum kişilerle bir araya geldiğim zaman böyle bir kutuplaşma yok. Siyasi olarak farklı düşünsek dahi yine de değişik bir yakınlaşma var, değişik bir ortam oluşuyor.” K3-Erdal ise göçmenlerin ekonomideki gücüne gönderme yaparak şunları dile getiriyor: “Adam çıkıyor geliyor Diyarbakır’dan, biri çıkıyor Urfa’dan, biri çıkıyor Adıyaman’dan, biri çıkıyor Muş’tan. Burada birbirlerini buluyorlar, hemşeriyiz diyorlar, birbirine sarılıyorlar ve işte bakın ne hale geldiler. Bu adamlar, ilk geldiklerinde

inşaatlarda amele olarak çalışıyorlardı, yollarda taş parke döşüyorlardı, kanal kazıyorlardı, kazmayla, çapayla. Adam, bekçilik yapıyordu. Şu anda hepsinin altında son model arabalar var. Dünya kadar lüks daireler yaptılar, para içinde yüzüyorlar.”

4.5. “Turizm ve Göç”: Toplumsal Değişimin Boyutları

Didim’de göçlerin yarattığı toplumsal süreçlerin anlaşılması, tarihsel ve toplumsal bağlamın doğru yorumlanabilmesi amacıyla çalışma kapsamında son 100 yıllık dönem ele alındı. Bu yaklaşımla, yapılan derinlemesine görüşmelerin ışığında ulaşılan araştırma bulguları; göçlerin Didim’de yarattığı toplumsal süreçler; **sosyokültürel, ekonomik** ve **çevresel** yönleriyle ön plana çıkıyor ve temel olarak üç kategoriye ayrılıyor. Aşağıda temel kategorilere ve bunların alt kategorilerine ilişkin tüm detaylar verilecektir.

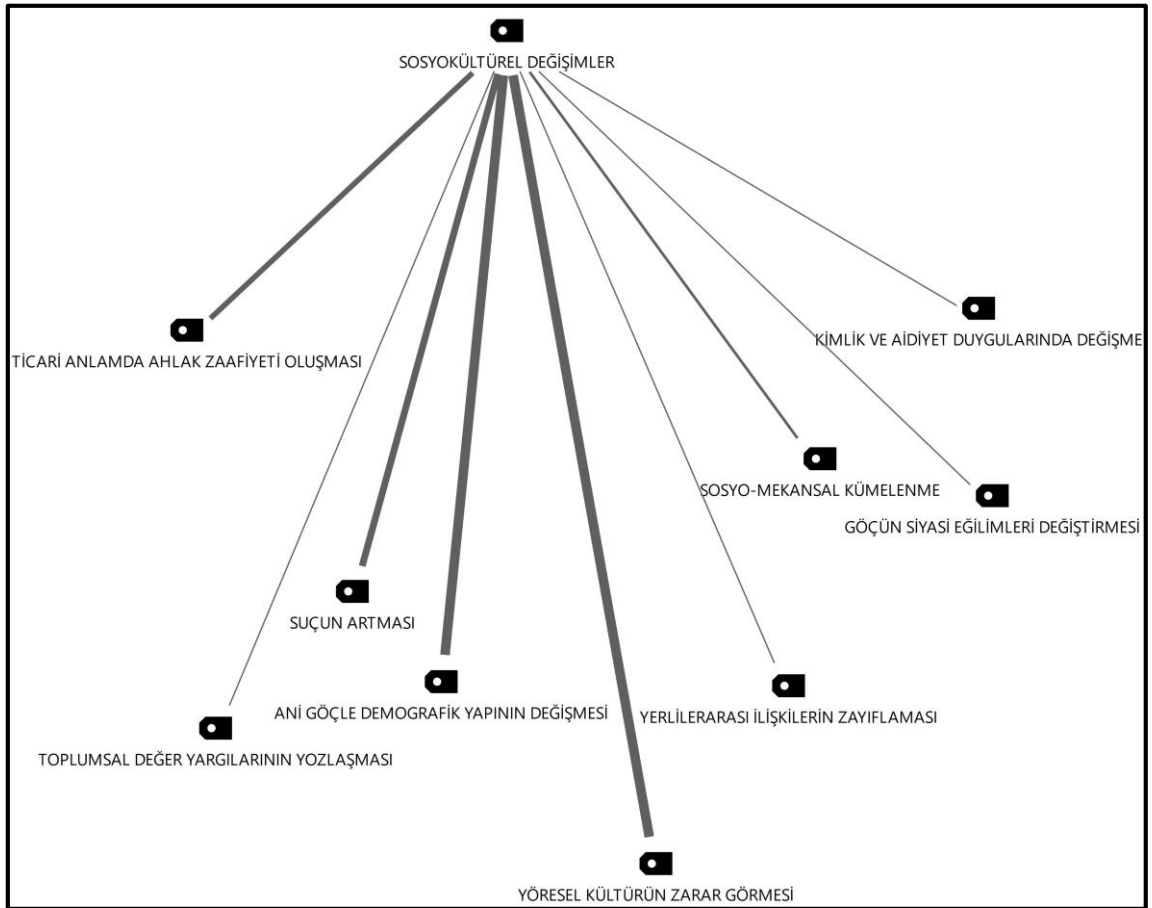
4.5.1. Sosyokültürel değişimler

Daha önce değinildiği üzere, 1922 yılında gerçekleşen mübadele sonucunda o dönemde boş bir köy olan Didim’e mübadillerin yerleşmesi ile Didim’deki ilk göç hareketi başlamıştır. O dönemde, aynı ortak bağlara ve değerlere sahip insanların bir arada olması nedeniyle doğaldır ki herhangi bir sosyokültürel değişimden söz etmek mümkün değildir. Ancak 1936 yılında Bulgaristan’dan zorunlu nedenlerle Didim’e göç eden insanların yerleşimiyle bölgede sözü edilen değişim hareketlerinin başladığını söylemek mümkündür.

Göçün katmanlarının incelendiği bölümlerde de sözü edildiği üzere; 1986-1989 yılları arasında Adıyaman, Diyarbakır, Elâzığ, Malatya, Muş ve Şanlıurfa illerinden gelerek önce Denizköy sonrasında ise Yalıköy’e baraj göçmenleri yerleştirilmiştir. Doğu ve Batı kültürlerine mensup bireylerin etkileşime geçmesiyle başlayan sosyal süreçler; Didim’in toplumsal görünümünü değiştirmeye başlar.

Didim’de toplumsal değişimden söz edilecekse, turizm gelişiminin bir milat olduğu söylenebilir. Bu gelişime paralel bir şekilde oluşan göç hareketleri, 1990’lı yıllarda nüfus oranının kendisini ikiye katlamasına neden olur. Didim’e göçlerin değiştirici gücünü, Mülk Satın Alma Yasası’nın yürürlüğe girmesiyle İngilizlerin bölgede hızla konut satın aldığı dönem olan 2000’li yıllarda açık bir şekilde görmek mümkündür. Satılan konutların 15 bine yakın olmasıyla Didim nüfusunun dörtte birini oluşturan İngilizler, birçok açıdan fırsatlar yaratır. Örneğin, birçok turizm bölgesi için sezonun 12 aya yayılabilmesi ortak bir sorunken, İngiliz yerleşikleriyle Didim, bu sorundan muaf olacağı potansiyeline sahip olur. Ancak 2012 yılından sonra, bu fırsatlar *kaçan fırsatlar* halini alır. İngilizlerin,

fırsatçıların ilgi odağı haline gelmesi, olumsuz olarak addedilecek birçok toplumsal sorunu da beraberinde getirir. Yarattığı katma değer açısından, özellikle ekonomik gelişmişliğe katkı sunan göçmenler, zamanla *vasıfsız, katma değer gücü olmayan, turizmi baltalayan ve son durakçılar* olarak anılmaya başlarlar. Bu bağlamda turizme bağlı göçlerin özellikle sosyokültürel bağlamda etkisini değerlendirirken; yabancıların mülk satın almaya başladığı dönemi göz önünde bulundurmak gerekir. Aşağıda ayrıntılı olarak yer verilecek olan *toplumsal değer yargularında bozulma, ticaret ahlakında zafiyet oluşması, suçun artması ve ani göçle demografik yapının bozulması* kategorileri turizme bağlı göçlerle yakından ilgilidir. *Yerel kültürün zarar görmesi, yerliler arasındaki sosyal ilişkilerin zayıflaması, kimlik ve aidiyet duygularında değişme, sosyo-mekânsal kümelenme, sosyal hegemonya oluşması ve göçün siyasi eğilimleri değiştirmesi* kategorileri ise oluşan diğer kategorilerdir. Bu kategorilere ve bunların kapsamındaki alt kategorilere ilişkin bilgilere aşağıda ayrıntılı olarak yer verilecektir.



Şekil 4.5. Göçlerin yarattığı sosyokültürel değişimler

Şimdiye kadar anlatılanlar dikkate alınıp bir değerlendirme yapıldığında özellikle turizmin gelişimine bağlı olarak hız ve hacim kazanan göçlerin toplumsal değişim

yaratma açısından en güçlü kale olduğu anlaşılacaktır. Aşağıdaki bölümlerde de yer verileceği üzere, İngilizlerin mülk satın alabilmesine paralel olarak özellikle 2000’li yılları takiben gerçekleşen göç akışının; sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel yönlü değişmelere neden olduğu rahatlıkla söylenebilir. Daha açık bir ifadeyle, Didim nüfusunun 2008¹³-2018¹⁴ yılları arasında yüzde 67’lik bir artış göstermesi, söz konusu tespitin dayanağını oluşturuyor. Oldukça kısa sayılabilecek bir zamanda, bu kadar hızlı ve hacimli göç alan bir turizm bölgesinin farklı boyutta değişmelere sahne olacağı açıktır.

4.5.1.1. Toplumsal değer yargılarının yozlaşması

“...Burada en yanlış iş, yabancı kadınlarla ilgili oldu. Onların üstüne oynadılar, onları tatlı dille kandırdılar. Kadın, sevildiğini sandı...”

Yapılan görüşmelerde, **toplumsal değer yargılarındaki yozlaşma**, İngiliz göçüne bağlı olarak **kültürel yozlaşmada, İngiliz-göçmen evliliklerinin evlilik kurumunu yozlaştırmasında ve hızlı zenginleşmenin uygunsuz yaşam tarzına neden olmasında** kendisini gösteriyor. **Kültürel yozlaşma** alt kategorisini, İngilizlerin neden olduğu bir yozlaşma şeklinde değil göçmenlerin İngiliz fırsatını, **fırsatçılığa çevirmeleri** şeklinde görmek gerekiyor. İkinci olarak; **İngiliz-göçmen evliliklerinin aile kurumunu yozlaştırması** alt kategorisi, çok genç yaştaki erkeklerin, toplum değerleri açısından kabul edilemez derecede belli bir yaşın üzerindeki yerleşik İngiliz kadınlarla evlenmesi ve bu evliliklerin aslında sermaye evliliği şekline bürünmesini ifade ediyor. Son olarak; **hızlı zenginleşmenin uygunsuz yaşam tarzına neden olması** alt kategorisini ise, yerlilerin yatırımcı veya girişimci göçmenlere arazilerini satarak hazmedemeyecekleri gelirler elde etmeleri ve göçmenlerin de İngilizlere inşaat ve emlak satışı yaparak hızlı bir şekilde zenginleşmeleri olarak yorumlamak gerekir. Alt ve daha alt kategorilere ilişkin ayrıntılar, aşağıda yer alıyor.

Yapılan görüşmeler, para kazanmanın cazibesinin hem yerlilerin hem de çoğunluğu doğu bölgelerinden gelen göçmenlerin toplumsal kodlarını değiştirdiğini gösteriyor. **Kültürel yozlaşma** adı altında bir alt kategori haline gelen bu durum, İngiliz yerleşiklerin Didim’de yarattığı kazanç potansiyelini fırsat bilenlerin adeta **saldırırcasına** Didim’e göç etmesi, göçmen niteliğini düşürmesinin yanı sıra ahlaki çözümlere de neden olur. K20-Melih bu durumu şu sözlerle ifade eder: **“Böylesi bir yozlaşmanın bütün toplumlarda**

¹³ https://www.nufusu.com/ilce/didim_aydin-nufusu, Erişim Tarihi: 03.02.2019.

¹⁴ <https://www.bolgegundem.com/2018de-didimde-rekor-nufus-artisi-yasandi-719285h.htm>, Erişim Tarihi: 03.02.2019.

görülebileceğini kabul etmekle beraber, bu kadar arsızca yapılabilmesini çok mümkün görmüyorum. Sosyal anlamda, kültürel anlamda, bilgi anlamında yetersiz olan bireylerin daha yoğun olduğu toplumlarda görülebileceğini düşünüyorum. Burası da aynen böyle bir yer. Genel olarak biraz karışık.” K23-Şahin, göç ile sosyal yapının bozulmasını rant ilişkilerine bağlı olarak gelişen mafya oluşumlarına dikkat çekerek ifade ediyor: “Bu göç, Didim’in sosyal yapısını da bozdu. Karadeniz mafyası, Kürt mafyası gibi mafyalar oluşmaya başladı. Bunlar arasında birtakım çekişmeler yaşandı. Burada yaşayan halk, yozlaşmaya başladı.” K36-Aydın, kültürel seviyenin düşmesini ve sosyokültürel yozlaşmayı işçi göçleriyle ilişkilendirerek şunları söylüyor: “Özellikle inşaat sektöründe çalışanlar kültür seviyesi düşük insanlar. Böyle olunca da Didim’in sosyal yapısı büyük oranda olumsuz etkileniyor. Yozlaşma baş gösteriyor.” K19-Musa ise tarihsel olarak baraj göçlerini takiben başlayan turizm hareketlerine bağlı olarak gelişen göçlerle sosyokültürel yozlaşmanın paralelliğine vurgu yapıyor: “İki köyün gelmesinden sonra turizmde de artış oldu, Didim’de dışarıdan gelenler çoğaldıkça Didim’de yozlaşma oldu. Ondan önce herhangi bir şey yoktu.”

Araştırma verilerine göre toplumsal değerlerdeki yozlaşmanın bir diğer görüngüsü, **İngiliz-göçmen evliliklerinin aile kurumunu yozlaştırmasında** tezahür ediyor. Burada, İngilizlerle yapılan evliliklerde “göçmen” vurgusunun yapılmasının sebebi, yerli halktan olan kimselerin yerleşik yabancılarla evlilik yapmamasıdır. Özellikle, belli bir yaşın üzerindeki İngiliz kadınlarla yerli gençlerin evliliğinin ailelerince kabul görmemesi bu tür bir evlilik biçimini mümkün kılmaz. Dolayısıyla bu tespit sadece göçün ikinci ve üçüncü katmanını oluşturan toplumsal gruplar arasında geçerlidir. Bu evlilik şeklinin; genç yaştaki erkeklerin, aralarında belirgin bir yaş farkı olan İngiliz kadınlarla sermaye sağlama amaçlı yaptığı rahatlıkla söylenebilir. K24-Melih, “Bizim Kürtlerin çoğu İngilizlerle evlendiler. İngilizler bilmiyorlar. Bu kadın çocuğu görüyor, bu çocuğu yaşında delikanlı gidip annesi yaşındaki İngiliz’le evleniyor. İngiliz zannediyor ki onu sevdiği için onunla evleniyor, bilmiyor ki mal, mülk, para için evleniyor. Anlatabiliyor muyum? Ama İngiliz onu bilmiyor, İngiliz ciddi biliyor, bu da diyor ki ben ne kopardım. İngiliz bir daire alıyor, onun üzerinde tapuyu ediyor.” sözleriyle bu durumun gençler arasında normalleştiği vurgusunu yapıyor. K9-Kasım yapılan bu evliliklerin sermaye sağlama amacıyla yapıldığını şu sözlerle ifade ediyor: “Fabrika açacak kadar sermaye var, trilyonluklar var ve şu anda buranın ekonomisinin önemli bir kısmı oralardan gelen

yaşlı İngilizlerle evlenen genç çocukların elinde. İngilizlerin sermayesiyle kocaman siteler kurmuşlar, eğitim sıfır, müteahhitlerin çoğu onlar.”

Toplumsal değer yargılarının bozulması kapsamında oluşan son alt kategori, ***hızlı zenginleşmenin uygunsuz yaşam tarzına neden olması***dır. Bu durumu hem yerliler hem de göçmenler açısından ele almak mümkündür. Yaşamları yoksulluk mücadelesiyle geçmiş yerli halkın aniden ve sürdürdükleri yaşam tarzının da etkisiyle psikolojik olarak altından kalkamayacakları paralar kazanması, kendi halinde yaşayan köylüyü adeta başkalaştırır. K6-Korkmaz, şöyle ifade ediyor: “*Yoran köylüsü, kendi halindeyken, kendi hayatını yaşayan bu mutlu insanların hayatına giren o ciddi paralar, bu insanların kimyasını bozdu.*” K4-Gülşen, “*Bizim yerli halk, 90’lı yıllardan sonra çok paralandı. Sürekli arsa, arazi sattığı için çok paraya sahip oldu. O paraya sahip olduğu zamanlar yaşantısı birden değişince bazı yanlışlıklar oldu. Onun hep öyle devam edeceğini zannettiler.*” sözleriyle yerli halkın günümüzdeki zor durumuna gönderme yapıyor.

Benzer gelişmelerin yaşandığı tüm bölgelerde olduğu gibi Didim’de de, yaşam kültürleri karşılaştıkları yeni durumlarla uyumlu olmayan yerliler, kötü alışkanlıklarıyla içinde buldukları durumu daha da zorlaştırırlar. K15-Metin kendi deneyiminden hareketle şunları ifade ediyor: “*Parayı bulunca azgınlığı ele aldılar, sarhoşluğa vurdular. Gitti İzmir’de bar kapattı, pavyon kapattı. Böyle adamlar da oldu. Aldı altına bir tane taksi, yolda gelirken kafayı çekti çekti, sarhoş olarak çıktı Söke’den, benim amcamın torunu. Yanındakiyle de beraber Menderes’e uçtular, boğuldular. Bunu ben bir misal olarak verdim. Onu kötülemek için vermedim. Bunun gibi çok oldu.*” K29- Bahadır ise benzer bir deneyim paylaşıyor: “*Kuşadası’na gittiler kumar oynamaya, hovardalığa gittiler, hepsi de zarar etti. Mesela benim babam af edersin biraz hovardaydı, sattı ne varsa hep kadınlara yedirdi paraları .*”

4.5.1.2. Ticaret ahlakında zafiyet oluşması

“...Toplumsal yapının her kademesindeki kurumların nasıl çalıştığını, yasaların boşluğundan insanların nasıl yararlandığını, ahlaksız bir toplumun nasıl oluştuğunu detaylarıyla gördük...”

Daha önceki kısımlarda ***ticaret ahlakında zafiyet oluşması*** alt kategorisinin, İngiliz göçlerini takip eden dönemlerle ilgili olduğu belirtilmişti. Bu bağlamda değerlendirilmesi gereken söz konusu alt kategori, ***İngilizlerin aldatılması, mesleki itibarın zedelenmesi*** ve ***hanutçuluğun normalleşmesi*** olarak sıralanabilecek üç alt kategoriye daha ayrılıyor. Didim’deki ticari ahlakın bozulması, birçok yönden sarsıcı sonuçları olan bir süreci de

beraberinde taşır. Didim, 2000’li yıllara kadar gerek yerlisiyle gerekse göçmeniyle *kendi halinde* gelişmeye çalışan bir turizm beldesi iken, Mülk Edinme Yasası’nın çıkmasıyla adeta iştahı kabarmış dolandırıcıları kendisine çeken bir *dolandırıcılık üssü* halini alır. Bu dönemdeki göç akışı, toplumsal çözülmenin tüm somutluğuyla tezahür ettiği, kurunun yanında yaşın da yandığı, insanların birbirine güveninin zedelendiği ve bazı insanların yasal boşluklardan yararlanarak toplumsal ahlakı derin bir şekilde sarstığı bir ortama zemin hazırlar.

İngilizlerin aldatılması alt kategorisi, bu süreci yansıtan ve her katılımcının diline pelesenk olmuş bir pişmanlık söylemidir. Bu dönem; yerlilerin *biz geri planda kaldık, beceremedik* pişmanlığı ile ikinci hayatlarını Didim’de kurmuş göçmenlerin *biz müdahale edemedik, her şey bir an oldu* pişmanlığının birbirine karıştığı ve telafisi belki de yıllar alacak bir dönemdir. Özetle İngilizlerin 2003 yılı itibariyle konut satın almaya başlaması, Didim halkını çok büyük bir sınavla karşı karşıya bırakır. Dil engelini aşamayan yerli halk, bu süreçte İngilizlerle temas kuramaz. Emlak ve arazi fiyatlarındaki ani yükselme, doğal olarak, herkesin iştahını kabartır; kısa zamanda çok para kazanma arzusu birçok erdemini önüne geçer. Didim’in toplumsal yaşamında adeta bir dönüm noktası olabilecek güçte olan ve ticaret ahlakının en zayıf halkası haline gelmiş bu süreç, tüm halkın aleyhine sonuçlar doğurur.

Türkiye’de yabancıların konut ediniminin etkilerine dair yapılan bir araştırmada da (Tanrıvermiş vd., 2013) konu edilen İngiliz mağduriyeti, uzun bir süre boyunca yerel ve ulusal basını da meşgul etmiştir. Didim’in askeri güvenlik bölgesinde olması sebebiyle Didim’de yabancılara mülk satışının, Ege Ordu Komutanlığı’ndan alınan izinle gerçekleşmesi¹⁵, bürokratik süreçleri gereğinden fazla uzatmıştır. Ucuz konut fırsatından yararlanmak isteyen İngilizlerle, İngiliz fırsatından yararlanmak isteyenlerin satış işlemlerinde aceleci davranmaları, noter kanalıyla sözleşme yapılarak gerçekleşen konut satışlarına yol açmıştır. Askeri izin çıkmaması nedeniyle tapu devir işlemlerinde geçerliliği olmayan bu sözleşmeler aracılığıyla sözde satış işlemlerinin yapılması suistimallere de zemin hazırlar. Yasal boşluklardan gayri ahlaki bir şekilde yararlanmak isteyenler, İngiliz alıcı tarafından bedelinin ödenerek tapu tescil işlemlerinin gerçekleşmesi beklenirken, aynı taşınmazları ikinci veya üçüncü şahıslara aynı yöntemlerle satmışlardır. Bu istismarın boyutları öyle noktalara gelir ki İngilizlere

¹⁵<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/01/20080116-3.htm>

yardımcı olma vaadiyle onları kandırıp konutları tapuda üzerlerine tescil ettirenlerin evleri satarak kazanç sağlaması, askeri izin çıkması beklenirken evlerin kiraya verilmesi veyahut İngilizler uzun bürokratik süreci kendi ülkelerinde beklerken evlerinin soyulması Didim’de rutin hale gelmiştir. İngilizlerin aldatılmasında, zirve noktaya 2009 yılında gelinmesi, bu konunun utanç verici bir şekilde ulusal ve uluslararası medyada yer almasına ve Didim’i karalama kampanyaları yapılmasına neden olmuştur. Bunların yanı sıra mağdur olan İngilizlerin hak arama mücadelelerinde konuyu yargıya taşımaları sonucunda bir “İngiliz kenti olma yolunda¹⁶” ilerleyen Didim, “İngiliz kolonisinin yok olduğu” bir Didim’e¹⁷ evrilir. Yapılan görüşmelerde, sürekli olarak vurgulanan bu vb. duruma ilişkin bazı anlatı örnekleri aşağıdadır:

Bu bar işletenler doğal olarak İngilizceyi öğrenmişlerdi. İngilizlerle iletişim durumları vardı. Bunlar gidip Didim’in emlakçıları oldu. Altyapıları da olmadığı halde, hemen emlak sektörüne girdiler. Binaları, daireleri üç kişiye sattılar. Böyle böyle, nitelikli dolandırıcılık olayı ortaya çıktı (K10-Metin).

Evi İngiliz’e veriyor, anlaşma yapıyor ama tapuyu gidip başkasına veriyor, faizcilere veriyor ya da başka müteahhide (K11-Melih).

Çok olumsuz işler oldu İngilizlerle ilgili olarak. Yani bazı insanlar çok iyi davranmadılar İngilizlere yani ticareten davranılması gerektiği şekilde davranmadılar insanlara (K13-Mevlüt).

İngilizler süreç içinde maalesef belirli bir kesim tarafından kandırıldı. Evleri pahalı sattılar. Sıvacısı, boyacısı, tamiratçısı, sucusu onlara farklı fiyat uyguladı, farklı şeyler yaptılar. Gittikleri eğlence yerlerinde de tabii farklı şeyler uygulandı (K14-Ergüneş).

Dışarıdan gelen İngiliz, kendi adına mal alamıyordu. Bir tane Türk’ün adına alıyordu. Evrakları, Ege Ordu Komutanlığı’na gidiyordu. Oradan uygundur yazısı gelinceye kadar bir-iki sene tapusunu almak için bekleyen insanlar oluyordu. Bu arada alınan malın üzerine yatanlar oldu. İngilizlerin parasının üzerine yatanlar oldu. Özellikle Doğudan gelen yurttaşlarda bu işi yapanlar çok oldu, çok kişi havadan zengin oldu. Didim’de atıyorum 50 bin dolarlık yeri, 150 bin dolara sattılar. Bir işten 100-150 bin dolar ceplerine para indirenler oldu. Bu da yetmezmiş gibi insanların evlerini soydular. Bunları normal bir insan gibi kabul etmedi bu bizim dışarıdan gelip de buraya yerleşen insanlarımız. Çünkü dışarıdan gelip de, bu 85-86’dan sonra, Yalıköy ve Denizköy için demiyorum sadece, dışarıdan gelip de o turizm patlamasıyla birlikte ülkenin her yerinden, 1500 ilçeden, 81 vilayetten insan geldi derken - çünkü seçme insanlar geldi hep- işini gücünü kaybetmiş, Didim’i sadece rant kapısı görüp de, para kazanmak için gelen insanlar köşeyi döndü burada. Onların insanlık dışı davranışları oldu (K19-Musa).

Daha önce de değinildiği gibi küresel emlak piyasasındaki hareketliliğe eklenme ve yabancı yatırımları teşvik edebilme yönüyle yabancıların mülk edinme serbestisi önemli fırsatları da beraberinde getirmiştir. Ekonomik daralma yaşayan birçok ülkede öncelikle inşaat sektöründeki yatırım harcamalarını arttırma (Kaya, Yalçınkaya ve

¹⁶<http://www.gazetevatan.com/didim-ingiliz-kenti-olma-yolunda-194081-gundem/>, Erişim Tarihi: 08.02.2019

¹⁷<https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2016/10/21/didimin-ingiliz-kolonisi-yok-oldu/>, Erişim Tarihi: 08.02.2019

Hüseyini, 2013) eğilimi, özellikle 1980’li yıllardan sonra serbest piyasa ekonomisinin etkisi altına giren Türkiye ekonomi politikalarında da bir dönüşümü yansıtmaktadır. Neoliberal ekonomi politikalarının etkisine giren Türkiye’de dışa açık bir ekonomi anlayışının egemen olması, yabancı yatırımlarını çeşitli sektörler aracılığıyla Türkiye’ye yönlendirmiştir. Ekonomik kalkınmanın en önemli aracısı (Kaya, Yalçınkaya ve Hüseyini, 2013) olarak görülen inşaat sektöründe toprağın mülkiyetiyle ilgili yürürlüğe sokulan teşvik edici uygulamaların yarattığı rant fırsatı, makro ölçekte küresel firmaların dikkatini çekerken; mikro ölçekte ise yerel ve ulusal inşaat şirketlerinin ve dahası inşaat sektörüyle bir bağlantısı olmayanların da dikkatini çekmiştir. Bu noktada, Didim açısından düşünüldüğünde, yabancıların mülk satın alma serbestisiyle birlikte *herkesin müteahhit* veya *emlak danışmanı* olduğu bu dönemler, emlak ve inşaat sektörüne karşı oluşan güvensizliğin de temellerinin atıldığı bir dönem olduğu anlaşılıyor. Bu güvensizlik dönemi, *meslek itibarlarının zedelenmesi* adı altında bir alt kategori haline gelen söz konusu süreç, bu güvensizliğin sonucu haline gelmiştir.

K11-Melih kendi deneyiminden hareketle şu ifadeleri paylaşıyor: “*Bizim de oralardan gelenler ufak memur, gariban ya da ne bileyim aklınıza kim gelirse az paralı müteahhitler çıktı ortaya. Benim gibi işte yüzlerce müteahhit var. Bizim müteahhit dediğimiz genelde Mercedes’li büyük şirketler, büyük paralardır ama Didim’de müteahhit olmak için hiçbir paraya gerek yok, herkes müteahhit olabilir. Ben mühendisim, müteahhitlik yapıyorum. Garsonu, müteahhitlik yapıyor. Emekli olmuş, müteahhitlik yapıyor. Doktoru, müteahhitlik yapıyor. Herkes burada müteahhit. Niye? 50 milyar, 100 milyar parası olan hemen inşaat yapabiliyor.*” İnşaat sektörüne girmenin bu denli kolay ve hızlı olması K3-Erdal’ın da benzer sözlerle ifade ettiği gibi “*O dönemlerde, o tarihlerde garsonu, aşçısı, restorancısı, otelcisi, fırıncısı, marketçisi, simitçisi herkes bir anda müteahhit oldu.*” Didim Emlakçılar Odası’na kayıtlı emlak şirketi 496 olmasına rağmen, Didim’de faaliyet gösteren emlakçı sayısının binlerle ifade edilmesi¹⁸ emlak ve inşaat sektörü üzerine inşa edilen güvensizliğin dayanaksız olmadığını gösteriyor.

Ticaret ahlakında zafiyet oluşması kategorisi bağlamında oluşan son alt kategori ise *hanuççuluğun normalleşmesi* olarak belirleniyor. TDK’da yapılan tanıma göre *hanut*;

¹⁸ Bu veriler, Didim Emlakçılar Odası’ndan elde edilmiştir.

“özellikle turist kafilelerini alışveriş etmeleri için belirli dükkânlara götürme işinden alınan yüzde” olarak tanımlanıyor. Bu bağlamda, hanuççu ise bu işten kazanç sağlayan kimseler olarak düşünülebilir. Yine İngiliz göçüyle birlikte düşünülmesi gereken bu alt kategori, İngilizlerin sadece konut satın alırken değil, yaşamlarını sürdürebilmek için satın almak zorunda kaldıkları her mal ve hizmet alım sürecinde aldatıldıklarını da gösteriyor. Bunun yanı sıra sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı mekânlarda da aynı mağduriyetleri yaşadıkları yapılan görüşmelerde ortaya çıkıyor. K21-Veli, bu durumu şu sözlerle eleştiriyor: *“Yani adamları sallamadık yer bırakmadılar. İngilizleri çarptılar. Maalesef Bizim Kürt emlakçılar yaptı çoğunlukla.”*

Hanuççuluğun geldiği noktayı, K20-Melih ise çok çarpıcı bir şekilde şu sözlerle ifade ediyor:

Bir sürü insan rezil oldu. Bir sürü insan yeşil alan üstündeki arsayı, yeşil olan olduğunu bilmeden, belediyeden onaylı çapını da görerek daire aldı. Orası park şimdi, adamın aldığı arsa içinde, adam dava açtı, gitti. Yani aslında bu göçün ortaya çıkardığı şey; bizim toplumun yapısının ne kadar bozuk olduğudur. Hem toplumsal yapı hem devletin yapısı, devletin kurumlarının çalışması, yasaların boşluğu, insanların bu boşluktan nasıl yararlandığı, ahlaksız bir toplumun bütün detaylarıyla nasıl olduğunu gördük her şeyiyle, herkesle. Doktora gittiler, doktor iki misli para aldı. Eczaneye gittiler, eczane normalde bir tane merhem vereceği şeye beş ilaç verdi. Bunlar, ya aklına ne geliyorsa, her yerden kazık yedi bu insanlar. Buzdolabı almaya gidiyor, güvendiği için yanında arkadaşını götürüyor. Arkadaşı diyor ki, benim payımı çıkar. 1000 liralık dolabı, 1100 liraya satıyor, 100 lirasını da o yanında gelene veriyor. Adam sonra birinden öğreniyor ki o 1000 liraya almış, bu 1100 liraya almış. Niye, 100 lirayı öbürü cebe atmak için. Daha ampul alırken, elektrikçiden abajur alırken bile insanlar bu tip komisyonlar ödeyerek pahalı pahalı aldılar. Birçok insan sizi sevmiyoruz dedi, bir sürü insan öyle dedi, sizi sevmiyoruz, sizinle yaşamak istemiyoruz dediler. Kazık yemedikleri yer kalmadı adamların.”

4.5.1.3. Suçun artması

***“...Hırsızlığın adını biz gazetede dahi bilmiyorduk,
Okumadık, ‘hırsızlık ne’ derdik.
Hiçbir hırsızlık olayı olmazdı...”***

Yapılan çalışmalar, turizmin gelişimiyle (Doğan, 1989; Haralambopolous and Pizam, 1996; Brunt, 1999) ve göç olgusuyla (Kinman and Lee, 1966; Engbersen, Van der Leun and De Boom, 2007; Thomas, 2011) suç oranlarının artmasının ilişkisini ortaya koyuyor. Bu çalışmada ise, sosyokültürel görüngüler yalnızca turizmin gelişimi bağlamında değil turizme bağlı göç bağlamında da ele alındığından, suç oranlarının artmasında turizm ve göç ilişkisinin kurulduğunu belirtmek gerekir.

Derinlemesine görüşmelerde, turizmin gelişimine bağlı gerçekleşen göçlerle suç işlemenin ilişkisi araştırıldığında, 2000’li yılları takiben yaşanan göçlerle bağlantı kuruluyor. İngiliz göçlerinin yarattığı fırsatları yanlış anlayanlar, Didim’i suç oranlarının

arttığı bir turizm bölgesi haline getirir. Katılımcıların anlatılarında sıklıkla dile getirilen bu suçlar; dolandırıcılık, kara para aklama, kavgaya karışma, adam yaralama, cinayet, uyuşturucu ticareti, mafyalaşma ve hırsızlık şeklinde ifade edilebilir. Bunlarla ilgili anlatı örneklerine aşağıda yer veriliyor:

Zaman zaman bunların birbirleriyle çatışmaları oluyor, bu da paylaşım kavgasından kaynaklanıyor, rantı paylaşamamalarından kaynaklanıyor. Didimlilerle hiçbir alakası yok. Dışarıdan gelip Didim'e yerleşen insanlarla da alakası yok. Didim'e gelen insanların bir kısmı da batmış, işini gücünü kaybetmiş tamamen. Didim umurunda değil yani havadan para kazanmak için Didim'e gelen insanlar (K19-Musa).

Bizim burada eskiden düğünlerde, futbol maçlarında hiç kavga gürültü olmazdı mesela. Cinayet işlenmezdi mesela. Didim'de hiç cinayet yoktur Didim tarihinde. Vardır belki bir tane kazayla, Didim öyle bir yerd (K13-Mevlüt/Y: 58).

Küçük mafyalaşmalar var. Hâlâ ne belediyenin gücü yetiyor, ne mevcut iktidarın gücü yetiyor. O kadar sahilde ele geçirilmiş mezbelelik yerler var ki, bir türlü el atamıyorlar. O yer isimlerini söylemeyeyim şimdi (K14-Ergüneş).

İngilizlerin evlerine hırsız giriyor, hırsız bulan yok. Yılda iki defa evine hırsız girmiş insanların. Hırsız yakalasa da ceza yok. Adam elini kolunu sallaya sallaya geziyor ortalıkta. Hırsız yakalıyorsun, malı satmış mal yok (K20-Melih).

Şimdi bu adamın buraya geldiği zamana bir bakacaksın, bu adam neymiş burada ama sonradan ne olmuş? Paranın nereden geldiğini sorgulayan bir yapımız yok bizim (K31-Bariş).

Uyuşturucudan kazandıkları parayı, burada inşaatlarda akılıyorlar (K38-Bahattin).

4.5.1.4. Ani göçle demografik yapının değişmesi

“...Bölge kalabalıklaştı. Hep geldiler. Bu süreç hep böyle devam etti, hiç durmadan geldiler...”

Araştırmanın daha önceki bölümlerinde de ifade edildiği üzere, Didim birçok popüler turizm bölgesine kıyasla göç artış oranı en yüksek olan turizm bölgesidir. Turizm bölgelerinin yarattığı çeşitli fırsatlarla göç alması kadar olağan bir durum yoktur. Ancak Didim gibi gelişme çabasında olan bölgelerin henüz gelişme ivmesi kazanmadan yeni sorunlarla karşılaşmasına neden olacak ani göçün yarattığı demografik değişimlerin özellikle yerel kültür üzerinde olumsuz etkilerinin olacağı düşünülmektedir.

Büyük oranda doğu bölgelerinden gerçekleşen göçlerle ilgili olarak K7-Orhan'ın yerliler olarak azınlığa düşme endişesini şu sözlerle yansıtıyor: *“Yabancı gibi olduk, neden bunu söylüyorum, çünkü azınlığa düştük. Azınlığa düşünce insan kendisini biraz garipsiyor gayri ihtiyari. Kültür seviyesinden azınlığa düştük. Ekonomik yönden azınlığa düştük, çevresel olarak bizi hep kullandılar yani köylümüzü hep kullandılar.”* K23-Şahin de yerliler açısından gözlemlediği bu durumu şöyle ifade ediyor: *Onlarda artış hızı o kadar fazla değil yani sadece onlar doğumla artabiliyorlar ama yabancılar göçle artıyorlar ve çok hızlı bir artış oluyor. Dolayısıyla azınlıkta kaldılar. Bunun için de öyle büyük yatırımlara giremiyorlar, giremediler. Açılan mağazalar, AVM'ler, bütün bunlar*

hep dışarıdan gelenlerle yapıldı.” K20-Melih, Didim’in nüfus özelliklerini şöyle ifade ediyor: “Aslında burası bir laboratuvar. Bu ülkenin laboratuvarı burası, bu boyutu heyecan veriyor. Çünkü toplumsal bir özelliği incelemek istiyorsan, bu ölçekte başka bir yer bulamazsın. Türkiye’de hangi grup varsa, hangi etnik, Hristiyan’ından işte Müslüman’ından, Alevi’sinden, Şafi’sinden, aklına ne geliyorsa burada bulursun.” K41-Taylan ise demografik yapının turizme bağlı göçlerle değiştiğini şu sözlerle ifade ediyor: “Turizm başladıktan sonra burası çok ciddi bir şekilde göç almaya başladı. Didim ve çevresindeki arazilerin imara açılması, yeni inşaatların yapılması, yeni evlerin yapılması ve onların çok ucuz fiyatlarla satılmasıyla Didim ciddi şekilde göç aldı. 2500 olan nüfus bugün 80 bin. Türkiye’nin her yerinden insanlar var. Çok karmaşık bir yer oldu artık. Sağlıklı büyüdü mü? Hayır. Sağlıklı bir büyüme olmadı.”

4.5.1.5. Yerel kültürün zarar görmesi

“...Didimli kim? Didim’in içinde, Didimli yerli halkı tanımıyorum ki, çok azınlıktalar. Bir köyken, hep yabancılar dolmuş. Şimdi asıl köyün kültürüyle, dışarıdan gelen kültürü ayırt etmemde zorluk çekiyorum...”

Bir önceki alt kategoride ani göçle demografik yapının değişmesinin yerel kültürü olumsuz yönden etkileyebileceğine değinildi. Genel nüfus yapısı içerisinde oransal olarak azalan ve kendi aralarında da sosyal birliktelik kuramayan yerli halk açısından yerel kültürü sürdürmek ve yeni kuşaklara aktarmak gün geçtikçe zorlaşıyor. Yerliler yapılan görüşmelerde, *azınlığa düşmenin yarattığı endişelerden birisi de yerel kültürün artık kaybolmaya yüz tutması* olarak ifade ediliyor. K6-Korkmaz, göçün etkilerini çok yönlü olarak değerlendirirken, kültürel yozlaşmanın onarılamayacağını şu sözlerle ifade ediyor: *“Bu kültürel anlamda da böyle oldu. Yapılaşmada da böyle oldu, imarda da böyle oldu, şehirleşmede de böyle oldu ama en telafi edilemeyecek olanı kültürel anlamda oldu. Didim turizme açılınca birdenbire muazzam bir göç aldı. Öyle ki yerel kültürdeki kayıplar artık telafi edilmez durumda.”* K23-Şahin de benzer bir tespitte bulunarak yerel kültürün kendisine has özelliklerini yitirdiğine şu sözlerle dikkat çekiyor: *“Bir yöresel kültür vardı burada, o kültür kalktı. Birtakım adetleri var kendi kültürlerinde, onları korumaya çalışıyorduk biz. Mesela burada ot çok önemlidir. Ota dayalıdır bütün yiyecekler. O mesela gitti, bence büyük bir kayıp. Dışarıdan gelenler et ağırlıklı besleniyorlar. Eğlence şekilleri değişti. Yöresel eğlenceler vardı, onlar kalktı.”* K36-Aydın ise benzer şekilde yaptığı tespitleri şu şekilde ifade ediyor: *“Altunkum’a gittiğinizde Didim’in yerlisi kim var*

deseniz birkaç kişi parmak kaldırır. Böyle tabii, 81 ilden insan var artık. Didim öyle değişik bir yer oldu ki kendi kültürü kayboldu.”

4.5.1.6. Yerliler arasındaki ilişkilerin zayıflaması

“...Emeği paylaşırsınız, acıyı tasayı paylaşırsınız da rantı paylaşmanızda sorun çıkar...”

Didim’in yerli halkı arasında baraj göçleriyle harekete geçen “dışarıdan gelenlere karşı birlik olma” duygusu, turizm gelişiminin yerlilerin arazilerini değerlendirmesiyle yeni bir süreç başlatır. Yaklaşık 70 yıl boyunca tütün tarımının zorluğuna birlikte göğüs gererek yaşamaya çalışan halkın, bu zorluktan kurtulur kurtulmaz farklı bir yaşam seyrine dalması zaman içerisinde aralarındaki yardımlaşma duygusunu zedelemeye başlar.

Turizmin arazi değerlerini artırmasına paralel olarak yerlilerin arazilerini satmasıyla edinilen gelirin mirasçılar arasında paylaşılabilmesi veya arazilerin evlatlar arasında adaletsiz bir şekilde miras olarak devredilmesiyle özellikle ikinci ve üçüncü kuşak arasında aile içi anlaşmazlıklar yaygınlaşır. Belirtmek gerekir ki; görüşmeler esnasında ailevi bağlarının iyi olduğunu belirten katılımcıların bile bu görüşmelerin ilerleyen aşamalarında mal paylaşımı anlaşmazlıkları nedeniyle kardeşleriyle görüşmediği ortaya çıkıyor. K37-Zehra, bu durumu şu cümlelerle ifade ediyor: “Bizim akrabalıkların dağılması, bizim bir arada olmamız hep bu para mal mülkten sebep. Ben az aldım, sen çok aldın, bana vermedin... Ondan dağıldık.” Evlatlar arasındaki adaletsiz miras paylaşımının yarattığı sorunları ise K6-Korkmaz şu şekilde ifade ediyor: “İşin içine artık rant girmiş. Şimdi emeği paylaşırsınız, acıyı tasayı paylaşırsınız da rantı paylaşmanızda sorun çıkar. Şimdi şöyle oldu, ailenin büyüğü kendine yontmuştur, baba çocuklarını ihmal etmiştir, bir kardeşini, bir evladını ayırmıştır.”

Yoksullukta birlik olan yerli halk ne yazık ki görece refah içindeyken birbirlerine güvenini kaybeder, kişiler arasında kıskançlık duygusu hâkim olur ve kardeş kardeşe küser. Yerliler bu vb. sorunlarla uğraşırken; perdenin diğer tarafında Didim hızla göç almaya devam eder ve göçmenler memleketlileriyle kurdukları kuvvetli bağlarla Didim’in sosyal ve ekonomik yaşamında daha güçlü bir hale gelirler. Bunlara ilişkin alıntı örneklerine aşağıda sırasıyla yer veriliyor:

Kimse kimseye güvenmiyor. Bizim zaten yerli halkın en büyük kaybı da o zaten. Kimse kimseye güvenmiyor. O diyor babamın malını satar yer, abisine güvenmiyor, kardeşine güvenmiyor, amcasına güvenmiyor. Böyle bir güvensiz ortamda cesaret de oluşmuyor. Halen de dile getiririm yani o kavgalar, çekişmeler, kıskançlıklar yaşanmamış olsaydı şu anda bu Didim çok daha farklı olacaktı (K3-Erdal).

Çok ciddi kıskançlıklar oluyordu, küçük yer olmasının sebebi ile küçük yerlerde kıskançlık çok fazla olur çünkü sizi çok iyi tanıdıkları için (K30-Haluk).

Aile içi küskünlükler var, yaşanıyor da. Mal paylaşımından kaynaklanıyor genellikle. Adamın 10 dönüm tarlası var, gitti bir haritacıya parselasyon yaptırdı. Sonra ‘sen köşe başını aldın, yol kenarını aldın, bana iç taraf denk geldi’ diye kendi aralarında çıkan tartışmalardan, mal paylaşımından küslükler çıktı (K19-Musa).

Ben çözemedim aslında. Bak, burada kardeşler arasında bile çok ciddi ayrılıklar olan aileler var, birbirleriyle selamlaşmaz, görüşmez, öyle aileler var (K20-Melih).

Hep mal davasından, yüzde 80’i birbiriyle dargın, hep mal davasından. Şimdi bak, benim babamdan mal kaldı biraz. Babam öldükten sonra anam hakkını hali vakti çok güzel olan kardeşime devretti. Şu anda dava açınca dargınlık oldu, birbirimizle konuşmuyoruz. Neden veriyorsun ona? Senin daha geride kaç tane çocuğun var. Niye evlat ayrımı yapıyorsun? Dargınlıklar hep mal davasından başka şeyden değil (K29-Bahadır).

4.5.1.7. *Kimlik ve aidiyet duygularında değişme*

“...Zaten kaybolduk.

Bizim yerliler çoktan kayboldu. Kendi yurdumuzda, yabancı gibiyiz.

Eskiler şimdi mumla arıyor birbirini...”

Göç eden bir topluluk ya da bireyler, göç ettikleri yerde kendilerini fiziki olarak konumlandırırken kültürel olarak da konumlandırır ve bu süreçte kimlikler, yeniden yorumlanır (Çerezcioğlu, 2010). Kimliğin yeniden yorumlanması, Didim özelinde incelendiğinde, Didim’in ilk yerleşikleri olan Yunanistan ve Bulgaristan göçmenleri farklı dönemlerde göç etmelerinden dolayı göçün erken dönemlerinde karşılıklı olarak birbirlerini farklı tanımlarlar. Selanik göçmenlerinin *mübadil*; Bulgaristan göçmenlerinin ise *muhacir* olarak tanımlanması, 1986-1989 yılları arasında baraj göçmenlerinin kendileri için kurulan Denizköy ve Yalıköy’e göç etmesiyle son bulur. Mübadil ve muhacir olma özelliğini kaybeden grup kimlikleri *Balkanlı* olmaya evrilir. Takip eden yıllarda ise, oransal olarak Didim nüfusu içinde azalan yerli halk *Balkanlı* kimliğini korusa da yaşadıkları yabancılaşma duygusuna paralel olarak mekânsal aidiyet duyguları kaybolur. Yerli halkın Didim’le kurduğu ait olma duygusu veya kendilerini oraya ait hissetme duygularındaki azalma, Didim’in değişen kültürel yapısıyla ve kendilerini ait hissettikleri kimliğe ilişkin özelliklerin dağılmasıyla ilintilidir.

Göçmenler açısından kimlik ve aidiyet duyguları incelendiğinde ise yerlilerin tam tersi bir manzarayla karşılaşılır. Yaşamlarının kökleri, kültürel ve coğrafik açıdan çok farklı mekânlarda bulunsa da göç sonrası uyum sürecini yönetmekteki becerileri ve sosyal ağların içinde rahatça hareket etmeleri, gelinek noktada mekânsal aidiyet duygusunun oluşmasına zemin hazırlar. Kimliğin; zamana, mekâna ve kurulan sosyal ilişkilere bağlı olarak yeniden inşa edildiği dikkate alındığında; göçmenlerin, inşa ettikleri yeni kimlikte

biz artık buralıyız söylemini sıklıkla vurgulayarak, kendi öz kültürlerinden kopmadan karşılaştıkları yeni kültüre uyum sağlama yollarını buldukları anlaşılır.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, **kimlik ve aidiyet duygularında değişme** kategorisinin temelde üç alt kategoriye ayrıldığı görülüyor. Buna göre tarihsel düzlemde bu kategorileri; **yerlilerde mübadil/muhacir ayrımının ortadan kalması, yerlilerin mekânsal aidiyet duygularının kaybolması** ve **göçmenlerde mekânsal aidiyet duygularının oluşması** şeklinde sıralamak mümkündür. Aşağıda söz konusu alt kategorilere ilişkin alıntı örneklerine yer verilecektir.

Daha önce de yer verildiği gibi, Yunanistan ve Bulgaristan göçmenleri, göçün ilk on yıllarında, birbirlerini mübadil ve muhacir olarak ayırsalar da farklı dönemlerde gerçekleşen göçlerin ardından ortaya çıkan *biz olma* duygusu, **mübadil/muhacir ayrımının ortadan kalkmasına** neden olur. Böylece göçün ilk yıllarında farklı kültürlere sahip olmanın da yarattığı bir ayrımla birbirlerine kız alıp vermede ve hatta birbirlerinin mahalle sınırlarına girmede bile sorun yaşanırken takip eden yıllarda kültürel yaklaşma aradaki mesafeleri kaldırır. Baraj göçleri gerçekleştiğinde Balkan göçmenlerini ifade eden *biz* ve sonradan gelenleri ifade eden *onlar* ayrımı oluşur. Turizme bağlı göçlerin hız kazanması ise *biz olma* duygusunu biraz daha perçinler ve artık *yerli olma* ve *yabancı olma* gündeme gelir. Artık *Didim yerlisine* göre dışarıdan gelen herkes *yabancıdır*. K19-Musa, bu durumu şöyle özetliyor: “*Didim’e gelenler kendi aralarında dernekleşmeye başladılar. Mezopotamya Kültür Derneği, Çorumlular Derneği, Kırşehirli Derneği şeklinde bunlar kendi aralarında örgütlendikçe, dışarıdan gelenler kendi aralarında güç olmaya kalktıkça, Didimlilerde de hafif bir milliyetçilik başladı. Yani bu milliyetçilik dediğim de ‘Yoranlı olsun, Didimli olsun bizden olsun mantığı egemen olmaya başladı şu sıralar. Çünkü kimini dolandırmışlar, kimi yalnız kalmış, kimisi ötelenmiş, yalnızlığın verdiği bir şeyle bu insanlar da şu anda yeter ki Yoranlı olsun edebiyatı yapmaya başladılar.* K38-Bahattin ise *bizlik* vurgusunu göçle ilişkilendirerek şunları ifade ediyor: “*Kaynaşma daha sonra, Didim ilerlemeye başlayıp da yabancı çekince, Didim çok göç alınca oldu.*”

Yerlilerin mekânsal aidiyet duygularının kaybolması, özellikle turizme bağlı göçlerin yerlilerin nüfus içerisindeki oranını azaltmasıyla paralellik gösteriyor. Yerlilerle yapılan görüşmeler derinleştikçe katılımcıların iç dünyalarına dönmesiyle sıklıkla

geçmişe özlem duygularını dile getirerek kendilerini bugünün Didim'ine ait hissetmeyişlerini K3-Erdal şu sözlerle ifade ediyor:

Şu şartlarda buralıyım diyemiyorum ben. Çünkü ben o eski köyümü, eski insanlarımı arıyorum, o samimiyeti, o güzelliği arıyorum. Bugün baktığım zaman Didim benim için gerçekten çok kirli görünüyor. Yani hiçbir açıdan hoş değil, samimiyet yok insanlarda. Gerçekten güven yok, çevreme baktığımda herkesin birbirinin kuyusunu kazma çabasında olduğunu görüyorum. Ama eskiden benim köyümde, böyle bir şey yoktu. Herkes birbirini seviyordu, yardımlaşma içerisindeydi. İlişkiler çok daha güzeldi, çok samimiydi, gerçekten samimiydi, içtendi yani. Her şeyini paylaşan insanlarla doluydu burası ama şu anda onu burada göremiyorum. Burada artık o duyguları gerçekten kaybettik. Bizlerin geldiği zamandan 90'lı yılların başına kadar burada hiçbir olay yaşanmamıştır. Ne cinayet, ne hırsızlık, ne kavga yani ben o köyümü gerçekten o köyümü seviyorum yani şu anda bende hoşnut değilim. İnanın dedemden, atamdan kalan bu yerler olduğu için mecburiyetten duruyormuşum gibi geliyor. Bugün burada bu malım mülküm olmasa burada durmam gibi geliyor bana. Çünkü o samimiyeti, o güzelliği, o hoşgörüyü, o kültürü burası kaybetti, yok yani. Yani bir yanda mecburiyetten duruyoruz.

K9-Kasım, söyleyişinde yerli ve yabancı vurgusunu da yaparak şu sözleri ifade ediyor: *“Didimli kim? Şimdi Didim'in içinde, Didimli yerli halkı tanımıyorum ki, çok azınlıkta. Bir köyken, hep yabancılar dolmuş.”* Diğer alıntı örneklerine aşağıda yer veriliyor:

Zaten kaybolduk. Bizim yerliler kayboldu ki zaten. Git pazarda bak bakalım kaç kişiyyiz (K35-Firdevs).

Yerliler, kendi yerlerinde yabancılaştılar (K10-Metin).

Bana Didim'i sorma. Ben Didim'i bilmiyorum. Didim'i tanımıyorum (K38-Bahattin).

Yapılan görüşmelerde **göçmenlerin aidiyet duygusunun oluşmasında** kendi kültürel değerlerini ve alışkanlıklarını Didim'de rahatça sürdürebilmelerinin etkili olduğu anlaşılıyor. Didim'e göç etme nedenlerinde üzerinde durulan *Didim'deki özgürlük ortamı* göçmenin uyum sağlama sürecinin ait hissetmeye evrilmesine temel oluşturuyor. K11-Melih, bu durumu şöyle yorumluyor: *“Ben kendimi Didim'e ait hissediyorum. Çünkü bu ortamı seviyorum, bu kültürü seviyorum. Sosyal yaşantımız, işimiz, her şeyimiz yerinde. Ondan sonra kültürümüzü küçük sıkıntılar olmasına rağmen gene yaşıyoruz. Mesela biz bir ara düğün, kız almaya gittik Mersin'de düğün salonu Kürtçe çalamazsınız diyor. Ya arkadaş, Türkiye Cumhuriyeti bunu izin verdi. Sen, düğün salonu ya da belediye başkanı burada Kürtçe çalamazsınız, nasıl oluyor yani. Ama biliyoruz ki bazı yerlerde daha çok sıkıntı var ama Didim'de biz bunu atlattık. Onun için o kültüre adapte olmuşuz, kültürü seviyoruz, ortamı, doğayı seviyoruz. Onun için buradan kopmak istemiyoruz.”* Göçmenlerin, aidiyet duygularına ilişkin alıntı örneklerine aşağıda yer veriliyor:

Yani şimdi duygusal olarak, ruhen denizi çok seviyorum yani bu kültürel açıdan, sosyalleşmiş insanların buralarda yaşadığını biliyorum, gördüm. Ruhen burayı kendime çok yakın, sanki ben buralarda daha önce yaşamışım gibi hissediyorum. Buraları görünce, annem, babam sanki buralardaymış gibi hissediyorum ruhen, bağlılığım var (K9-Kasım).

Adıyamanlıyım diyorum ama diyorum 30 yıldan beri Denizköy’de oturuyorum, ben artık buralıyım diyorum (K28-Yasin).

Ben kendimi buraya ait hissediyorum. Bir yere gidince, memlekete dahi gitsem, ben ‘hemen evime gideyim, işime gücüme bakayım’ diyorum. Bizim yerimiz artık buradır (K22-Fuat/Y: 59).

Didim’e ait, tabii ki Didim’e ait. Evet, memleketimiz var inkâr etmiyoruz ama mesela gitmeyebiliriz de yani hiç aklımıza gelmiyor, bizim Adıyaman orada kaldı, biz buraya geldik, buralı olduk (K32-Fahrettin).

Özümsemek veya ait hissetmek, insanın kendisini burada bulması demek. Belki de birikiminin sonucu. Zaman zaman Antalya’ya gidiyorum. Çok nadir de olsa Kayseri’ye gidiyorum, hemen burayı özlüyorum. Enteresan bir şey, hani bir yeri özlersen, demek ki oralısın. Yani Edip Cansever söylemiş ya, insan yaşadığı yere benzer, ben de Didim’e benzedim. Çok özümstedim çünkü dokusunu seviyorum. Gerçekten süreç içinde de Didimli olmayı çok özümsemişimi söyleyebilirim (K14-Ergüneş).

4.5.1.8. Sosyo-mekânsal kümelenme

Göçmenlerin, göç ettikleri yerlerde mekânsal birliktelik kurarak bir arada yaşamaya yönelmeleri olağandır. Sosyo-mekânsal açıdan kümelenme, göçün ilk dönemlerinde bir zorunluluk gibi görünse de zamanla göçmenler arası dayanışma arzusu, kendileri gibi olan diğer göçmenlerle bir arada olma isteğini belirginleştirir (Ünal, 2012). Bu duruma Didim özelinde bakıldığında göçün ilk katmanını oluşturan Yunanistan göçlerinde, göç öncesi tanışık olanların bir arada yaşama isteği, Bulgaristan göçleriyle birlikte daha da keskinleşir. Diğer bir örnek ise, Didim depreminin ardından, Yenihisar adı verilen bölgede yeni bir yerleşim alanının tespitine kadar Romenlerle bir arada yaşanırken, yerleşim alanının inşasından sonra Romenlerin mekânsal olarak ayrışmasıdır. Turizmin gelişmesine dair ipuçlarının henüz öngörülmediği bu dönemde, gözden uzak olmaları amacıyla Altinkum sahiline yakın yerler Romenlere tahsis edilir. Karakaya Barajı’nın yapımı ile yerlerinden edilen doğu kökenli göçmenler, yine denize yakın, ancak o dönemlerde ekonomik değeri olmayan Denizköy ve Yalıköy’e yerleştirilir. Zaman içerisinde göçler arttıkça; farklı etnik kökenli göçmenlerin aynı etnik bağlara sahip oldukları göçmenlerle aynı yerlerde yaşama isteği Kürt, Alevi, Romen vb. mahallelerinin mekânsal olarak belirgin bir şekilde ayrı konumlanmasına neden olur. Bunun yanı sıra kamusal mekânlarda da kümeleşme eğilimlerinin olduğu tespit ediliyor. Söz konusu alt kategoriye ilişkin anlatı örneklerine aşağıda yer veriliyor:

Didimliler belirli kahvelere giderler, kendi aralarında oynarlar (K7-Orhan).

Bizim yerliler Yenimahalle’ye taşındılar ya, hep doğululara sattılar buradaki evleri, hep doğulular yaşıyor burada (K29-Bahadır).

Cumhuriyet var, orası da göç alan bir yer, karışık. Orası şöyle, Orta Anadolu, Denizli hatta Yörükler var. Yenimahalle’de yerliler oturuyor. Hisar Mahallesi’nde Kürtler oturuyor. Çamlık Mahallesi’ni Aleviler tercih ediyor (K6-Korkmaz).

Herkes kendi derneğinde, kendi kahvesinde, kendi lokalinde oturuyor. Şimdi bugün yerlilerin oturduğu da yukarıda birkaç tane kahvehane vardır. Onların da hepsi orada toplanır, ayrı bir

yerlere gitmezler. Yani bugün akşam değişiklik olsun, bir Denizlililer Derneği'ne gideyim, Muşlular Derneği'ne gideyim, Sivaslılar Derneğine gideyim, herkes böyle bir kutuplaşmış. Yani birbirini halen kabul edemiyor (K3-Erdal).

4.5.1.9. Sosyal hegemonya oluşması

Baraj göçlerinin gerçekleştiği dönem, Türkiye'nin toplumsal tarihinde iç güvenlik sorunlarının da baş gösterdiği bir döneme tarihlenmektedir. Denizköy ve Yalıköy göçleriyle Didim'e yerleşen doğu kökenli yurttaşları, dönemin güvenlik sorunlarını yaratan gruplarla eşdeğer gören yerli halk, korku ve çekinceyle baraj göçmenlerine yaklaşmamıştır. Göçmenlerle sosyal düzlemde uzun sayılabilecek bir süre ilişki geliştiremeyen, dahası olası bir ilişkiden korkan yerli halk kendi içine dönmüştür. K22-Fuat, göçün erken dönemlerinde Didim yerlilerinin baraj göçmenlerine karşı tutumlarını şu sözlerle ifade etmektedir: *"Biz geldik, bunlar Doğu'dan geldi PKK'lı mı, bunlar kimdir diye buranın yerlisi bize iş vermedi, bizden uzak durdu."* K24-Melih de benzer şekilde şunları ifade etmiştir: *"Biz buraya geldiğimiz zaman, biz Kürt'üz ya, Kürtler hep PKK'lıdır diye bir düşünce vardı. Bu yanlış bir olaydı. Bunu da anlayana kadar bayağı bir süre geçti."*

Göçün erken dönemlerinde sözü edilen önyargıların yarattığı korku nedeniyle dışlanan baraj göçmenleri, birkaç yıl içerisinde turizm ve ticaret alanında aktif roller almaya başlamışlardır. Yerlilerin süregiden korkuları ise, baraj göçmenlerinin faaliyet gösterdikleri alanlardan yavaş yavaş çekilerek yerli halkın ekonomik yaşamdan silikleşmeleri sonucunu doğurmuştur. K14-Kartal baraj göçünden sonraki sürecin nasıl işlediğiyle ilgili şunları ifade etmektedir: *"Doğudaki baraj inşaatından sonra Yalıköy'e ve Denizköy'e doğudan vatandaşlarımız geldiler. Süreç içinde onlar uyum sağladılar ama süreç içinde yerli halkın onlara biraz tepkileri, bir önyargıları oldu. En tehlikelisi o zaten önyargı. Ne kadar düzelseler de bu önyargı kısmen devam ediyor. Her şeye rağmen onlar Didim'i benimsediler. [...]Benim de oradan çok tanıdıklarım var, onlar şimdi ticaret de yapıyorlar, siyaset de yapıyorlar."*

Baraj göçmenlerinin açtığı göç yollarının, turizm sektörünün gelişimiyle birlikte işlek hale gelmesi, göçün ikinci ve üçüncü katmanlarının ekonomik meşruiyet yoluyla Didim'in toplumsal yaşamında egemen konuma yükselmesi sonucunu doğurmuştur. Günümüzde görülen manzarada, özellikle ekonomik yaşamda hissedilen ancak gündelik yaşam pratiklerine de yansıyan bu hegemonik sosyal düzen biçimini, yerli halk kabul etmekte ve göçmenlerin egemen olduğu alanlara girme teşebbüsünde dahi bulunmamaktadırlar. K24-Melih, yerli halkın göçmenler karşısında konumunu şu

sözlerle özetliyor: “Çoğu da mecburen bizimle arkadaşlık yapıyor, bize dış geçiremiyorlar.”

4.5.1.10. Göçün siyasi eğilimleri değiştirmesi

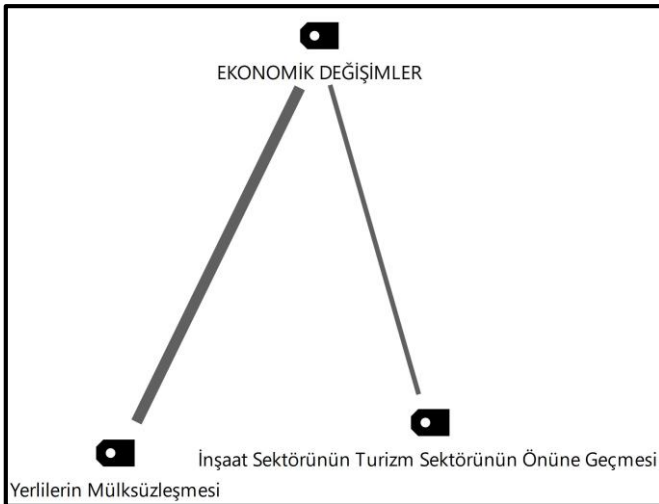
Didim’in yerli halkı, çok partili yaşama geçişin ardından 1950’li yıllarda Didim-Söke yolunun yapılmasıyla Demokrat Parti’den yana eğilim gösterir. Uzun yıllar boyunca sağ görüşün hâkim olduğu Didim’de göçlerle birlikte sol görüşün ağırlık kazandığı söylenebilir. Göçmenlerin, gittikleri yerlere siyasi tercihlerini de götürmesi, nüfus içerisinde oransal olarak oldukça azalan yerli halkın siyasi tercih gücünü azaltması da olağandır. Bu konuyla ilgili olarak K20-Melih, şunları ifade ediyor: “Köken olarak da burası sağ ağırlıklı bir yerdir normalde. Türkiye ortalaması neyse burada da o çıkardı. Sonra o yapı değişti biz gurbetçilerle yani göçlerle.” K31-Bariş da benzer şekilde “Son zamanlardaki bu göçler nedeniyle değişimler oldu. Yoksa buranın tercihi hep Demokrat Parti’ydi” ifadelerini kullanarak Didim’in siyasi görünümünün değiştiğini ifade ediyor. K41-Taylan ise göçmenlerin yaşam tarzı tercihleriyle siyasi parti tercihlerinin paralellliğini şu ifadelerle vurguluyor: “Didim’de sağ görüşlü bir toplumdaki sol görüşlü bir topluma dönülmesinin nedeni dışarıdan çok göç gelmiş olmasıdır. Gelen insanların çoğu emekli. Biliyorsunuz, bu tarz insanlar da genelde sosyal demokrat partilere eğilimli oluyorlar. Şu anda da sosyal demokrat belediyenin olmasında da bu göçün çok etkisi var.”

4.5.2. Ekonomik değişimler

Didim gibi çok kültürlü bir nüfus yapısına sahip olmanın turizmin gelişmesinde nasıl rol oynadığı veyahut göçmen gruplarının turizmle nasıl bağ kurdukları ekonomik yapıdaki değişimleri anlamak açısından önem taşımaktadır. Yapılan görüşmeler ışığında Didim’in ekonomik yapısına bakıldığında temel olarak; 1924-1985 döneminde tütüncülük faaliyetlerinden oluşan tarım sektörünün, 1985-2005 döneminde turizm sektörünün ve 2005’den günümüze kadarki dönemde ise inşaat sektörünün ön planda olduğunu belirtmek mümkündür.

Ayrıldıkları bölgede sahip oldukları tarımsal becerilerini sürdürülebilecekleri alanlara (Arı, 2016, s. 143) yerleştirilmeye çalışılan halk, mübadele döneminden sonra, geçimini sağlamak için yalnızca tütün yetiştiriciliği ile meşgul olur. Esas geçim kaynakları tütüncülüğün oluşturduğu tarım faaliyetleri iken Apollon Tapınağı’nın yabancı turistleri çektiği bilinmektedir. Kıray’ın (1964) çalışmasında işaret ettiği gibi

mübadillerin yabancı yaşam tarzlarını görmeye ve onlarla birlikte yaşamaya alışkın oldukları söylenebilir. Farklı yaşam biçimlerine çok alışkın olmalarına rağmen kendilerinin yeni bir şeyler yapma ihtimalleri ise zayıftır. Çünkü hayatlarının herhangi bir döneminde başka ekonomik beceri kazanamamış yerli halk, Didim’de turizmin gelişimiyle ilgili ipuçlarını değerlendirememesi nedeniyle 1980’li yılların ortalarında başlayan ekonomik faaliyetlerdeki değişime ayak uyduramamışlardır. Bu noktada, 1955 depreminden sonra köyün yeniden inşası sürecinde dönemin Aydın Valisi Enver Saatçigil’in girişimleri¹⁹ ile Altınkum plajında Didim’in ilk turistik tesisinin inşasıyla yerli halkın küçük işletme sahipliği ile turizmde kısıtlı bir zaman hizmet verdiğini belirtmek gerekir. Ayrıca Apollon Tapınağı çevresinde sayıca az olmakla birlikte lokanta ve hediyelik eşya satıcılığı gibi işletmecilik örneklerine de rastlamak mümkündür. Ancak verilen bu örnekler oldukça sınırlı sayıdadır ve 1980’li yılların ortalarında gerçekleşen *yerlilerin mülksüzleşmesi* sonucunda, yerli halk ile ekonomik sektörler arasındaki mesafe belirginleşmiştir. Turizmin gelişimine verdikleri ekonomik tepkiler, sahip oldukları arazileri satmakla sınırlı kalmıştır. Yabancıların taşınmaz edinimini teşvik eden yasal uygulamalarla ivme kazanan inşaat sektörünün gelişimine de benzer tepkiler veren yerli halk, Didim’de ekonomik yapı kabuk değiştirirken, bu değişimin içinde kendisine yer bulamamıştır. Göçün ikinci ve üçüncü katmanları olarak ifade edilen baraj göçmenleri ile turizme bağlı göçmenler ise turizm ve inşaat alanındaki sektörel gelişmelere hızla uyum sağlamıştır.



Şekil 4.6. Göçlerin yarattığı ekonomik değişimler

¹⁹<http://www.orionhoteldidim.com/icerikler.aspx?kimlik=didim>, Erişim Tarihi: 25.12.2018.

Yukarıdaki açıklamalar yapıldıktan sonra Didim'in ekonomik yapısındaki değişimlere zemin hazırlayan süreçlerden de anlaşılabilceği kategoriler *yerlilerin mülksüzleşmesi* ve *inşaat sektörünün turizm sektörünün önüne geçmesi* olarak sıralanabilir.

4.5.2.1. Yerlilerin mülksüzleşmesi

“...Şimdi hepsi bin pişman. Yapacak bir şey de yok. Mal mülk hepsi gitti...”

“...Didim'in yerlisi olup da, arazilerini satıp şimdi yoksullukla baş başa olan çok insan var. Tanıyoruz, biliyoruz ve görüyoruz...”

Didim'in ekonomik işleyiş tarihine bakıldığında; tarım sektöründen turizm sektörüne geçişte yerli halkın ekonomik yaşamdan yavaş yavaş silindiği de görülür. *Yerlilerin mülksüzleşmesi* adı altında kategorileşen bu duruma temel oluşturan süreçler; *tütün tarımının yerli halkı geçindirmemesi, mirasçılarının arazi satışlarındaki aceleci tutumları, kızlara değersiz görülen arazilerin miras bırakılması, yerlilerin arazi satışlarında yarışması, arazilerin alış-satışlarında yerlinin aldatılması ve konutların kat karşılığında verilmesi* adları altında alt kategorilere ayrılmıştır.

Mülksüzleşme sürecini başlatan etkenlerin başında, *tütün tarımının yerli halkı geçindirmemesi* yer almaktadır. Tütün yetiştiriciliğinin zorluğuna karşın, gelirinin az olması ve hatta yılda bir kez gelir getirmesi, yerli halk için tütün tarımını ilk fırsatta kurtulması gereken ekonomik bir faaliyet haline getirir. Turizmin bir sektör olarak gelişmeye başlamasıyla tarım arazilerinin değerinin artmasının paralelliği yerli halka, *tütün tarımından kurtulmanın* kapılarını aralar. Tarım arazilerini 1980'li yıllarda hızla satmaya başlayan yerli halkın elinde günümüzde gelindiğinde *satacak bir şey kalmamıştır*. Bu noktada, küçük bir azınlığın sözü edilen bu durumun dışında olduğunu belirtmek gerekir. K18-Haluk'un belirttiği gibi *“Yerlilerin büyük kısmı arazilerini, topraklarını ellerinden çıkardığı için bugün o eski varlıklarını büyük oranda kaybetmiş durumdadır. Tabii muhafaza edenler var ama önemli bir kısmı, çok büyük bir kısmı, topraklarının büyük kısmını elinden çıkartmış durumda.”*

Tütün yetiştiriciliğinin doğası gereği; gelecek yılın üretim dönemine ve hatta toplanan tütünleri işledikten sonra satana kadar yerlinin beklemesi gerekir. Bu süre ise bir yılı aşkın bir süreyi ifade etmektedir. Belli bir parasal tasarrufu olmayan halkın beslenme, sağlık vb. gereksinimlerini karşılamaları olanaksız olduğundan (Arı, 2016) yıllar süren yoksulluk mücadeleleri, onların bulduğu arazi satış fırsatını önünü ardını düşünmeden

değerlendirmeye itmiştir. Geçimini sağlamak için yeterli parayı kazanamayan ve dolayısıyla yaptığı işten de mutlu olmayan yerli halk için tütün işinden kurtulup refaha ulaşmanın yolu arazilerini satmak olmuştur. Hayatları boyunca söz konusu tutarlarda parayı bir arada görmeyen yerli halk, bu parayı işleyecek bir tarlaları olmasa da traktör alarak, çocuklarına görkemli düğünler yaparak, kullanmasalar da evlerine modern yaşama özgü eşyalar alarak harcarken; Didim'deki ekonomik fırsatları değerlendiren göçmenler satın aldıkları arazileri değerlendirmeye başlamışlardır. K20-Melih bu durumu şöyle aktarıyor: “Çiftçilikten kurtulmaları onlar için bir şanstı, ha kurtuldu da ne yaptılar dersen, hiçbir şey yapmadılar. Böyle barakalar vardı hatırlıyorum ben geldiğim zaman. Bir dere vardı altından dere akardı o zaman, o derenin kenarında barakalar vardı. O barakalarda iş yapan 10 kişi varsa dokuzu buralıydı ama onlar da işletemediler, beceremediler.” Gerek baraj göçmenleri gerekse turizme bağlı göçmenler, kendi ifadeleriyle *sıfırdan başladıkları* yaşamlarını yerli halk üzerinden zenginleştirerek bir anlamda Didim'e göç ettikleri zamandaki yoksulluklarını, Işık ve Pınarcıoğlu'nun ifadesiyle (2012) yerli halka devretmişlerdir. Diğer bir deyişle; göçmenler turizm ve inşaat yatırımlarına hızla devam ederken, arazisinin değerinden habersiz yerli halk ise değerinin çok altındaki bedeller karşılığında arazilerini satmaya devam etmiştir. Bu sürecin tarihsel bağlamı ele alındığında; uzun yıllar boyunca yaşamsal gereksinimlerini bile karşılamakta güçlük çeken yerli halkın verdiği bu tepkinin nedeni anlaşılacaktır. K40-Ömer'in bu süreci özetleyen alıntı örneğine aşağıda yer verilmiştir:

Şu anda köylünün elinde çok fazla arazi kalmadı. Elinde arazisi kalan da parselasyon yaptırdı, kardeşlerle bölüştü. Üç arsan var, beş arsan var, 10 arsan var, ama o arsada bir şey yapılmıyor. Arsa gelir getirmiyor. Parselasyon yapılan iki-üç dönümlük arsayı ne satabiliyorsun ne de ekebiliyorsun. Ya da arsayı satarsın, ihtiyacını görürsün, çocuğunu evlendirirsin. Böyle bir yok oluşa gittik biz. Ben sanmıyorum, elinde 20-30 dönüm yer olan Didimli yoktur. Bu; inşaat sektörüne, turizm sektörüne kurban edildi. Evet, bu da bir değerdir satıldığında, ama iyi bir yatırım yaparsanız. Bu paralar biraz çarçur edildi, gitti Didimlilerin elinden. İlk dönem hep satılan yerlerden traktör alındı. Tarla yok, traktörü ne yapacaksınız? Traktör biraz binme aracı olarak kullanıldı. Sonra o da satıldı. Sonra çocuklar arasında bölündü. Çocukların çocukları olunca o daha da büyük bölünme getirdi. Böylece yavaş yavaş o süreç sifıra doğru yaklaştı.

Yerli halkın mülksüzleşmesinde etkili olan unsurlardan ikincisi, miras paylaşımında *kız çocuklarına değersiz görülen arazilerin verilmesi* olmuştur. Hemen hemen tüm sahil bölgelerinde yaygın bir davranış eğilimi olan bu durum (Şenli, 2018; Kargın, 2018; Kutlu, 2018), birbirine benzeyen sonuçlar doğurmuştur. Didim özelinden incelendiğinde de ilk kuşaktan yerlilerin miras paylaşımında kız çocuklarına tarımsal üretim yapılmaya uygun olmayan makilik, bataklık veya sahildeki kumluk araziler pay

edilmiştir. Söz konusu arazilerin ekonomik değerinin farkında olmayan Didim yerlisinin, turizm ve inşaat sektörlerinde yaşanan ivmeyle kaybettikleri ilk araziler de deniz kenarındakiler olmuştur. Bu dönemler; yaygın halk deyişiyle *damatların zengin olduğu* bir dönemdir. K10-Metin bu durumu şöyle ifade etmektedir: *“Bunlar çoğunlukla tütüncülükle, bir şeyler ekerek geçinmişler, zar zor geçinilen bir bölge. Çoğunlukla buradaki arazilerini denize yakın, şu anda gördüğünüz en değerli yerleri mirasta kız çocuklarına vermişler. Çok acayip, çok ilginç olan da o. Damatlar, hiç emek vermemiş, miras olarak kalan yerlerini çok ucuz fiyatlara satmışlar.”* K14-Ergüneş ise tanık olduğu bu gelişmeleri şöyle aktarmaktadır: *“Bu konu gerçekten çok ilginç, dramatik ve acı. Burada genellikle bizim toplumda, 60’lı yıllarda düşünün, miras bırakılacağı zaman daha bataklık, işe yaramayan kesimler sahil kısımları genellikle kızlara veriyorlardı. Ekin ekilen, kavun ekilen ondan sonra tütün ekilen bu üst kısımları da erkeklere verdiler. Bu yüzden Didim’in arazi zengini yerli kadınlar ve dolayısıyla damatlar zengin oldu. Damatlar da maalesef dışarıdan. Ama süreç içinde Didimli vatandaş, Didim’in geleceğini nasıl bilir, nasıl bir kestirim yapsın, yapamaz.”*

Yerlilerin mülksüzleşme sürecini hızlandıran unsurlardan diğeri, ***mirasçıların arazi satışlarındaki aceleci tutumları*** olmuştur. Arazilerin ikinci kuşaktan itibaren mirasa düşmesine ancak 1980’li yılların sonlarına kadar direnilmiştir. Turizm ve inşaat sektörlerindeki patlamanın karşısında duramayan yerli halk, hiç bilmediği bir alana girmektense arazilerini satıp mirasçılara bölüştürmeyi tercih etmişlerdir. K31-Barış, süreci şu sözlerle ifade ediyor: *“İkinci kuşakta mirasa düştü, mirasa düşünce çoğu yer satıldı zaten, Yunanistan’dan gelenler çok direndi. 80-85’lere kadar çok büyük bir araziler satılmadı. Çünkü o zamanlar yerlerimizde çiftçilik vardı. Ondan sonra ilk inşaatın patlamasıyla 88’de hükümet evleri yıkılmaya başlandı.”*

Daha önce de yer verildiği gibi, yerliler arası sosyal ilişkilerin zamanla zayıflaması veya mal paylaşımı anlaşmazlıkları gibi gelişmeler, yerlileri adeta ***arazi satışlarında yarışmaya*** sevk etmiştir. Arazisini satabilmeyi *bir fırsat* olarak gören yerli, *ya benim arazi satılmazsa* endişesiyle hızla bu akışa kapılmıştır. K36-Aydın, tanıklık ettiği bu durumu şöyle ifade ediyor: *“Milleti mahvettiler. Millet mahvoldu. Yarışa girdiler satmak için sattılar, sattılar, sattılar. Bugün gelinen nokta hepsi bin pişman.”*

Yerlilerin mülksüzleşmesinin hızlanmasında bir diğer etken, ***arazi alış-satış sürecinde köylünün aldatılması*** olmuştur. Burada belirtilmesi gereken nokta; o döneme

kadar köyünden dışarı çıkmamış ve köylüsünden başkasıyla sosyal ilişki kurmamış Didim yerlisinin ne turizme ne sattıkları arazilerle ne yapılacağını ne de *iyi giyimli beylerin* onları aldatabileceğine dair bir fikirlerinin olduğudur. Arazilerine talip olanları hiyerarşik olarak üstte gören yerli halk kötü niyetlilerin de dikkatini çekmiştir. K29-Bahadır köylünün yaşadıklarını şu şekilde ifade ediyor: “*Bizim insanlarımız, dedelerimiz hiç hile ne demek, insanları dolandırmak ne demek, hiçbir şey bilmezdi. Hep iyi niyetinden, herkesi kendileri gibi zannettiğinden kaybettiler. Gelenler hep bunları kandırdılar. Kimisi tarlalarını aldı, senet gibi bir şeyler yapıp, burada o zaman tapu yoktu, bir senet verdiler eline, paralarını ödemediler çoğunun. Çünkü hile nedir, dolandırıcılık nedir, yalancılık nedir bilmezlerdi. Ondan çok zarar eden oldu. Kimisinin tarlaları bedava gitti.*” Bu konuda çarpıcı bir örnek daha vermek gerekirse, sahilde arazisi olan yerlilerin arasında tapularının iptal edileceği söylentisinin yayılması olmuştur. Kültürel kodlarında devlet işi denildiğinde akan suların durması ve yaşadıkları çekinceler sahilde kalan son arazileri de satmalarına neden olmuştur. Benzer bir durumu deneyimleyen K30-Haluk, şunları ifade etmiştir: “*Bizim Altinkum ’un en işlek yerinde arazimiz vardı. Dokuz dönüm denizin kenarı olan kısım, orada bizimkiler bahçecilik yapıyorlar, domates biber dikiyorlar. Tapulu, kendimize ait yer. İlk tapuların iptal olacağı korkusu yayılıyor, ondan sonra siz de buranın ilk tapulu maliklerisiniz, buralar iptal olacak korkusuyla bizimkiler orasını üç bin liraya satıyorlar. İşte orada yapılan konutlar, sonra o beylerin konutları oluyor. Şimdi o konutların bazılarında hâlâ onların çocukları oturuyor. Ben şimdi bile oradan geçerken çok üzülürüm. Babam "burası bizi kandırılarak satıldı, tapular iptal olacak dendi" diye mahkemeye vermeye hazırlanıyor fakat aileden birileri dedikodu eder diye vazgeçiyor.*”

Yerlilerin mülksüzleşme sürecini hızlandıran son etken ise yatırımcıların talebi karşısında *hükümet evleri* denilen ***konutların kat karşılığında inşaat firmalarına verilmesi*** olmuştur. İlk olarak, 1988 yılında bir yerlinin, kat karşılığında 800 m²’lik bir avlu içerisinde yer alan evini vermesiyle başlayan bu süreç, bir salgın gibi yayılarak hükümet evlerinin neredeyse tamamının yıkılmasıyla sonuçlanır. Hükümet evlerini, farklı semtlerdeki evler takip eder. Bu süreci, yerli halkın kazanç elde edebilecekleri sektörlerden tamamen elini çekmesi sonucunu doğurur. Satılan hükümet evlerinin yerine inşa edilen binalarda birkaç daire edinen yerli halktan kimseler, bu dairelerin kira gelirleriyle geçinme yolunu seçerler. K29-Bahadır bu durumu şöyle ifade etmiştir: “*Bizim Didimliler, o hükümetin verdiği evleri kat karşılığı verdiler, müteahhit iki-üç tane daire*

veriyor, alt katı da kendisine dükkan yapıyor. Yeni ev görüyor millet, iki evi kiraya veriyor.” K7-Osman ise yine yerlinin saflığına gönderme yaparak şunları söylüyor: “Buradaki çoğu vatandaşın elinde avucunda neyi var, neyi yok, kandırarak ele geçirdiler. ‘Kat karşılığı yer yapalım, sana da iki üç daire verelim’ diyor, bizimki de ‘tamam’ diyor. Adam 30 daire yapıyor, üç daireyle onun elinden yerini alıyor. Bunun bir yüzdeliği var. Yüzde 50, yüzde 35, yüzde 40. Ama bizim yerli ‘yeter Allah bereket versin’ diyor. Oraya bir çıkıyor, koca dev gibi bina, sonra ‘bu adam bizi kandırdı’ diye üzülüyor.”

4.5.2.2. İnşaat sektörünün turizmin önüne geçmesi

“...İnşaat sektörünü elinde tutan insanların gücü, bize hiçbir şey yaptırmıyor...”

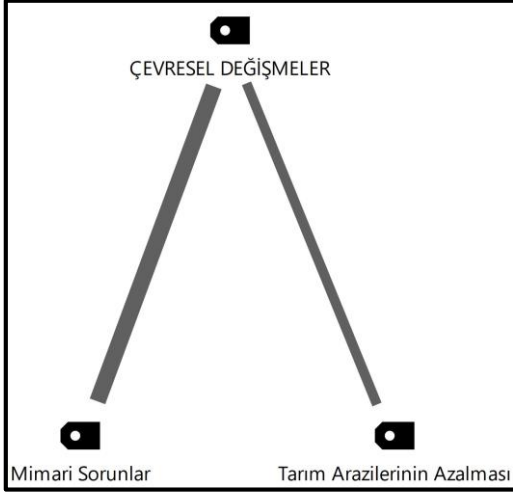
Didim turizmi 1980’li yılların ortalarında, memur veya emeklilerden veyahut Apollon Tapınağı’nı ziyaret etmek isteyen birkaç kültür turistinden oluşan sınırlı bir kesimin farkında olduğu bir tatil bölgesidir. Yeşil Marmaris Seyahat Acentası’nın bölgeye İngiliz turistleri getirme girişimleri henüz meyvesini vermeden, uygun tabirle turizm sektörü Didim’de henüz emeklerken; inşaat sektörü ani bir hızla yükselişe geçmiştir. Turizmin başlangıç yıllarında, arsanın temeli bile kazılmamışken arazi sahibinin eline geçen *sıcak paralar* Didim’i adeta bir şantiyeye çevirmiştir. İnşaat sektörüne yatırım yapmanın, turizm sektörüne yatırım yapmaya kıyasla daha kısa vadede kazanç sağlayacağını düşünen her yatırımcı, inşaat sektörüne yönelmiştir. 1990’lı yıllara gelindiğinde ivme kazanan turizm sektörü, 2000’li yılların ortalarına kadar herkes tarafından *Didim’in en güzel, en kazançlı dönemleri* olarak ifade edilmektedir. 2005 yılından sonra yabancıların mülk satın alabilmesini olanaklı kılan düzenlemeler, yeniden inşaat sektörünün hızlanmasına neden olur. Daha önce yer verildiği üzere, ulusal ve uluslararası emlak piyasasındaki hareketlilikten yararlanmak isteyen *herkesin müteahhit* olduğu bu süreç, inşaat sektörünün görece turizm sektörünün önüne geçmesine neden olmuştur. Didim turizmi açısından bir sorun haline gelen ve ikinci konut olarak somutlaşan bu gelişmeler, zamanla kontrolsüz ve aşırı betonlaşmaya neden olarak kendini göstermektedir. Diğer yandan bu konutların sezonluk ya da dönemlik kiraya verilmesi de turizm işletmelerinin önünü kapatmakta ve kazancını azaltmaktadır (T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı Didim İlçe Raporu, 2012).

Didim’de inşaat sektörünün ön planda olması ile ilgili olarak K10-Metin şunları ifade etmiştir: “Burada zor para kazanan turizmciler, gerçekten hizmet eden bizler iki dakikada barında Ahmet’in, Mehmet’in veya kendi yaptığı daireyi satmak suretiyle benim

beş katım para kazandı. Doğal olarak paranın akışı turizm sektöründen, inşaat sektörüne kaydı. Onun için Didim turizmi şu anda, sağlıklı bir geçiş yapamadığı için sanki Didim 'de ikinci, üçüncü sektör oldu.” K19-Musa, “Emlakçılık turizmin önüne geçti, herkes inşaatçı oldu. Yani turizm arka planda kaldı. Herkes inşaatçı oldu, herkes emlakçı oldu, en büyük para da inşaatla dönüyor şu anda.” diyerek Didim’de turizmin inşaat sektörüne göre aldığı konumu özetliyor. K33-Orhan ise *“İngilizlerin buraya gelmeye başladığı o günden bugüne baktığımızda inşaat sektörünün ciddi bir ivme kazandığını, turizmin de önüne geçtiğini görüyoruz.”* ifadeleriyle inşaat sektörünün geldiği noktayı, yabancılara mülk satışıyla ilişkilendiriyor.

4.5.3. Çevresel bozulmaya bağlı değişimler

Turizmin gelişimine bağlı olarak bir bölgede yapılaşma, kentsel dokunun hızla, olumsuz ve telafisinin olanaksız bir şekilde değişmesi süreci (Tuna, 2007, s. 24) birçok örnekle sabittir. Bunlar; aşırı kentleşme, yasalara aykırı bir şekilde inşa edilen binalar, gürültü kirliliği (CE, 1993) vb. olabileceği gibi çevresel açıdan olumlu gelişmeler de yaşanabilir (Mathieson and Wall, 1992). Turizm, salt kendi başına gelişim seyrini sürerken çevre açıdan yıkıcı etkiler yaratabiliyorken; özellikle turizme bağlı sektörlerdeki gelişmelerin de çevre üzerindeki baskısı adeta doğal bir sonuç halini alır. Turizm gelişiminin çevre üzerindeki baskısı Didim açısından düşünüldüğünde, özellikle Yabancıların Mülk Edinme Yasası’nın yürürlüğe girmesini takiben gerçekleşen konut talebi sağlıksız bir süreci de beraberinde getirmiştir. K17-Mevlüt’ün ifade ettiği gibi *“Didim, birdenbire hormonlu bir şekilde büyümüştür. Yabancıların mülk almaya başlamasından sonra emlak sektöründe, inşaat sektöründe ciddi bir patlama olmuştur.”* Diğer Avrupa ülkelerine kıyasla Türkiye’de (Kaya vd., 2014, s.51); Türkiye’deki diğer kıyı bölgelerine göre ise çok fazla sayıda inşaat yapılması sonucunda Didim’de emlak fiyatlarının düşük olması, bölgeyi kısır bir döngünün içine hapsedmiştir. Bu nedenle; Didim’de çevresel değişimlerden söz edildiğinde; bu sürecin yansımalarını Didim’in mimari kimliğinde (kimliksizliğinde) görmek mümkündür. Takip eden bölümlerde ayrıntılarına yer verilecek olan Didim’deki çevresel değişimler temel olarak; **mimari sorunlar** ve **tarım arazilerinin azalması** başlıklarıyla kategorilere ayrılmıştır.



Şekil 4.7. Göçlerin yarattığı çevresel değişimler

4.5.3.1. Mimari sorunlar

*“...Bazen tabii keşke gelmeseydi diyorsun.
Ama mecbur gelecek.*

İnşaat sektörü olduğu için mecbur geliyorlar...”

Kentleşme sürecinin 1950’li yıllarda Didim’de etkisini göstermesiyle küçük çapta da olsa bölgeye iç göçler başlamıştır. Söz konusu döneme kadar, dış dünyaya kapalı olan Didim, 1955 depreminden sonra yeniden inşa sürecine girip Didim’e ulaşımın sağlanmasıyla bir tatil bölgesi olarak görünür hale gelmiştir. Daha önceki bölümlerde yer verildiği üzere Yeşil Marmaris Seyahat Acentası’nın bölgede küçük otel ve pansiyonların inşa sürecini teşvik etmesi Didim’in *bakir* çevresi üzerindeki ilk yıkıcı darbe olmuştur. *Dozerlerin yetişemediği* geniş bir şantiyeye dönen bölgede irili ufaklı, bir zaman sonra *otel mezarlığı* olarak adlandırılacak oteller inşa edilmiştir.

Didim’in imar planlamalarının tarihsel seyrine bakıldığında; yapılaşmanın 1980 yılı ve öncesinde, Yerleşik İmar Planı olarak adlandırılan plan uygulamasıyla yerel idarenin inisiyatifiyle oluştuğu görülmektedir. Didim’in ilk imar planı ise 1983 yılında yapılmıştır. Hisar Mahallesi’ni, Yenihisar’ı, Altinkum Plajı çevresini ve Mavişehir’i kapsayan bu plan, Didim çoktan bu alanların dışına taşıdığı için 1987 yılında yetersiz kalmıştır. Aynı yıl başlayan yeni plan çalışması, dönemin hükümetinin çıkardığı Turizm Teşvik Yasası çerçevesinde hızla yürütülmüş ve ardından Didim’in ikinci imar planı 1988 yılında Belediye Meclisi’nde onaylanmıştır. Sözü edilen plan; 1989, 1997 ve 2002 yıllarında üç kez yeniden düzenlenmiştir. Yeniden düzenleme çalışmalarının günümüzde gelinen

noktada hâlâ yetersiz kalması nedeniyle yenilenme çalışmaları devam etmektedir.²⁰ Turizmin gelişimine bağlı gerçekleşen göçlerin yarattığı imar sorununu Didim'in imar planlarının uygulanması sürecini izleyerek görmek mümkündür.

Plansız gelişmenin acı bir örneği olarak; gerek hazırlanan yetersiz imar planları gerekse bu planların uygulanması sürecindeki aksaklıklar, birçok kötüye kullanmayı da beraberinde getirmiştir. Kısa zamanda aldığı ani göçle, imar konusunda hazırlıksız yakalanan ve henüz imar planı yokken kentleşmeye başlayan Didim, bu anlamda küçük menfaatlerin kurbanı olmuştur. Geleceği içine alan bir planlama yapmaktansa adeta günü kurtarırcasına yapılan mevzi planlar, çok büyük alanların imara açılmasına neden olmuştur. Yerel yönetimlerin de bu konudaki yetersizliği, durumu içinden çıkılamayacak bir hale büründürmüştür. Didim'de imar planlarının uygulanış şekliyle ilgili olarak K5-Mahir şunları ifade ediyor: *“Hiçbir yerde yasaya uygun yürütülmüş bir imar planı yok Didim’de. Herkes, her gelen kendi kafasına göre, kendisine göre, kendi menfaatine göre imar düzenlemesi yaptı. Bunun da her yerde belgeleri vardır. Parlamenter Sitesi’nin yapılışı, bir menfaat işidir. O arazi onlara bedava verildi, o tarihte.”*

Yukarıda anlatılanlardan hareketle, Didim’de turizmin gelişimi ve buna bağlı gerçekleşen göç hareketliliği Didim’in fiziksel görünümünü önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Didim’de bu dönüşümün en kolay okunabileceği alanlar kentin kültürel ve fiziksel görünümünü tamamen değiştiren iç ve dış göçlere bağlı olarak artan konut sayılarıdır. Tüm bu süreçler, bütüncül bir şekilde ele alındığında Didim turizminin kalbi olabilecek güzellikteki kıyı alanlarının plansızlığa kurban edilmesiyle başlayan süreçler, günümüzde geline nokta neredeyse telafisi imkânsız boyutlara ulaşmıştır. Bu bağlamda; Didim’in mimari sorunlarını **betonlaşma** ve **çarpık yapılaşma** olarak alt kategorilere ayırmak mümkündür.

Didim’in adeta bir **beton yığınının dönmesiyle** ilgili olarak; neredeyse katılımcıların tamamının söyleyecek sözünün olduğunu belirtmek mümkündür. Farklı nedenlerle Didim’e göç eden herkesin fayda sağlamanın yolunun doğal ve yapay çevrenin sürdürülebilirliğinde (Tuna, 2007) olduğunu deneyimleyerek öğrenen katılımcıların alıntı örneklerine aşağıda yer verilmiştir:

“En yüksek ciroları, ilk yedi sekiz yıl kazandık. Bakın, ta 84-89-90 yıllarından bahsediyorum. O zaman daha mutluyduk, daha iyi para kazanıyorduk, turistler de daha mutluydu, herkes

²⁰<https://www.didim.bel.tr/urunpdf/SP.pdf>, Erişim Tarihi: 26.12.2018.

daha mutluydu. Şimdi ise turizmden kopmuş bir şehirleşme, betonlaşma söz konusu. Yani şu anda turizm beldesi kimliğini kaybetmiş bir Didim var diyebiliriz. (K10-Metin).”

“Beton yığını oldu Didim! Neyiyle övüneceğiz bunun, neyine güzel Didim diyeceğiz. Şöyle, şu benim yeri geçince, oradan aşağıya bir bak, beton yığını, başka bir şey yok. Bir tek o ana cadde, çamları kesemiyorlar ya, o ana cadde yeşillik kaldı. Yani bir tek onlar kesilemiyor, yeşillik o kaldı (K7-Orhan).”

“Turizmin başladığı ilk yıllarda çok amatörce başladı bu iş. Çok hızlı ve hormonlu bir büyüme oldu. Biraz da biz kendi elimizle yaptık bu işi. Didim turizmini sağlıklı geliştiremedik (K41-Taylan).”

Didim’in fiziksel çevresiyle ilgili en önemli sorunlardan bir diğeri **çarpık yapılaşmadır**. Didim’in, 1968 yılında belediye kimliğine kavuşmasından kısa bir süre sonra, ilçede imar anlamında denetim gücünü kaybeden yerel yönetimler, birbirini tekrar eden hatalarla günümüzdeki manzarayı oluşturmuşlardır. K4-Gülşen, bu durumu şu şekilde ifade ediyor: “*Aynı sokakta, aynı caddede, biri beş katlı, biri altı katlı bina olmaz. Verilen kararın dışına çıkılmamalıydı. Değişik zamanlarda, değişik yönetimlerde, değişik yanlışlıklar olmuş.*” K6-Korkmaz, yerel idarelerin tasarrufuna bırakılan planlama uygulamalarını şu sözlerle eleştiriyor: “*Uygulamalar, kontrolsüzdü. Bu konuda devletin de ihmali olduğunu düşünüyorum. Böyle bir yerin planlamasını yerel idareye bırakmamaları gerekiyordu. Her yerel idare, planlamayı yani kendi örfü, gelenekleri ya da seçim kaygılarıyla yaptı. Böyle bir yer değil burası. Didim’in iklimi, tarihsel derinliği, denizinin kalitesi, havasının kalitesi böyle hoyratça bırakılmamalıydı. Planlandı, ancak plana uyulmadı. Manzara işte gördüğünüz şekilde.*” K10-Metin, turizmin yapılaşma karşısındaki durumunu şu sözlerle ifade ediyor: “*Otelci bile otelini yıkıp daireye çeviriyor ve bunu denetleyen veya engelleyen bir yapı da olmadığı için insanlar hızla bütün yeşil alanlarımızı, her alanı talan ederek, iyi bir belediyeciliğin de önceden planlı, programlı, yaşam alanının planlamasını dikkate almadığımız için Didim bir küçük, İç Anadolu’nun bir kasabasından daha geri bir duruma geldi.*” K20-Melih ise günümüzde gelinen noktaya rağmen, yerel yönetimlerin yapılaşma konusundaki tutumlarını şu sözlerle ifade ediyor: “*Bakın hâlâ Didim’de tüm partilerin meclis üyeleri var. Ancak imar konusunda kimseden bir tek kelime duyamazsınız. Bu kadar kötü imarın olduğu bir yerde, imar konusunda bir tek eleştiri kimseden duyamazsınız. Ne bu dönem, ne ondan önceki dönem, ne ondan önceki bir dönemde duyamazsınız.*”

4.5.3.2. Tarım arazilerinin azalması

Toplam arazi varlığı 24.224 hektar olan Didim’de tarım arazisi olarak kullanmaya uygun arazi genişliği 11.942 hektardır. Didim ekonomisi uzun yıllar boyunca tarım ve

turizme dayanırken tarımsal üretimin son yıllarda yoğunluğunu yitirdiği söylenebilir.²¹ Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu'na göre Didim'de tütün tarımının belli kotalarla sınırlandırılmasıyla²², tütün tarımına tamamen son verilmiştir. Ancak mevcut tarım alanlarının, turizmin gelişimine bağlı olarak ivme kazanan inşaat sektörüne kaydırılması, tarım alanlarının azalmasına neden olmuştur. Günümüzde en yoğun üretilen meyvelerin başında zeytin gelmekte ise de yeterli işletme tesisi bulunmadığı için üretim kent dışı bölgelere gönderilmektedir. Didim'de zeytinden sonra en fazla verim alınan ürünler tarla ürünleridir. Ancak tarıma dayalı sanayinin gelişmediği bilinmektedir. Bölgede tarım potansiyeli olmasına rağmen turizm sektörü ve turizme bağlı gelişen inşaat sektörü nedeniyle bu potansiyel göz ardı edilmektedir. Bu nedenlerle ortaya çıkan betonlaşmadan dolayı çayır ve meraların azalması söz konusudur.²³

K40-Ömer, Didim'in tarım arazilerinin günümüze gelene kadarki seyrini şu şekilde ifade etmiştir: *“İlk önce turizm amaçlı deniz kenarı araziler satıldı, oralara kooperatifle, oteller yapıldı. Bu durum, yavaş yavaş Didim merkezi de içine almaya başladı. Didim merkezdeki tarlalar, ikinci konut, kooperatif vb. yapmak için satıldı. Köylünün elinde bir şey kalmadı. Tarım Didim'de şu anda öldü. Çünkü Didim'de bir defa tütün tarımı yok, hiç yok. Buğday ise çok nadir, o da dağlara doğru yakın bir yerde. Köylünün, müteahhitler satın almıyor diye, yeri boşa gitmesin diye ektiği yerlerdi. Narenciyeye, zeytine yöneldiler. Ama çoğu arazi ranta yenik düştü.* K15-Metin ise, tarım arazilerinin değerinin muhafaza edilememesini şu sözlerle ifade ediyor: *“Diyelim ki otel yapacaklar. Ne yaptılar? Hazır zeytinliğini köklediler, hazır işe yarar tarlaları bırak, anladın mı? Tarlanın kıyısında beton, dağlık, tepe, fundalık gibi yerleri terbiye edip de sağlam binaları oraya kuracağına, millet tuttu zeytinlikleri zaman geldi kökledi.”*

K15-Metin'in ifade ettiği sözler, Didim'deki tarım uygulamalarıyla ilgili ilginç bir noktaya da işaret ediyor. Baraj göçmenlerinin Denizköy ve Yalıköy'e yerleşiminin yapıldığı alanlar; göç öncesi zeytinlik olarak kullanılmıştır. Ancak zeytin yetiştiriciliği ile ilgili hiçbir deneyimi olmayan baraj göçmenleri, kendilerine sıradan bir ağaç gibi görünen zeytinlikleri kesmişler, odun olarak kullanmışlardır. K22-Fuat, kendi deneyimlediği bu

²¹<https://www.didim.bel.tr/urunpdf/SP.pdf>, Erişim Tarihi: 26.12.2018.

²²<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13210.pdf>, Erişim Tarihi: 12.02.2019

²³<https://www.didim.bel.tr/urunpdf/SP.pdf>, Erişim Tarihi: 26.12.2018.

durumu Şu sözlerle aktarmıŐtır: “Zeytin aŐalarını kestik odun yapalım diye. Zaman sonra ayıktık, zeytin var, zeytinyağı var, para ediyor, ondan sonra zeytine alıŐtık.”

K22-Fuat’ın ifade ediŐ Şekliyle K22-Fuat’ın ifadesiyle *baraj göçmenlerinin zeytine alıŐması*, topraktaki tarihleri mübadele döneminden öncesine dayanan zeytinliklerin sökülmesinin ardından yeni bir dikim sürecini ifade etmektedir. Balkan gleri gerçekleşirken, dikkate alınan hususlardan en önemlisi, göçmenlerin g öncesi tarımsal becerilerine göre iskân edilmesi olmuştur. G öncesinde tütün tarımıyla meşgul olan köylü, göç sonrasında tarımsal üretime hemen katılmıŐtır. Didim’e gerçekleşen ikinci zorunlu g olan baraj glerinde ise bu husus dikkate alınmamıŐtır. Türkiye’nin doğu bölgelerinden Didim’e gelen göçmenler g öncesinde her ne kadar tarım ve hayvancılık faaliyetleriyle uĐraŐsalar da iklim ve coğrafi özellikleri açısından çok farklı bir bölgeye g ettirilmelerinin sonucunda bir bocalama dönemi yaşamıştır. Göç sonrası uyum sürecinde, yerli halkın da çekingen yapısının etkisiyle fiilen toplumsal bir çatışma ortamı olmadan bu süreç kotarılmıŐtır.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

*“...Didim hoş değil... Sen Didim üzerine yazıyorsun ya...
'Didim hoş değil' diye kapatırsın...”*

Göç, gerçekleştiği toplumlarda değişimi de beraberinde getiren en önemli sosyal dinamiklerden birisi olarak toplumbilim çalışmalarında ilgi uyandırmaktadır. Bu çalışmada da tarihsel bir süreçte Didim’de gerçekleşen göçler, bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda ise turizmin yarattığı göçler ekseninde Didim’de toplumsal değişimin boyutları belirlenmiştir. Bu noktada çalışmanın temel problemleri; turizm ile göç olguları arasındaki ilişki ile buna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal değişim süreçlerinin Didim örneğinde nasıl ortaya çıktığı, Didim’de turizme bağlı göçlerin nedenleri ile farklı dönemlerde gerçekleşen göç hareketlerinin her bir katmanının yarattığı sosyal dinamikler ve göçün katmanlarının turizmle kurdukları ilişkiler olarak belirlenmiştir.

Anadolu toprakları, kendi tarihi boyunca tanık olduğu sayısız göç nedeniyle göç çeşitliliği dünyanın en yoğun olan coğrafyalarından birisidir. Bu topraklar; yeni vatan arayışında olan kitlelerin, öz vatanından koparılmışların, toplumun hiyerarşik katmanları arasında ezilenlerin, daha iyi bir yaşam arzu edenlerin, potansiyel fırsatların peşinde koşanların, maceracıların, önceki hayatlarının üzerine çizgi çekenlerin ve daha birçok nedenle harekete geçenlerin göçleriyle karmaşık toplumsal dinamiklere sahne olmuştur. Tüm Anadolu coğrafyası için ifade edilebilecek olan bu sözler; Didim göçlerinin de aynasıdır.

Didim; tarih sahnesine, bağımsız İyon kentlerinden birisi olan Milet’in *Kehanet Merkezi* olarak çıkmıştır. Birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenliği altına girmesinden Cumhuriyet Dönemi’ne kadar küçük bir Rum köyü olarak varlığını sürdürmüştür. Lozan Barış Anlaşması’nın imzalanmasıyla bu küçük Rum köyü bambaşka bir döneme de kapılarını aralamıştır. Rum nüfusunun, 1922 yılında, anlaşma gereği Didim’den ayrılmasından iki yıl sonra, Yunanistan’ın Kavala kentinin Koçkar ve Devkırın köylerinden Türk nüfusunun Didim’e yerleştirilmesiyle bölgedeki ilk zorunlu göç gerçekleşmiştir. Didim’in günümüzde Mavişehir adı verilen bölgesinde yer alan Kovala Limanı’na 1924 yılının Şubat ayında Ankara Vapuru’ndan 938 mübadil ayak basmıştır (Arı, 2008). Günlerce süren ve onları uygun tabirle *perişan eden* deniz yolculuğunun bitmesi, mübadiller açısından rahatlamamanın değil daha zor günlerin başlangıcı olmuştur.

Rumların köyü terk etmesinden sonra geçen iki yıl boyunca yağmalanan ve harabeye dönen bölgede mübadillerin yeni bir yaşam inşa etmesi kolay olmamıştır. Apollon Tapınağı etrafında konumlanmış evlere yerleştirilen ve ne yapacaklarını, tanımadıkları bir coğrafyada nasıl yaşayacaklarını bilmeyen mübadiller, adeta *hayatta kalabilme* mücadelesine başlamışlardır. Her ne kadar ayrıldıkları yerde sahip oldukları tarımsal becerileri sergileyebilecekleri (Arı, 2016) bir coğrafyaya göç ettirilseler de Didim'in o dönemki coğrafi konumu tam anlamıyla *mahrumiyet* demek olduğu için bitmeyecek gibi görünen *zor yıllar*, bu mücadeleyi zorunlu kılmıştır.

Didim'de mübadillerin yaşamı yoksulluk ve zorluk içerisinde geçerken, 1936 yılında Bulgaristan'ın Varna kentinden bölgeye bir göç daha gerçekleşmiştir. Siyasi anlamda, nüfus mübadelesinin devamı niteliğinde olan ve 1989 yılına kadar aralıklı olarak devam eden Bulgaristan göçleriyle Didim'e 1945 yılına kadar 369 aile yerleştirilmiştir (Kalkan ve Çulha, 2017, s. 261). Yunanistan'dan gelen göçmenlerden kültürel açıdan farklı özelliklere sahip olan Bulgaristan göçmenleri, göç sonrası dönemde bu farklılıktan dolayı bir süre dışlanma sorunu yaşamışlardır (Aydoğan, 2018). Söz konusu göçmen grupları arasında bir ayırım yapıldığının ilk işaretlerini; mübadillerin, Bulgaristan göçmenlerini *muhacir* olarak sıfatlandırmalarında görmek mümkündür. Bu ayırım; kaynaşmanın yollarını bularak 50 yıl boyunca kendi hallerinde yaşayan mübadil ve muhacirlerin, yeni bir zorunlu göçü kabul etmeleriyle yok olmuştur. Mübadil ve muhacirlerin *Balkan göçmenlerine* evrilmesi ve *biz* duygusunun ortaya çıkması bu döneme tarihlenmiştir. Bu bilgiler ışığında, kendilerinin ve diğer göçmenlerin kabulüyle bu çalışmada *yerli halk* olarak adlandırılan bireylerin gerçekleştirdiği göçlerin, Didim'de göçün birinci katmanını oluşturduğu söylenebilir.

Sözü edilen diğer zorunlu göç, doğu bölgelerindeki baraj projeleri nedeniyle 1986-1989 yılları arasında Didim'e göç ettirilen ve Didim'de kendileri için kurulan Denizköy ve Yalıköy'e yerleştirilen yurttaşların göçlerini ifade etmektedir. İlk grup baraj göçleri; Malatya, Elazığ, Adıyaman illerinden 1986 yılının Ağustos ayında 31 ailenin Denizköy'e yerleştirilmeleriyle başlamıştır. Yalıköy'e yeniden yerleştirme uygulamaları ise, Adıyamanlı ailelerin 1988 yılının Aralık ayında bölgeye gelmeleriyle gerçekleşmiştir. Urfalı aileler ise 1989 yılının Ekim ayında Yalıköy'e iskân edilmiştir. Bu dönemde 98 ailenin yerleşimi sağlanmıştır. Didim'in yerli halkıyla taban tabana farklı kültürel

özelliklere ve yaşam pratiklerine sahip olan bu insanların gerçekleştirdiği göçler; Didim’de göçün ikinci katmanını oluşturmaktadır.

Kültürel karşılaşmanın yaşandığı bu dönem aynı zamanda, tüm Türkiye’de olduğu gibi Didim’de de turizm hareketlerinin başladığı dönemle paralellik göstermektedir. Bir değişim sürecini hazmedemeden yeni bir süreçle karşı karşıya gelen yerli halk, bu dönemde ana geçim kaynakları olan tütün yetiştiriciliği ile uğraşmışlar, uygun tabirle kendi kabuklarında yaşamaya devam etmişlerdir.

Turizmin gelişimine bağlı olarak canlanmaya başlayan inşaat sektörünün iş gücü gereksinimi yeni bir göç hareketini oluşturmuştur. İşçi göçleriyle başlayan süreç, göçün ikinci katmanının oluşturduğu arkadaş ve akraba ağlarının varlığıyla beslenmiş ve Didim’e uzanan göç yollarını da açmıştır. Bölgedeki iş fırsatlarından yararlanmak isteyen iş gücü göçmenleri, girişimci ve yatırımcı göçmenler Didim’de yerleşik hale gelmeye başlamışlardır. 1990’lı yıllarda görünür hale gelen ve Didim göçlerinin üçüncü katmanını oluşturan turizme bağlı göçler; yabancıların Türkiye’de mülk edinmelerini olanaklı hale getiren yasal düzenlemelerle önüne geçilemez bir boyuta ulaşmıştır. İlçe nüfusunun dörtte birini kapsayan İngiliz göçünü ise iki boyutlu düşünmek gerekmektedir. Birincisi; İngilizlerin mülk edinme amacıyla yarattığı göçler; ikincisi ise İngiliz göçünün inşaat ve emlak sektörünü canlandırması sebebiyle oluşan iç göç dalgasıdır.

Yerli halk, baraj göçmenleri ve turizme bağlı göçmenlerden oluşan farklı sosyokültürel özelliklere sahip olan ve göç nedenlerine bağlı olarak katmanlarına ayrılan toplumsal grupların Didim’de yarattığı değişimi incelemek ve turizmle kurdukları ilişkileri ortaya çıkarmak amacıyla bu çalışmada temellendirilmiş kuram yaklaşımının adımları izlenmiştir. Araştırmacıya; katılımcıların yerel dünyalarını, gerçekliğin birden fazla veçhesini, söz konusu toplumsal grupların eylemlerinin karmaşıklığını anlama imkânı sağlayan bu yaklaşımda, temellendirilmiş kuram yaklaşımlarından Charmaz (2006)’ın yapılandırmacı yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşımda, yorumlayıcı yaklaşım içerisinde geliştirilen ya da üretilen kuramın odağının araştırmacının görüşüne bağlı olarak, durumlar ve ilişkilerin içinde yer alan deneyimleri öğrenme, anlama ve açığa çıkarma çerçevesinde konumlanmıştır (Creswell, 2016).

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinin en temel veri toplama araçlarından biri olan derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma alanında daha önceden saha deneyimi kazanmış ve farklı toplumsal özelliklere sahip bireylerle temas kurmuş

olan araştırmacı, görüşmelere başlamadan önce sahaya ilişkin ön yargılarından arınmıştır. Araştırma verilerinin toplanacağı bireylerle daha önce temasta bulunduğu kişiler aracılığıyla bağlantı kurmuştur. Böylece katılımcıların nezdinde güvenilir bir izlenim bırakarak onların anlam dünyalarına rahatlıkla girebilmiştir. Veri doygunluğuna ulaşmak için 20 ile 60 katılımcı ile görüşme yapmanın yeterli olduğu (Creswell, 2016) söz konusu araştırma yaklaşımında; 16 yerli, sekiz baraj göçmeni ve 18 turizme bağlı göçmenden oluşan 42 katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Beşi kadın, 37'si erkek olan katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında; yerlilerden altısının ilkokul, beşinin lise, beşinin ise üniversite; baraj göçmenlerinin tamamının ilkokul ve turizme bağlı göçmenlerden birinin ortaokul, dördünün lise ve on üçünün üniversite mezunu olduğu görülmüştür. Katılımcıların göç tipleri incelendiğinde göçün birinci ve ikinci katmanını oluşturan 24 kişinin zorunlu olarak, göçün üçüncü katmanını oluşturan 18 kişinin ise gönüllü olarak Didim'e göç ettiği tespit edilmiştir. Katılımcıların mesleki durumları ele alındığında, birbirinden farklı ekonomik faaliyetlerle meşgul oldukları anlaşılmıştır. En genci 36, en yaşlısı 88 yaşında olan katılımcıların sahip olduğu birbirinden farklı demografik özellikler, çeşitlilik sağlayarak verileri zenginleştirmiştir.

Araştırma sonucunda Didim'de turizme bağlı göçlerin; ekonomik, sosyal, doğal çevre ile ilgili, siyasi nedenlerle ve yabancılara yönelik yasal düzenlemelere bağlı olarak gerçekteşiği anlaşılmıştır. Bilindiği gibi göç olgusunun kuramsal olarak tartışıldığı ilk çalışmalardan itibaren, göçün gerçekteşişmesinde ekonomik gerekçelerin rolü tartışılmıştır (Ravenstein 1885; Ravenstein, 1889; Lee, 1966; Stouffer, 1940; Piore, 1979; Massey, 1993; Südaş, 2005; Nudralı, 2007; Özerim, 2008; Tümtaş, 2009; Gökmen, 2011; Türkoğlu, 2011; Deniz, 2012). Bu çalışmanın da ortaya koyduğu gibi ekonomik nedenler; göç kararında başat motivasyonlardan birisi olarak tespit edilmiştir. Didim özelinde ele alındığında ise, ekonomik temelli göç nedenleri; turizm ve inşaat sektörlerinin gelişimi, girişim-yatırım-istihdam olanaklarının varlığı, ucuz konut ve arazi imkânları ile yaşamın ekonomik olması şeklinde ortaya çıkmıştır. Bölgede, 1990'lı yıllardan itibaren turizm sektörünün gelişmeye başlaması ve yabancı uyruklu gerçek kişilerin mülk edinme serbestisini takiben inşaat sektöründeki ani ve hızlı yükselme, beraberinde girişim-yatırım ve istihdam bağlantılı göçleri de getirmiştir. Turizme bağlı göçler kapsamında en dikkat çekici göç nedeninin yabancılara yönelik yasal düzenlemeler olduğu yapılan saha çalışmasında ortaya çıkmıştır. Yabancı uyruklu gerçek kişilerin Didim'de sayısı 12 bini geçen konut satın almalarına bağlı olarak gelişen konut talebindeki artışın turizme bağlı

diğer göç türlerini de tetiklediği yapılan bu araştırma sonucunda tespit edilmiştir. İngiliz göçünün ardından Didim; işçiler, yatırımcılar ve girişimciler açısından bir fırsat cenneti haline gelmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre Didim göçlerinin sosyal nedenlerini karmaşa ortamından kaçma, özgürlük ortamı ve arkadaş-akraba ağlarının varlığının oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Didim'in çok kültürlü toplum yapısı, farklı etnik özelliklere sahip bireylerin huzur ve özgürlük algısıyla bir arada yaşayabilmesine olanak tanımıştır. Göçün sosyal nedenlerinin en önemli boyutunu ise arkadaş ve akraba ağlarının varlığı oluşturmaktadır. Her ne kadar iç göçlerden çok uluslararası göç hareketlerini aydınlatmakta daha yararlı olduğu düşünülse de (Abadan-Unat, 2017, s. 69), Didim'in özellikle doğu bölgelerinden aldığı göçlerde, arkadaş ve akraba ağlarının ezici bir nitelikte göç nedeni olduğu açığa çıkarılmıştır. Baraj göçmenlerinin 1980'li yıllarda bölgeye yerleştirilmelerinin ardından göç sonrası uyum sürecinde çalışma yaşamına hızla eklenmeleri ve bölgede iş fırsatlarını değerlendirerek memleketlerindeki arkadaş ve akrabalarını da göç etmeleri yönündeki teşvikleri sonuç vermiştir. Göçmenlerin geliştirdiği enformel toplumsal ağların göç ve yerleşme sorunlarıyla başa çıkmak (Castles and Miller, 2008) için etkin bir araç olarak kullanıldığı düşünüldüğünde, Didim'in turizme bağlı göçmenlerin kendileri için açılan göç yollarını etkin bir şekilde değerlendirdiği araştırma sonuçlarıyla desteklenmiştir. Bu çalışmada, genellikle uluslararası göçler üzerinden tartışılan (Nudralı, 2007; Özbek, 2008; Karaçay, 2011; Karakaya ve Turan, 2005; Deniz, 2012; Südaş, 2012) ve göçmen ağları aracılığıyla hız kazandığı belirtilen göç olgusunun gerçekleşmesinde, ulusal sınırlar içinde gerçekleşen göçlerde de arkadaş ve akraba ağlarının etkisi ortaya konmuştur. Çünkü söz konusu bu ağlar, göçmenler ve aileleri açısından göç sürecini daha kontrollü ve daha güvenilir hale getirmektedir (Castles and Miller, 2008).

Didim'in turizme bağlı göç nedenlerinden doğal çevre ile ilgili nedenlerin yaşam biçimi göçmenleriyle ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma sonucunda, gerek aktif çalışma yaşamında gerekse emekli olan yaşam biçimi göçmenlerinin Didim'in kalitesi kabul görmüş iklim özelliklerinden faydalanma amaçlı göç ettiği anlaşılmıştır.

Didim göçlerinin küçük bir kısmını kapsasa da araştırma sonuçlarında öne çıkan diğer bir göç nedeni ise siyasi yönlüdür. 1980'li yıllarda ülke genelinde yaşanan siyasi huzursuzluk ortamı nedeniyle, alevi yurttaşlar Didim'e göç etmiştir. Bu noktada altının

çizilmesi gereken diğer bir husus, daha önce de belirtildiği gibi, Didim’de çok etnili toplum yapısının, göçü kendi kendine işleyen sosyal bir sürece dönüştürdüğüdür.

Turizm ile göç ilişkisini ve bu ilişkinin farklı toplumsal gruplar aracılığıyla yarattığı dinamikleri kapsamlı bir şekilde ortaya koyan bir çalışma olmaması nedeniyle bu araştırmanın hem turizm alanına hem de sosyoloji alanına disiplinlerarası bir bakışla önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Türkiye’de turizm ve göç ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar, genellikle uluslararası göçler ve emekli göçleri üzerine yoğunlaşmıştır (Südaş, 2005; Karakaya ve Turan, 2006; Nudralı, 2007; Gebelek, 2008; Özerim, 2008; Kurşunlugil, 2010; Südaş ve Mutluer, 2010; Baltacı, 2011; Dönmez ve Birdir, 2011; Gökmen, 2011; Tuna ve Özbek, 2012; Südaş, 2012; Deniz, 2012; Deniz ve Özgür, 2013). Ulusal sınırlarda gerçekleşen göçler ve turizm ile ilgili yapılan çalışmalar ise göçün istihdam yaratıcı yönüne odaklanmıştır (Tümtaş, 2009; Türkoğlu, 2011). Bu çalışmada ise birbirinin içine geçmiş durumdaki ulusal ve uluslararası göçler birbirinden ayrılmadan bütüncül bir bakış açısıyla incelenmiştir. Yukarıda göçün katmanları olarak ifade edilen göçlerin Didim’in sosyokültürel yaşamında yarattığı etkiler incelenirken, her bir katmanın kapsamındaki toplumsal grupların turizmle ve turizmle ilişkili sektörlerle bağlantısı bu bütüncül bakış açısı korunarak kurulmuştur.

Sav 1. Kendi içlerinde homojen özelliklere sahip toplumsal grupların yarattığı göç hareketleri, toplumsal katmanlar yaratmaktadır.

Didim; aldığı zorunlu ve gönüllü göçlerle göç olgusunun neredeyse tüm veçhelerine ilişkin fikirler vermesi açısından tam anlamıyla *sosyolojik bir laboratuvar*dır. Göç kuramlarında yeterince yer bulamamış turizme bağlı göçlerin (Südaş, 2005) doğasının anlaşılması ve olası sonuçlarının yönetilmesi açısından Didim, araştırmacılara sayısız olanaklar sunan bir bölgedir.

Bilindiği gibi *katmanlaşma* kavramı toplumbilimde insan grupları arasındaki herhangi bir nedenle oluşan hiyerarşik farklılaşmayı ifade etmek için kullanılmaktadır (Giddens, 2008). Ancak bu çalışmada, söz konusu kavram toplumsal yapıdaki veya toplumsal gruplar arasındaki bir eşitsizlik durumuna değil, Didim’e farklı dönemlerde göç edenlerin ait oldukları farklı toplumsal özelliklere gönderme yapmak amacıyla kullanılmıştır. Diğer bir deyişle, göç hareketlerinin *katman* olarak ifade edilmesinin sebebi, çeşitli yönleriyle ortak özelliklere sahip bireylerin göç nedenlerine odaklanmaktır. Böylece göçün nedenine bağlı olarak farklılaşan ve doğal olarak farklı bir sosyal dinamik

yaratan toplumsal gruplar, “göçün bir katmanı” olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın amacı doğrultusunda göçün her bir katmanının birbirleriyle ilişkileri, turizm ve turizme bağlı sektörlerle bağ kurma biçimleri ile yarattıkları toplumsal dinamikler bu kurgu üzerinden tartışılmıştır.

Ulusal sınırlar içerisinde ve zorunlu nedenlerle gerçekleşen Didim göçlerinin birinci ve ikinci katmanı ile ulusal sınırlar içerisinde ve uluslararası nitelikteki göçleri kapsayan isteğe bağlı gerçekleşen göçler, kendi içlerinde yarattığı dinamiklerle ve aynı zamanda birbirleriyle ilişkileri bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda ise göçün katmanları olarak ifade edilen ve farklı kültürel özelliklere sahip olan yerlilerin, baraj göçmenlerinin ve turizme bağlı göçmenlerin turizmle ilgili farklı toplumsal tepkilerinin ve turizmle farklı düzeyde bağ kurma biçimlerinin olduğu anlaşılmıştır.

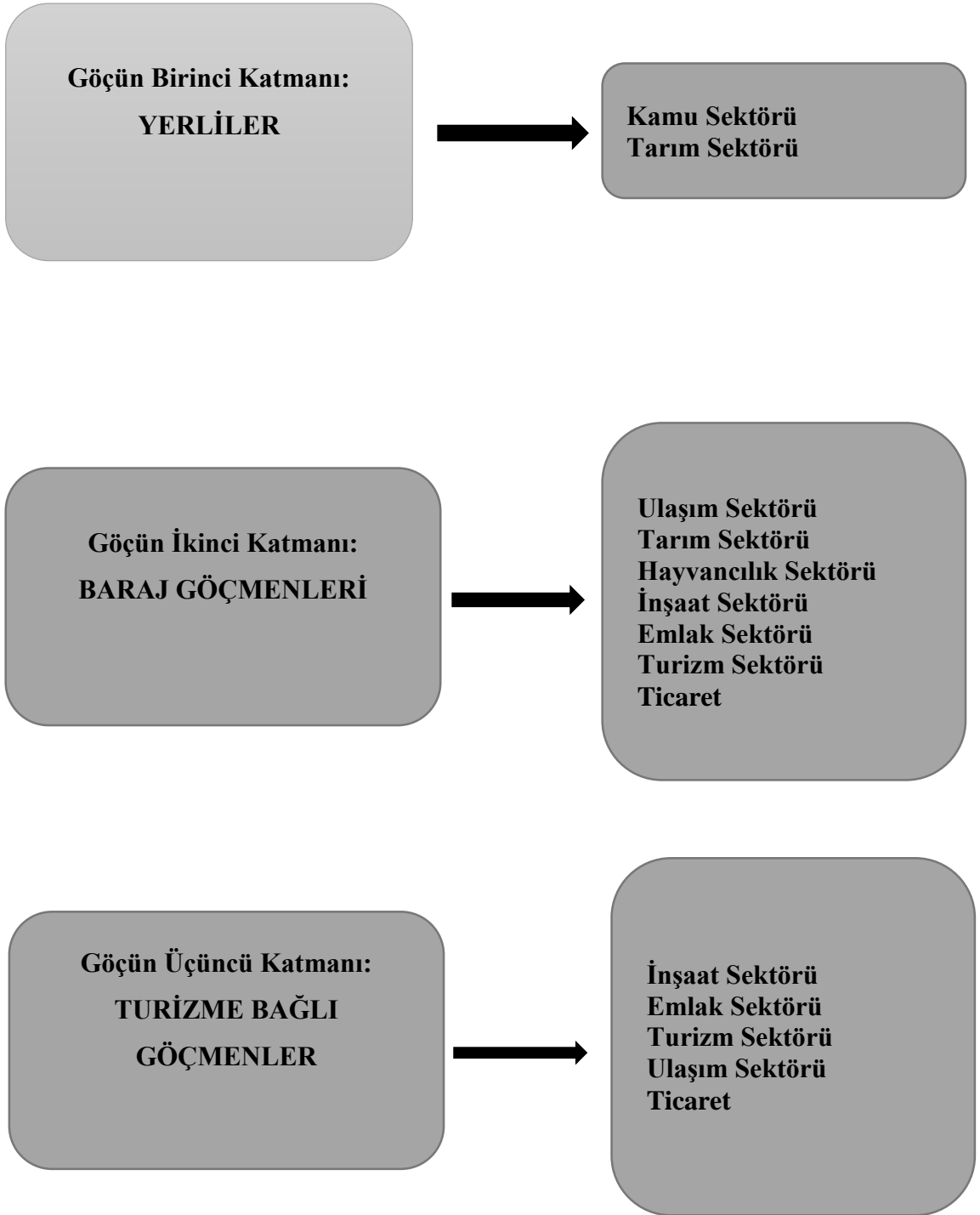
Sav 2. Bu çalışmada göçün katmanları olarak kavramsallaştırılan toplumsal grupların ekonomik sektörlerle farklı ilişki biçimleri vardır.

Didim göçlerinin birinci katmanını oluşturan yerliler, bu çalışmada perdenin arkasındakiler olarak metaforize edilmiştir. Bunun nedeni Didim yerli halkının, turizmde ve turizme bağlı sektörlerde varlık alanı bulamamış olmalarıdır. Bu çalışmada da ortaya konulduğu üzere, turizmin başlangıç yıllarında tütün tarımı ile geçimini sağlayan yerli halk, turizmle bağ kurma fırsatını baştan kaybetmiştir. Yerli halkın geçmiş yaşamlarında içselleştirdikleri kültüre bağlı olarak zihinlerinde sahip oldukları bilgi birikiminin (Bourdieu, 2015) içerisinde turizm alanına dair bir bilgi olmadığı için turizmin bir sektör olarak geliştiğini anlamadıkları yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Yerli halkın turizmle bağ kuramamasının diğer bir nedeninin, turizmin geleneklerine ters gelmesi olduğu tespit edilmiştir. Turizm geliştiği coğrafyalarda yaşayan geleneksel tüm toplumların verdiği tepkilere benzer olarak (Ablak, 2018; Âşık, 2018; Bilgin, 2018; Darı, 2018; Demir, 2018; Gök, 2018; Gündoğmuş, 2018; Keçeci, 2018; Kılınç, 2018; Sipahioğlu, 2018; Tokmak, 2018; Yıldırım, 2018) turizmi *çıplaklık*, turistleri ise *gâvurlar* olarak gören yerli halk, turizmin gelişimine kayıtsız kalmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, yerli halkın, Didim’in ekonomik yaşamında yer bulamamasının diğer nedenleri; çekingen kültür yapısına sahip olmaları, geçmişteki zorlu yaşam koşullarının varlığı, girişimcilik becerisine sahip olmamaları, hazır para rehabetine kapılmaları, yerliler arasında dayanışma kültürünün olmaması ve tarihsel kopukluk yaşamları olarak tespit edilmiştir. Bu sayılanlardan en dikkat çekenleri; yerlilerin

girişimcilik becerisine sahip olmaması olarak açığa çıkmıştır. Göçmenlerin, eylemlerinde yardımlaşma ve bilgilenmeye aşırı derecede bağımlı oldukları (Portes and Sensenbrenner, 1993) gerçeğinden hareket edilirse yerli halkın Didim'e göç ederken kökenleri ve memleketleri bağlamında taşıdıkları kültürel sermayenin (Bourdieu and Wacquant, 2003) yetersizliği, bu bağımlılık ihtiyacını artırmıştır. Ancak göç ettikleri yerde, yardımlaşacak ve bilgi alışverişinde bulunacakları kimsenin olmamasının yerli halkın girişimcilik becerisi kazanmalarını engellediği yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Yapılan saha çalışması; kültürel kodlarında, ticari faaliyetlere ilişkin herhangi bir pratik yer almayan yerli halkın, kendinden sonraki kuşaklara aktardığı kültürel sermayenin, hayatları boyunca olageldiği gibi tütün yetiştiriciliği olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Araştırma sonucunda, sahnenin önündekiler olarak metaforize edilen baraj göçmenlerinin ve turizme bağlı göçmenlerin Didim ekonomisinde egemen bir yapıda olduğunu açığa çıkarmıştır. Özellikle doğu bölgelerinden gelen bu göçmenlerin Didim'in belli ekonomik faaliyetlerinde yoğunlaştığı ve yapılaştığı tespit edilmiştir. Özellikle inşaat sektörü, emlak sektörü, turizm sektörü ve ulaşım sektörlerinde etnik bir yapılaşmanın olduğu saha araştırmasıyla ortaya konmuştur. Bir bölgeye arkadaş ve akraba ağlarının aracılığıyla göç eden bireylere bu ağlar aracılığıyla sağlanan sosyal sermaye, göçmenlerin karşılama çıkan engelleri aşmalarında yardımcı olmaktadır. Bu durum daha sonra kültürel sermayeye dönüştürülebilme ve sadece bu göçmenler tarafından değil genel bir kabul görmeye neden olmaktadır (Bonacich, 1973; Schmidtke, 2011). Didim örneğinde de, bölgenin ekonomik yapısında etnik ağların egemen olduğu ve yeni göçmenler için işgücü piyasasına girişte, bu ağların kolaylaştırıcı bir özellik taşıdığı yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Şekil 5.1.'de de gösterildiği üzere göçün birinci katmanının kapsamındaki Didim yerli halkının kamu ve tarım sektöründe; göçün ikinci katmanının kapsamındaki baraj göçmenlerinin tarım, hayvancılık, inşaat, emlak ve turizm sektörleri ile ticaret alanında; göçün üçüncü katmanı kapsamındaki turizme bağlı göçmenlerin ise inşaat, emlak, turizm ve ulaşım sektörleri ile ticaret alanında faaliyet gösterdikleri araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır.



Şekil 5.1. *Didim'de göçün katmanlarının ekonomik faaliyetlerle ilişkileri*

Sav 3. Köken ve memleket bağlamında taşınılan kültürel sermaye; göçün katmanları arasında hegemonik yapılanmalara neden olmaktadır.

Ekonomik yaşamdaki tezahür biçiminden de anlaşıldığı üzere; araştırma sonuçları göçün katmanları arasında sosyal hegemonyanın oluştuğunu göstermiştir. Yerli halkın Didim'e gelmelerinden yaklaşık 60 yıl sonra gerçekleşen baraj göçleriyle yeniden yerleşimleri sağlanan doğu kökenli yurttaşlara yönelik siyasi önyargılar, ne sosyal anlamda ne de ekonomik anlamda uzun süre iki katman arasında bir ilişki gelişmesine izin vermiştir. Baraj göçmenleri, göç sonrası uyum süreçlerinde taşıdıkları kültürel sermayenin dayanağıyla hızlı bir şekilde ticari yaşama eklemlenmişlerdir. Kısa bir zaman içerisinde baraj göçmenlerinin ticari alanda egemen konuma gelmesi yerli halkı bu alanların dışına itmiştir. Turizm sektörünün gelişmesini takiben göçmen ağlarını kullanarak Didim'e yeni ve çok sayıda göçmenin gelmesi yerlilerin kültürel sermayelerinden kaynaklanan mevcuttaki ticari eksikliklerini, ticari korkuya dönüştürmüştür. Öyle ki; günümüzde görünen manzarada, özellikle ekonomik yaşamda hissedilen ancak gündelik yaşam pratiklerine de yansıyan bu hegemonik sosyal düzen biçimini, yerli halk kabul etmekte ve göçmenlerin egemen olduğu alanlara girme teşebbüsünde dahi bulunmamaktadırlar.

Sav 4. Toplumsal kabullenme sürecinin analiz edilmediği kültür yapılarında - yabancılara taşınmaz satışlarını olanaklı olması örneğinde olduğu gibi- düzenlenen kanunların toplumsal kodları değiştirici gücü bulunmaktadır.

Didim'in toplumsal yapısındaki değişimde bölgede turizm gelişiminin bir dönüm noktası olduğu yapılan saha araştırması sonucunda anlaşılmıştır. Gelişmekte olan bir bölgede turizmin hız kazanması kendi başına köklü değişimler yaratan etkilere sahipken, Didim gibi turizme bağlı olarak çok kısa bir sürede ani göç alan bir bölgede yarattığı değişimin etkisi de o derece sert olmuştur. Özellikle Yabancıların Mülk Satın Alma Yasası'nın yürürlüğe girmesinin, Didim'in toplumsal tarihinde bir dönüm noktası olduğu yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle, turizm ve göç ilişkisi bağlamında Didim'in toplumsal yapısını en derinden etkileyen süreçlerin Yabancıların Mülk Satın Alma Yasası ile başladığı ortaya çıkmıştır. Didim yerleşiklerinin hazırlıksız yakalandığı bu yasal gelişme, yerliler ve göçmenler açısından yıkıcı etkilere neden olmuştur. Bu süreç, hem sosyokültürel hem ekonomik hem de çevresel bağlamda Didim'in kabuk değiştirmesine yol açmıştır. Bu noktada, Didim'deki toplumsal

değişimin farklı boyutlarını incelerken yabancı gerçek kişilerin mülk satın alma dönemini, bir milat olarak değerlendirme gerekliliği yapılan araştırmayla açığa çıkmıştır.

Uluslararası turizm hareketlerinin yanı sıra Avrupa Birliği'ne uyum süreci (Südaş, 2012), ilgili dönemdeki ekonomi politikalarının ve küresel emlak piyasasında yer bulma gayretinin yarattığı teşvik edici uygulamalar, Didim'de yerel ve ulusal inşaat şirketlerinin ve dahası inşaat sektörüyle bir bağlantısı olmayanların da dikkatini çekmiştir. Bu noktada; ulusal sınırlar içerisinde Didim'e doğru gerçekleşen işçi, yatırımcı ve girişimci göçlerinin ani bir ivme kazandığı ortaya çıkmıştır. Ancak Didim'in toplumsal yaşamında yıkıcı denilebilecek etkilere neden olan değişim süreçlerinin *herkesin müteahhit* olduğu bir döneme işaret ettiği anlaşılmıştır.

Turistik bölgelere doğru gerçekleşen göç hareketleri düşünüldüğünde, mülk ediniminin tüm bölgeler açısından göçü kolaylaştırıcı bir etkisinin olduğu söylenebilir. Ancak Didim'de söz konusu göç sürecinin yönetilemediği gibi beraberinde birçok sorunu da getirdiği yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Toplumun her katmanının bu göçe hazırlıksız yakalanması, yoğunluğu İngiltere'den gerçekleşen göçlerin bir *İngiliz fırsatı* olarak görülerek suistimallerin adeta normalleşmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda ise İngilizlerin geri dönüş sürecine girdiği araştırma sonuçlarıyla desteklenmiştir. Öyle ki; mülk edinimini takip eden ilk on yıl içinde önce hızlı bir yükselişe geçen mülk satışları duraklama dönemine girmiş ve nihayetinde İngilizler satın aldıkları konutları yeniden satma sürecine girerek Didim'den ayrılmışlardır.

Sav 5. Göç sonrasında yaşanan yoksulluk deneyimlerinin; toplumların ekonomik davranış biçimleri üzerinde etkisi bulunmaktadır.

Araştırma sonuçları; göç sonrası kabul edilebilir sınırların ötesinde bir yoksulluk deneyimi yaşayan yerli halkın, turizmin gelişme döneminde mülksüzleşme sürecini de söz konusu yoksulluğa paralel ölçüde yoğun yaşadıklarını göstermiştir. Diğer yandan, yeniden yoksullaşma endişesi ile ticari risk almaktan sürekli olarak kaçınan yerli halk ekonomik yaşamın dışına itilmiştir.

Sav 6. Göç sonrasında “gurbette” ayakta kalma motivasyonu yaşamanın; toplumların ekonomik davranış biçimleri üzerinde etkisi bulunmaktadır.

Araştırma sonuçları, turizme bağlı nedenlerle Didim'e yerleşen göçmenlerin kültürel kökenlerinin olduğu bölgelerden ayrılırken öncelikle gittikleri yerde ne yapacaklarını değil, başarısız olurlarsa aile, arkadaş ve akrabalarına karşı nasıl bir tutum

sergileyeceklerini düşünmelerinin ekonomik davranışlarını biçimlendirdiğini göstermiştir.

Didim örneğinde yapılan bu değerlendirmelerin, turistik bölgelere yönelik gerçekleşen göçlere bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal değişmeyi anlamak için yol gösterici nitelikte olduğu belirtilebilir. Didim, tez çalışmasında göçün katmanları olarak kavramsallaştırılan göç hareketlerinin yarattığı çeşitliliğe bağlı bir şekilde oluşan değişimi ve göçün doğasını anlamak için birçok araştırmacıya fırsatlar yaratacak özgün niteliklere sahip bir bölgedir. Göçün katmanlarının yarattığı sosyal dinamikler, katmanların turizmle ve bağlı sektörlerle ilişkisinin incelendiği bu tezin saha araştırmasında özellikle Yabancılara Mülk Satış Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin Didim'de görünenin ardında birçok değişim ve dönüşüme neden olduğuna dair izler bulunmuştur. Gelecek araştırmalar için değerli bir ipucu niteliği taşıyan bu durumun irdelenmesi önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen göç konuk işçilikten ulusötesi yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen göç konuk işçilikten ulusötesi yurttaşlığa*. (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Abadan-Unat, N. vd. (1985). *Göç ve gelişme: Uluslararası iş gücü göçünün Boğazlıyan ilçesi üzerindeki etkilerine ilişkin bir araştırma*, (Çev: Ü. Oskay), Ankara: Türk Matbaacılık Sanayii.
- Ablak, İ. (2018). Selman Bayrakçı. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt III*. (ss. 192-207). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Adıgüzel, Y. (2011). *Yeni vatanda dini ve ideolojik yapılanma: Almanya'daki Türk kuruluşları*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve değişim*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2573.
- Aldemir, İ. (2018). Arzu Turan. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt III*. (ss. 137-144). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın
- Anderson, B. (2010). Migration, immigration controls and the fashioning of precarious workers. *Work, Employment and Society*, 24(2), 300-317.
- Antalya Kent Konseyi Eğitim ve Toplum Çalışma Grupları (2007). Antalya'yı saran kanser: Göç. *Vizyon Dergisi*, 20(230), 8-12.
- Apostolopoulos, Y. (2013). Reinventing the sociology of tourism. Y. Apostolopoulos, S. Leivadi, A. Yiannakis (Eds.) *The sociology of tourism: Theoretical and empirical investigations* içinde (s. 1-14). Routledge.
- Arı, K. (1995). *Büyük mübadele zorunlu göç*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Arı, K. (2008). *İzmir'den bakışla Türk Ticaret-i Bahriyesi ve mübadele gemileri. Lozan'dan kabotaja*. İzmir: Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi Yayınları.
- Arı, K. (2016). *Suyun iki yanı "mübadele"*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Âşık, A. (2018). Arzu Turan. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt III*. (ss. 3-25). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Aydın, S. (1998). *Kimlik sorunu, ulusallık ve Türk kimliği*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Aydoğan, Ö. (2018). Arzu Turan. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt III*. (ss. 192-207). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Aytaç, Ö. (2006). Girişimcilik: Sosyo-kültürel bir perspektif. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 139-160.
- Aytaç, Ö. ve İlhan, S. (2007). Girişimcilik ve girişimcikültür: Sosyolojik bir perspektif. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 101-120.
- Balcıoğlu, İ. (2001). *Şiddet ve toplum*. İstanbul: Bilge Yayıncılık
- Balkır, C., Kırkulak, B. (2009). Turkey, the new destination for international retirement migration. H.Fassmann, M.Haller, D.Lane (Eds.), *Migration and Mobility in Europe: Trends, Patterns and Control* içinde (s. 123-143). Cheltenham: Edward Elgar.
- Baltacı, F. (2011). *İkinci konut turizmi kapsamında Alanya 'da konut edinen yabancıların kentin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bell, M., and Ward, G. (2000). Comparing temporary mobility with permanent migration. *Tourism Geographies*, 2(1), 87-107.
- Benhabib, S. (2006). *Ötekilerin hakları: Yabancılar, yerliler, vatandaşlar*. (Çev: B. Akkıyal) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Benson, M., and O'Reilly, K. (2016). From lifestyle migration to lifestyle in migration: Categories, concepts and ways of thinking. *Migration Studies*, 4(1), 20-37.
- Berber, M. (2006). *İktisadi büyüme ve kalkınma*, 3. Baskı. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Berg, B. L. (2009). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. (7. Baskı) Boston: Pearson International Edition.

- Bilgin, M. (2018). Arzu Turan. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt III*. (ss. 154-174). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Bonacich, E. (1973). A theory of middleman minorities. *American sociological review*, 583-594.
- Bosworth, G., and Farrell, H. (2011). Tourism entrepreneurs in Northumberland. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1474-1494.
- Bourdieu, P. (2015). *Pratik nedenler*. (Çev: H. U. Tanrıöver). İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. and Wacquant, L. J. D. (2003). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar*, (Çev: N. Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Braun, V., and Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Brunt, P. (1999). Host perceptions of sociocultural impacts. *Annals of Tourism Research*, 26(3), 493-515.
- Bryant, A., and Charmaz, K. (2007). *The SAGE handbook of grounded theory*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Candan, H. ve Oktay, E. (2017). Yabancıların Türkiye’de taşınmaz ediniminin turizm sektörü üzerine etkisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(4), 639-661
- Carter, R. W., and Beeton, R. J. S. (2004). A model of cultural change and tourism. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 9(4), 423-442.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (Çev: B. U. Bal. ve İ. Akbulut). İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- (CE) Commission of the European Communities, Directorate General XXIII-TourismUnit. (1993). *Taking Account of Environment in Tourism Development*, Brussels.
- Counce, S. (2001). *Sözlü tarih ve yerel tarihçi*. (Çev: B. Can ve A. Yalçınkaya). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Chambers, I. (2014). *Göç, kültür, kimlik*. (Çev: İ Türkmen ve M. Beşikçi) İstanbul: Ayrıntı yayınları.

- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. London: Sage.
- Charmaz, K. (2009). Shifting the grounds: Grounded theory in the 21st century. J. M. Morse et al. *Developing grounded theory: The second generation* içinde, (s. 125-140). Walnut Creek, CA: Left Coast Press
- Charmaz, K. (2015). *Gömülü teori yapılandırması nitel analiz uygulama rehberi*. (Çeviri Editörü: Rabia Hoş). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Chell, E., & Baines, S. (2000). Networking, entrepreneurship and microbusiness behaviour. *Entrepreneurship & regional development*, 12(3), 195-215.
- Cohen, E. (1984). The sociology of tourism: Approaches, issues, and findings. *Annual Review of Sociology*, 10(1), 373-392.
- Cole, W. E. and Sanders, R. D. (1985). Internal migration and urban employment in the third world. *The American Economic Review*, 75(3), 481-494.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çev. Ed. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağlayan, s. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*. (17), 67-91.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 129-142.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2015). *Gömülü teori*. İstanbul: Edam Yayınları.
- Çerezcioğlu, A. B. (2010). İzmir Makedon göçmenlerinde etnik kimliğin bir işaretleyicisi olarak müzik. *Folklor/Edebiyat*, 16(62), 85-100.
- Darı, H. (2018). Alev Dünder. İçinde N. Kozak (Editör). Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt I. (ss. 444-466). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Dayıoğlu, L. (2012). Almanya'dan Al(m)anya'ya Gönüllü Göç Sürecine Bakış: Emeklilik Sonrası Alanya'daki Yerleşik Almanlar. *Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, 1(27), 35-51.

- de Kadt, E. (1979). Social planning for tourism in the development countries. *Annals of Tourism Research*. (6), 36-48.
- de Kadt, E. (1984). *Tourism passport to development?* USA: Oxford University Press.
- Dedeoğlu, S., ve Gökmen, Ç. E. (2011). *Göç ve sosyal dışlanma*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Demir, C. (2018). Arzu Turan. İçinde N. Kozak (Editör). Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt V. (ss. 497-505). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Deniz, A. (2012). *Rusya'dan Antalya'ya ulusaşırı göç ve bu göçün mekânsal sonuçları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deniz, A., ve Özgür, E. M. (2013). Antalya'daki Rus gelinler: Göçten evliliğe, evlilikten göçe. *Sosyoloji Dergisi*, 3(27), 151-175.
- Didim Turizm Altyapı Hizmet Birliği, Aktüel Turizm Tanıtım Yayınları.
- Doğan, H. Z. (1989). Forms of adjustment sociocultural impacts of tourism. *Annals of Tourism Research*, 16, 216-236.
- Dönmez, B. ve Birdir, K. (2011). Didim yaşayan İngilizlerin sosyo-kültürel uyum ve yaşam tarzlarının incelenmesi. *12. Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı*. Akçakoca: Düzce Üniversitesi.
- Duman, Ö. (2009). Atatürk döneminde Balkan göçmenlerinin iskân çalışmaları 1923-1938. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 11 (43), 473-490.
- Durugönül, E. (1996). Sosyal değişme, göç ve sosyal hareketler. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç*, Mersin: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Dwyer, L., Seetaram, N., Forsyth, P., and King, B. (2014). Is the migration-tourism relationship only about VFR? *Annals of Tourism Research*, 46, 130-143.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.
- Engbersen, G., Van der Leun, J., and De Boom, J. (2007). The fragmentation of migration and crime in the Netherlands. *Crime and Justice*, 35(1), 389-452.

- Eraldemir, Z. (2013). *Türkiye’de göç sorunu, göçlerin sosyo-ekonomik yansımaları: İskenderun-Dört Yol örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hatay: İskenderun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Erenoğlu, D. (2011). Kaşkay Türklerinde Sosyal Tabakalaşma. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Merkezi Dergisi*, 6, 123-137.
- Ergun, D. (1973). *100 soruda sosyoloji el kitabı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Erkayhan, Ş. (2008). *Göç ve kültürel kimlik*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkilet, A. (2007). *Toplumsal yapı ve değişme kuramları*. Ankara: Hece Yayınları.
- Eskicumalı, A. (2003). Eğitim ve toplumsal değişme: Türkiye’nin değişim sürecinde eğitimin rolü. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 19(2), 15-29.
- Faist, T. (2000). *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Oxford: Clarendon Press.
- Fawcett, J. T. and Arnold, F. (1987). Explaining diversity: Asian and Pacific immigration systems. *Center for Migration Studies Special Issues*, 5(3), 453-473.
- Findlay, A. M., Short, D. and Stockdale, A. (2000). The labour-market impact of migration to rural areas. *Applied Geography*, 20(4), 333-348.
- Fontenrose, J. (1988). *Didyma Apollo’s oracle, cult and companions*, USA: University of California Press.
- Furnham, A. (2012). *The psychology of behaviour at work: The individual in the organization*. UK: Psychology Press.
- Gebelek, G. (2008). *The new international migration from a gender perspective: A case study of Post-Soviet “servants of tourism” in Antalya*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Koç University, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Geertz, C. (1973). Thick description: Toward an interpretive theory of culture. *The interpretation of cultures: Selected essays* (p. 3-30). New York: NY Basic.
- Geoffrey, W. (2002). Migration. J. Jafari (Ed.). *Encyclopedia of tourism* içinde. New York: Routledge.
- Gezgin, M. F. (1991). İş gücü göçü teorileri, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 23, 32-50.
- Gezgin, M. F. (1994). *İş gücü göçü ve Avusturya’daki Türk işçileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları Fakülte Matbaası.

- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji [Sociology]*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Glaser, B.G. and Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory: Stragies for qualitative research*. Chicago: Aldine Company.
- Göç, B. (2018). Arzu Turan. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt III*. (ss. 37-52). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Gök, M. (2018). Selman Bayrakçı. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt VII*. (ss. 299-313). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Göker, G. (2015). *Göç kimlik aidiyet: Kültürlerarası iletişim açısından İsveçli Türkler*. Konya: Literatürk Academia.
- Gökmen, E. Ç. (2011). Türk turizminin yabancı gelinleri: Marmaris yöresinde turizm sektöründe çalışan göçmen kadınlar. *Çalışma ve Toplum*, 1 (28), 201-231.
- Gössling, S., and Schulz, U. (2005). Tourism-related migration in Zanzibar, Tanzania. *Tourism Geographies*, 7(1), 43-62.
- Greenberg, M. (2000). Branding cities: A social history of the urban lifestyle magazine. *Urban Affairs Review*, 36(2), 228-263.
- Gül, H. ve Ergun, C. (2012). Kent ve göç sosyolojisi. M. Tuna (Ed.). *Sosyolojiye giriş sosyolojinin temel tartışmaları içinde* (s. 278-298). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Güler Parlak, Z. (2007). *Yaşamın suyla dansı: Barajlar ve sürdürülebilir kalkınma*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Güllüpnar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.
- Gündoğmuş, A. R. (2018). Alev DüNDAR. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt I*. (ss. 235-252). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Gürkan, Ü. (1969). *Sosyal Değişmeler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay, (280).
- Hall, C. M., and Williams, A. (2002). *Tourism and migration: New relationships between production and consumption* (Vol. 65). Springer Science & Business Media.

- Haralambopoulos, N., and Pizam, A. (1996). Perceived impact of tourism: The case of Samos. *Annals of Tourism Research*, 23(3), 503-526.
- Harris, J.R. and Todaro, M. P. (1970). "Migration, unemployment and development: A two-sector analysis", *American Economic Review*, 60, 126-142.
- İşık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2012). *Nöbetleşe yoksulluk: Gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği*. İletişim Yayınları.
- İçduygu, A. (2004). *Türkiye’de kaçak göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- İpek, M. (2002). Farklılaşarak bütünleşen yeni kentsel mekânlar: Uydu kentler. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 125-143.
- İşçi, M. (2000). *Sosyal yapı sosyal değişme*. İstanbul: Der Yayınları.
- Jansen, C. J. (2013). Migration: A sociological problem. *Readings in The Sociology of Migration*, 3-35.
- Kalkan, A. ve Çulha, O. (2017). Ölmez ağacın ölümsüz lezzetleri: Didim’de zeytin ve zeytinyağından hazırlanan yöresel yiyecekler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(52), 252-286.
- Kalof, L., Dan, A. and Dietz, T. (2008). *Essentials of Social Research*. Newyork: Open University Press.
- Kamacı, M. (2018). Arzu Turan. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt III*. (ss. 175-181). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Karakaya, E. ve Turan, A.H. (2005). Türkiye’ye yabancı emekli göçü: Didim örneği. *KEAS’05: Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*. Denizli.
- Kargın, O. N. (2018). Hüseyin Öney. N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt II*. (ss. 611-621). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Kaya, A. ve Şahin, B. (2007). *Kökler ve yollar Türkiye’ye göç süreçleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, V., Yalçinkaya, Ö. ve Hüseyini, İ. (2013). Ekonomik büyümede inşaat sektörünün rolü: Türkiye örneği (1987-2010). *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 27(4), 148-167.

- Keating, M. ve Permato, E. (1994). *Yeryüzü zirvesinde değişimin gündemi: Gündem 21 ve diğer Rio anlaşmalarının popüler metinleri*. UNEP Türkiye Komitesi.
- Keçeci, M. (2018). Selman Bayrakçı. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt IV*. (ss. 261-272). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Kılınç, A. (2018). Dönüş Çiçek. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt IV*. (ss. 115-127). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Kır, Ş. (2018). Arzu Turan. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt III*. (ss. 246-256). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Kıray, M. B. (1964). *Yedi yerleşme noktasında turizmle ilgili sosyal yapı analizi*. Ankara: Turizm ve Tanıtma Bakanlığı.
- Kıray, M. B. (1999). *Toplumsal yapı toplumsal değişme*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- King, R. (2012). Theories and typologies of migration: An overview and a primer. *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations 3/12*, Sweden: Malmö University.
- King, R., Warnes, T., and Williams A.M. (2000). *Sunset lives: British retirement migration to the Mediterranean*. New York, USA: Berg Publishers.
- King, R., Warnes, T., and Williams, A.M. (1998). International retirement migration in Europe. *International Journal of Population Geography*, 4(2), 91-111.
- Kinman, J. L., and Lee, E. S. (1966). Migration and crime. *The International Migration Digest*, 3(1), 7-14.
- Kolukırık, S. (2012). Göçler ve kentler: Dilovası örneğinde sanayileşme ve kentleşmenin sosyolojik görünümü. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 4(1), 125-147.
- Konak, A. (2002). Sosyal antropolojik yaklaşımla yeniden yerleştirme uygulamalarının karşılaştırmalı incelenmesi (Yenisamsat, Reyhanlı/Vazvaza, Yalıköy Örnekleri). *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 81-100.
- Kongar, E. (1995). *Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kongar, E. (2014). *Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği*. (18. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Korkmaz, A. (2006). *Değişme ve farklılaşma*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Kurşunlugil, İ. (2010). *Türkiye'ye yaldızlı göç: İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurtoğlu, A. (2004). *Hemşehrilik ve şehirde siyaset, Keçiören örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kurtoğlu, A. (2005). Mekânsal bir olgu olarak hemşehrilik ve bir hemşehrilik mekânı olarak dernekler. *European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey*, Thematic Issue (2).
- Kurtuluş, H. (2011). *Mübadeleyle giden Rumlar turizmle gelen Avrupalılar Muğla'da eşitsiz kentleşme*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Kutlu, M. (2018). Dönüş Çiçek. N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt IV*. (ss. 106-112). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Küçük Asya Araştırma Merkezi. (2014). *Göç Rumların Anadolu'dan mecburi ayrılışı 1919-1923*. (Çev. Herkül Milas). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Layder, D. (2013). *Sosyolojik araştırma pratiği* (Çev: Serdar Ünal). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Lincoln, Y. S., and Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Marshall, C. and Rossman, G. B. (2011). *Designing Qualitative Research* (5. Baskı). United States of America: Sage Publications, Inc.
- Massey, D. S. (1988). Economic development and international migration in comparative perspective. *The Population and Development Review*, 383-413.

- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., and Taylor, J. E. (1993). *Theories of international migration: A review and appraisal. Population and Development Review*, 431-466.
- Mathieson, A., and Wall, G. (1992). *Tourism, economic, physical and social impacts*. England: Longman.
- Miles, M. B., and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Morrison, A. (2000). Entrepreneurship: What triggers it?. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 6(2), 59-71.
- Morrison, A. J., Andrew, R., and Baum, T. G. (2001). The lifestyle economics of small tourism businesses. *Journal of Travel and Tourism Research*, 1(1-2), 16-25.
- Morrow, S. L. (2005). Quality and trustworthiness in qualitative research in counseling psychology. *Journal of counseling psychology*, 52(2), 250-260.
- Mutluer, M., ve Südaş, İ. (2005). Yabancıların Türkiye’de mülk edinimi: coğrafi bir yaklaşım. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 45-55.
- Neuman, S. (2011). Farklılığın olumsuz algılanması ve sınıflandırılması: Kanada ve Almanya’da, ülke içinde eğitim görmüş yüksek vasıflı göçmenlerin tanınmama, aşağı görülme ve ayrımcılık tecrübeleri. A. M. Nohl, K. Schittenhelm, O. Schmidtke and A. Weiss (Ed.). *Göç ve kültürel sermaye* içinde (s. 300-318). (Çev: T. Noyan). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nudralı, F. Ö. (2007). *The experiences of British citizens in Didim a coastal town in Turkey: A case of lifestyle migration*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nudralı, Ö. and O’Reilly, K. (2009). Taking the risk: The British in Didim, Turkey. M. Benson and K. O’Reilly (Eds), *Lifestyle migration: Expectations, aspirations and experiences* içinde (s. 136-152). Farnham: Ashgate.
- O’Reilly, K. and Benson, M. (2009). “Lifestyle Migration: Escaping to the Good Life?” M. Benson ve K. O’Reilly (Eds.) *Lifestyle Migration. Expectations, Aspirations and Experiences* içinde, 1-13 Farnham: Ashgate.

- Okday, M. H. (2007). *GAP sonrası Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde toplumsal değişme (Birecik örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi.
- Okumuş, E. (2003). *Toplumsal değişme ve din*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- O'Reilly, K. (1995). A new trend in European migration: Contemporary British migration to Fuengirola, Costa del Sol. *Geographical Viewpoint*, 23, 25-36.
- Özbek, Ç. (2008). *Uluslararası göçler bağlamında yurttaşlık ve kimliğin değişen anlamı (Marmaris örneği)*, Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özerim, M. G. (2008). *Avrupa'da uluslararası emekli göçü ve yeni bir varış ülkesi olarak Türkiye: Muğla-Dalyan örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgür, E. F. (2006). *Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler İstanbul-Çekmeköy Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research evaluation methods* (3rd edition). Hershey: PA: Sage Publications.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev: M. Bütün ve S. Beşir Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Perşembe, E. (1991). Toplumsal değişme ve din ilişkileri üzerine. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 171-180.
- Pırnar, İ. ve Pırnar, T. (2012). *Baba oğul anıları bir Cumhuriyet ailesinin yüz yıllık öyküsü Pravušta 1894 – Ankara 1967*. İzmir: Meta Yayınları.
- Piore, M. J. (1979). *Birds of passage: Migrant labor in industrial societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Portes, A. (2010). Migration and social change: Some conceptual reflections. *Journal of ethnic and migration studies*, 36(10), 1537-1563.
- Portes, A., and Sensenbrenner, J. (1993). Embeddedness and immigration: Notes on the social determinants of economic action. *American journal of sociology*, 98(6), 1320-1350.

- Portes, A. (2010). Migration and social change: Some conceptual reflections. *Journal of ethnic and migration studies*, 36(10), 1537-1563.
- Poston, D. L. (2006). Migration. Bryan S. Turner, (Ed). *The Cambridge Dictionary of Sociology* içinde (s. 384-386). Cambridge: Cambridge University Press.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal araştırmalara giriş: nicel ve nitel yaklaşımlar*. (Çev: D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 48(2), 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, (52)2, 241-305.
- Say, O. Y. (2006). *The Balkan muhacirs of Akköy: Memory and identity in a western Anatolian village*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Schmidtke, O. (2011). İş gücü piyasasına entegrasyonda etnik kültürel sermaye: Etnik niş ekonomisinden genel işgücü piyasasına geçiş. A. M. Nohl, K. Schittenhelm, O. Schmidtke and A. Weiss (Eds.). *Göç ve kültürel sermaye* içinde (353-370). (Çev: T. Noyan). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Sevin, V. (2007). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sezer, İ. (2011). Didim–Milas kıyı kuşağında turizm ve mekânsal etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sipahioğlu, H. (2018). Rafet Yüncü. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt I*. (ss. 380-393). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Sirkeci, I. and Cohen, J. H. (2016). Cultures of migration and conflict in contemporary human mobility in Turkey. *European Review*, 24(3), 381–396.
- Smith, A. D. (1996). *Toplumsal değişme anlayışı: İşlevselci toplumsal değişme kuramının bir eleştirisi*, (Çev: Ü. Oksay). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Sorensen, L. (2001). *Modernization and the Third World*. Global Studies 410 – Gender Identity, Jun 16 2001, Erişim Tarihi: 22.5.2016
- Sorokin, P. A. (1962). *Social and cultural dynamics* (Vol. 1). Transaction Publishers.

- Stouffer, S. A. (1940). Intervening opportunities: A theory relating mobility and distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.
- Strauss, A. L., and Corbin, J. M. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2 ed.). Thousand Oaks, California, USA: Sage Publications.
- Sunar, L. (2016). Toplumsal değişimi açıklamak: Temel kavram ve kuramlar. Lütfi Sunar (Ed). *Türkiye’de Sosyal Değişim* içinde (s. 1-35). Ankara: Nobel Kitabevi Yayınları.
- Südaş, İ. (2005). *Türkiye’ye yönelik göçler ve Türkiye’de yaşayan yabancılar: Alanya örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Südaş, İ. (2012). *Avrupa ülkelerinden Türkiye’nin batı kıyılarına yönelik göçler: Marmaris, Kuşadası ve Ayvalık ilçelerinde karşılaştırmalı bir araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Südaş, İ. (2014). Biz turist istedik insanlar geldi. Ayhan Kaya (Ed.), *Farklılıkların birlikteliği: Türkiye ve Avrupa’da bir arada yaşama tartışmaları* içinde (s. 121-150) İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Südaş, İ. ve Mutluer, M. (2008). Ekonomik etkileri açısından Türkiye’nin turizm merkezlerine yönelik Avrupalı göçleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 17(1-2), 51-59.
- Südaş, İ. ve Mutluer, M. (2010). Daha iyi bir hayata doğru: “Yaşam biçimi göçü”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 19(1), 31-47.
- Szivas, E., and Riley, M. (1999). Tourism employment during economic transition. *Annals of Tourism Research*, 26(4), 747-771.
- Şenli, H. (2018). Ebru Zencir. N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt I*. (ss. 370-379). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı (2012). Didim ilçe raporu. Ekonomik Araştırmalar ve Planlama Birimi.
- T.C. Resmi Gazetesi (23.10.2011), Sayı: 28093.
- Tanrıvermiş, H. ve Apaydın, A. (2013). *Türkiye’de yabancıların taşınmaz ediniminin etkilerinin değerlendirilmesi*. Ankara: TUBİTAK KAMAG Projesi.

- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 19. Cilt 69. Yasama Yılı 4. 24üncü Birleşim. 26.10.1994
- TBMM Tutanak Dergisi. Dönem 18. Cilt 35. Yasama Yılı 3. 45inci Birleşim. 13.12.1989.
- Tekeli, İ. (2007). Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler, A. Kaya ve B. Şahin (Editörler). *Kökler ve Yollar Türkiye'de Göç Süreçleri* içinde (s.447-473). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2015). *Göç ve ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tezcan, M. (1984). *Sosyal ve kültürel değişme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 129.
- Thomas, P. M. (2011). Theoretical articulation on immigration and crime. *Homicide Studies*, 15(4), 382-403.
- Todaro, M.P. (1997). *Urbanization, unemployment and migration in Africa: Theory and Policy*, No. 104, USA: The Population Council.
- Tokmak, M. (2018). Savaş evren. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt IV*. (ss. 334-347). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Toksöz, G. (2006). Uluslararası emek göçü. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Toksöz, G., Erdoğan, S. ve Kaşka, S. (2012). *Türkiye'ye düzensiz emek göçü ve göçmenlerin iş gücü piyasasındaki durumları*. Sweden: IOM International Organization for Migration.
- Tosun, K. (1990). *Yönetim ve İşletme Politikası*, Cilt 1, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Tuna, M. (2007). *Turizm, çevre, toplum (Marmaris örneği)*. Ankara: Detay Yayınları.
- Tuna, M. (2012). Turizm gelişmesinin sosyokültürel etkileri. M. Tuna (Editör), *Turizm Sosyolojisi* içinde (s. 64-82). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.
- Tuna, M. ve Özbek, Ç. (2009). Küreselleşen dünyada turizm bağlantılı uluslararası göçler ve ulus-devlete olan aidiyetin değişen anlamı. *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi- Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

- Tuna, M. ve Özbek, Ç. (2012). *Yerlileşen yabancılar Güney Ege Bölgesi'nde yurttaşlık, göç ve kimliğim dönüşümü*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tümtaş, M. S. (2009). Yoksulluktan yoksunluğa göç: Marmaris ve Mersin örnekleri. *Toplum ve Demokrasi*, 3 (5), Ocak-Nisan, s. 111-134.
- Türkkahraman, M., ve Tutar, H. (2009). Sosyal değişme, bütünleşme ve çözülme bağlamında toplumda farklı kültür ve anlayışların yeri ve önemi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-16.
- Türkoğlu (K). 2011). *Turizm sektöründe istihdam imkânlarının göç üzerindeki etkileri: Fethiye örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uçkan, Ö ve Denker, O. (2000). Turizm mekânı/mekânsız turizm. *Domus M*, 5, 78-79
- Uriely, N. (2001). 'Travelling workers' and 'working tourists': Variations across the interaction between work and tourism. *The International Journal of Tourism Research*, 3(1), 1.
- Urry, J. (2015). *Mekânları tüketmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ünal, S. (2012). Sosyal-mekânsal-siyasal kümelenme biçimi olarak İzmir kentinde Balkan (Rumeli) kimliği. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 21(3), 49-77.
- Văduva, S. (2016). *From corruption to modernity: The evolution of Romania's entrepreneurship culture*. UK: Springer.
- Van Hear, N. (2010). Theories of migration and social change. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1531-1536.
- Wallerstein, I. (2000). *Bildiğimiz dünyanın sonu*, (Çev: T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Warnes, A. M., ve Patterson, G. (1998). British retirees in Malta: Components of the cross-national relationship. *International Journal of Population Geography* 4(2), 113-133.
- Weber, M. (2008). *Bürokrasi ve otorite* (2. Baskı). Ankara: Adres Yayınları.
- Williams, A. M. (2012). Tourism, migration and human capital: Knowledge and skills at the intersection of flows. W.C. Gartner and C. Hsu (Eds). *The Routledge Handbook of Tourism Research* içinde (s. 251-264). London: Routledge.

- Williams, A. M., ve Hall, C. M. (2002). Tourism and migration: New relationships between production and consumption. *Tourism Geographies*, 2(1), 5-27.
- Williams, A. M., ve Hall, C. M. (2002). Tourism, migration, circulation and mobility. The contingencies of time and place. C. M Hall ve A. M. Williams (Eds.), *Tourism and Migration. New Relationship between Production and Consumption* içinde (s. 5-27). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers,
- Williams, A.M., King, R. Warnes, A.M. ve Patterson, G. (2000). Tourism and international retirement migration: New forms of an old relationship in Southern Europe. *Tourism Geographies*, 2(1), 28-49.
- World Tourism Organization (2010). Tourism and migration – exploring the relationship between two global phenomena.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaman, G. (2014). Göçmen ilişkiler ağının ulusötesi göçe etkisi: Belçika'daki Emirdağlılar örneği. *Hacettepe University Journal of Turkish Studies/HÜTAD Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11(21), 281-299.
- Yaşar Ekici, F. (2014). Türk aile yapısının değişim ve dönüşümü ve bu değişim ve dönüşüme etki eden unsurların değerlendirilmesi. *International Journal of Social Science*, 30, 209-224.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, F. (2012). Antik dünyanın en önemli kehanet merkezi söyle bana Didyma. *Müze*. Sayı 4. İstanbul: TÜRSAB-MTM İşbirliği Ortak Yayınları.
- Yıldırım, H. (2018). Aysel Yılmaz. İçinde N. Kozak (Editör). *Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması Görüşme Metinleri Cilt I.* (ss. 73-92). İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Yümni, S. (2002). *Çağdaşlaşma, yabancılaşma ve kimlik*. İstanbul.

İnternet Kaynakları

- <https://www.haberturk.com/aydin-haberleri/66546445-2018de-didimde-rekor-nufus-artisi-yasandibinde-67lik-artisla-didim-aydinin-en-fazla-goc>, Erişim Tarihi: 14.02.2019
- <http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/Eklenti/51069,isletmeli-tesis-istatistigi-2017-03pdf.pdf?0>, Erişim Tarihi: 07.11.2018.
- <http://www.ditab.gov.tr/en/oteller>, Erişim Tarihi: 12.11.2018.
- <https://www.tursab.org.tr/tr/seyahat-acentalari>, Erişim Tarihi: 22.05.2018.
- <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri>, Erişim Tarihi: 19.05.2018
- www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 12.05.2016.
- <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi:10.02.2019
- http://denizkoyio.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/09/17/720574/icerikler/denizkoy_141300.html, Erişim Tarihi: 14.12.2016
- <http://www.turizmdebusabah.com/haberler/didimin-ingiliz-kolonisi-yok-oluyor-81641.html>, Erişim Tarihi: 16.02.2017.
- <http://www.aydindenge.com.tr/guncel/31/10/2016/didimin-havasinin-temizligi-tescillendi>
- <https://www.baliklar.gen.tr/orfoz-baligi.html>, Erişim Tarihi: 16.05.2018.
- https://www.nufusu.com/ilce/didim_aydin-nufusu, Erişim Tarihi: 03.02.2019.
- <https://www.bolgegundem.com/2018de-didimde-rekor-nufus-artisi-yasandi-719285h.htm>, Erişim Tarihi: 03.02.2019.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/01/20080116-3.htm>, Erişim Tarihi: 10.02.2019.
- <http://www.gazetevatan.com/didim-ingiliz-kenti-olma-yolunda-194081-gundem/>, Erişim Tarihi: 08.02.2019.
- <https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2016/10/21/didimin-ingiliz-kolonisi-yok-oldu/>, Erişim Tarihi: 08.02.2019.
- <http://www.orionhoteldidim.com/icerikler.aspx?kimlik=didim>, Erişim Tarihi: 25.12.2018.

<https://www.didim.bel.tr/urunpdf/SP.pdf>, Erişim Tarihi: 26.12.2018.

<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13210.pdf>, Erişim Tarihi: 12.02.2019

<https://www.didim.bel.tr/urunpdf/SP.pdf>, Erişim Tarihi: 26.12.2018.

EKLER

Ek 1- Didim'in Yerli Halkı İçin Görüşme Soruları

Kısa Öz Yaşam Öyküsü

1. Nerede, ne zaman doğdunuz? Nasıl bir çevrede büyüdünüz? Bize kendinizi tanıtır mısınız?
2. Aile kökenleriniz hakkında neler söylemek istersiniz?
3. Büyüklerinizden dinlediğiniz kadarıyla göç ortamı, buraya gelen insanların ne beklediği, ne bulduğu, neler yaşadıkları gibi konuda neler söylersiniz?
4. Çocukluğunuzdan aklınızda kalan aile gelenekleriniz?
5. Çocuklarınıza aile geleneklerinizi nasıl aktarıyorsunuz?
6. Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

Geçmiş Sosyal-Kültürel Yaşam

1. Düğün, cenaze, bayram, doğum gibi konularda gelenek ve görenekleriniz nasıldı? Şimdilerde nasıl?
2. Didim yerli halkının eğlence anlayışı nasıldı? Örneğin sokak oyunları, hep beraber mutlu olduğunuz anlar vb.

Didim'de Yaşanan Göçler

1. Didim'de yaşanan göç süreçlerine ilişkin neler biliyorsunuz?
2. Didim'e yaşanan göçleri tarihsel dönemlere ayırırsanız kırılma noktalarını nasıl ifade edersiniz? (Varto Depremi, Karakaya Barajı Göçü, çeşitli iç göçler, İngiliz göçü)
3. Buranın yerlisi olarak iç göçlerle ilgili neler düşünüyorsunuz?
4. Buranın yerlisi olarak İngiliz göçüyle ilgili neler düşünüyorsunuz?
5. Göçle gelenler sosyal ve ticari ilişkileri etkiledi mi?
6. Yerli halkla buraya dışarıdan göç edenlerin etkileşimi nasıl? İletişim nasıl? Nasıldı? Nasıl başladı? Şimdilerde nasıl?
7. Yunanistan ve Bulgaristan göçmenlerinin kaynaşma süreçleri ile ilgili neler biliyorsunuz?
8. Göç edenlerle Didim'in yerlileri arasındaki komşuluk, arkadaşlık ilişkileri gibi sosyal ilişkiler nasıldır?
9. İşletmecilik anlamında yerli işletmecilerle bölgeye içgöçle gelen işletmeciler arasındaki ilişkileri başlangıç dönemi itibariyle anlatır mısınız?

10. Yerli-yabancı evlilikleri ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
11. İngilizlere mülk satımıyla ilgili ne düşünüyorsunuz? Bu kadar çok İngiliz'in Didim'e yerleşmesi ekonomiyi, günlük yaşamı nasıl etkiledi?
12. Yoğun bir yabancı nüfusun Didim'de yaşamasının sizce en çarpıcı sonucu nedir?
13. Turizm faaliyetlerinde daha çok göçmenlerin iştigal etmesini nasıl yorumluyorsunuz?
14. Turizm gelişimi ve göç süreçlerini yönetmek konusunda yerel yönetimlerin uygulamalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
15. Altyapı ve üstyapı olanaklarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz? Göç ve turizm ilişkisini ele alarak bunu yorumlayınız.
16. Sizce Didim en çok hangi illerden göç aldı? Dönemlere göre farklılık var mı?
17. Göçlerin durdurulması gerektiğini düşünüyor musunuz? Neden? Bunun için ne yapılabilir?

Mülk Yapısındaki Değişmeler

1. Aile büyüklerinden kalma arazilerinizi nasıl değerlendirdiniz?
2. Geriye dönme şansınız olsa arazini yine satar mıydınız? (Hayırsa, siz nasıl değerlendirirdiniz?)
3. Çevrenizde bu durum nasıl zuhur etti? Arazisini satan mülk sahibi neyle uğraştı?

Gündelik Yaşam

1. Didim yerlisi burada neler yapıyor? Nasıl yaşıyor?

Turizm Gelişimi ve Değişim

1. Bölgede turizmin başlangıcına dair neler hatırlıyorsunuz?
2. İlk gelen turistleri hatırlıyor musunuz?
3. Bildiğiniz turizm işiyle uğraşan, turizmi bir çıkış yolu, kurtuluş yolu olarak gören, yani o göç döneminden gelip de torunu, çocuğu turizmle uğraşan var mı bildiğiniz birileri? Neler yapıyorlar? Nasıl girdiler turizme?
4. İlk açılan turistik tesisleri anlatır mısınız?
5. Bu turistik tesisleri kimler işletiyordu?
6. Turizmin gelişmesi aile yapısında neleri değiştirdi?
7. Turizm sektörü Didim'in ekonomik yapısını nasıl değiştirdi?

8. Hangi alanlarda tarımsal üretim yapılıyordu? Turizm sektörü tarım alanlarını nasıl etkiledi? Bunu bir dezavantaj mı yoksa avantaj olarak mı değerlendiriyorsunuz? Neden?
9. Didim’de turizm sektörünün öncüleri kimlerdir?
10. Didim turizmini başlangıcından bugüne kaç döneme ayırırsınız?
11. Sizce Didim yerlisinin turizm, ticaret gibi iş kollarında payı nedir?
12. Turizm gelişiminin, Didim’in sosyal, kültürel ve ekonomik yapısındaki etkilerini nasıl yorumluyorsunuz?
13. Turizmin kentleşme üzerindeki etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ek 2 - Yerli Göçmenler İçin Görüşme Soruları

Kısa Öz Yaşam Öyküsü

1. Nerede, ne zaman doğdunuz? Nasıl bir çevrede büyüdünüz? Bize kendinizi tanıtır mısınız?
2. Aile kökenleriniz hakkında neler söylemek istersiniz?
3. Büyüklerinizden dinlediğiniz kadarıyla göç ortamı, buraya gelen insanların ne beklediği, ne bulduğu, neler yaşadıkları gibi konuda neler söylersiniz?
4. Çocukluğunuzdan aklınızda kalan aile gelenekleriniz?
5. Çocuklarınıza aile geleneklerinizi nasıl aktarıyorsunuz?
Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

Göç Deneyimiyle İlgili Sorular

1. Ne zamandır Didim’de yaşıyorsunuz?
2. Göç etme kararını nasıl verdiniz?
3. Göç etme kararınızda en önemli etken neydi?
4. Yalnız mı geldiniz?
5. Aileniz ne zaman geldi?
6. Neden Didim’e göç etmeyi tercih ettiniz?
7. Göç etme sürecini nasıl yaşadınız?
8. Gelmeden önce turizm sektöründe çalışmak aklınızda mıydı? (Turizm sektöründe çalışıyorsa)
9. Turizmde çalışmaya nasıl karar verdiniz?
10. Başka bir şehirden göç edip burada yerleşik bir hayat sürmenin nasıl zorlukları ya da avantajları oldu?

Didim’de Yaşanan Göçlerle İlgili Sorular

1. Didim’de yaşanan göç süreçlerine ilişkin neler biliyorsunuz?
2. Didim’e göçler en çok hangi bölgelerden oldu?
3. Buraya göç etmiş biri olarak İngiliz göçüyle ilgili neler düşünüyorsunuz?
4. İngiliz göçmenler sosyal ve ticari ilişkileri etkiledi mi?
5. Yerli halkla buraya dışarıdan göç edenlerin etkileşimi nasıl? İletişim nasıl? Nasıldı? Nasıl başladı? Şimdilerde nasıl?
6. Yerli-yabancı evlilikleri ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
7. İngilizlere mülk satımıyla ilgili ne düşünüyorsunuz? Bu kadar çok İngiliz’in Didim’e yerleşmesi ekonomiyi, günlük yaşamı nasıl etkiledi?
8. Yoğun bir yabancı nüfusun Didim’de yaşamasının sizce en çarpıcı sonucu nedir?
9. İngilizlerin geri dönüş göçünde olduğu söyleniyor. Siz bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yerlilerle Sosyo-kültürel ve Ekonomik İlişkiler

1. Didim’in yerlileriyle aranızdaki komşuluk, arkadaşlık ilişkileri gibi sosyal ilişkiler nasıldır?
2. Yerli işletmecilerle ilişkilerinizi anlatır mısınız?

Turizmi Gelişimi ve Değişme

1. Siz Didim’e geldiğinizde turizm sektörünün durumu nasıldı?
2. Didim yerlilerinin ticaret ve turizm gibi iş kollarıyla iştiğal etmemesini nasıl yorumluyorsunuz?
3. Turizmin kentleşme üzerindeki etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
4. Turist yapısında nasıl değişimler oldu mu?
5. Turizmin gelişmesi aile yapısında neleri değiştirdi?
6. Turizm sektörü Didim’in ekonomik yapısını nasıl değiştirdi?
7. Hangi alanlarda tarımsal üretim yapılıyordu? Turizm sektörü tarım alanlarını nasıl etkiledi? Bunu bir dezavantaj mı yoksa avantaj olarak mı değerlendiriyorsunuz? Neden?

Mülk Yapısındaki Değişmeler

1. Didim’de arazi ya da gayrimenkul aldınız mı? (Aldıysa) Bu süreci nasıl yaşadınız? İlk sahibi Didim yerel halkında mıydı?